



EWALUACJA SYSTEMU WSPARCIA EKONOMII SPOŁECZNEJ W WOJEWÓDZTWIE ŚWIĘTOKRZYSKIM

raport z badań

Zamawiający:

Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego
Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej
al. IX Wieków Kielc 3,
25-516 Kielce



WOJEWÓDZTWO
ŚWIĘTOKRZYSKIE

Wykonawca:



Zespół badawczy:

Jarosław Sawicki – kierownik badania

Artur Kotliński

Emilia Pokropińska

Żaneta Rosiak

Aleksandra Szelezin

Badanie zrealizowano w okresie miesiąc marzec - maj 2022

Kielce, maj 2022 r.

Spis treści

Wykaz skrótów	5
1. Wprowadzenie.....	6
2. Koncepcja i metodologia badania.....	8
3. Streszczenie.....	11
4. Wyniki badania danych zastanych	18
4.1. Ekonomia społeczna w województwie świętokrzyskim	18
4.2. Efekty działania Kielecko-Ostrowieckiego Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej.....	22
4.3. Efekty działania Świętokrzyskiego Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej..	27
4.4. Porównanie sposobu funkcjonowania OWES w województwie świętokrzyskim	30
4.5. Efektywność działań OWES w świetle realizowanych wskaźników	42
5. Wyniki badania.....	48
5.1. Animacja	48
5.2. Wsparcie udzielane przez OWES nowym oraz istniejącym podmiotom ekonomii społecznej i przedsiębiorstwom społecznym.....	64
5.2.1. Wsparcie dla nowych PES i PS (usługi inkubacyjne).....	69
5.2.2. Wsparcie dla istniejących PES i PS (usługi biznesowe)	77
5.3. Wsparcie OWES dla PES w czasie pandemii COVID-19.....	89
5.4. Wspieranie podmiotów reintegracyjnych.....	96
5.5. Wpływ otrzymanego wsparcia na sytuację społeczno-zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.....	111
5.6. Współpraca OWES z innymi interesariuszami	123
5.7. Jakość usług świadczonych przez OWES	143
5.8. Czynniki oddziałujące na działalność OWES	156
5.9. Trwałość tworzonych miejsc pracy.....	161
5.10. Koordynacja ekonomii społecznej w regionie – komplementarność działań ROPS i OWES	166
6. Wnioski i rekomendacje z badania	180

Bibliografia.....	189
Spis tabel.....	192
Spis wykresów.....	194
Aneks.....	195

Wykaz skrótów

CIS	centrum integracji społecznej
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
ES	ekonomia społeczna
GUS	Główny Urząd Statystyczny
IZ RPO WŚ	Instytucja Zarządzająca Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020
JST	jednostka samorządu terytorialnego
KFS	Krajowy Fundusz Szkoleniowy
KIS	klub integracji społecznej
KOOWES	Kielecko-Ostrowiecki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
KPRES	Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej
LGD	lokalna grupa działania
NGO	organizacje pozarządowe
NIK	Najwyższa Izba Kontroli
OPS	ośrodek pomocy społecznej
OWES	ośrodek wsparcia ekonomii społecznej
PCPR	powiatowe centrum pomocy rodzinie
PES	podmiot ekonomii społecznej
PFRON	Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
PS	przedsiębiorstwo społeczne
PUP	powiatowy urząd pracy
RKRES	Regionalny Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej
ROPS	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego
RPO WŚ	Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020
ŚKRES	Świętokrzyski Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej
ŚOWES	Świętokrzyski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
WTZ	warsztat terapii zajęciowej
ZAZ	zakład aktywności zawodowej

1. Wprowadzenie

Badanie ewaluacyjne pt. „Ewaluacja systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim” przeprowadził Instytut Badawczy IPC w okresie marzec - maj 2022 roku. Badanie zostało zlecone przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego.

Celem głównym ewaluacji była ocena wpływu wsparcia w ramach Priorytetu Inwestycyjnego 9v na trwałość i jakość tworzonych miejsc pracy oraz integrację społeczno-zawodową.

Priorytet 9v realizowany jest poprzez działanie 9.3 (Wspieranie ekonomii i przedsiębiorczości społecznej w celu ułatwienia dostępu do zatrudnienia) Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020 (RPO WŚ).

Działanie to obejmuje dwa poddziałania:

- Poddziałanie 9.3.1 Wsparcie sektora ekonomii społecznej
- Poddziałanie 9.3.2 Koordynacja działań na rzecz ekonomii społecznej (projekt pozakonkursowy)

W ramach **poddziałania 9.3.1** realizowane są projekty polegające na wsparciu sektora poprzez działalność Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES).

OWES to podmiot lub partnerstwo posiadający akredytację, świadczący komplementarnie pakiet usług wsparcia ekonomii społecznej. Akredytacja przyznawana jest przez ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego dla podmiotów lub partnerstw świadczących łącznie wszystkie typy usług wsparcia ekonomii społecznej wskazanych w Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej (KPRES) w związku ze spełnieniem przez nie Standardów Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej w ramach Systemu Akredytacji i Standardów Działania Instytucji Wsparcia Ekonomii Społecznej.

Usługi wsparcia ekonomii społecznej to pakiet usług rozumianych zgodnie z KPRES, świadczonych komplementarnie, obejmujący: usługi animacji lokalnej (usługi animacyjne), rozwoju ekonomii społecznej (usługi inkubacyjne), usługi wsparcia istniejących przedsiębiorstw społecznych (usługi biznesowe).

Poddziałanie 9.3.2 skupia się na projekcie, którego celem jest koordynacja rozwoju ekonomii społecznej w regionie obejmująca działania takie jak:

- tworzenie regionalnych sieci współpracy OWES działających w regionie,
- tworzenie regionalnych sieci kooperacji podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym,
- inicjowanie współpracy jednostek systemu pomocy społecznej, podmiotów ekonomii społecznej, w tym o charakterze reintegracyjnym, OWES,

- organizacja przedsięwzięć służących zwiększaniu widoczności podmiotów ekonomii społecznej jako dostawców produktów i usług oraz wspieranie sprzedaży produktów i usług świadczonych przez podmioty ekonomii społecznej na poziomie regionalnym,
- współpraca z jednostkami samorządu terytorialnego i innymi podmiotami lokalnymi,
- wyznaczanie kierunków rozwoju ekonomii społecznej,
- reprezentowanie interesów sektora ekonomii społecznej na poziomie regionalnym oraz włączenie ekonomii społecznej do strategii rozwoju województwa w obszarach związanych z rynkiem pracy, integracją społeczną, rozwojem przedsiębiorczości oraz innowacji, rozwojem usług użyteczności publicznej oraz innymi priorytetami, w ramach których jest możliwy regionalny rozwój ekonomii społecznej.

Beneficjentem (jednostką realizującą projekt) jest Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego (ROPS).

Cel główny ewaluacji został zrealizowany poprzez **analizę następujących celów szczegółowych:**

- kompleksowa ocena działań/usług poszczególnych OWES, w podziale na typy wsparcia i odbiorców;
- identyfikacja czynników wpływających na jakość, skuteczność i efektywność działań poszczególnych OWES;
- ocena jakości usług świadczonych przez OWES;
- ocena współpracy OWES z otoczeniem m.in. podmiotami sektora ekonomii społecznej, przedsiębiorstwami społecznymi, przedsiębiorcami, społecznością lokalną, szkołami i uczelniami, samorządami (na poziomie województwa, powiatu i gminy) oraz ich jednostkami organizacyjnymi;
- ocena sytuacji społeczno-zawodowej odbiorców wsparcia i wpływ działań OWES na ich aktualną sytuację;
- ocena wpływu OWES na trwałość tworzonych miejsc pracy w PES/PS;
- ocena komplementarności działań ROPS i OWES;
- sformułowanie wniosków i rekomendacji (propozycji konkretnych rozwiązań) pod kątem usprawnienia systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim.

Badanie objęło okres od 01.01.2018 r. do 31.12.2020 r. Zrealizowane zostało na obszarze województwa świętokrzyskiego, z uwzględnieniem podziału na subregiony, które zasięgiem wsparcia obejmują poszczególne OWES:

- a) subregion południowy (powiaty: włoszczowski, jędrzejowski, buski, pińczowski, kazimierski, sandomierski, opatowski, staszowski);

b) subregion północny (powiaty: skarżyski, konecki, starachowicki, ostrowiecki, kielecki oraz miasto Kielce).

2. Koncepcja i metodologia badania

W ramach realizacji badania ewaluacyjnego zrealizowane zostały następujące etapy badawcze:

Zadanie 1. Analiza danych zastanych

- Analiza została podzielona na trzy moduły:
 - analiza raportów z badań ewaluacyjnych,
 - analiza publikacji dotyczących województwa świętokrzyskiego,
 - analiza publikacji krajowych.

Spis źródeł poddanych analizie przedstawiono w rozdziale „Bibliografia”.

- Warsztat z kluczowymi interesariuszami – ROPS, OWES, IZ RPO.

W ramach zadania 1 przeprowadzono warsztat z kluczowymi interesariuszami systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim (ROPS, OWES, IZ RPO). Jego celem było odtworzenie teorii programu. Warsztat został zrealizowany w formule on-line przy użyciu dedykowanej platformy internetowej, na początkowym etapie badania.

Zadanie 2. Przeprowadzenie badania

W ramach zadania 2 Wykonawca przeprowadził badania ilościowe z zastosowaniem techniki mieszanej CATI (ankieta telefoniczna prowadzona z udziałem ankietera) oraz CAWI (ankieta internetowa wypełniana samodzielnie przez respondenta). Formuła badania została dopasowana do charakterystyki i preferencji respondenta, a także dostępnych danych kontaktowych i możliwości zastosowania konkretnej techniki w odniesieniu do danej grupy.

W badaniu ankietowym wzięło udział łącznie **324** respondentów. Ankieta została zrealizowana w oparciu o dwa różne kwestionariusze z dwiema różnymi grupami respondentów (odrębne kwestionariusze dla klientów instytucjonalnych oraz dla klientów indywidualnych OWES).

1) Ankieta CAWI z przedstawicielami PES i PS, będącymi klientami OWES

Badanie zostało zrealizowane wśród przedstawicieli PES i PS będących klientami OWES. Wśród klientów ŚOWES zrealizowano 103 ankiety, wśród klientów KOOWES zrealizowano 101 ankiet. Łącznie przeprowadzono 204 ankiety.

2) Ankieta CATI z klientami indywidualnymi, osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym, które otrzymały wsparcie OWES

Badanie zostało zrealizowane wśród klientów indywidualnych OWES, po 60 osób które skorzystały z oferty KOOWES i ŚOWES. Łącznie przeprowadzono 120 ankiet.

3) Pogłębione wywiady indywidualne (IDI)

Wywiad pogłębiony to rozmowa z respondentem przeprowadzana na podstawie scenariusza lub niestandardyzowanego kwestionariusza wywiadu. Dane zebrane w wyniku wywiadów pogłębionych mają charakter jakościowy i pochodzą od członków celowo dobranej próby – nie są reprezentatywne dla ogółu populacji. Ich celem jest eksploracja badanego tematu, pogłębienie i interpretacja wiedzy zdobytej innymi technikami.

W ramach niniejszej ewaluacji zrealizowano łącznie **37 indywidualnych wywiadów pogłębionych** z czterema grupami respondentów:

- **IDI z przedstawicielami JST i ich jednostek organizacyjnych - 10:**

Badanie zostało zrealizowane wśród przedstawicieli JST i ich jednostek organizacyjnych. Dobór respondentów został zróżnicowany podmiotowo (respondenci reprezentowali różne jednostki, w tym władze gminy, powiatu, PUP, OPS) i terytorialnie (na każdy powiat uwzględniony w badaniu przypadał nie więcej niż jeden zrealizowany wywiad). Łącznie zrealizowano **10 efektywnych wywiadów** (po 5 efektywnych wywiadów dla każdego OWES).

- **IDI z klientami instytucjonalnymi OWES - 14:**

Badanie zostało zrealizowane wśród przedstawicieli klientów instytucjonalnych OWES. Dobór respondentów został zróżnicowany podmiotowo (wywiady przeprowadzono z osobami z różnych instytucji, w tym min. 1 podmiot reintegracyjny i 1 PS). Łącznie zrealizowano **14 efektywnych wywiadów** (po 7 efektywnych wywiadów dla każdego OWES).

- **IDI z kadrą zarządzającą OWES - 5:**

Badanie zostało przeprowadzone z przedstawicielami kadry zarządzającej OWES. Łącznie zrealizowano 5 efektywnych wywiadów (2 efektywne wywiady w ramach ŚOWES i 3 efektywne wywiady w KOOWES). Każdy wywiad został przeprowadzony w innej organizacji tworzącej konsorcjum.

- **IDI z klientami indywidualnymi, osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym, które otrzymały wsparcie OWES - 8:**

Badanie zostało zrealizowane wśród przedstawicieli klientów indywidualnych OWES – były to osoby zagrożone wykluczeniem społecznym. Łącznie przeprowadzono **8 efektywnych wywiadów** (4 osoby, które skorzystały ze wsparcia ŚOWES i 4 osoby, które skorzystały ze wsparcia KOOWES, w tym dwie osoby, które otrzymały dotacje).

4) Triady

Triada to wywiad pogłębiony prowadzony z trzema osobami w tym samym czasie, który łączy w sobie zalety IDI i wywiadu grupowego. Moderator prowadzi wywiad na podstawie uprzednio przygotowanego scenariusza. W ramach badania Wykonawca przeprowadził triady homogeniczne. Oznacza to, że respondenci danego wywiadu byli przedstawicielami jednej instytucji. Rozmowa z udziałem trzech osób pozwoliła stworzyć warunki do swobodnego i pełnego formułowania wypowiedzi, a jednocześnie dała możliwość skorzystania z wiedzy i doświadczenia więcej niż jednego respondenta.

W ramach niniejszej ewaluacji zrealizowano **4 triady**, w których udział wzięło łącznie 12 osób. Wywiady zostały przeprowadzone z trzema grupami respondentów:

- **triada z kluczowymi pracownikami OWES - 2:**

Metoda została zastosowana do rozpoznania opinii merytorycznych pracowników OWES: animatorów, doradców kluczowych, doradców biznesowych). W każdym OWES zrealizowano po 1 wywiadzie, zatem łącznie zrealizowane zostały 2 spotkania typu triada.

- **triada z pracownikami Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej - 1:**

Metoda została zastosowana do rozpoznania opinii pracowników ROPS, którzy odpowiadają za rozwój ekonomii społecznej. Zrealizowano jedno spotkanie, w którym udział wzięło trzech przedstawicieli ROPS.

- **triada z przedstawicielami Instytucji Zarządzającej RPO WŚ (IZ RPO) - 1:**

Zrealizowano jedno spotkanie, w którym udział wzięło trzech przedstawicieli IZ RPO.

Wywiady jakościowe (indywidualne oraz triady) prowadzone były w formie telefonicznej oraz on-line, w zależności od możliwości respondenta. **Zrealizowano łącznie 41 wywiadów**, w tym 13 w formie on-line, zaś 28 w formie badania TDI.

5) Warsztat rekomendacyjny

Na końcowym etapie realizacji badania przeprowadzono dwa warsztaty:

- Warsztat nr 1: **warsztat z członkami Regionalnego (obecnie) Świętokrzyskiego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej**, który miał na celu konsultacje w zakresie zmian, jakie należałoby wprowadzić na poziomie regionalnym, aby usprawnić działania OWES i ROPS.
- Warsztat nr 2: **wspólny warsztat rekomendacyjny** (dla ROPS, OWES, IZ RPO) w formie spotkania online na platformie internetowej. Jego celem było

omówienie wstępnych wniosków i rekomendacji sformułowanych przez Wykonawcę na podstawie wyników wyżej opisanych badań.

3. Streszczenie

Badanie ewaluacyjne pt. „Ewaluacja systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim” przeprowadzono na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego (w skrócie ROPS). Jego głównym celem była analiza i ocena działań podejmowanych przez dwa ośrodki wsparcia ekonomii społecznej – Kielecko-Ostrowiecki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (w skrócie KOOWES) oraz Świętokrzyski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej (w skrócie ŚOWES). Ewaluacja objęła lata 2018-2020.

Do badania zaproszono przedstawicieli obu ośrodków, a także pracowników ROPS, Urzędu Marszałkowskiego, klientów KOOWES i OWES, a także przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego oraz ich jednostek organizacyjnych.

Animacja

Usługi animacji prowadzone przez OWES służą m.in. tworzeniu środowiska przyjaznego rozwojowi ekonomii społecznej oraz zachęcaniu nowych podmiotów, osób i instytucji do angażowania się w różne formy działalności podmiotów ekonomii społecznej (w skrócie PES). Wsparcie koncentruje się na czterech głównych grupach: liderach lokalnych, grupach inicjatywnych, organizacjach pozarządowych oraz jednostkach samorządu terytorialnego.

Zarówno w przypadku KOOWES jak i ŚOWES najliczniej reprezentowanym typem klienta instytucjonalnego są podmioty działające w sferze pożytku publicznego oraz JST i ich jednostki organizacyjne. Występują nieznaczne różnice w doborze odbiorców działań animacyjnych, co wynika głównie z charakterystyki gospodarczej regionu.

Działania animacyjne oparte są na indywidualnej diagnozie i dostosowane są do indywidualnych oczekiwań i potrzeb odbiorców, zaś zakres i formy prowadzenia animacji lokalnej przez oba OWES są niemal identyczne.

Do podstawowych form wsparcia animacyjnego można zaliczyć: animowanie środowisk lokalnych, warsztaty animacyjne oraz działania o charakterze informacyjnym i promocyjnym. Istotnym działaniem jest również inicjowanie i ułatwianie kontaktów między podmiotami w subregionach.

Wyniki analizy potwierdzają, że szeroki zakres działań animacyjnych oraz przyjęte podejście co do ich realizacji jest skuteczne i sprzyja trwałości osiągniętych efektów. Przyczynia się do budowania kapitału społecznego i zwiększania partycypacji społecznej. Bardzo efektywnym modelem realizacji działań animacyjnych jest praca w tzw. „trójkach murarskich”. Wysokość nakładów – finansowych, czasu i pracy, jest

adekwatna wobec uzyskanych efektów. O wysokim poziomie działań animacyjnych świadczą między innymi opinie klientów OWES.

Wsparcie dla nowych PES i przedsiębiorstw społecznych (usługi inkubacyjne)

Usługi inkubacyjne są kierowane głównie do grup inicjatywnych i organizacji pozarządowych, które podjęły decyzję o utworzeniu podmiotu ekonomii społecznej lub krok dalej – przedsiębiorstwa społecznego. Ze wsparcia skorzystało łącznie 196 PES.

Podstawową usługą wsparcia jest doradztwo ogólne, a gdy zakres potrzebnego wsparcia przekracza kompetencje doradcy ogólnego, klient jest kierowany do doradców świadczących wsparcie biznesowe i specjalistyczne.

Rzetelna i wyczerpująca diagnoza potrzeb i potencjałów kandydatów jest czynnikiem kluczowym dla udzielenia efektywnego i trwałego wsparcia.

Główna różnica pomiędzy KOOWES i ŚOWES dotyczy sposobu umożliwienia podnoszenia kompetencji i kwalifikacji zawodowych pracowników PS - ŚOWES organizuje dodatkowo szkolenia specjalistyczne, branżowe oraz szkolenia z kompetencji miękkich dla PS we własnym zakresie. Kadra KOOWES uznaje takie rozwiązanie za nieefektywne pod względem kosztowym i go nie stosuje.

Najczęściej korzystano ze wsparcia w postaci szkoleń przygotowujących do tworzenia PES oraz wsparcia finansowego. Wyniki badania wskazują na dobre lub bardzo dobre dopasowanie tego wsparcia wobec potrzeb jego odbiorców.

W toku badań ujawnił się jednak problem niezadowalającej trwałości miejsc pracy utworzonych w wyniku wsparcia dotacyjnego, co w odniesieniu do nowopowstałych PES i PS wiązano z uzależnieniem się od pomocy OWES.

Z końcem 2020 roku liczba miejsc pracy utworzonych w nowopowstałych PS wyniosła łącznie 39. Dzięki działalności OWES do roku 2020 włącznie 95 grup inicjatywnych wypracowało założenia co do utworzenia PES, a liczba organizacji pozarządowych prowadzących działalność odpłatną pożytku publicznego lub działalność gospodarczą utworzonych w wyniku działalności OWES wyniosła łącznie 49. Łączna liczba miejsc pracy utworzonych w PS to 237.

W pierwszej edycji projektów KOOWES uzyskał lepsze wyniki niż ŚOWES. W drugiej edycji na dzień 31.12.2020 roku stopień realizacji omawianych wskaźników ŚOWES i KOOWES był niemal równy.

Poczynione nakłady czasu i pracy są adekwatne wobec osiągniętych efektów i wystarczające do osiągnięcia założonych wskaźników.

Wsparcie dla istniejących PES i PS (usługi biznesowe)

Odbiorcami usług biznesowych są podmioty ekonomii społecznej i przedsiębiorstwa społeczne już funkcjonujące na rynku.

Podstawową formą wsparcia oferowanego przez OWES dla istniejących PES jest doradztwo. W okresie od 2018 do 2020 roku skorzystały z niego łącznie 223 unikatowe PES.

Istniejące podmioty ekonomii społecznej i przedsiębiorstwa społeczne zazwyczaj same zgłaszają się do OWES z konkretnymi pomysłami do rozwinięcia, lub problemami do rozwiązania. Podobnie jak w przypadku nowych podmiotów, na wstępie prowadzona jest diagnoza zasobów i potrzeb klienta.

Najczęściej wskazywaną przez respondentów formą wsparcia było doradztwo specjalistyczne, a zdecydowana większość badanych oceniła adekwatność usług świadczonych przez OWES dobrze lub bardzo dobrze. Wysoko oceniono również jakość oferowanego wsparcia.

Szczególnym typem wsparcia jest dotacja na utworzenie miejsca pracy w przedsiębiorstwie społecznym, która to oceniana jest jako najbardziej atrakcyjna i pożądana z punktu widzenia instytucjonalnych klientów.

90,4% klientów KOOWES i 59,1% klientów ŚOWES przyznało, że dzięki wsparciu OWES ich pracownicy podnieśli swoje kompetencje zawodowe. Niewiele mniej dostrzega wzrost kompetencji zarządczych wśród kadry menadżerskiej. Należy wspomnieć również o generowaniu większych korzyści społecznych oraz nawiązaniu współpracy z innymi PES.

Do końca roku 2020 w wyniku wsparcia udzielonego w ramach pierwszej i drugiej edycji projektów wsparciem objęto łącznie 578 PES. Wsparciem objęto 221 istniejących podmiotów ekonomii społecznej oraz 275 osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Dzięki udzielonym dotacjom utworzono łącznie 80 miejsc pracy w istniejących i nowopowstałych PS, a liczba miejsc pracy utworzonych w wyniku działalności OWES wyniosła łącznie 222.

Jak oceniono, nakłady czasu, pracy oraz środków finansowych są adekwatne do osiągniętych rezultatów, a poziom realizacji wskaźników pierwszej edycji projektów wskazuje, że osiągnięte efekty znacznie przekroczyły te, które zakładano na etapie projektowania wsparcia.

Wsparcie OWES dla PES w czasie pandemii COVID-19

Co trzeci klient OWES w województwie świętokrzyskim wskazał na wystąpienie negatywnych skutków pandemii COVID-19 dla działalności PES. Jako najczęściej dostrzegane problemy związane z COVID-19 wskazano brak zleceń/zamówień, które w znaczny sposób zostały wstrzymane z uwagi na ograniczenia, oraz częstą absencję pracowników.

Pomimo napotykaných trudności i negatywnych skutków pandemii, zdecydowana większość (90,1%) badanych PES stwierdziła, że ich sytuacja jest stabilna.

W badanym okresie żadne z przedsiębiorstw społecznych nie zostało zlikwidowane, i mimo trudnej sytuacji na rynku, zatrudnienie w nowych i istniejących PES w województwie świętokrzyskim wzrosło.

Wsparciem, z jakiego PES i PS korzystały najczęściej było doradztwo. Dotyczyło ono w głównej mierze pomocy w rozwiązywaniu problemów podmiotu wywołanych pandemią oraz wsparciu w korzystaniu z Tarczy Antykryzysowej. Klienci ŚOWES częściej niż klienci KOOWES, korzystali z kilku form wsparcia jednocześnie.

Na wsparcie przedsiębiorstw społecznych poprzez zakup usług w ramach działań związanych z epidemią COVID-19 przeznaczono łącznie 212 325 zł. Z pomocy OWES skierowanej na przeciwdziałanie negatywnym skutkom pandemii skorzystało 19,6% PES i PS. Zdecydowana większość odbiorców wsparcia pozytywnie oceniła jego przydatność i adekwatność wobec swoich potrzeb.

Wspieranie podmiotów reintegracyjnych

Jednostki reintegracyjne stanowią stosunkowo niewielką liczbę odbiorców wsparcia oferowanego przez OWES, gdyż ich wsparcie nie należy do kluczowych sfer działalności OWES. Badani przedstawiciele tych podmiotów najczęściej korzystali z doradztwa specjalistycznego, a w dalsze kolejności – ze szkoleń przygotowujących do tworzenia PES i wsparcia informacyjnego.

Wszystkie usługi świadczone przez OWES zyskały bardzo wysokie oceny odbiorców, co świadczy o dużym stopniu dopasowania oferowanego wsparcia do oczekiwań, a także o skuteczności i trafności przyjętych form diagnozowania tychże potrzeb. Również jakość usług i kompletność wsparcia udzielonego przez OWES zebrały pozytywne oceny podmiotów reintegracyjnych.

Efektem wskazywanym przez większość tych podmiotów było podniesienie kompetencji zawodowych pracowników oraz podniesienie kompetencji kierowniczych kadry zarządzającej.

Co należy zaznaczyć, podmioty reintegracyjne wykazują mniejsze zainteresowanie usługami OWES niż inne PES, wobec których kierowana jest oferta wsparcia. Zarówno pracownicy ŚOWES, jak i KOOWES zgodnie podkreślają, iż zintegrowanie usług OWES z usługami podmiotów reintegracyjnych jest niewielkie, a współpraca podejmowana stosunkowo rzadko. Gdy jednak już zaistnieje, przynosi bardzo dobre efekty. Większość działań skierowanych na podmioty reintegracyjne koncentruje się na wspieraniu ich w pomocy osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym. Podmioty reintegracyjne współpracują ze sobą niechętnie i postrzegają siebie nawzajem jako konkurencję.

Wpływ otrzymanego wsparcia na sytuację społeczno-zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym

Osoby zagrożone ubóstwem i/lub wykluczeniem społecznym najczęściej korzystały ze szkoleń i doradztwa specjalistycznego. Zdecydowana większość z nich bardzo wysoko oceniła jakość usług OWES, a spośród wszystkich typów wsparcia osoby te

najwyżej cenią wsparcie w postaci przyznania dotacji na utworzenie miejsca pracy w przedsiębiorstwie społecznym. 5 osób z 9 utrzymało zatrudnienie, a osoby, które pracę utraciły, obecnie pracują zawodowo w innych zakładach pracy, a więc ich sytuacja zawodowa trwale się poprawiła.

Niemal trzy czwarte badanych oceniło, że dzięki wsparciu OWES zdobyli nowe kompetencje miękkie, a niewiele mniej przyznało, że wzrosły ich kwalifikacje zawodowe. W przypadku połowy badanych, wsparcie przyczyniło się do podjęcia przez nich pracy zawodowej oraz poprawy sytuacji finansowej. Wzrosła również samoocena i pewność siebie.

Współpraca OWES z innymi interesariuszami

OWES współpracują ze wszystkimi instytucjami mającymi wpływ na rozwój sektora ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim, choć w różnym stopniu i zakresie. Współpraca odbywała się zarówno na poziomie gminy, jak i regionu.

Współpraca niewątpliwie wpływa na efekty podejmowanych w kooperacji z OWES działań. Warto wspomnieć choćby o tym, że znajomość specyfiki lokalnej społeczności oraz potencjału sektora ekonomii społecznej na danym obszarze uzupełniała działania prowadzone przez instytucje regionalne (w tym ROPS) i pozwalała na ich lepsze dopasowanie. Z kolei pozytywne postrzeganie działań ROPS przez inne podmioty i autorytet tej instytucji wzmacniały wizerunkowo działania podejmowane przez OWES-y, czyniąc je bardziej wiarygodnymi i wartymi zainteresowania.

Współpraca umożliwiała samorządom realizację zadań z zachowaniem większego stopnia profesjonalizacji usług oraz przy niższych kosztach. Kooperacja z OWES to również większa dywersyfikacja usług OPS oraz lepsze przygotowanie merytoryczne pracowników ośrodków np. w zakresie tworzenia spółdzielni socjalnych.

Mówiąc o efektach jakie powstały dzięki współpracy z OWES, należy wspomnieć m.in. o: tworzeniu spółdzielni socjalnych osób prawnych, tworzeniu przedsiębiorstw społecznych, wspieraniu działalności PES przez JST, czy wsparciu PES w czasie pandemii z zastosowaniem mechanizmu zakupów interwencyjnych.

Jakość usług świadczonych przez OWES

Zarówno w ocenie pracowników OWES, jak i ich klientów, oferta wsparcia jest elastyczna i dopasowana do potrzeb odbiorców. Poprzedzona jest ona diagnozą, co pozwala zaoferować usługi uszyte na miarę. Nie obowiązuje jeden standardowy model wsparcia.

Zarówno usługi oferowane przez OWES, jak i sam proces świadczenia wsparcia oraz osoby w ten proces zaangażowane, zyskały pozytywne oceny klientów ośrodków. Średnia uzyskanych opinii wskazuje na wysoki poziom zadowolenia klientów z usług OWES (zbliżony do oceny 4,71 w skali od 1 do 5), a najwyższe noty dotyczyły

wsparcia finansowego, wizyt studyjnych oraz doradztwa przygotowującego do tworzenia PES. Oznacza to, że te formy wsparcia ankietowani ocenili jako w największym stopniu odpowiadające na ich potrzeby. W toku wywiadów pogłębionych przedstawiciele PES i PS podkreślali, że mogli liczyć na wsparcie OWES w każdym momencie. Jednocześnie bardzo wysoko ocenili kompetencje i przygotowanie pracowników ośrodków do świadczenia usług - pracownicy OWES postrzegani są jako uprzejmi, kompetentni, uczciwi i kreatywni.

Czynniki oddziałujące na działalność OWES

Analizując czynniki oddziałujące na działalność OWES z dużą mocą należy podkreślić ogromne znaczenie zasobów kadrowych ośrodków (niezależnie czy jest to KOOWES czy ŚOWES) dla wysokiej jakości i skuteczności ich działań. Gdyby nie kadra – jej przygotowanie merytoryczne i zaangażowanie w wykonywaną pracę – OWES-y nie osiągnęłyby dotychczasowych efektów. Zmiany w zakresie organizacji pracy, które nastąpiły względem pierwszej edycji projektów, pozwoliły na sprawniejsze funkcjonowanie. Z kolei czynnikiem negatywnym, który mocno zweryfikował pierwotne plany, była pandemia COVID-19, która to w odróżnieniu od innych okoliczności (które można było w pewnym stopniu identyfikować już na etapie tworzenia założeń projektowych) wykreowała pewną nową rzeczywistość, w której przyszło funkcjonować obu OWES-om.

Do głównych barier w zakresie realizacji projektów OWES należą m.in.: czynnik ludzki (np. niedopasowanie charakterologiczne osób, które dany PES tworzą, ich niedostateczne przygotowanie do prowadzenia podmiotu), długofalowość działań animacyjnych (efekty tych działań mogą być widoczne dopiero po kilku latach pracy na danym terenie), konflikt interesów pomiędzy poziomem merytorycznym a decyzyjnym na danym obszarze, niepewność co do wielkości finansowania w kolejnym okresie, długotrwałość procedur związanych z realizacją projektów przez OWES.

Trwałość tworzonych miejsc pracy

Przez trwałość miejsc pracy rozumieć należy kontynuację zatrudnienia po ustaniu wsparcia pomostowego. Na trwałość miejsc pracy mają wpływ liczne czynniki – mogą one być zależne i niezależne od samych PES/PS oraz OWES, które wspomagają podmioty w momencie wchodzenia na rynek.

To, co w największym stopniu wpływa na trwałość funkcjonowania PES/PS, a wraz z nimi miejsc pracy, jest profil działalności PES/PS i stopień jego dopasowania do zapotrzebowania konsumentów na oferowane produkty i usługi. Podstawą sukcesu jest dokładne zbadanie rynku i potrzeb potencjalnych klientów oraz dobrze skonstruowany biznesplan. Niezwykle ważne jest również wspieranie PES/PS w działaniach marketingowo-promocyjnych, pozwalających na dotarcie z ofertą do potencjalnych klientów. Należy dążyć do tego, aby zwiększyć stopień korzystania z oferty PES przez JST oraz wspierać merytorycznie pracowników PES/PS w zakresie możliwości składania ofert w konkursach organizowanych przez JST.

Istotnym zewnętrznym elementem wspierającym trwałość utworzonych miejsc pracy jest również wzrost zaufania i obalanie mitów i stereotypów dotyczących pracowników ze środowisk zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Przekonanie i pozyskanie klientów oraz jakość świadczonych usług to ważny czynnik umożliwiający utrzymanie nowopowstałych miejsc pracy, już po zakończeniu wsparcia.

Koordinacja ekonomii społecznej w regionie – komplementarność działań ROPS i OWES

OWES w swoich działaniach są zobowiązane do ścisłej współpracy z Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej jako koordynatorem wsparcia ekonomii społecznej w województwie. W 2016 roku dokonano podziału zadań i odpowiedzialności pomiędzy ROPS i OWES. Porozumienie to określiło zasady współpracy i realizacji wspólnych inicjatyw, obszary kompetencji oraz zasady wymiany informacji pomiędzy instytucjami.

Podział zadań pomiędzy ROPS a OWES bardzo ułatwił współpracę; funkcjonuje on do dziś, a ustalone wówczas zasady są dla wszystkich zrozumiałe i przejrzyste.

Współpraca odbywa się na wielu polach i poziomach. Regularna i ścisła kooperacja służy nie tylko wymianie informacji, ale i szybkiemu rozwiązywaniu pojawiających się problemów. Choć w dużej części to ROPS odpowiada za kształtowanie polityk publicznych w zakresie ekonomii społecznej, to pewną rolę pełnią w tym zakresie również OWES-y uczestnicząc m.in. w pracach Grup Tematycznych czy konsultując dokumenty strategiczne, itp.

Zdaniem OWES, współpraca z ROPS jest szczególnie istotna w zakresie aktywizowania samorządów, zwiększania kompetencji pracowników JST w zakresie ekonomii społecznej oraz zachęcania ich do stosowania klauzul i aspektów społecznych w zamówieniach publicznych.

W okresie objętym badaniem współpraca ROPS i OWES została oceniona bardzo pozytywnie. Jakość tej współpracy bazuje przede wszystkim na kadrze obu instytucji. Tam, gdzie pracownicy są zaangażowani w rozwój ekonomii społecznej i mają szansę budować bezpośrednie relacje, wspólne działania są bardzo efektywne i mogą stanowić dobry przykład w skali ogólnopolskiej. Przerwanie osobistych relacji skutkuje natomiast spłyceniem i sformalizowaniem współpracy, co obniża jej skuteczność.

4. Wyniki badania danych zastanych

4.1. Ekonomia społeczna w województwie świętokrzyskim

Województwo świętokrzyskie w latach 2018-2020 odznaczało się niskim kapitałem społecznym (charakteryzującym mieszkańców), co wiązało się z koniecznością „uruchomienia wszelkich możliwych instrumentów wzmacniających współpracę między ludźmi i instytucjami (sektorami) czy kreowanie lokalnych liderów”. W przypadku słabo rozwiniętego kapitału społecznego trudniej może przychodzić realizowanie oddolnych projektów i inicjatyw społecznych.

Według „Diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej 2018 r.” opracowanej w ramach przygotowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+, przyjętej przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego 25 lutego 2019 r.¹, na 100 osób w wieku produkcyjnym, zamieszkałych w województwie świętokrzyskim, przypadało o 3 osoby więcej w wieku nieprodukcyjnym w porównaniu do średnich wskaźników, obejmujących pozostałe województwa. Dane Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) ukazują, że pod względem współczynnika dzietności za 2018 rok województwo świętokrzyskie zajmowało 4. pozycję od końca w rankingu województw – wzmiankowany wskaźnik wynosił w województwie świętokrzyskim 1,262.

Z raportu Najwyższej Izby Kontroli (NIK) z 2021 roku pn. „Wsparcie udzielane przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej podmiotom ekonomii społecznej i solidarnej”, monitorującego stopień realizacji KPRES (Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej)², jaki został przyjęty uchwałą Rady Ministrów 12 sierpnia 2014r.) wynika, iż **w latach 2015-2020 w województwie świętokrzyskim:**

- **objęto wsparciem programu 254 osoby** (wartość wskaźnika planowana do osiągnięcia wynosiła 1 179 osób),
- **objęto wsparciem 414 podmiotów ekonomii społecznej** (wartość wskaźnika: 393 podmiotów),
- **utworzono 51 miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych (PS)** (wartość wskaźnika: 300 miejsc pracy),
- liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, pracujących po opuszczeniu programu wsparcia (łącznie z pracującymi na własny rachunek) kształtowała się na poziomie 200 osób (wartość wskaźnika: 295 osób).

Do pierwszej połowy 2018 roku województwo świętokrzyskie wraz z województwem pomorskim zamykało ranking województw, jeśli chodzi o liczbę przedsiębiorstw

¹ Zespół autorski: Aleksander Noworól, Kamilla Noworól, Krzysztof Jakóbiak, Paweł Hałat.

² W 2019 r. zmieniono nazwę na „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej”.

społecznych. W okresie od 2016 do 2018 r. przedsiębiorstwa społeczne stanowiły w województwie świętokrzyskim tylko 5 % podmiotów, które korzystały ze wsparcia.

Studium pn. „**Badanie potrzeb finansowych i pozafinansowych w sektorze ekonomii społecznej oraz usług społecznych i zdrowotnych**”, opublikowane w 2020 roku³, zawiera dane dotyczące utworzonych w latach 2017, 2018 oraz 2019 miejsc pracy, na podstawie wniosków o płatność ośrodków wsparcia ekonomii społecznej (OWES). W województwie świętokrzyskim w 2018 oraz 2019 roku utworzono bardzo niewiele miejsc pracy (skala nie ukazuje dokładnych wartości liczbowych) – znacznie poniżej wartości docelowej. Raport wskazuje także, że w roku 2019 w województwach świętokrzyskim oraz lubuskim nie wydatkowano/nie wykorzystano żadnych środków pochodzących z Krajowego Funduszu Szkoleniowego (KFS) na wsparcie kształcenia ustawicznego pracowników zatrudnionych w przedsiębiorstwach społecznych, członków lub pracowników spółdzielni socjalnych lub pracowników zakładów aktywizacji zawodowej (ZAZ), podczas gdy inne województwa przeznaczały na wspomniane cele od kilku do kilkudziesięciu czy kilkuset tysięcy zł.

Wyniki monitoringu za lata 2018-2020:

W związku z wdrażaniem Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej Województwa Świętokrzyskiego, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej prowadzi monitoring założonych w dokumencie wskaźników. **Wyniki zamieszczane są corocznie w raporcie opisującym stan ekonomii społecznej w regionie i stopień realizacji założonych wskaźników.** OWES są zobowiązane do składania corocznych raportów z prowadzonych działań.

W latach 2018-2020 znacznie zmalała liczba spółdzielni socjalnych (nie wskazano jednak powodów takiej zmiany). Liczba warsztatów terapii zajęciowej (WTZ) oraz centrów integracji społecznej (CIS) pozostawała bez zmian, natomiast liczba klubów integracji społecznej (KIS) wzrosła o 8 (porównując rok 2018 i rok 2020), o 2 zwiększyła się również liczba ZAZ-ów. Wzrosła również liczba PES korzystających z bezzwrotnych instrumentów wsparcia oraz liczba samorządów stosujących klauzule społeczne (a także liczba JST zlecających PES realizację usług, jak również liczba tych usług).

³ Studium przygotowane przez zespół badawczy pod przewodnictwem M. Gajewskiego, badanie ewaluacyjne współfinansowane przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, wydane przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej.

Tabela 1. Stan rozwoju ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim w latach 2018-2020

Rodzaj podmiotu/wskaźnik	2018 rok	2019 rok	2020 rok
spółdzielnie socjalne	62	47	42
warsztaty terapii zajęciowej	32	32	32
centra integracji społecznej	6	6	6
kluby integracji społecznej	11	20	19
zakłady aktywności zawodowej	4	4	6
przedsiębiorstwa społeczne	17	23	35
Wskaźniki:			
liczba jednostek samorządu terytorialnego, które zawarły w swoich dokumentach strategicznych zapisy odnoszące się do ekonomii społecznej	78	78	66
liczba rad pożytku publicznego	18	19	11
liczba PES, korzystających z bezzwrotnych instrumentów wsparcia	16	6	30
liczba podmiotów ekonomii społecznej otrzymało certyfikat „zakup prospołeczny”	7	7	6
liczba JST, stosujących klauzule społeczne	15	53	62
liczba miejsc pracy utworzonych dzięki działalności OWES	83	74	80
liczba PES objętych wsparciem	273	122	219
liczba JST zlecających PES realizację usług	33	39	54
liczba zadań	198	269	492

Źródło: raporty monitoringowe z realizacji Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie świętokrzyskim za lata: 2018, 2019, 2020

Z „Monitoringu realizacji Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie świętokrzyskim” **za 2018 rok** wynika, iż **w 2018 roku:**

- **zawiązано 3 partnerstwa/sieci/klastry/porozumienia** – w wyniku działalności Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej (ROPS), Świętokrzyskiego Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej (ŚOWES) i Kielecko-Ostrowieckiego Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej (KOOWES),
- zrealizowano 19 przedsięwzięć wspartych przez OWES-y,
- **dofinansowano 4 zakłady aktywności zawodowej** ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON),
- **536** pracowników JST zdobyło wiedzę z zakresu ekonomii społecznej,

- na terenie 5 uczelni działających w województwie odbyły się dni ekonomii społecznej,
- w subregionie północnym **powstało 25 PES** (w tym 10 przedsiębiorstw społecznych), natomiast w subregionie południowym **utworzono 18 PES** (w tym 7 przedsiębiorstw społecznych),
- zorganizowano spotkanie równościowe „Bez barier z ekonomią społeczną”, które odbywało się pod hasłem: „Tradycja i nowoczesność”,
- przygotowano 5 publikacji (raportów) dotyczących stanu ekonomii społecznej (ES) w województwie świętokrzyskim oraz wypracowano 4 rekomendacje w zakresie wdrażania ekonomii społecznej,
- **329 pracowników** jednostek samorządu terytorialnego, instytucji pomocy i integracji społecznej oraz innych podmiotów **zostało objętych wsparciem doradczym** z zakresu ekonomii społecznej.

Według danych zgromadzonych w raporcie „Monitoringu realizacji RPRES”, datowanym **na 2019 rok**, kontynuowany był trend odchodzenia od spółdzielni socjalnych – na 53 założone podmioty ekonomii społecznej tylko 9 stanowiły spółdzielnie socjalne.

Ponadto **w 2019 roku**:

- **zawarto 13 porozumień o współpracy** pomiędzy OWES a podmiotami realizującymi projekty współfinansowane ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020, dotyczące wspierania uczestników projektu w podjęciu zatrudnienia w podmiotach ekonomii społecznej (KOOWES – 8 porozumień, ŚOWES – 5 porozumień),
- opracowano **3 raporty dotyczące ekonomii społecznej**, realizowanej i planowanej na terenie województwa⁴,
- wypracowano 14 rekomendacji dla głównych interesariuszy ekonomii społecznej,
- doradcy ROPS **udzielili 214 konsultacji doradczych** pracownikom JST, instytucji pomocy i integracji społecznej oraz innych podmiotów, działających w województwie,
- w wyniku wsparcia wojewódzkich OWES-ów **18 środowisk podjęło realizację wspólnego przedsięwzięcia** (KOOWES – 18 środowisk, ŚOWES – 10 środowisk),

⁴ Raporty te to: „Monitoring realizacji Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie świętokrzyskim do 2020 roku za 2018 rok”; „Katalog dobrych praktyk ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim” – opracowany przez zespół projektowy „Świętokrzyska Ekonomia Społeczna”; „Katalog dobrych praktyk – społeczna odpowiedzialność biznesu” – opracowany przez zespół „Świętokrzyska Ekonomia Społeczna”.

- **utworzonych zostało 19 PES**, a funkcjonowało 18 PES, które powstały przy wsparciu OWES i działały dłużej niż 18 miesięcy,
- **po raz 4 zorganizowano konkurs „Lider Ekonomii Społecznej”**, służący wspieraniu prospołecznych postaw zgodnie z ideą odpowiedzialności społecznej oraz promowaniu ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim,
- udzielono dofinansowania 4 ZAZ,
- ROPS rozpoczął pilotaż nt. ekonomii społecznej w jednej ze szkół ponadgimnazjalnych.

W 2020 roku w sektorze ekonomii społecznej w 32 gminach funkcjonował co najmniej 1 podmiot reintegracji społecznej. W dalszym ciągu spadała popularność spółdzielni społecznych, których miało powstawać coraz mniej – w 2020 r. utworzono tylko jedną taką spółdzielnię. W 2020 r. działania z zakresu ekonomii społecznej zostały zaburzone przez pandemię i wprowadzone z jej powodu restrykcje.

Z „Monitoringu realizacji Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie świętokrzyskim do 2020 r.” **za 2020 rok** wynika, że:

- na terenie gminy Sandomierz utworzono spółdzielnię socjalną „SALVE REGINA”, świadczącą usługi społeczne,
- w miejsce Regionalnego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej powołano Świętokrzyski Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej (ŚKRES) (na mocy uchwały Zarządu Województwa Świętokrzyskiego z dnia 23 września 2020 r.),
- w wyniku wsparcia OWES-ów **6 środowisk podjęło realizację wspólnego przedsięwzięcia**, mającego na celu rozwój ekonomii społecznej,
- **OWES-y utworzyły 1 spółdzielnię socjalną, 6 przedsiębiorstw społecznych, a także 3 podmioty ekonomii społecznej** nie będące przedsiębiorstwami społecznymi (KOOWES powołał 5 PES, ŚOWES – także 5 PES),
- dwa NGO, działające powyżej 1 roku w wyniku działania ŚOWES zaczęły prowadzić działalność gospodarczą,
- 11 samorządów w 53 postępowaniach uwzględniło kryteria społeczne w ramach oceny pozacenowych kryteriów ofert,
- w ramach środków PFRON dofinansowania udzielono 6 zakładom aktywności zawodowej.

4.2. Efekty działania Kielecko-Ostrowieckiego Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej

Kielecko-Ostrowiecki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej działa na obszarze **subregionu północnego** województwa świętokrzyskiego.

Jego aktywność obejmuje zatem **powiaty: skarżyski, konecki, starachowicki, ostrowiecki, kielecki oraz miasto Kielce.**

Liderem projektu jest **Stowarzyszenie Integracja i Rozwój** z siedzibą w Kielcach, zaś partnerami są:

- **Stowarzyszenie LGD „Krzemienny Krąg”** (Bałtów),
- **Fundacja „PEStka”** (Kielce),
- **Stowarzyszenie Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL** (Warszawa).

Zakres czasowy badania obejmuje dwa projekty dofinansowane w ramach RPO WŚ, a realizowane przez KOOWES:

- 1) projekt pt. „Kielecko-Ostrowiecki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej” realizowany w okresie 1.09.2016 r. - 31.08.2019 r. (koszty projektu ogółem wyniosły 4 992 956,38 zł),
- 2) projekt pt. „Kielecko-Ostrowiecki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej” realizowany w okresie 1.09.2019 r. - 30.06.2023 r. (budżet projektu ogółem wynosi 14 502 801,10 zł).

Zgodnie z zapisami wniosków o dofinansowanie, **grupą docelową działań podejmowanych w obu edycjach projektu były:**

- podmioty ekonomii społecznej i ich kadra,
- osoby fizyczne planujące rozpocząć działalność gospodarczą w obszarze ES,
- podmioty wspierające sektor ekonomii społecznej (takie jak JST, powiatowe i miejskie urzędy pracy, ośrodki pomocy społecznej, centra pomocy rodzinie, ośrodki wsparcia rolniczego),
- osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.

Działania projektowe zakładały m.in. wsparcie w postaci:

- dotacji na tworzenie nowych przedsiębiorstw społecznych,
- dotacji na rozwój istniejących PS lub przekształcenie PES w PS,
- działań doradczych (ogólne, specjalistyczne i biznesowe),
- szkoleń dla PES,
- animacji lokalnej,
- działań inkubacyjnych (działalność inkubatorów ES, inkubacyjna usługa księgową).

Bardziej szczegółowe informacje na temat zakresu wsparcia oferowanego konkretnym grupom docelowym zawarto w punkcie „Porównanie sposobu funkcjonowania OWES”.

W dalszej części przywołano zbiorcze dane za okres od 1 września 2016 do 31 sierpnia 2019 r. (pierwsza edycja projektu). W poniższej tabeli zaprezentowano planowane oraz **osiągnięte wartości niektórych wskaźników** określonych we wniosku o dofinansowanie⁵, **a zrealizowanych w I edycji projektu tj. w okresie od 1 września 2016 r. do 31 sierpnia 2019 r.**

⁵ Liczba wskaźników określonych we wniosku o dofinansowanie jest bardzo duża, dlatego w raporcie przedstawiono tylko część z nich, która w czytelny sposób pokazuje osiągnięte w ramach projektu efekty.

Tabela 2. Planowane i osiągnięte wartości niektórych wskaźników w projekcie KOOWES w I edycji projektu (w okresie 01.09.2016r. - 31.08.2019r.)

Wskaźnik	Wartość planowana	Wartość osiągnięta
Liczba miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych	91	91
Liczba miejsc pracy w przeliczeniu na pełne etaty utworzonych w wyniku działalności OWES we wspartych przedsiębiorstwach społecznych	42	42
Liczba miejsc pracy utworzonych w wyniku działalności OWES dla osób, wskazanych w definicji przedsiębiorstwa społecznego	41	91
Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek)	71	86
Liczba podmiotów ekonomii społecznej objętych wsparciem	150	187
Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie	200	208
Liczba środowisk, które w wyniku działalności OWES przystąpiły do wspólnej realizacji przedsięwzięcia mającego na celu rozwój ekonomii społecznej	18	18
Liczba organizacji pozarządowych prowadzących działalność odpłatną pożytku publicznego lub działalność gospodarczą utworzonych w wyniku działalności OWES	30	33

Źródło: opracowanie własne na podstawie wniosków o dofinansowanie oraz sprawozdań KOOWES

Poniżej zaprezentowano **dane na temat dotychczasowej realizacji II edycji projektu** (która zakończyć ma się dopiero w roku 2023).

Tabela 3. Planowane i osiągnięte wartości niektórych wskaźników w projekcie KOOWES (II edycja – wciąż w realizacji; stan na 31.12.2020)

Wskaźnik	Wartość planowana	Wartość osiągnięta
Liczba miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych	142	43

Wskaźnik	Wartość planowana	Wartość osiągnięta
Liczba miejsc pracy utworzonych w wyniku działalności OWES dla osób, wskazanych w definicji przedsiębiorstwa społecznego	142	43
Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek)	142	45
Liczba podmiotów ekonomii społecznej objętych wsparciem	250	106
Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie	426	143
Liczba środowisk, które w wyniku działalności OWES przystąpiły do wspólnej realizacji przedsięwzięcia mającego na celu rozwój ekonomii społecznej	18	0
Liczba organizacji pozarządowych prowadzących działalność odpłatną pożytku publicznego lub działalność gospodarczą utworzonych w wyniku działalności OWES	50	4

Źródło: opracowanie własne na podstawie wniosków o dofinansowanie oraz sprawozdań KOOWES

Porównując poziom realizacji wskaźników w pierwszej i drugiej edycji projektu należy pamiętać, że zakończenie drugiej edycji planowane jest na czerwiec 2023 roku, a więc ostateczne efekty tego przedsięwzięcia będą widoczne dopiero po tym czasie.

Warto natomiast wspomnieć, że w 2018 roku KOOWES powołał **Centrum Wolontariatu w Ostrowcu Świętokrzyskim**, utworzone na mocy partnerstwa między Stowarzyszeniem LGD „Krzemienny Krąg”, Miejskim Centrum Kultury i Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Ostrowcu Świętokrzyskim.

W latach 2018-2020 ośrodek prowadził także **inne działania wspierające sektor ekonomii społecznej**, w tym szkolenia i warsztaty. Wśród nich można wymienić chociażby: warsztaty „Architektura drewniana a ekonomia społeczna”, szkolenie dotyczące RODO dla pracowników działów księgowych i kadrowo-płacowych w zakresie nowelizacji kodeksu pracy, konferencję „Kielecko-Ostrowiecki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej – partner samorządów na rzecz współpracy w obszarze aktywnej polityki społecznej i rynku pracy”, warsztaty animacyjne, Ogólnopolski tydzień kariery „DoradzaMY zawodowo – wybieraMY odłotowo”.

4.3. Efekty działania Świętokrzyskiego Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej

Świętokrzyski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej działa na obszarze subregionu południowego województwa świętokrzyskiego.

Jego aktywność obejmuje zatem **powiaty: włoszczowski, jędrzejowski, buski, pińczowski, kazimierski, sandomierski, opatowski i staszowski.**

Liderem projektu jest **Caritas Diecezji Kieleckiej** z siedzibą w Kielcach, zaś partnerami są:

- **Fundacja Centrum Europy Lokalnej** (Kielce),
- **Świętokrzyskie Centrum Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej** (Kielce),
- **Fundacja Agencja Rozwoju Regionalnego** w Starachowicach (ten partner nie uczestniczył w pierwszej edycji projektu).

Zakres czasowy badania obejmuje dwa projekty dofinansowane w ramach RPO WŚ, a realizowane przez ŚOWES:

- 1) projekt pt. „Świętokrzyski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej” realizowany w okresie 1.09.2016 r.-31.08.2019 r. (budżet projektu ogółem wyniósł 5 796 717,12 zł), w tym czasie ŚOWES prowadził trzy biura w miejscowościach: Busko-Zdrój, Staszów, Kielce;
- 2) projekt pt. „Świętokrzyski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej” realizowany w okresie 1.09.2019 r.-31.12.2022 r. (budżet projektu ogółem wynosi 13 471 306,20 zł).

W ramach drugiej edycji projektu ŚOWES prowadzi dwa biura. Są to:

- Główne Biuro w Jędrzejowie (odpowiada za nie Caritas Diecezji Kieleckiej), które swoim zasięgiem obejmuje pięć powiatów:
 - obszar 1: powiaty: buski, kazimierski, pińczowski
 - obszar 2: powiaty: jędrzejowski, włoszczowski
- biuro prowadzone w Sandomierzu (odpowiada za nie FARR), które swoim zasięgiem obejmuje trzy powiaty:
 - obszar 3: powiaty: staszowski, sandomierski, opatowski.

Zgodnie z zapisami wniosków o dofinansowanie, **grupą docelową działań podejmowanych w obu edycjach projektu** były:

- podmioty ekonomii społecznej i ich kadra,
- osoby i podmioty planujące rozpocząć działalność gospodarczą w obszarze ekonomii społecznej,
- podmioty wspierające sektor ekonomii społecznej,

- osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.

Zakres usług obejmował m.in.:

- działania animacyjno-inkubacyjne,
- doradztwo (ogólne i specjalistyczne),
- szkolenia,
- wsparcie finansowe i niefinansowe, skierowane do osób fizycznych, w tym zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz osób z niepełnosprawnościami,
- udzielanie dotacji i wsparcia pomostowego na utworzenie miejsc pracy.

Bardziej szczegółowe informacje na temat zakresu wsparcia oferowanego konkretnym grupom docelowym zawarto w punkcie „Porównanie sposobu funkcjonowania OWES”.

W dalszej części przywołano zbiorcze dane za okres od 1 września 2016 r. do 31 sierpnia 2019 r. (pierwsza edycja projektu). W tabeli zaprezentowano planowane oraz osiągnięte **wartości niektórych wskaźników** określonych we wniosku o dofinansowanie⁶, a **zrealizowanych w okresie od 1 września 2016 r. do 31 sierpnia 2019 r.**

Tabela 4. Planowane i osiągnięte wartości niektórych wskaźników w projekcie ŚOWES w I edycji projektu (w okresie 01.09.2016 r. - 31.08.2019 r.)

Wskaźnik	Wartość planowana	Wartość osiągnięta
Liczba miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych	75	66
Liczba miejsc pracy w przeliczeniu na pełne etaty utworzonych w wyniku działalności OWES we wspartych przedsiębiorstwach społecznych	42	22
Liczba miejsc pracy utworzonych w wyniku działalności OWES dla osób, wskazanych w definicji przedsiębiorstwa społecznego	33	51
Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek)	75	73
Liczba podmiotów ekonomii społecznej objętych wsparciem	120	170

⁶ Liczba wskaźników określonych we wniosku o dofinansowanie jest bardzo duża, dlatego w raporcie przedstawiono tylko część z nich, która w czytelny sposób pokazuje osiągnięte w ramach projektu efekty.

Wskaźnik	Wartość planowana	Wartość osiągnięta
Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie	240	328
Liczba środowisk, które w wyniku działalności OWES przystąpiły do wspólnej realizacji przedsięwzięcia mającego na celu rozwój ekonomii społecznej	10	10
Liczba organizacji pozarządowych prowadzących działalność odpłatną pożytku publicznego lub działalność gospodarczą utworzonych w wyniku działalności OWES	10	12

Źródło: opracowanie własne na podstawie wniosku o dofinansowanie oraz wniosku o płatność

W omawianym okresie dzięki wsparciu ŚOWES udało się zrealizować następujące działania m.in.:

- podpisanie **porozumienia o partnerskiej współpracy na rzecz rozwoju ekonomii społecznej w powiecie jędrzejowskim**,
- utworzenie spółdzielni socjalnej „Kazimierskie smaki”,
- zorganizowanie debaty oksfordzkiej „Ekonomia społeczna – szansą na aktywizację społeczną i zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym”,
- zorganizowanie spotkania informacyjnego w ramach projektu „Lokalny Punkt Informacyjny”,
- organizacja **warsztatów ożywienia społeczno-gospodarczego** w powiatach,
- przeprowadzenie cyklu spotkań doradztwa ogólnego w ramach Mobilnego Punktu Konsultacyjnego,
- partycypacja w spotkaniach sieciujących OWES,
- zorganizowanie Lokalnego Kiermaszu Ekonomii Społecznej w Jędrzejowie,
- partycypacja w Kongresie Stowarzyszeń Województwa Świętokrzyskiego oraz Targach Ekonomii Społecznej.

Ponadto ŚOWES organizował warsztaty, debaty, wizyty studyjne, a także imprezy plenerowe m.in. spotkanie warsztatowe i warsztaty w radcą prawnym odbywające się w ramach Regionalnego Forum Ekonomii Społecznej, warsztaty ożywienia społeczno-gospodarczego czy warsztaty animacyjne.

Poniżej zaprezentowano dane na temat dotychczasowej realizacji II edycji projektu (która zakończyć ma się w grudniu 2022 roku).

*Tabela 5. Planowane i osiągnięte wartości niektórych wskaźników w projekcie ŚOWES
(II edycja – wciąż w realizacji; stan na 31.12.2020 r.)*

Wskaźnik	Wartość planowana	Wartość osiągnięta
Liczba miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych	120	37
Liczba miejsc pracy utworzonych w wyniku działalności OWES dla osób, wskazanych w definicji przedsiębiorstwa społecznego	120	37
Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek)	82	37
Liczba podmiotów ekonomii społecznej objętych wsparciem	120	115
Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie	326	132
Liczba środowisk, które w wyniku działalności OWES przystąpiły do wspólnej realizacji przedsięwzięcia mającego na celu rozwój ekonomii społecznej	8	6
Liczba organizacji pozarządowych prowadzących działalność odpłatną pożytku publicznego lub działalność gospodarczą utworzonych w wyniku działalności OWES	24	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie wniosku o dofinansowanie oraz wniosku o płatność

Porównując poziom realizacji wskaźników w pierwszej i drugiej edycji projektu, należy pamiętać, że zakończenie drugiej edycji planowane jest na 31 grudnia 2022 roku, a więc ostateczne efekty tego przedsięwzięcia będą widoczne dopiero po tym czasie.

4.4. Porównanie sposobu funkcjonowania OWES w województwie świętokrzyskim

W województwie świętokrzyskim działają dwa akredytowane ośrodki wsparcia ekonomii społecznej - opisane we wcześniejszym punkcie:

- Kielecko-Ostrowiecki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej,
- Świętokrzyski Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej.

Analizując aktywność obu OWES-ów warto na początku przyjrzeć się **najważniejszym wnioskom płynącym z raportu pt. „Ewaluacja systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim”** opracowanego

w roku 2018 przez firmę Lokalne Badania Społeczne na zlecenie ROPS. Autorzy publikacji wskazali m.in. na:

- obawy co do trwałości wprowadzanych rozwiązań wynikające z braku tworzenia mechanizmów i struktur rozwojowych – preferowano za to udzielanie dotacji oraz realizację doraźnych celów projektowych,
- poszczególne instytucje (OWES, OPS, PUP) nierzadko dublują prowadzone działania albo konkurują ze sobą – niechętnie za to współdziałają i dzielą się zasobami,
- brak systemu wsparcia rozwiązań z zakresu ekonomii społecznej na poziomie gminy i powiatu (niektórzy uczestnicy badania zaznaczali, że od OWES-ów oczekuje się jednocześnie budowania kapitału społecznego, uzupełniania czy wręcz zastępowania systemu pomocy społecznej bądź rynku pracy),
- brak lokalnych liderów, brak kultury współdziałania, doraźność podejmowanych akcji,
- niewielką liczbę przedsiębiorstw społecznych na terenie województwa świętokrzyskiego,
- niewystarczające zasoby finansowe i ludzkie OWES-ów.

W ramach wspomnianego, a także niniejszego badania, **dokonano porównania dwóch funkcjonujących w województwie świętokrzyskim OWES-ów:**

1. W odniesieniu do subregionów:

Osoby i instytucje poddane badaniu wskazywały na **istotną różnicę wynikającą ze specyfiki subregionów**. Zaznaczały one, iż **subregion północny**, w jakim operuje KOOWES **ma charakter aglomeracji, jest terytorialnie zwarty i lepiej rozwinięty gospodarczo**, natomiast **subregion południowy**, będący obszarem działania ŚOWES-u, jest gorzej rozwinięty, rozleglejszy oraz **ma wiele terenów rolniczych**. Niektórzy rozmówcy, wywodzący się z ŚOWES zaznaczają, że ich warunki pracy są trudniejsze i nie zawsze ŚOWES jest adekwatnie oceniany przez instytucje nadzorujące. Jednak przywołuje się także stanowisko innych osób, które zaznaczają, że **ŚOWES nie wykorzystuje swego potencjału** – a działając w tak wymagających warunkach mogłby uzyskiwać stosunkowo dobre, dostrzegalne efekty.

Postulowano podział na trzy subregiony, polegający na wydzieleniu miasta Kielce albo Kielc razem z powiatem kieleckim, a także wytworzenie dwóch nowych subregionów, których granice obejmowałyby fragmenty subregionów północnego i południowego. Proponowano również podział oparty na 4-5 subregionach, przy czym każdy składałby się z kilku powiatów (jako pozytywy podnoszono skuteczniejszą realizację działań przez mniejsze jednostki, zarazem jednak część

rozmówców wskazywała na ryzyko rozdrobnienia oraz wzrostu kosztów administracyjnych).

2. W odniesieniu do współpracy:

Według autorów raportu, zarówno **podmioty tworzące dany OWES, jak też same OWES-y dobrze współpracują ze sobą** – na co ma wpływać fakt, że osoby pracujące w poszczególnych podmiotach dobrze się znają, a czasami pracują jednocześnie w kilku ośrodkach. Współpraca ta ma odbywać się w duchu komplementarności – bowiem dane podmioty (tworzące dany OWES) wyspecjalizowały się w określonych rodzajach zadań. Pracownicy uczą się wzajemnie od siebie, wymieniają doświadczenia oraz wspólnie inicjują nowe projekty. **Podstawą optymalnej współpracy jest precyzyjny rozdział zadań między osobami z obu podmiotów, a także dywersyfikacja zadań pomiędzy dane podmioty.**

3. Działanie w partnerstwie:

W publikacji poruszono również kwestię realizacji projektów w partnerstwie. Otóż wskazano, że projekty o charakterze partnerskim mogą wiązać się z większym zakresem ryzyka oraz trudnościami organizacyjnymi: przygotowania wniosków o płatność, zebrania danych od partnerów przez lidera projektu, ich uzupełniania oraz integrowania (co bywa czasochłonne). Współpraca skutkowała także większą ilością pracy dla innych jednostek – po stronie IZ następowała kumulacja zadań, a po stronie projektodawców konieczność składania dodatkowych wyjaśnień (wynikających z rozbieżności danych np. statystycznych). Trudności o charakterze logistycznym pojawiały się m.in. w działaniach konsorcjum KOOWES, w których brał udział partner spoza regionu: wymieniano trudności w umawianiu spotkań, a także dłuższy obieg dokumentów. Nadmierne rozbudowanie konsorcjum (wiele zaangażowanych podmiotów, działających w jego obrębie) ma także skutkować zwiększeniem kosztów administracyjnych oraz poświęceniem czasu na ustalenie odpowiednich warunków współpracy. Jednakże, **liczba podmiotów – partnerów w ramach każdego z OWES-ów oraz podział zadań między nimi oceniane były pozytywnie.**

Więcej na temat działania w konsorcjum, plusów oraz minusów takiej organizacji pracy OWES, piszemy w podrozdziale 5.8 niniejszego raportu.

4. W odniesieniu do zakresu wsparcia i grup docelowych:

Analiza danych zastanych wskazuje na to, że zarówno odbiorcy usług obu OWES-ów, jak i oferta wsparcia, są w obu ośrodkach podobne.

W poniższej tabeli przedstawiono formy wsparcia oraz grupy docelowe KOOWES w pierwszej edycji projektu. W odniesieniu do drugiej edycji we wniosku o dofinansowanie nie zawarto precyzyjnego przypisania określonej formy wsparcia do grupy docelowej (tak jak było to we wniosku o dofinansowanie dla edycji

pierwszej). Stąd opis grup docelowych oraz form wsparcia wyszczególniono pod tabelą.

W ramach edycji pierwszej KOOWES oferował 11 form wsparcia, z których każda skierowana była do podmiotów ekonomii społecznej, w tym organizacji pozarządowych. Wsparcie kierowane było do czterech grup docelowych.

Tabela 6. Formy wsparcia oraz grupy docelowe wsparcia KOOWES (I edycja)

I edycja projektu	
Grupa docelowa	Forma wsparcia
podmioty ekonomii społecznej, w tym organizacje pozarządowe	podnoszenie wiedzy i rozwijanie umiejętności potrzebnych do założenia, prowadzenia i rozwijania przedsiębiorstwa społecznego (doradztwo, szkolenia, warsztaty, mentoring, coaching, tutoring, współpraca, wizyty studyjne, inne), usługi animacyjne, tworzenie regionalnych i lokalnych partnerstw na rzecz rozwoju ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej, w tym klastrów ekonomii społecznej, wsparcie pomostowe w formie zindywidualizowanych usług, usługi biznesowe, usługa inkubacyjna, usługa inkubacyjna księgowa, udzielanie bezzwrotnego wsparcia finansowego (dotacje) na tworzenie nowych miejsc pracy w nowych PS, udzielanie bezzwrotnego wsparcia finansowego (dotacje) na tworzenie nowych miejsc pracy w istniejących PS, dostarczanie i rozwijanie kompetencji i kwalifikacji zawodowych potrzebnych do pracy w PS: (szkolenia zawodowe, szkolenia branżowe), wsparcie pomostowe w formie finansowej;
osoby i podmioty planujące rozpocząć działalność gospodarczą	podnoszenie wiedzy i rozwijanie umiejętności potrzebnych do założenia, prowadzenia i rozwijania PS (doradztwo, szkolenia, warsztaty, mentoring, coaching, tutoring, współpraca, wizyty studyjne, inne),

I edycja projektu	
Grupa docelowa	Forma wsparcia
w obszarze ekonomii społecznej	usługi animacyjne, usługi biznesowe, udzielanie bezzwrotnego wsparcia finansowego (dotacje) na tworzenie nowych miejsc pracy w nowych PS;
osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	podnoszenie wiedzy i rozwijanie umiejętności potrzebnych do założenia, prowadzenia i rozwijania przedsiębiorstwa społecznego (doradztwo, szkolenia, warsztaty, mentoring, coaching, tutoring, współpraca, wizyty studyjne, inne), wsparcie pomostowe w formie finansowej, udzielanie bezzwrotnego wsparcia finansowego (dotacje) na tworzenie nowych miejsc pracy w nowych PS, udzielanie bezzwrotnego wsparcia finansowego (dotacje) na tworzenie nowych miejsc pracy w istniejących PS, dostarczanie i rozwijanie kompetencji i kwalifikacji zawodowych potrzebnych do pracy w PS: (szkolenia zawodowe, szkolenia branżowe)
podmioty wspierające sektor ekonomii społecznej	tworzenie regionalnych i lokalnych partnerstw na rzecz rozwoju ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej, w tym klastrów ekonomii społecznej, podnoszenie wiedzy i rozwijanie umiejętności potrzebnych do założenia, prowadzenia i rozwijania PS (doradztwo, szkolenia, warsztaty, mentoring, coaching, tutoring, współpraca, wizyty studyjne, inne) usługi animacyjne.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wniosków o dofinansowanie

W edycji drugiej oferowano 13 form wsparcia, które kierowano do czterech grup docelowych.

Formy wsparcia w drugiej edycji projektu KOOWES: doradztwo ogólne i specjalistyczne, **wsparcie reintegracyjne**, wizyty studyjne, animacja lokalna, warsztaty animacyjne, szkolenia dla PES, szkolenia z zakresu stosowania ustawy prawo zamówień publicznych, doradztwo biznesowe, usługa księgowa, mikrogranty

na inicjatywy lokalne, mikro granty na ekonomizację PES, dotacje i wsparcie pomostowe.

Grupy docelowe w drugiej edycji projektu KOOWES:

- podmioty ekonomii społecznej, w tym organizacje pozarządowe,
- osoby i podmioty planujące rozpocząć działalność gospodarczą w obszarze ekonomii społecznej,
- podmioty wspierające sektor ES,
- osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.

W poniższej tabeli przedstawiono **formy wsparcia oraz grupy docelowe ŚOWES w obu edycjach projektu.**

W ramach edycji pierwszej ŚOWES oferował kilkanaście form wsparcia, z których większość skierowana była do podmiotów ekonomii społecznej, w tym organizacji pozarządowych. Wsparcie kierowane było do czterech grup docelowych. W edycji drugiej określono pięć grup docelowych, którym oferuje się podobny katalog usług co w edycji pierwszej.

Tabela 7. Formy wsparcia oraz grupy docelowe wsparcia ŚOWES w obu edycjach projektu

I edycja projektu		II edycja projektu	
Grupa docelowa	Forma wsparcia	Grupa docelowa	Forma wsparcia
podmioty ekonomii społecznej, w tym organizacje pozarządowe	usługi inkubacyjne usługi animacyjne tworzenie regionalnych i lokalnych partnerstw na rzecz rozwoju ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej, w tym klastrów ekonomii społecznej usługi biznesowe podnoszenie wiedzy i rozwijanie umiejętności potrzebnych do założenia, prowadzenia i rozwijania PS (doradztwo, szkolenia, warsztaty, mentoring,	podmioty ekonomii społecznej, w tym organizacje pozarządowe	doradztwo ogólne doradztwo specjalistyczne animacja lokalna warsztaty i spotkania animacyjne wizyty studyjne wsparcie reintegracyjne doradztwo biznesowe szkolenia z kompetencji miękkich doradztwo branżowe usługi księgowe

I edycja projektu		II edycja projektu	
Grupa docelowa	Forma wsparcia	Grupa docelowa	Forma wsparcia
	coaching, tutoring, współpraca, wizyty studyjne, inne) usługi zewnętrzne - pakiety księgowo/biuro rachunkowe usługi zewnętrzne - pakiety marketingowo-rozwojowe usługi prawne, szkolenia zawodowe, szkolenia branżowe, udzielanie bezzwrotnego wsparcia finansowego (dotacje) na tworzenie nowych miejsc pracy w nowych i istniejących PS, wsparcie pomostowe w formie finansowej		wsparcie rozwojowe dla PS, micro-regranting dla PES, usługi zewnętrzne prawne i marketingowo-rozwojowe, udzielanie bezzwrotnego wsparcia finansowego (dotacje) na tworzenie nowych miejsc pracy w PS, wsparcie pomostowe w formie finansowej;
osoby i podmioty planujące rozpocząć działalność gospodarczą w obszarze ekonomii społecznej	usługi inkubacyjne, usługi animacyjne, podnoszenie wiedzy i rozwijanie umiejętności potrzebnych do założenia, prowadzenia i rozwijania PS (doradztwo, szkolenia, warsztaty, mentoring, coaching, tutoring, współpraca, wizyty studyjne, inne), szkolenia zawodowe, szkolenia branżowe, udzielanie bezzwrotnego wsparcia finansowego (dotacje) na tworzenie nowych miejsc pracy w nowych PS, wsparcie pomostowe w formie finansowej,	osoby reprezentujące grupy inicjatywne	doradztwo ogólne, doradztwo specjalistyczne, animacja lokalna, warsztaty i spotkania animacyjne, wizyty studyjne, doradztwo biznesowe mikro-regranting dla PES.

I edycja projektu		II edycja projektu	
Grupa docelowa	Forma wsparcia	Grupa docelowa	Forma wsparcia
podmioty wspierające ES	usługi inkubacyjne, usługi animacyjne, tworzenie regionalnych i lokalnych partnerstw na rzecz rozwoju ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej, w tym klastrów ekonomii społecznej, podnoszenie wiedzy i rozwijanie umiejętności potrzebnych do założenia, prowadzenia i rozwijania przedsiębiorstwa społecznego (doradztwo, szkolenia, warsztaty, mentoring, coaching, tutoring, współpraca, wizyty studyjne, inne),	osoby reprezentujące podmioty z sektora instytucji otoczenia ES	doradztwo ogólne, doradztwo specjalistyczne, animacja lokalna, warsztaty i spotkania animacyjne, wizyty studyjne, wsparcie reintegracyjne, doradztwo biznesowe, szkolenia z kompetencji miękkich, mikro-regranting dla PES.
osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	usługi inkubacyjne usługi animacyjne tworzenie regionalnych i lokalnych partnerstw na rzecz rozwoju ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej, w tym klastrów ekonomii społecznej podnoszenie wiedzy i rozwijanie umiejętności potrzebnych do założenia, prowadzenia i rozwijania przedsiębiorstwa społecznego (doradztwo, szkolenia, warsztaty, mentoring, coaching, tutoring, współpraca, wizyty studyjne, inne)	osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	doradztwo ogólne, doradztwo specjalistyczne, animacja lokalna, warsztaty i spotkania animacyjne, wizyty studyjne, wsparcie reintegracyjne, doradztwo biznesowe, szkolenia z kompetencji miękkich, doradztwo branżowe

I edycja projektu		II edycja projektu	
Grupa docelowa	Forma wsparcia	Grupa docelowa	Forma wsparcia
	szkolenia zawodowe, szkolenia branżowe, udzielanie bezzwrotnego wsparcia finansowego (dotacje) na tworzenie nowych miejsc pracy w nowych i istniejących PS, wsparcie pomostowe w formie finansowej		
		osoby reprezentujące środowiska wspierające ES	doradztwo ogólne, doradztwo specjalistyczne, animacja lokalna, warsztaty i spotkania animacyjne, wizyty studyjne, doradztwo biznesowe, mikro-regranting dla PES

Źródło: opracowanie własne na podstawie wniosków o dofinansowanie

Warto zauważyć, że w drugiej edycji projektów w obu ośrodkach wsparcia, **katalog usług poszerzono o wsparcie reintegracyjne**. Zwraca również uwagę fakt nieco innego, prostszego ujęcia katalogu dostępnych form wsparcia.

5. W odniesieniu do sposobu świadczenia usług:

Animacja: W kwestii animacji w KOOWES – zarówno w pierwszej, jak i drugiej edycji projektów - **funkcjonował podział terytorialny między poszczególnych animatorów**, a sami animatorzy mogli pochwalić się doświadczeniem zawodowym oraz autonomią w zakresie realizacji zadań. Animacja przybierała postać rozbitych na etapy, sekwencyjnych, ale jednak powiązanych działań. W KOOWES funkcjonowały także "trójki murarskie", składające się z doradcy kluczowego KOOWES, mentora rozwoju lokalnego oraz doradcy ROPS (jest to oceniane jako pozytywne połączenie, obejmujące jednocześnie animację i doradztwo).

W przypadku ŚOWES – w pierwszej edycji projektu - brak było podziału terytorialnego pomiędzy animatorów, za animację odpowiadały osoby o niewielkim stażu pracy, a praktyka animacyjna realizowana przez ŚOWES była przez niektórych uczestników badania opisywana w kategoriach informowania zainteresowanych podmiotów o możliwości skorzystania ze wsparcia OWES. **W drugiej edycji**

nastąpiła znacząca zmiana w kwestii sposobu organizacji usług – ŚOWES dokonał podziału terytorialnego pomiędzy poszczególnych partnerów. Każdy z partnerów odpowiada za konkretny obszar.

Doradztwo ogólne: za doradztwo ogólne (zarówno w pierwszej, jak i drugiej edycji) w KOOWES odpowiadali wszyscy partnerzy na swoich terenach, doradztwem specjalistycznym zajmowała się Fundacja PESTka, natomiast doradztwem biznesowym - Stowarzyszenie „Integracja i Rozwój”. **Wysoko oceniono merytoryczne przygotowanie doradców**, jednak wskazano, że brak im doświadczeń biznesowych i zbyt mocno skupiali się na wspomaganiu tworzenia biznesplanów – brakowało doradztwa z zakresu postaw przedsiębiorczości oraz specyfiki działania na zasadach wolnego rynku. Doradcy pracowali w oparciu o ideę podziału terytorialnego.

W przypadku ŚOWES – w pierwszej edycji projektu - doradztwo ogólne oraz specjalistyczne realizowane było przez lidera: Caritas Diecezji Kieleckiej oraz Fundację Centrum Europy Lokalnej, a za doradztwo biznesowe odpowiadał ostatni wskazany podmiot. Wysoko oceniono kompetencje oraz zaangażowanie doradców ŚOWES. Analogicznie jednak, jak w przypadku KOOWES wskazano brak doświadczeń biznesowych i zbyt mocne skupienie na wspomaganiu tworzenia biznesplanów. **Doradcy ŚOWES również pracowali w oparciu o ideę podziału terytorialnego.** W drugiej edycji projektu **doradztwo ogólne, podobnie jak doradztwo biznesowe, świadczone jest przez trzech partnerów** – każdy na swoim terenie. Za doradztwo specjalistyczne na terenie całego subregionu odpowiada Fundacja Centrum Europy Lokalnej. Od września 2019 r. **ŚOWES wprowadził nowy obszar doradztwa specjalistycznego** tj. doradztwo dot. zagadnień branżowych, związanych szczegółowo z profilami prowadzonych działań przez PES/PS czy grupy inicjatywne. Za ten obszar doradztwa odpowiada nowy partner – Fundacja Agencja Rozwoju Regionalnego (zasięg: cały subregion).

6. W odniesieniu do składu konsorcjów i podziału terytorialnego:

W przypadku KOOWES skład konsorcjum realizującego pierwszą i drugą edycję pozostał bez zmian. W obu edycjach widoczny jest nierówny podział zadań (pod względem ich liczby) pomiędzy Stowarzyszeniem Wspierania Aktywności Lokalnej CAL a liderem i pozostałymi partnerami. Stowarzyszenie realizuje bowiem wyłącznie działania związane z animacją lokalną.

Tabela 8. Podział terytorialny oraz zadań pomiędzy liderem a partnerami KOOWES

Partner	Podział terytorialny	Zadania
Stowarzyszenie Integracja i Rozwój	powiat kielecki miasto Kielce	- animacja - doradztwo ogólne - doradztwo biznesowe - doradztwo specjalistyczne - wsparcie rozwojowe PES (dotacje)

Partner	Podział terytorialny	Zadania
LGD Krzemienny Krąg	powiat starachowicki powiat ostrowiecki	- animacja - doradztwo ogólne - doradztwo biznesowe - doradztwo specjalistyczne - doradztwo z zakresu zamówień publicznych (zasięg: cały subregion) - szkolenia kadr PES (cały subregion) - mikrogranty na ekonomizację PES i inicjatywy lokalnej w obszarze ES - usługi księgowe - wizyty studyjne
Fundacja PEStka	powiat konecki powiat skarżyski miasto Kielce	- animacja - doradztwo ogólne - doradztwo specjalistyczne - doradztwo biznesowe - wsparcie z zakresu reintegracji
Stowarzyszenie Wspierania Aktywności Lokalnej CAL	cały subregion	animacja – mentorzy rozwoju lokalnego

Źródło: Plan Działań Kielecko-Ostrowieckiego Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej

W przypadku ŚOWES istotną zmianą, porównując obie edycje projektu, było dołączenie do dotychczasowego konsorcjum kolejnego partnera – **Fundacji Agencja Rozwoju Regionalnego** w Starachowicach. Podmiot ten odpowiada w drugiej edycji projektu za funkcjonowanie Biur Terenowych ŚOWES (wraz z liderem), działania animacyjne (wraz z liderem i pozostałymi partnerami), doradztwo ogólne (wraz z liderem i pozostałymi partnerami), doradztwo specjalistyczne – zagadnienia branżowe dla PES, oraz za usługi zewnętrzne (wraz z Fundacją Centrum Europy Lokalnej).

Za mikrodotacje, działania promocyjne, organizację wizyt studyjnych i szkoleń na terenie całego subregionu odpowiada jeden partner - Świętokrzyskie Centrum Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej.

Tabela 9. Podział terytorialny oraz podział zadań pomiędzy liderem a partnerami ŚOWES

Partner	Podział terytorialny	Zadania
Caritas Diecezji Kieleckiej	powiat buski powiat kazimierski powiat pińczowski	- animacja - doradztwo ogólne - doradztwo biznesowe

Partner	Podział terytorialny	Zadania
		- wsparcie w zakresie reintegracji (zasięg: cały subregion) - granty rozwojowe - dotacje i wsparcie pomostowe
Fundacja Centrum Europy Lokalnej	powiat jędrzejowski powiat włoszczowski	- animacja - doradztwo ogólne - doradztwo biznesowe - doradztwo specjalistyczne (zasięg: cały subregion) - doradztwo z zakresu zamówień publicznych (zasięg: cały subregion), - dotacje i wsparcie pomostowe - usługi marketingowo-rozwojowe - zewnętrzne usługi prawne
Świętokrzyskie Centrum Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej	cały subregion	- usługi szkoleniowe (branżowe i specjalistyczne, kompetencje miękkie) - wizyty studyjne - mikrodotacje na rozwój społeczności lokalnych - działania promocyjne
Fundacja Agencja Rozwoju Regionalnego	powiat staszowski powiat sandomierski powiat opatowski	- animacja - doradztwo ogólne - doradztwo biznesowe - doradztwo specjalistyczne – zagadnienia branżowe (zasięg: cały subregion) - usługi księgowe

Źródło: Plan Działania Świętokrzyskiego Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej na lata 2019-2022

Oba OWES-y realizują podobną liczbę zadań, choć stosują nieco inne nazewnictwo. **W KOOWES usługi miały być, według respondentów, realizowane w sposób bardziej systematyczny (wieloetapowy i zaplanowany) w porównaniu do ŚOWES. KOOWES miał bardziej skupiać się na rozwoju przedsiębiorczości oraz tworzeniu biznesowych podstaw ekonomii społecznej w województwie.**

Niektórzy respondenci wskazywali jednak, że KOOWES prowadzi zbyt wiele działań i zanadto rozprasza swoje siły – oczekiwano, że zadania zostaną odpowiednio zawężone.

W przypadku ŚOWES, istniał problem negatywnego wizerunku organizacji katolickich, a lidera całego konsorcjum utożsamiano z działaniami typu zbiórki charytatywne. W ŚOWES ścieżki wsparcia były mniej ustrukturyzowane, a ramy wykonywania zadań pozostawały bardziej ogólne, elastyczniejsze i pozostawiające więcej miejsca na improwizację. **ŚOWES miał koncentrować się na reintegracji, pracy organicznej i tworzeniu kapitału społecznego w regionie.**

Realizowane przez obydwie OWES-y usługi podejmowane są w sposób kompleksowy i podzielony na etapy, w kolejności od najmniej do najbardziej zaawansowanych. W ramach koszyka usług umieszczane były najpierw usługi o charakterze ogólnym, uzupełniane następnie bardziej wyspecjalizowanymi formami wsparcia (doradztwo biznesowe czy specjalistyczne). **Usługi były dostosowane do indywidualnych potrzeb klientów: działaniem poprzedzała diagnoza podczas której rozpoznawano konkretne potrzeby.** W związku z tym nie istniał jeden wzorzec realizowanej pomocy.

4.5. Efektywność działań OWES w świetle realizowanych wskaźników

KOOWES:

I edycja:

Jak wynika z wcześniej zaprezentowanej tabeli nr 2, w okresie realizacji pierwszej edycji projektu (1.09.2016.-31.08.2019 r.) KOOWES utworzył łącznie 91 miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych (42 pełne etaty). Na osiągnięcie wskaźnika składały się następujące zadania: doradztwo specjalistyczne, doradztwo biznesowe oraz dotacje i wsparcie rozwojowe przedsiębiorstwa. Łączna kwota wydatków na tworzenie miejsc pracy wyniosła 2 367 180,63 zł (należy zaznaczyć, że 94% tej kwoty to koszty dotacji i wsparcia rozwojowego), co oznacza, iż **koszt utworzenia jednego miejsca pracy w PS w subregionie północnym wyniósł ok. 26 013 złotych.**⁷

W wyniku działalności KOOWES dla osób, wskazanych w definicji przedsiębiorstwa społecznego utworzono 91 miejsc pracy, dwukrotnie przekraczając zakładaną wartość tego wskaźnika. Jego osiągnięcie było możliwe dzięki wspomnianym już dotacjom i wsparciu rozwojowemu przedsiębiorstwa (którego całkowity koszt wyniósł 2,2 mln złotych).

⁷ Uwaga: kwota ta nie uwzględnia realizacji innych zadań, które w sposób pośredni mogły wpływać na osiągane efekty (np. koszty prowadzenia biura OWES). Dodatkowo należy pamiętać, że w ramach niektórych kategorii kosztów finansowano różne działania (zmierzające do realizacji więcej niż jednego wskaźnika).

Wskaźnik: „**Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu** (łącznie z pracującymi na własny rachunek)” **osiągnął wartość: 86** (zakładana 71).

W pierwszej edycji projektu **KOOWES objął wsparciem łącznie 208 osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym**. Otrzymali oni nie tylko wsparcie dotacyjne, ale i wsparcie doradcze (ogólne) oraz wsparcie w ramach punktów doradczo-informacyjnych OWES (przy czym koszty dotacji i wsparcia rozwojowego stanowiły 71% ogółu kwoty wydatkowanej na realizację tego wskaźnika).

Prowadzenie punktów doradczo-informacyjnych OWES i doradztwo kluczowe ogólne to zadania, które umożliwiły również realizację dwóch innych wskaźników:

- liczba organizacji pozarządowych prowadzących działalność odpłatną pożytku publicznego lub działalność gospodarczą utworzonych w wyniku działalności OWES,
- liczba podmiotów ekonomii społecznej objętych wsparciem (wskaźnik ten realizowany był również poprzez usługi rozwojowe dla PES).

Całkowity koszt zadania wyniósł 912 354,86 złotych.

W ramach pierwszej edycji projektu **KOOWES objął wsparciem łącznie 187 podmiotów ekonomii społecznej**, co biorąc pod uwagę wydatkowane kwoty (w sumie 1,3 mln złotych) daje nam **7 100 złotych na jeden podmiot ekonomii społecznej**.

Wspomnieć należy również o **animacji**. Działalność KOOWES doprowadziła do wspólnej realizacji przedsięwzięcia mającego na celu rozwój ekonomii społecznej przez **18 środowisk**. Kwota wydatkowana na animację i promocję dobrych praktyk w obszarze ekonomii społecznej w okresie od 01.09.2016 r. do 31.08.2019 r. wyniosła 534 635,90 zł.

II edycja – 1.09.2019 r. do 31.12.2020 r.:

W tabeli nr 3 przedstawiono analogiczny sposób osiągnięcia wskaźników dla drugiej edycji projektu KOOWES. Z uwagi na fakt, iż projekt wciąż trwa oraz ze względu na przyjęty zakres czasowy badania, **dane dotyczą okresu 01.09.2019r.- 31.12.2020r.)**.

We wskazanym okresie **KOOWES utworzył łącznie 43 miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych**. Na dotychczasową realizację wpłynęło wsparcie dotacyjne, na które do końca 2020 roku przeznaczono 1 576 957,97 złotych.

Na koniec 2020 r. wskaźnik „**Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu** (łącznie z pracującymi na własny rachunek)” – osiągnął wartość 45 (zakładana 142).

KOOWES objął wsparciem **143 osoby zagrożone** ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (dotacje, doradztwo ogólne i wsparcie reintegracyjne w łącznej kwocie 762 80618 złotych). Koszty dotacji stanowiły 64% ogółu kwoty wydatkowanej na realizację tego wskaźnika.

W okresie wrzesień 2019 r. – grudzień 2020 r. **wsparciem objęto 106 podmiotów ekonomii społecznej**. Otrzymały one wsparcie w postaci doradztwa ogólnego i wsparcie reintegracyjne.

Na koniec 2020 roku na zadania związane z animacją lokalną i promocją ekonomii społecznej wydatkowano kwotę 291 682 złotych.

Utworzono 4 (z założonych 50) **organizacje pozarządowe prowadzące działalność odpłatną pożytku publicznego lub działalność gospodarczą**. Wydatkowana na ten cel kwota wyniosła 551 303,89 złotych (złożyły się na nią koszty podnoszenia kwalifikacji kadr PES oraz usług rozwojowych dla PES).

ŚOWES:

Analogicznej analizie dokonano **dla projektów ŚOWES** (tabela nr 3).

I edycja – 01.09.2016 r.-31.08.2019 r.:

W okresie realizacji pierwszej edycji projektu **ŚOWES utworzył łącznie 66 miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych (22 pełne etaty)**. Na osiągnięcie wskaźnika wpłynęło wsparcie pomostowe oraz w postaci dotacji, na które to wydatkowano kwotę 1 893 205,31 złotych. Oznacza to, iż **koszt utworzenia jednego miejsca pracy w PS w subregionie południowym wyniósł ok. 28 684,93 złote⁸**, a więc o 2 672 złote więcej niż w przypadku KOOWES.

Należy zaznaczyć, że na liczbę miejsc pracy w przeliczeniu na pełne etaty złożyło się również wsparcie w postaci doradztwa ogólnego i specjalistycznego oraz usług zewnętrznych, czego łączny koszt wyniósł prawie 766 tys. złotych.

Liczba miejsc pracy utworzonych w wyniku działalności OWES **dla osób wskazanych w definicji przedsiębiorstwa społecznego** wyniosła **51**, o 18 przekraczając zakładaną wartość tego wskaźnika. Jego osiągnięcie było możliwe dzięki wspomnianym już dotacjom i wsparciu pomostowemu, a także działaniom animacyjno-inkubacyjnym, których koszt wyniósł 727 218,42 złotych.

Wskaźnik: „**Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu** (łącznie z pracującymi na własny rachunek)” **osiągnął wartość: 73** (zakładana wartość: 75).

⁸ Uwaga: kwota ta nie uwzględnia realizacji innych zadań, które w sposób pośredni mogły wpływać na osiągane efekty (np. koszty prowadzenia biura OWES). Dodatkowo należy pamiętać, że w ramach niektórych kategorii kosztów finansowano różne działania (zmierzające do realizacji więcej niż jednego wskaźnika).

W omawianym okresie **ŚOWES objął wsparciem 170 podmiotów ekonomii społecznej**, Na wsparcie to złożyły się: uruchomienie i funkcjonowanie Biura Głównego ŚOWES, funkcjonowanie Biur Terenowych ŚOWES, działania animacyjno-inkubacyjne, doradztwo ogólne i specjalistyczne, usługi zewnętrzne i szkolenia branżowe.

Łączny koszt wsparcia PES wyniósł 2 844 795 złotych, co daje nam kwotę ok. **16 734 złotych na jeden podmiot**. Jest to kwota dużo wyższa niż w przypadku KOOWES, jednak należy zwrócić uwagę, że analogicznemu wskaźnikowi w projekcie KOOWES nie przypisano kosztów związanych z prowadzeniem biur. Gdyby w przypadku ŚOWES w ww. kwocie nie uwzględnić kosztów uruchomienia i funkcjonowania Biura Głównego oraz Biur Terenowych, koszt wsparcia jednego PES wyniósłby ok. 9,7 tys. złotych.

W omawianym okresie **ŚOWES objął wsparciem 328 osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym**, poprzez uruchomienie i funkcjonowanie Biura Głównego ŚOWES, funkcjonowanie Biur Terenowych ŚOWES, działania animacyjno-inkubacyjne i szkolenia branżowe.

Łączny koszt wsparcia tej grupy docelowej wyniósł 2 078 830,75 złotych, co daje nam kwotę ok. **6 338 złotych na jedną osobę** (a gdyby nie uwzględnić kosztów uruchomienia i funkcjonowania Biura Głównego oraz Biur Terenowych, koszt wsparcia jednej osoby wyniósłby ok. 2,7 tys. złotych).

Działania animacyjno-inkubacyjne umożliwiły również realizację dwóch innych wskaźników:

- liczba środowisk, które w wyniku działalności OWES przystąpiły do wspólnej realizacji przedsięwzięcia mającego na celu rozwój ekonomii społecznej,
- liczba organizacji pozarządowych prowadzących działalność odpłatną pożytku publicznego lub działalność gospodarczą utworzonych w wyniku działalności OWES (wskaźnik ten realizowany był również poprzez doradztwo ogólne i specjalistyczne oraz usługi zewnętrzne).

Całkowity koszt zadania wyniósł 727 218,42 złotych.

II edycja projektu – od 1.09.2019 r.-31.12.2020 r.

W tabeli nr 5 przedstawiono analogiczne dane dot. stopnia realizacji wskaźników dla drugiej edycji projektu ŚOWES (z uwagi na to, że projekt wciąż trwa oraz z uwagi na przyjęty zakres czasowy badania, dane dotyczą okresu 01.09.2019 r.-31.12.2020 r.).

We wskazanym okresie **ŚOWES utworzył łącznie 37 miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych**. Na dotychczasową realizację tego wskaźnika wpłynęło wsparcie finansowe (dotacje, pomostowe, regranting, rozwojowe), na które do końca 2020 roku przeznaczono 1 123 450,27 złotych.

Wskaźnik: „**Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu** (łącznie z pracującymi na własny rachunek)” **osiągnął wartość: 37** (zakładana wartość na 31.12.2023r.: 82).

Na koniec 2020 roku **ŚOWES objął wsparciem 115 podmiotów ekonomii społecznej oraz 132 osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym**, na co przeznaczono łącznie 3 203 403,79 złotych, z czego największy koszt stanowiło uruchomienie i funkcjonowanie Biura Głównego ŚOWES oraz wsparcie finansowe.

Utworzono dwie (z założonych 24) **organizacje pozarządowe** prowadzące działalność odpłatną pożytku publicznego lub działalność gospodarczą. Wydatkowana na ten cel kwota wyniosła 2 656 272,97 złotych (złożyły się na nią koszty funkcjonowania biur oraz wsparcie finansowe).

Wnioski: Z punktu widzenia **trwałości efektów** projektów, w kontekście miejsc pracy, na szczególną uwagę zasługują dwa wskaźniki. Mianowicie:

- liczba miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych,
- liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek).

Jak zapisano wcześniej, w pierwszej edycji projektu KOOWES utworzono 91 miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych (wskaźnik zrealizowany w 100%), zaś liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu wyniosła 86 (wskaźnik zrealizowany w 121%). W projekcie ŚOWES z kolei utworzono 66 miejsc pracy (wskaźnik zrealizowany w 88%) i 73 osoby (wskaźnik zrealizowany w 97%).

Widzimy zatem, że **większe trudności z realizacją założeń projektowych w tym zakresie w pierwszej edycji projektu, pojawiały się w subregionie południowym.**

OWES-y przyjęły następujący sposób pomiaru wskaźników:

Tabela 10. Sposób pomiaru wskaźników stosowany przez KOOWES i ŚOWES

wskaźnik	KOOWES	ŚOWES
liczba miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych	Pomiar po utworzeniu nowego PS lub stworzeniu nowego miejsca pracy dla nowej osoby. Wskaźnik wynika z tworzenia nowych PS i wsparcia istniejących PS, jak również wspierania rozwoju PS w ramach doradztwa biznesowego (miejsca	Pomiar do 6 miesięcy od uzyskania wpisu do KRS, spół. osób prawnych do 30 dni od daty rozliczenia dotacji, zatrudnienie na min.12 miesięcy za minimalną krajową w przeliczeniu na pełne etaty/spółdzielczą/o

wskaźnik	KOOWES	ŚOWES
	pracy utworzone bez wykorzystywania dotacji OWES, wynikających z rozwoju działalności PS).	pracę, moment podpisania deklaracji.
liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym pracujących po opuszczeniu programu (łącznie z pracującymi na własny rachunek)	Pomiar w okresie do 4 tygodni od zakończenia udziału w projekcie. Wskaźnik osiągany przede wszystkim w wyniku działań dotacyjnych w których przyznawane będą dotacje dla PS na zatrudnienie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Do wskaźnika mogły zostać też zaliczone inne osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, uczestniczące w projekcie, które w wyniku udzielonego wsparcia OWES innego niż dotacje, uzyskują zatrudnienie (w PES, PS lub u innego pracodawcy).	Pomiar na bieżąco przez 12 miesięcy co miesiąc, do 4 tygodni od zakończenia procesu wsparcia/udziału w projekcie, uczestnik podjął zatrudnienie na min.12 miesięcy i/lub za minimalną krajową, w przeliczeniu na pełne etaty, za koniec projektu, moment podpisania deklaracji.

Źródło: wnioski o dofinansowanie KOOWES i ŚOWES

Dodatkowo warto przyrzeć się wskaźnikowi liczby miejsc pracy utworzonych w wyniku działalności OWES dla osób, wskazanych w definicji przedsiębiorstwa społecznego. Jak wynika z zapisów wniosków o dofinansowanie, w projekcie KOOWES pomiar następował w okresie 4 tygodni po zatrudnieniu osoby (**po 12-miesięcznym okresie trwałości zatrudnienia**). Założona wartość wskaźnika wynosiła 41, a osiągnięta 91 (222% realizacji). W projekcie ŚOWES analogiczny wskaźnik był mierzony do 6 miesięcy od uzyskania wpisu do KRS, spółdzielnie osób prawnych do 30 dni od daty rozliczenia dotacji, zatrudnienia na min.12 miesięcy za minimalną krajową w przeliczeniu na pełne etaty/spółdzielczą/o pracę, moment podpisania deklaracji. Założona wartość wskaźnika wynosiła 33, a osiągnięta 51 (154,5% realizacji). W ramach **drugiej edycji**, do końca roku 2020 KOOWES stworzył **43 miejsca pracy** (poziom realizacji wskaźnika wynosił 30%), zaś liczba osób pracujących po opuszczeniu programu wyniosła 45 (poziom realizacji wskaźnika wynosił 32%). W przypadku ŚOWES było to odpowiednio **37 miejsc** (31%) i 37 osób (45%).

Biorąc pod uwagę czas pozostały do zakończenia projektów, **ww. poziom osiągnięcia wskaźników (według stanu na 31.12.2020 r.) można uznać za zadowalający.**

5. Wyniki badania

5.1. Animacja

Analiza działań animacyjnych została oparta w głównej mierze o wyniki analizy danych zastanych oraz wyniki wywiadów pogłębionych.

Analiza desk research była skupiona na badaniu wniosków o dofinansowanie, planów działania ŚOWES i KOOWES, wniosków o płatność oraz baz uczestników projektów.

Dane na temat oceny działań animacyjnych pozyskane zostały z badania jakościowego – indywidualnych wywiadów pogłębionych IDI, przeprowadzonych z następującymi grupami respondentów:

- IDI z kadrą zarządzającą OWES – **5 IDI** (2 efektywne wywiady w ramach ŚOWES i 3 efektywne wywiady w ramach KOOWES),
- IDI z kluczowymi pracownikami OWES – **2 IDI** (2 wywiady prowadzone w formie triad, po jednej triadzie w ramach ŚOWES i KOOWES - w każdej wzięli udział animator, doradca biznesowy i doradca kluczowy),
- IDI z JST będącymi odbiorcami działań animacyjnych – **10 IDI** (łącznie 10 wywiadów, po 5 dla każdego OWES).

Dane pozyskano również z badania ilościowego przeprowadzonego metodą CAWI i CATI z udziałem klientów OWES (instytucjonalnych i indywidualnych). **Pomiar zrealizowano na próbie 204 PES i PS** (101 klientów KOOWES i 103 klientów ŚOWES) **oraz 120 osób indywidualnych** (po 60 klientów KOOWES i ŚOWES). Dobór próby był zróżnicowany podmiotowo i terytorialnie.

Tabela 11. Struktura próby badania z klientami instytucjonalnymi OWES

Forma prawna	Klienci instytucjonalni KOOWES (n=101)	Klienci instytucjonalni ŚOWES (n=103)
stowarzyszenie	66	57
fundacja	20	25
spółka non-profit	6	8
spółdzielnia socjalna	4	3
koło gospodyń wiejskich	1	8
ochotnicza straż pożarna	1	2
inne	3	0

Źródło: badanie CAWI z udziałem klientów instytucjonalnych OWES (n=204)

Celem działań animacyjnych jest umożliwienie tworzenia organizacji pozarządowych, partnerstw publiczno-społeczno-prywatnych na rzecz rozwoju ekonomii społecznej oraz wszelkich działań zapewniających wsparcie dla ich rozwoju.

Usługi animacji prowadzone przez OWES rozumiane są jako działania zmierzające do:

- pobudzenia aktywności osób, grup i instytucji w przestrzeni publicznej;
- aktywnej współpracy z grupami w środowisku lokalnym, której nadrzędnym celem pozostaje reintegracja społeczna i zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem.

Służą one przede wszystkim:

- tworzeniu środowiska przyjaznego rozwojowi ekonomii społecznej, w tym poprzez działania o charakterze edukacyjnym,
- zachęcaniu nowych podmiotów, osób i instytucji do angażowania się w różne formy działalności PES, w tym w zakresie realizacji usług społecznych,
- zachęcaniu różnych podmiotów, instytucji (w tym JST) i osób do wspierania PES, w tym przede wszystkim zamawiania ich towarów i usług przy zastosowaniu społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych.

Odbiorcy działań animacyjnych:

Zgodnie z założeniami interwencji, **działania animacyjne**, realizowane przez Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej **kierowane były do wszystkich grup odbiorców** (podmiotów, osób i instytucji). Wykaz grup docelowych dla poszczególnych OWES przedstawia tabela 12.

Tabela 12. Grupy docelowe projektów KOOWES i ŚOWES

KOOWES	ŚOWES
• podmioty ekonomii społecznej (PES), w tym: organizacje pozarządowe (NGO) i przedsiębiorstwa społeczne (PS) • podmioty wspierające sektor ekonomii społecznej, w tym: JST, PUP/MUP, OPS, PCPR, ODR • osoby planujące rozpocząć działalność gospodarczą w obszarze ES, poprzez utworzenie nowych PS lub PES (osoby wchodzące w skład grup inicjatywnych) • osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	• podmioty ekonomii społecznej (PES), w tym: organizacje pozarządowe (NGO) i przedsiębiorstwa społeczne (PS) • grupy inicjatywne • podmioty z sektora instytucji otoczenia ES, w tym: przedsiębiorcy i lokalni liderzy • środowiska podmiotów wspierających ES, w tym: regionalne i krajowe instytucje wspierające sektor spółdzielczy (OZRSS, ZLSP), samorząd i jego jednostki organizacyjne (PUP, OPS, PCPR), ODR, LGD, sektor gospodarczy (MŚP), media • osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym

Źródło: wnioski o dofinansowanie projektów KOOWES i ŚOWES

Wszystkie osoby objęte wsparciem zamieszkują na terenie subregionu odpowiadającego zakresowi terytorialnemu danego OWES lub reprezentują podmioty z tego terenu (w przypadku reprezentantów podmiotów).

Faktyczny katalog odbiorców działań animacyjnych pokrywa się z wyżej wymienionym, jednak **wsparcie OWES szczególnie koncentruje się na czterech głównych typach grup interesariuszy:**

- liderach lokalnych,
- grupach inicjatywnych,
- organizacjach pozarządowych
- oraz jednostkach samorządu terytorialnego.

W zamieszczonych poniżej tabelach porównano typy klientów instytucjonalnych i indywidualnych, jakie korzystały ze wsparcia klasyfikowanego jako usługi animacyjne i wizyty studyjne. Zestawienia zostały opracowane na podstawie danych pochodzących z formularzy uczestników projektów KOOWES i ŚOWES. Analizie poddano dane dotyczące jednostek, które korzystały ze wsparcia OWES w okresie objętym zakresem czasowym ewaluacji (lata 2018-2020). Podane liczebności obejmują unikatowych (niepowtarzających się) uczestników.⁹

Tabela 13. Podmioty, które skorzystały z usług animacyjnych KOOWES i ŚOWES

Klienci instytucjonalni OWES	KOOWES	ŚOWES
podmioty działające w sferze pożytku publicznego	84 (w tym: 59 stowarzyszeń, 16 KGW, 7 fundacji, 2 OSP)	62 (w tym: 37 stowarzyszeń, 17 KGW, 6 fundacji, 2 OSP)
JST i ich jednostki organizacyjne	25 (9 urzędów gminy/miasta, 7 OPS, 6 instytucji kultury, 2 PUP, 1 PCPR)	32 (w tym: 21 OPS, 5 urzędów gmin, 4 starostwa powiatowe, 1 PUP, 1 instytucja kultury)
przedsiębiorstwa społeczne	3 spółdzielnie socjalne	1 stowarzyszenie
przedsiębiorstwa	3 mikroprzedsiębiorstwa	0
podmioty reintegracyjne	2 WTZ	0
inne	1 szkoła	0
ogółem	118	95

⁹ Dana instytucja lub osoba mogła korzystać z wybranego typu wsparcia kilkakrotnie. W celu określenia struktury klientów podmioty/osoby powtarzające się zostały policzone tylko raz w ramach danego typu wsparcia.

Źródło: opracowanie własne na podstawie formularzy uczestników projektów KOOWES i ŚOWES

Zarówno w przypadku KOOWES, jak i ŚOWES **najliczniej reprezentowanym typem klienta instytucjonalnego są podmioty działające w sferze pożytku publicznego**, głównie stowarzyszenia. Liczba kół gospodyń wiejskich i ochotniczych straży pożarnych jest zbliżona wśród klientów obydwu OWES, jednak w przypadku ŚOWES podmioty tego typu mają nieco większy udział w ogóle klientów instytucjonalnych. **Drugą pod względem liczebności grupą odbiorców usług animacyjnych są JST i ich jednostki organizacyjne.** W tej grupie klientów dominują ośrodki pomocy społecznej (szczególnie wśród klientów ŚOWES).

Tabela 14. Osoby, które skorzystały z usług animacyjnych KOOWES i ŚOWES

Klienci indywidualni	KOOWES	ŚOWES
osoby pracujące	46 (w tym 16 w administracji samorządowej, 1 w NGO)	45 (w tym 7 w administracji samorządowej, 6 w NGO)
osoby bierne zawodowo	9	63
osoby bezrobotna niezarejestrowana w ewidencji urzędów pracy	22 (w tym 5 długotrwale bezrobotnych)	20 (w tym 6 długotrwale bezrobotnych)
osoba bezrobotna zarejestrowana w ewidencji urzędów pracy	11 (w tym 3 długotrwale bezrobotne)	9 (w tym 5 długotrwale bezrobotnych)
ogółem	88	137

Źródło: opracowanie własne na podstawie formularzy uczestników projektów KOOWES i ŚOWES

Klienci indywidualni działań animacyjnych KOOWES i ŚOWES to z jednej strony **liderzy lokalni i członkowie nieformalnych grup inicjatywnych**, a z drugiej **osoby zagrożone ubóstwem i wykluczeniem społecznym**. Wśród indywidualnych klientów OWES są także pracownicy JST i NGO, którzy wzięli udział we wsparciu jako osoby prywatne (nie przedstawiciele instytucji). W przypadku ŚOWES przeważają osoby bierne zawodowo. W pozostałych grupach liczebności klientów indywidualnych ŚOWES i KOOWES są do siebie zbliżone.

Zarówno KOOWES, jak i ŚOWES zapewniają równy dostęp terytorialny do działań animacyjnych. Oba OWES podzieliły subregiony na których działają na mniejsze obszary terytorialne – powiaty, za które odpowiadają poszczególni partnerzy. Taki podział sprawia, że **na terenie każdego powiatu pracuje stały skład specjalistów** m.in. animatorzy, doradcy kluczowi i mentorzy rozwoju lokalnego. Animatorzy rozpoczynają swoją pracę od diagnozy lokalnych potrzeb i potencjałów w zakresie ekonomii społecznej. Dobre rozpoznanie lokalnych uwarunkowań jest niezbędne dla trafnego dopasowania oferowanego wsparcia.

Celem działań animacyjnych wobec grup inicjatywnych jest zbadanie lokalnego środowiska z zamiarem wyszukania liderów tj. zaangażowanych społecznie osób, które skupiają wokół siebie inne osoby skłonne do podjęcia wspólnego działania.

Liderzy lokalni są bardzo ważną grupą działań animacyjnych podejmowanych przez OWES. To oni są inicjatorami oddolnych działań lokalnych społeczności. Animacja na nich skierowana ma dwa główne cele. Z jednej strony wiedza liderów o społeczności lokalnej jest cennym zasobem w prowadzeniu diagnozy potrzeb i możliwości środowiska. Natomiast z drugiej strony, poprzez zainteresowanie lokalnych liderów tematem ekonomii społecznej można zaktywizować społeczność, w której oni funkcjonują. Lider jest osobą, która oddziałuje na swoje środowisko społeczne, uczestniczy w kreowaniu postaw i pobudzaniu do działania.

Nieco inaczej rzecz się ma w odniesieniu do **organizacji pozarządowych**. Mają one określone obszary zainteresowań i często same zgłaszają się do OWES w poszukiwaniu możliwości sfinansowania swoich inicjatyw. Celem działań animacyjnych wobec tej grupy odbiorców jest promocja sektora ekonomii społecznej oraz poinformowanie ich o możliwościach wsparcia ofertowanych przez OWES.

Celem działań animacyjnych w przypadku **jednostek samorządu terytorialnego** jest rozpoznanie potrzeb lokalnej społeczności oraz pokazanie możliwości ich zaspokojenia przez sektor ekonomii społecznej.

Odnotowano nieznaczne różnice w doborze odbiorców działań animacyjnych między poszczególnymi OWES. Wynika to głównie z charakterystyki gospodarczej regionu. **Jego północna część jest bardziej uprzemysłowiona i zurbanizowana** – obejmuje kilka relatywnie dużych, uprzemysłowionych aglomeracji (Kielce, Ostrowiec Świętokrzyski, Skarżysko-Kamienna, Starachowice). **Natomiast południe województwa świętokrzyskiego to w dużym stopniu obszary rolnicze, bez większych ośrodków miejskich.** Także ludność jest bardziej rozproszona terytorialnie, niż w subregionie północnym. Powoduje to, że struktura grupy podmiotów ekonomii społecznej biorących udział w działaniach animacyjnych realizowanych przez KOOWES nieco różni się od struktury PES wspartych przez ŚOWES. **Klientami ŚOWES częściej niż w przypadku KOOWES, są przedstawiciele i przedstawicielki podmiotów takich jak Koła Gospodyń Wiejskich lub Ochotnicze Straże Pożarne** (charakterystyczne dla obszarów wiejskich). W przypadku **KOOWES działania animacyjne częściej są kierowane do istniejących PES i organizacji, które mogłyby się ekonomizować w branżach związanych z przemysłem.**

Pomimo wyżej opisanej różnicy należy podkreślić, że zarówno w przypadku ŚOWES, jak i KOOWES **zdecydowana większość odbiorców działań animacyjnych to stowarzyszenia działające w sferze pożytku publicznego oraz jednostki samorządu terytorialnego.**

Animatorzy i mentorzy rozwoju lokalnego organizują otwarte spotkania animacyjne, które z jednej strony zwiększają świadomość, czym jest ekonomia społeczna i w jaki sposób może przyczyniać się do rozwoju społeczno-gospodarczego, z drugiej zaś strony pozwalają rozpoznać potencjał i zasoby lokalnych środowisk.

Budowanie świadomości społecznej i zaufania do instytucji wspierających rozwój ekonomii społecznej następuje stopniowo i wymaga czasu. Zdaniem kluczowych pracowników OWES (animatorów, doradców kluczowych i doradców biznesowych) obecne efekty są zasługą nie tylko działań podejmowanych w obecnej edycji, ale także w poprzedniej. Z tego względu obecny sposób rekrutacji uczestników projektów wygląda nieco inaczej niż w pierwszej edycji. Pracownicy OWES w dużej mierze bazują na zbudowanym kapitale społecznym i stworzonych sieciach kontaktów pomiędzy interesariuszami. W ocenie ewaluatora, w rekrutacji odbiorców działań animacyjnych (ani innych form wsparcia udzielanych przez OWES) nie zachodzi efekt creamingu. **Uczestnicy projektów są kwalifikowani na podstawie oceny ich zasobów i deficytów. Wsparcie oferowane przez OWES jest „szyte ma miarę”.** Jego celem jest, by uczestnik (osoba lub podmiot) rozwinął swój potencjał oraz by - bazując na swoich zasobach i korzystając ze wsparcia OWES, pokonał swoje ograniczenia i poprawił swoją sytuację bytową.

Sposób świadczenia usług animacyjnych przez poszczególne OWES przedstawia poniższa tabela.

Tabela 15. Sposób świadczenia usług animacyjnych przez OWES

	KOOWES	ŚOWES
partner odpowiedzialny za koordynację działań animacyjnych	Stowarzyszenie Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL (partner) – funkcja koordynatora ogółu działań lokalnych w subregionie północnym oraz realizacja mentoringu rozwoju lokalnego.	Caritas Diecezji Kieleckiej (lider) – koordynacja działań animacyjnych oraz ich realizacja na poziomie całego subregionu (mentoring rozwoju lokalnego)
podział terytorialny pomiędzy partnerami (animacja lokalna)	- powiat kielecki – Stowarzyszenie Integracja i Rozwój - powiat konecki i skarżyski – Fundacja PESTka - powiat ostrowiecki i starachowicki – Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Krzemienny Krąg” - Miasto Kielce jest przypisane do Stowarzyszenia Integracja i Rozwój oraz Fundacji PESTka.	- powiat buski, kazimierski i pińczowski – Caritas Diecezji Kieleckiej - powiat jędrzejowski i włoszczowski – Fundacja Centrum Europy Lokalnej - powiat sandomierski, staszowski i opatowski - Fundacja Agencja Rozwoju Regionalnego
kwalifikacje Animatorów Lokalnych	min. 3-letnie doświadczenie w realizacji działań animacyjnych	min.3-letnie doświadczenie zawodowe (w tym min. roczne doświadczenie

	KOOWES	ŚOWES
	w zakresie rozwoju lokalnego i tworzenia partnerstw lokalnych	w zarządzaniu zespołem pracowników lub prowadzenie działalności gospodarczej), min3-letnie doświadczenie w świadczeniu usług animacyjnych, zwłaszcza odnośnie rozwoju lokalnego, tworzenie partnerstw lokalnych
kwalifikacje Mentorów Rozwoju Lokalnego	min. 6-letnie doświadczenie w świadczeniu usług animacyjnych / mentoringu w zakresie rozwoju lokalnego i tworzenia partnerstw lokalnych. Minimum 4 lata doświadczenia we współpracy z PES. Udokumentowane efekty dotychczasowej pracy, zbieżne z oczekiwanymi rezultatami OWES	Standardy OWES oraz wnioski o dofinansowanie ŚOWES nie określają minimalnych kwalifikacji dla stanowiska mentora ds. rozwoju lokalnego
trójki murarskie	Mechanizm pracy animacyjnej stosowany już od I edycji projektu. Pierwotnie w skład „trójek” wchodził: Mentor rozwoju lokalnego, doradca ogólny KOOWES, doradca ROPS. W II edycji projektu do zespołów trójek murarskich dołączyli animatorzy lokalni.	Mechanizm wdrożono od II edycji projektu. W skład „trójek” wchodzi: animator lokalny, doradca ogólny ŚOWES, doradca ROPS, mentor rozwoju lokalnego.
sposób realizacji animacji lokalnej	Działania animacyjne prowadzone są na dwóch poziomach. Pierwszy poziom stanowi animacja rozumiana jako mentoring rozwoju lokalnego. Jest ona prowadzona całościowo na terenie subregionu, odpowiadają za nią osoby zatrudnione na stanowisku mentora rozwoju lokalnego. Poziom drugi stanowi animacja lokalna - praca z konkretnymi społecznościami lokalnymi, jest realizowana przez animatorów lokalnych.	

Źródło: na podstawie analizy planów działania i wniosków o dofinansowanie projektów

Zakres działań animacyjnych:

Oferta OWES w zakresie działań animacyjnych dla obu subregionów jest prawie identyczna. Stosują one wszystkie narzędzia i podejmują działania, określone w standardach akredytacji i regulaminie konkursu.

Usługi animacyjne w zakresie rozwoju ekonomii społecznej realizowane są m.in. w następujących formach:

- animowanie lokalnych społeczności do podejmowania aktywności ukierunkowanych na rozwój ekonomii społecznej,
- wspieranie oddolnych inicjatyw na rzecz ekonomii społecznej,

- diagnozowanie potencjału środowiska lokalnego,
- wyszukiwanie, przygotowywanie i wspieranie lokalnych liderów,
- organizowanie spotkań animacyjnych ukierunkowanych na rozwój ekonomii społecznej,
- wspieranie osób i instytucji zamierzających rozpocząć działalność w formie PES lub PS,
- inicjowanie powstawania, tworzenie i wspieranie grup inicjatywnych,
- warsztaty animacyjne,
- prowadzenie działań o charakterze informacyjnym i promocyjnym,
- zawieranie i rozwój partnerstw na rzecz ekonomii społecznej między lokalnymi społecznościami, PES, JST i przedsiębiorcami,
- prowadzenie dialogu obywatelskiego – w tym konsultacji społecznych obejmujących także sektor biznesu,
- współpraca z samorządami lokalnymi w zakresie planowania strategicznego na terenie działalności OWES uwzględniającego ekonomię społeczną w rozwoju lokalnym.

Działania animacyjne oparte są na indywidualnej diagnozie i dostosowane są do indywidualnych oczekiwań i potrzeb odbiorców.

W ramach przedmiotowego badania zestawiono ze sobą zakresy działań animacyjnych realizowanych przez KOOWES i ŚOWES oraz odniesiono je do katalogu zawartego w standardach akredytacji i regulaminie konkursu.

Tabela 16. Narzędzia animacji lokalnej określone w Standardach OWES realizowane przez KOOWES i ŚOWES

Narzędzia animacji lokalnej określone przez Standardy OWES	KOOWES	ŚOWES
Spotkania animacyjne	✓	✓
Diagnoza środowiska lokalnego	✓	✓
Budowanie partnerstw rozwojowych	✓	✓
Dialog obywatelski	✓	✓
Współpraca z samorządami lokalnymi w zakresie planowania strategicznego uwzględniającego ES w rozwoju lokalnym	✓	✓

Źródło: na podstawie Standardów OWES, planów działania i wniosków o dofinansowanie KOOWES i ŚOWES, danych jakościowych z wywiadów pogłębionych z udziałem pracowników KOOWES i ŚOWES

Powyższa tabela zawiera dane o weryfikacji, jakie narzędzia animacji lokalnej określone w Standardach OWES są realizowane przez KOOWES i ŚOWES. Dane pochodzące z wywiadów pogłębionych z pracownikami i kadrami zarządzającą OWES oraz dane z desk research (wnioski o dofinansowanie projektów, plany działania

ośrodków) potwierdzają, że **wszystkie działania wyróżnione w Standardach są realizowane przez obydwa OWES z terenu woj. świętokrzyskiego.**

Ponadto w katalogu narzędzi animacyjnych KOOWES i ŚOWES znajdują się **formy nie wskazane wprost w Standardach** (ale wszystkie one wynikają z celów prowadzenia animacji lokalnej na rzecz rozwoju ES).

Tabela 17. Pozostałe narzędzia animacji lokalnej realizowane przez KOOWES i ŚOWES

Pozostałe narzędzia animacji lokalnej	KOOWES	ŚOWES
Warsztaty animacyjne (w tym warsztaty ożywienia społeczno-gospodarczego)	✓	✓
Wizyty studyjne	✓	✓
Działania edukacyjno-promujące ES (debaty, broszury, publikacje, reportaże)	✓	✓
Organizacja wydarzeń typu jarmark/kiermasz ES	✓	✓
Mobilne Punkty Konsultacyjne		✓
Coaching animacji lokalnej (jako animacja na poziomie subregionalnym)	✓	

Źródło: na podstawie planów działania i wniosków o dofinansowanie oraz danych jakościowych z wywiadów pogłębionych z udziałem pracowników KOOWES i ŚOWES

Zakres i formy prowadzenia animacji lokalnej przez KOOWES i ŚOWES są niemal identyczne. W toku realizacji badania ewaluacyjnego ujawniono następujące różnice. ŚOWES realizuje część swoich zadań w formie mobilnej – Mobilny Punkt Konsultacyjny. Kluczowy personel ŚOWES pracuje w terenie – usługi realizowane są w siedzibie PES/PS, bądź innym przez nie wskazanym. KOOWES również zakłada możliwość świadczenia usług w siedzibie klienta, jednak nie czyni z tego stałej praktyki, lecz dopuszcza w sytuacji, gdy klient z przyczyn obiektywnych (ograniczona mobilność) ma utrudniony dostęp do usług oferowanych stacjonarnie (w biurze terenowym). Należy także zauważyć, że dotyczy to głównie usług doradczych (nie wchodzących w zakres działań animacyjnych). **W przypadku ŚOWES funkcjonowanie Mobilnych Punktów Konsultacyjnych włączono w zakres działań animacyjnych.**¹⁰

Ze względu na fakt, że praca środowiskowa Animatorów Lokalnych często stanowi kontynuację zagadnień wypracowanych na warsztatach animacyjnych, **KOOWES stosuje mechanizm łączący poziom pracy mentorów rozwoju lokalnego i animatorów lokalnych.** Został on określony jako **mechanizm coachingu animacji lokalnej.** W ramach tego mechanizmu, mentorzy rozwoju lokalnego biorą udział w wybranych spotkaniach lokalnych, zorganizowanych przez animatorów lokalnych.

¹⁰ Źródło: Wniosek o dofinansowanie projektu ŚOWES, okres realizacji od 01.09.2019 do 31.12.2022

Opis celów i sposobów działania w ramach coachingu animacji lokalnej realizowanego przez KOOWES pokrywa się z opisem jednej z form działań animacyjnych ŚOWES – spotkań animacyjnych. Jednak **ŚOWES zalicza spotkania animacyjne do „niebieskiego” (lokalnego) poziomu animacji, a KOOWES włącza coaching animacji lokalnej do poziomu „czerwonego” (subregionalnego) animacji.**¹¹

Zarówno w przypadku KOOWES, jak i ŚOWES **podstawową formą wsparcia animacyjnego jest animowanie środowisk lokalnych** przez animatorów lokalnych. Polega ono na edukowaniu i pobudzaniu społeczności lokalnych do samodzielnego projektowania i realizowania działań zorientowanych na rozwój oraz diagnozowaniu potencjału środowiska lokalnego, w tym potencjału i potrzeb PES/PS. Bazą tych działań są zasoby danej społeczności (np. zasoby ludzkie – kapitał społeczny, warunki środowiskowe, doświadczenia, tradycja, potencjał samorządu lokalnego).

Animator obejmuje wsparciem również **grupy inicjatywne** – inicjuje i wspiera powstawanie grup osób i instytucji, zamierzających rozpocząć działalność w formie PES, wspiera w rozpoznaniu ich potencjału oraz zidentyfikowaniu lokalnych potrzeb. Na tej podstawie wybierane są możliwe kierunki i sposoby działania. Celem tych działań jest doprowadzenie do podjęcia przez grupy inicjatywne sformalizowanych przedsięwzięć oraz – o ile grupy te mają ku temu potencjał – utworzenie podmiotów ekonomii społecznej z perspektywą dalszej ekonomizacji i przekształcenia się w przedsiębiorstwa społeczne. Członkowie grup inicjatywnych mogą liczyć na wsparcie m.in. w zakresie rozwijania kompetencji miękkich, szkoleń i kursów zawodowych, mogą uczestniczyć w wizytach studyjnych w PES.

Ważnym typem podmiotów tworzących społeczność lokalną są **organizacje pozarządowe**, działające na danym obszarze. W kontekście działań animacyjnych szczególnie istotne są NGO, które jeszcze nie mają statusu przedsiębiorstwa społecznego, ale mają potencjał ku temu, by się nimi stać. Zadaniem animatora lokalnego jest identyfikacja takich podmiotów i włączenie ich do działań na rzecz rozwoju ekonomii społecznej (budowanie partnerstw międzysektorowych). Jeśli dana organizacja wyrazi zainteresowanie realizacją zadań z zakresu ekonomii społecznej, to pracę z nią przejmują kluczowi doradcy ogólni KOOWES i ŚOWES (w zależności od subregionu).

Cennym wsparciem animacyjnym dla grup inicjatywnych są **wizyty studyjne w PES**, które służą jako przykład dobrych praktyk. Celem tych wizyt jest prezentacja skutecznych rozwiązań w zakresie ekonomii społecznej, motywowanie grup i środowisk do podejmowania aktywności w celu zakładania PES i rozwój sektora ekonomii społecznej.

¹¹ Źródło: na podstawie Planów Działania KOOWES i ŚOWES

Drugą po animacji środowisk lokalnych, podstawową formą wsparcia są **warsztaty animacyjne**. Są one prowadzone przez mentorów rozwoju lokalnego. Każdy z warsztatów ma wiodący temat, który stanowi myśl przewodnią spotkania. Udział w nich biorą: przedstawiciele JST i innych jednostek publicznych, PES, liderzy lokalni, grupy inicjatywne planujące utworzenie nowego PES oraz przedstawiciele innych instytucji, stanowiących otoczenie sektora ekonomii społecznej.

W warsztatach tych mogą uczestniczyć także animatorzy lokalni, doradcy OWES i doradcy ROPS. Założeniem warsztatów jest aktywna praca uczestników z tematem, którego dotyczy dany warsztat w celu wypracowania konkretnych rozwiązań, rekomendacji, pomysłów, itp. Ważnym elementem warsztatów animacyjnych jest nawiązanie bezpośrednich relacji pomiędzy uczestnikami.

Działania animacyjne skierowane do jednostek samorządu terytorialnego to przede wszystkim:

- inicjowanie działań partnerskich pomiędzy JST i PES/PS,
- zachęcanie do wspólnej realizacji działań JST i PES/PS,
- zachęcanie JST do kupowania produktów i usług w PES/PS, w tym z wykorzystaniem aspektów społecznych,
- promowanie i edukowanie w zakresie wykorzystania mechanizmów społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych (zadania realizowane w silnej współpracy z ROPS),
- promowanie i edukowanie w zakresie zwiększania zakresu zadań publicznych do realizacji dla PES,
- promowanie i edukowanie w zakresie tworzenia programów współpracy z NGO oraz możliwości modyfikacji programów istniejących (zadania realizowane w silnej współpracy z ROPS),
- promocja lokalnych dobrych praktyk i potencjału sektora ES w celu zwiększenia zakresu wsparcia udzielanego PES przez JST (realizowane w silnej współpracy z ROPS).

Ważną rolę w animacji społeczności lokalnej odgrywają **działania o charakterze informacyjnym i promocyjnym**. Należą do nich m.in.:

- przygotowanie i publikacja przekazów medialnych,
- publikacja artykułów branżowych, poradników i materiałów dydaktycznych na temat ekonomii społecznej,
- organizacja wydarzeń promujących PES i ideę ekonomii społecznej (np. Jarmarki Ekonomii Społecznej organizowane przez ŚOWES),
- uczestnictwo w wydarzeniach promujących sektor ekonomii społecznej organizowanych przez inne instytucje.

Celem ostatniego typu działań jest prezentowanie dobrych praktyk lokalnego sektora ekonomii społecznej i jego potencjału, a w konsekwencji tego zachęcanie instytucji oraz osób do wspierania podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych.

Istotnym działaniem jest również **inicjowanie i ułatwianie kontaktów między podmiotami w subregionach**, doprowadzenie do lepszego poznania się mieszkańców i tworzonych przez nich grup oraz środowisk na rzecz rozwoju ekonomii społecznej. ŚOWES jest m.in. inicjatorem Południowego Forum Ekonomii Społecznej, którego celem jest wspieranie sektora ekonomii społecznej, budowanie lokalnych koalicji oraz tworzenie partnerstw na rzecz rozwoju ES.

Działania animacyjne są realizowane z zachowaniem podziału terytorialnego.

Każdy z subregionów podzielony jest na 3-4 mniejsze obszary. Za każdy z nich odpowiedzialna jest odrębna grupa pracowników kluczowych (animatorek, doradca ogólny, doradca biznesowy). Dzięki takiemu zabiegowi pracownicy OWES mogą lepiej poznać specyfikę obszaru na którym pracują i trafniej odpowiadać na potrzeby klientów. **Podział subregionów na mniejsze obszary i przypisanie im stałych grup pracowników było realizowane przez KOOWES już od pierwszej edycji projektu. ŚOWES wprowadził taki podział w drugiej edycji.**

Efekty działań animacyjnych:

Efekty działań animacyjnych realizowanych przez OWES pokazują m.in. wybrane wskaźniki realizacji Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie świętokrzyskim. Wg stanu na 31.12.2020 r. osiągnęły one następujące wartości:

Tabela 18. Wybrane wskaźniki dotyczące efektów działań animacyjnych KOOWES i ŚOWES

Wskaźnik	KOOWES	ŚOWES	SUMA
Liczba grup inicjatywnych, które w wyniku działalności OWES wypracowały założenia, co do utworzenia podmiotu ekonomii społecznej	64	31	95
Liczba środowisk, które w wyniku działalności OWES przystąpiły do wspólnej realizacji przedsięwzięcia mającego na celu rozwój ekonomii społecznej	18	16	34
Liczba zawiązanych partnerstw/ sieci/ klastrów/ porozumień na rzecz rozwoju ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim	8	5	13
Liczba PES założonych w wyniku działalności OWES	46	21	67
Odsetek PES, które powstały w wyniku działalności OWES, a działają dłużej niż 18 miesięcy	15	11	26
Liczba NGO działających dłużej niż rok, które w wyniku działania OWES zaczęły prowadzić działalność gospodarczą	6	3	9

Źródło: na podstawie wniosków o płatność oraz Raportu pn. „Monitoring realizacji regionalnego programu rozwoju ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim do 2020 r. za 2020 rok”, ROPS, Kielce 2021.

Wyniki analizy danych jakościowych pozyskanych w indywidualnych wywiadach pogłębionych (IDI) z udziałem przedstawicieli JST pokazują, że powyżej opisane efekty mają przełożenie na rzeczywiste działania tych podmiotów. **Zawiązane porozumienia służą realizacji współpracy przynoszącej wymierne korzyści dla sektora ekonomii społecznej w regionie.** Doskonałym przykładem jest porozumienie pomiędzy KOOWES a gminami powiatu starachowickiego, które zaowocowało przekształceniem (jako jednego z pierwszych w kraju) Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Starachowicach w **Centrum Usług Społecznych**. Obecnie starachowicki CUS jest wzorem dobrych praktyk: kooperuje z wieloma podmiotami zaangażowanymi w rozwój sektora ekonomii społecznej, zleca realizację usług społecznych przedsiębiorstwom społecznym. **Przychylność przedstawicieli JST i ich jednostek organizacyjnych jest kluczowym czynnikiem powodzenia działań animacyjnych prowadzonych przez OWES. Zwiększeniu otwartości samorządowców sprzyja udział przedstawicieli ROPS w działaniach animacyjnych.**

KOOWES wypracował efektywny model partnerskiej współpracy w zakresie realizacji działań animacyjnych. Mowa tu o tzw. „trójkach murarskich”¹². Są to zespoły specjalistów z ROPS oraz OWES, w skład których wchodzi: mentor rozwoju lokalnego, doradca kluczowy OWES i doradca ROPS ds. ekonomii społecznej. Mentor oraz doradca kluczowy wnoszą do zespołu umiejętność strategicznego przygotowania procesu animacji, umiejętność pracy z grupą i moderowania spotkań oraz wiedzę merytoryczną o ekonomii społecznej i praktyczne umiejętności tworzenia PS. Natomiast głównymi zasobami wnoszonymi przez doradcę ROPS są: znajomość polityki społecznej w regionie, wiedza o możliwościach pozyskiwania środków unijnych, wiarygodność i zaufanie JST oraz autorytet formalny. Te ostatnie są szczególnie istotne w przypadku prowadzenia działań animacyjnych wśród przedstawicieli urzędów gmin i starostw powiatowych oraz ich jednostek organizacyjnych. Pracę w modelu „trójek murarskich” zapoczątkowano w 2017 roku. W obecnej edycji projektów (realizowane od września 2019 roku) do ich działań zostali włączeni także animatorzy lokalni.

Głównym celem „trójek” jest zwiększanie świadczenia wysokiej jakości usług społecznych przez PES w sposób optymalny dla samorządu i mieszkańców. Połączenie atutów ROPS i OWES, jak również usprawnienie przepływu informacji między nimi, zapewnia wysoką skuteczność wsparcia. Tak zorganizowana współpraca pozwala kompleksowo spojrzeć na potencjał, potrzeby i problemy występujące na danym terenie, a następnie wypracować optymalne rozwiązania, w tym wytyczyć nowe ścieżki rozwoju lokalnego. Współpraca w ramach „trójek murarskich” jest dla tworzących je podmiotów źródłem nowej wiedzy i okazją do doskonalenia własnych kultur organizacyjnych.

¹² Nazwa ta wywodzi się od innowacji w sposobie murowania w okresie PRL, która doprowadziła do znacznego wzrostu efektywności pracy.

Wysoka skuteczność „trójk murarskich” jest w dużej mierze warunkowana przez kwalifikacje i autorytet formalny, jakim się cieszą jej członkowie. W okresie pandemii COVID-19 intensywność działań animacyjnych prowadzonych w formie bezpośrednich spotkań uległa zmniejszeniu, co – z uwagi na obowiązujące obostrzenia - było w pełni zrozumiałe. Jednocześnie pozwala ono na zauważenie i docenienie roli realizacji zadań w partnerstwie. **Obydwie strony – pracownicy OWES i pracownicy ROPS, wyrażają chęć wznowienia wspólnej pracy animacyjnej w terenie, po ustaniu zagrożenia epidemiologicznego.**

Jednym z celów przeprowadzonej ewaluacji była **ocena użyteczności udzielonego przez OWES wsparcia z perspektywy jego odbiorców** – indywidualnych i instytucjonalnych klientów KOOWES i ŚOWES.

W ramach badania zostali oni zaproszeni do udziału w ankiecie (wzięło w niej udział 204 PES i PS będących klientami instytucjonalnymi KOOWES i ŚOWES oraz 120 osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, które były klientami indywidualnymi OWES). Respondentów poproszono między innymi o wskazanie z jakich usług OWES korzystali i jak oceniają ich jakość.

Wśród klientów instytucjonalnych, ze wsparcia informacyjnego skorzystało 29,7% klientów KOOWES i 35,6% klientów ŚOWES. Z kolei na udział w wizytach studyjnych wskazało 3,0% klientów KOOWES i 8,2% klientów ŚOWES. **Zdecydowana większość respondentów (ponad 70%) oceniła jakość tych form wsparcia bardzo dobrze. Niemal wszyscy badani wysoko ocenili stopień przydatności i dopasowania uzyskanej pomocy do swoich potrzeb. Łącznie co trzeci klient KOOWES (33,7%) i co czwarty klient ŚOWES (24,3%) potwierdził, że dzięki działaniom OWES nawiązał współpracę z innymi podmiotami ekonomii społecznej.**

Wśród klientów indywidualnych odsetek osób, które zadeklarowały udział w działaniach animacyjnych wyniósł 13,3% (10,0% klientów KOOWES i 16,7% klientów ŚOWES). Oni także wysoko ocenili jakość uzyskanego wsparcia i jego przydatność wobec swoich potrzeb. Wyniki ankiety potwierdzają wnioski płynące z analizy treści wywiadów pogłębionych przeprowadzonych z klientami OWES.

Wnioski:

- Wyniki analizy potwierdzają, że **zarówno ŚOWES, jak i KOOWES oferują szeroki zakres działań animacyjnych.**
- **Przyjęte przez oba OWES podejście do prowadzenia animacji lokalnej jest skuteczne i sprzyja trwałości osiągniętych efektów,** przyczynia się do budowania kapitału społecznego i zwiększania partycypacji społecznej.
- **Zakres i formy działań animacyjnych dostosowywane są każdorazowo do typu ich adresatów.**
- **Bardzo efektywnym modelem realizacji działań animacyjnych jest praca w tzw. „trójkach murarskich”.**

Efektywność działań animacyjnych:

Respondenci (przedstawiciele OWES, ROPS oraz Instytucji Zarządzającej RPO WŚ) wysoko oceniają efektywność prowadzonych działań animacyjnych. Postęp realizacji projektów mierzony wartościami osiągniętych wskaźników budzi zadowolenie.

Wysokość nakładów – finansowych, czasu i pracy, jest oceniana jako adekwatne wobec uzyskanych efektów.

Wspomniane efekty nie są oceniane wyłącznie w oparciu o twarde kryteria (ilościowe), ale także pozytywną ocenę ich jakości. O tym, że **KOOWES i ŚOWES świadczą usługi animacyjne na wysokim poziomie** świadczą między innymi wyniki ilościowego i jakościowego badania opinii klientów OWES.

KOOWES i ŚOWES są rozpoznawalne wśród liderów lokalnych oraz instytucji i organizacji działających w sektorze ekonomii społecznej. Dzięki temu rekrutacja uczestników projektów przebiega sprawnie. W porównaniu do pierwszej edycji projektu, w drugiej zwiększono liczbę stanowisk i osób do realizacji działań animacyjnych.

Działania animacyjne w subregionach są prowadzone w rozbiciu na mniejsze obszary terytorialne. Do każdego z nich oddelegowani są konkretni pracownicy (animatorzy i mentorzy rozwoju lokalnego). Także trójki murarskie działają na wyznaczonym obszarze. Przypisanie konkretnych osób do mniejszych obszarów wydzielonych z subregionów północnego i południowego powoduje, że mentorzy, animatorzy i doradcy mogą rozwijać się, a wraz z doświadczeniem pracy w określonych powiatach, budują wiedzę i kontakty, które wykorzystują w późniejszej pracy. Realizując kolejne zadania nie muszą więc każdorazowo budować nowych relacji. Mają wiedzę na temat sektora ES na danym obszarze, dzięki czemu ich praca staje się coraz bardziej wydajna i efektywna.

Drugim elementem poprawiającym efektywność działań animacyjnych jest udział pracowników ROPS w pracach „trójek murarskich”. Zachowanie spójności działań ROPS i OWES sprzyja uniknięciu ich dublowania. Poza tym oszczędza czas władzom lokalnym, które nie muszą spotykać się kilka razy z różnymi instytucjami. Możliwe jest kompleksowe spojrzenie z perspektywy OWES i ROPS na zasoby, potrzeby i problemy występujące na danym terenie. To wszystko powoduje wypracowanie lepszych, skuteczniejszych rozwiązań dostosowanych do potrzeb, wzrost jakości wsparcia, wzrost wiedzy o rozwiązaniach z obszaru ES oraz poprawę przepływu informacji.

5.2. Wsparcie udzielane przez OWES nowym oraz istniejącym podmiotom ekonomii społecznej i przedsiębiorstwom społecznym

Dane, którymi się posłużono w opisie wsparcia udzielonego przez OWES podmiotom ekonomii społecznej i przedsiębiorstwom społecznym pochodzą z analizy danych zastanych, wywiadów pogłębionych oraz ankiety z udziałem klientów instytucjonalnych OWES (PES i PS).

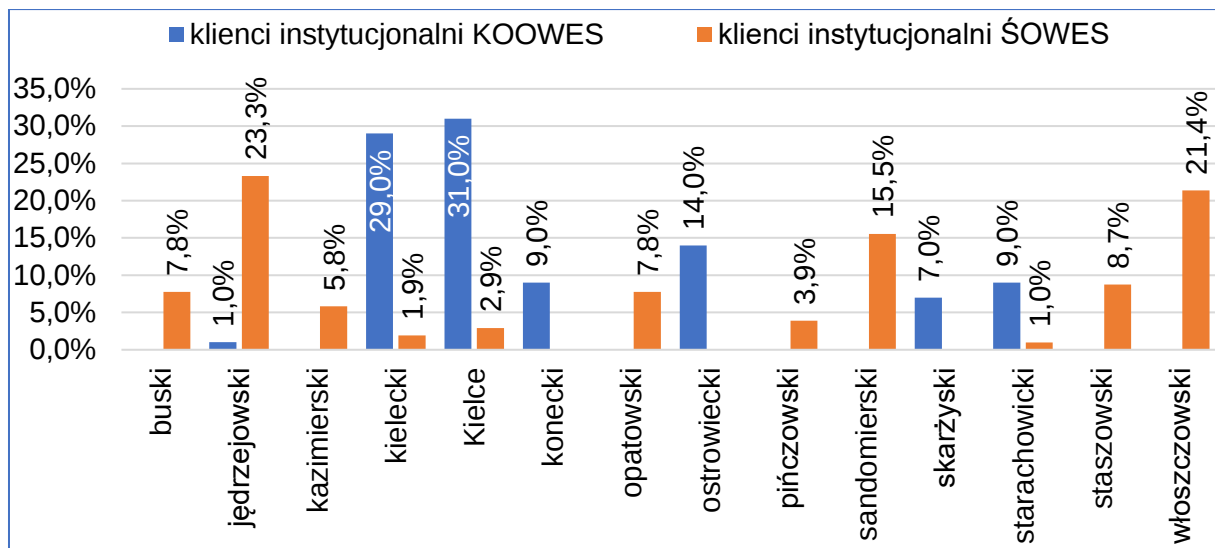
Analiza desk research była skupiona na badaniu wniosków o dofinansowanie, planów działania ŚOWES i KOOWES, wniosków o płatność oraz baz uczestników projektów.

Dane na temat wsparcia dla nowych i istniejących PES pozyskane zostały z badania jakościowego - indywidualnych wywiadów pogłębionych IDI oraz triad, przeprowadzonych z następującymi grupami respondentów:

- IDI z kadrą zarządzającą OWES – **5 IDI** (2 wywiady w ramach ŚOWES i 3 wywiady w ramach KOOWES),
- IDI z kluczowymi pracownikami OWES - **2 triady** (dwa wywiady prowadzone w formie triad, po jednej triadzie w ramach ŚOWES o KOOWES - w każdej wzięli udział animator, doradca biznesowy i doradca kluczowy),
- IDI z klientami instytucjonalnymi OWES – PES i PS – **14 IDI** (łącznie 14 wywiadów, po 7 dla każdego OWES).

Techniką badania ilościowego z udziałem PES i PS będących klientami instytucjonalnymi OWES była ankieta internetowa CAWI. Pomiar zrealizowano na próbie 204 PES i PS (101 klientów KOOWES i 103 klientów ŚOWES). Zarówno w przypadku respondentów ankiety CAWI, jak i wywiadów pogłębionych dobór próby był zróżnicowany podmiotowo i terytorialnie.

Wykres 1. Lokalizacja siedziby podmiotu



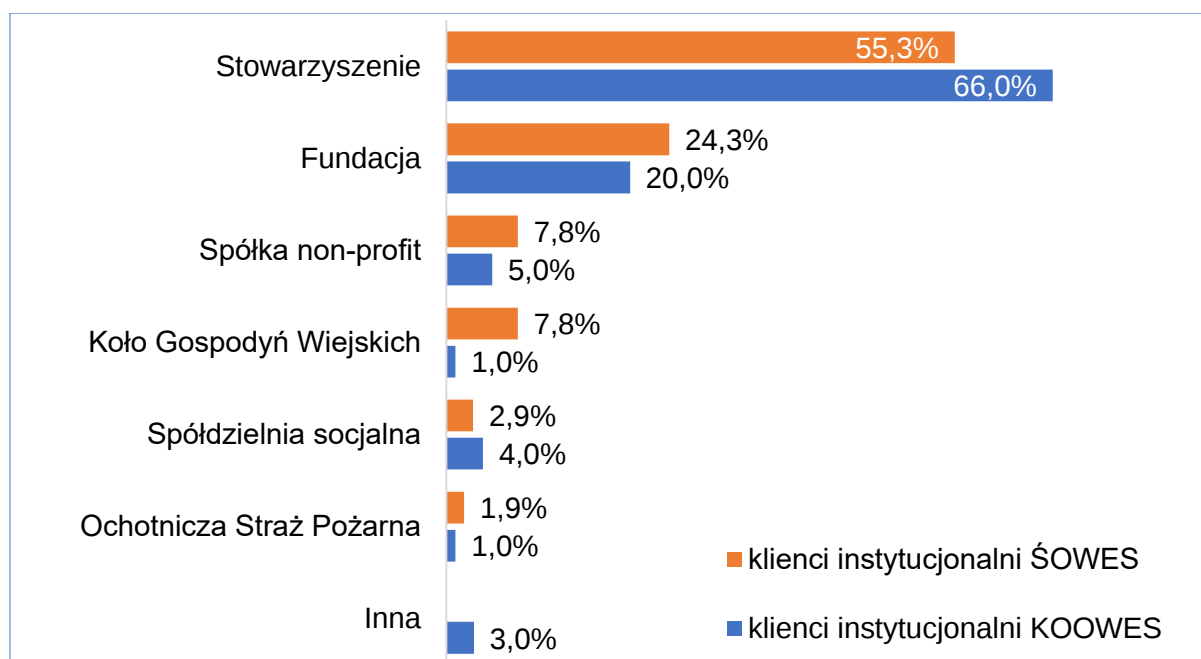
Źródło: badanie CAWI z klientami instytucjonalnymi OWES: PES i PS [n=204]

Rozmieszczenie terytorialne podmiotów dowodzi przestrzegania podziału klientów na subregiony południowy i północny, którymi opiekują się odrębne OWES.

- Wśród klientów instytucjonalnych KOOVES dominują podmioty z Kielc (31,0%), powiatu kieleckiego (29,0%) i powiatu ostrowieckiego (14,0%).
- Z kolei klienci instytucjonalni ŚOWES to głównie podmioty z powiatów jędrzejowskiego (23,3%), włoszczowskiego (21,4%) i sandomierskiego (15,5%).

Forma prawna zdecydowanej większości podmiotów korzystających z usług OWES to **stowarzyszenie** (średnio 60,6%). Więcej niż co piąty klient to fundacja (średnio 22,2%). Wśród klientów KOOVES odsetek stowarzyszeń jest istotnie wyższy niż wśród klientów ŚOWES. Z kolei **dla subregionu południowego specyficznym jest relatywnie wysoki odsetek Kół Gospodyń Wiejskich** wśród wspartych podmiotów.

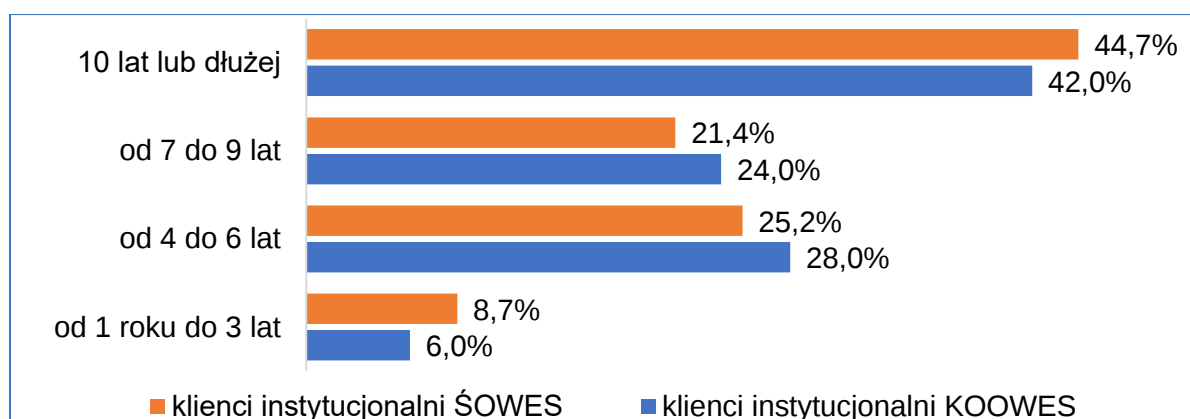
Wykres 2. Forma prawna podmiotu



Źródło: badanie CAWI z klientami instytucjonalnymi OWES: PES i PS [n=204]

Ponad 40% podmiotów wspartych przez KOOWES i ŚOWES prowadzi swą działalność przez okres dziesięciu lat lub dłuższy. Najmłodsze podmioty stanowią najmniej liczną grupę klientów instytucjonalnych. **Pod względem okresu trwania działalności na rynku, struktura klientów obydwu OWES regionu świętokrzyskiego jest bardzo zbieżna.** Należy zauważyć, że niniejsza ewaluacja w dużym stopniu ma charakter retrospektywny – dotyczy zakresu czasowego od 2 do 4 lat wstecz. W związku z powyższym można przyjąć, że wielu spośród klientów funkcjonujących na rynku krócej niż 4 lata to podmioty, które rozpoczęły swą działalność dzięki wsparciu OWES.

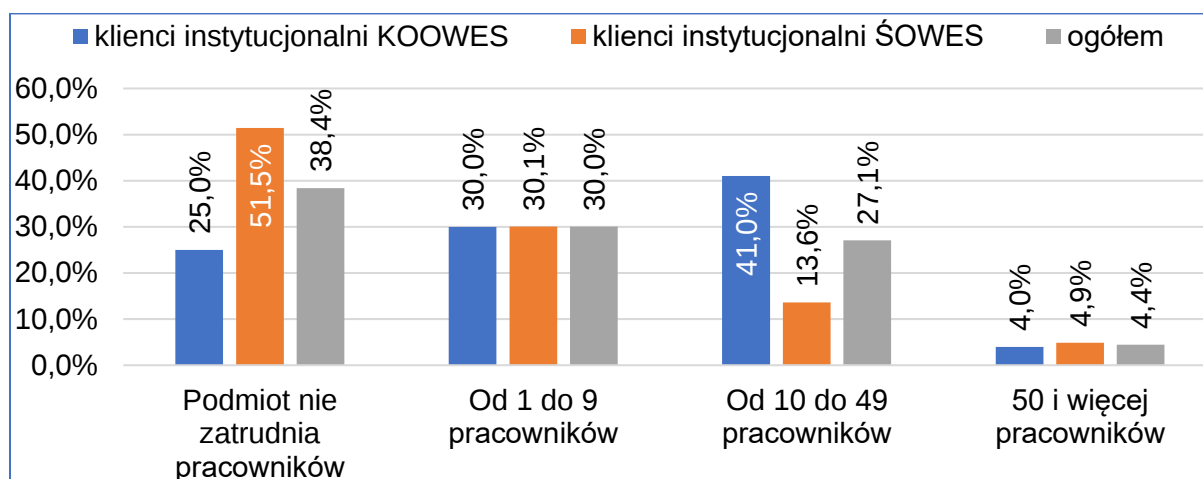
Wykres 3. Okres działalności na rynku



Źródło: badanie CAWI z PES i PS [n=204]

Tym, co różni podmioty korzystające z pomocy KOOWES i ŚOWES, jest wielkość zatrudnienia. Wyniki przeprowadzonej ankiety wskazują, **że co drugi klient ŚOWES i co czwarty klient KOOWES nie oferuje zatrudnienia w prowadzonym podmiocie**. Największą grupę wśród klientów KOOWES stanowią podmioty zatrudniające od 10 do 49 pracowników (41,0%). Wśród klientów ŚOWES to 13,6%. Z kolei odsetek jednostek zatrudniających poniżej dziesięciu oraz powyżej 49 osób jest w obydwu OWES niemal jednakowy (odpowiednio 30% i około 4,5%).

Wykres 4. Wielkość zatrudnienia w podmiocie

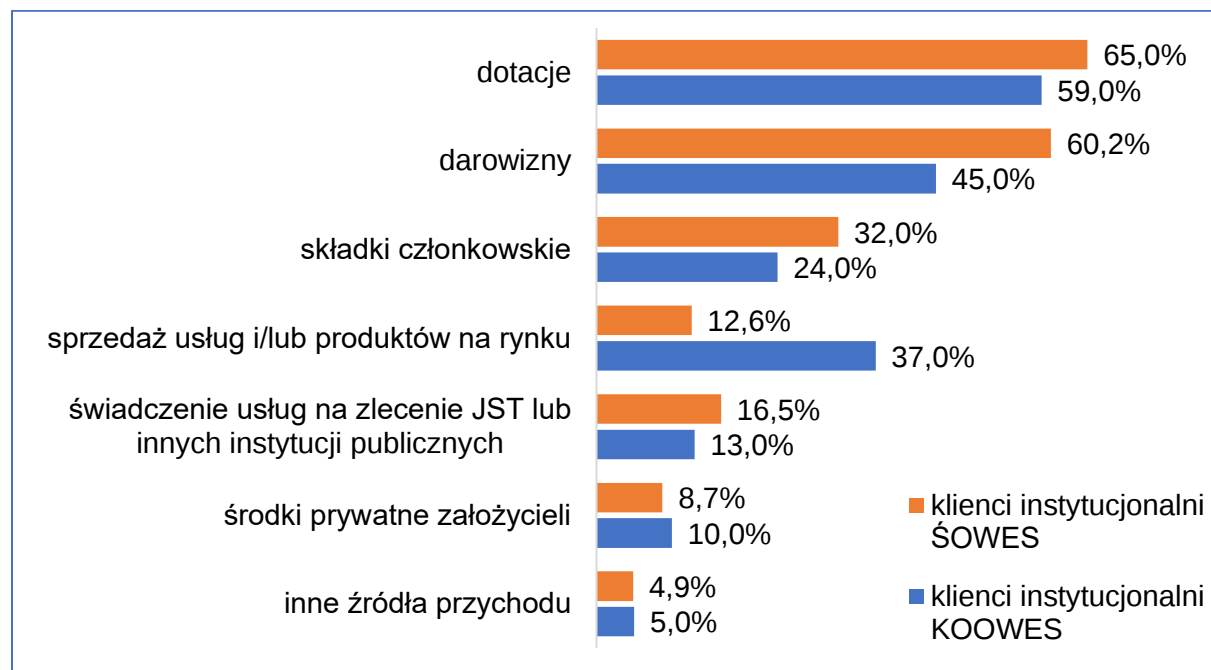


Źródło: badanie CAWI z klientami instytucjonalnymi OWES: PES i PS [n=204]

Głównymi źródłami przychodu klientów obydwu OWES są dotacje i darowizny, jednak klienci KOOWES wskazywali na nie istotnie rzadziej, niż podmioty wsparte przez ŚOWES. **Zdecydowanie największą różnicą pomiędzy dwoma OWES jest odsetek klientów, którzy czerpią dochód ze sprzedaży towarów i usług na**

rynku. W przypadku podmiotów wspartych przez KOOWES jest to aż 37,0%. Analogiczny odsetek wśród klientów ŚOWES jest niemal trzykrotnie niższy (12,6%).

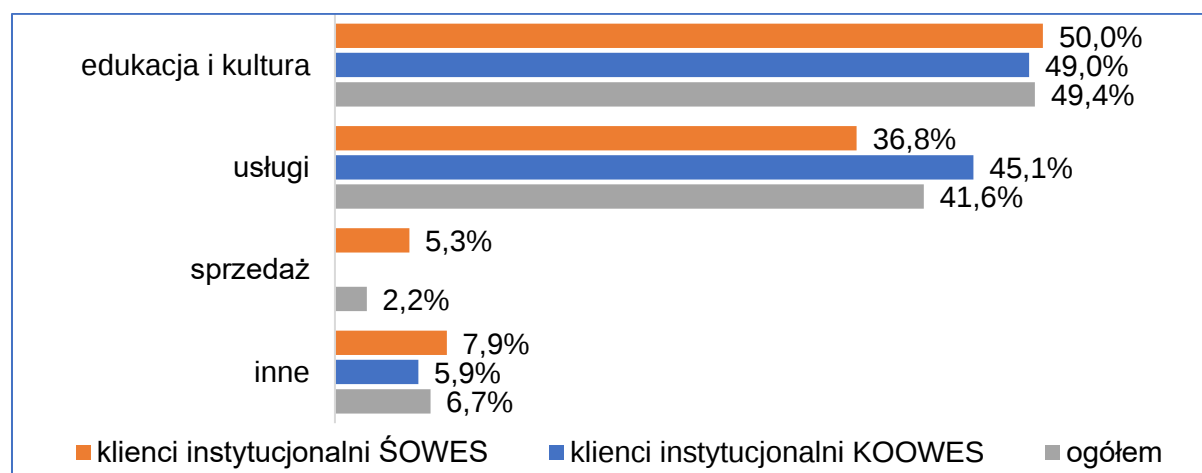
Wykres 5. Główne źródła przychodu podmiotu



Źródło: badanie CAWI z klientami instytucjonalnymi OWES: PES i PS [n=204]

Opisując charakterystykę podmiotów korzystających z pomocy OWES, warto zwrócić uwagę na **profil działalności przedsiębiorstw społecznych**. Około połowa z nich działa w obszarze edukacji i kultury. Drugie miejsce zajmują usługi. Ich świadczeniem zajmuje się 45,1% PS wspartych przez KOOWES i 36,8% PS będących klientami ŚOWES.

Wykres 6. Profil działalności przedsiębiorstw społecznych



Źródło: badanie CAWI z klientami instytucjonalnymi OWES - PS [n=89]

5.2.1. Wsparcie dla nowych PES i PS (usługi inkubacyjne)

Usługi inkubacyjne są kierowane głównie do grup inicjatywnych i organizacji pozarządowych, które podjęły decyzję o utworzeniu podmiotu ekonomii społecznej lub krok dalej – przedsiębiorstwa społecznego. Aby określić ilu i jakiego typu podmiotom udzieliły wsparcia poszczególne OWES, dokonano analizy baz instytucjonalnych klientów KOOWES i ŚOWES z pierwszej¹³ i drugiej edycji projektów. Ze wsparcia określonego jako usługi inkubacyjne skorzystało łącznie 196 unikatowych (niepowtarzających się) podmiotów ekonomii społecznej.

Tabela 19. Podmioty ekonomii społecznej, które skorzystały z usług inkubacyjnych oferowanych przez KOOWES i ŚOWES

Typ podmiotu	KOOWES	ŚOWES
podmioty działające w sferze pożytku publicznego	70	91
przedsiębiorstwa społeczne	11	22
podmioty sfery gospodarczej	2	0
ogółem	83	113

Źródło: opracowanie własne na podstawie formularzy uczestników projektów KOOWES i ŚOWES

W przypadku ŚOWES istotnie częściej niż w KOOWES, odbiorcami wsparcia inkubacyjnego są Koła Gospodyń Wiejskich i Ochotnicza Straż Pożarna. Jest to związane ze specyfiką gospodarczą subregionów północnego i południowego. W subregionie południowym przeważa działalność rolnicza, jest to obszar w mniejszym stopniu zurbanizowany niż subregion północny. Te uwarunkowania skutkują inną strukturą typów podmiotów działających w sferze pożytku publicznego.

Rekrutacja odbiorców wsparcia:

Większość kandydatów do udziału w projektach trafia w efekcie realizacji przez OWES działań animacyjnych. W celu pozyskania osób, które będą chętne do zakładania PES i PS **organizowane są spotkania w gminach**, na których pracownicy OWES informują potencjalnych kandydatów o możliwości pozyskania środków finansowych na omawiany cel. Chęć założenia nowego PES lub PS najczęściej przejawiają osoby/podmioty, które mają wiedzę na temat możliwości skorzystania z dedykowanych środków finansowych.

W toku wywiadów pogłębionych przeprowadzonych na potrzeby ewaluacji, **podkreślano także rolę lokalnych liderów oraz nieformalnych kontaktów.** Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej działają na terenie województwa świętokrzyskiego już od kilku lat. **Przez ten czas udało im się zbudować**

¹³ W przypadku analizy uczestników I edycji projektów, wzięto pod uwagę jedynie osoby i podmioty które zakończyły udział we wsparciu po roku 2017.

rozpoznawalność i świadomość marki, szczególnie wśród podmiotów zajmujących się pomocą i rozwojem społecznym.

Znaczna część tych nowych podmiotów jest efektem pracy animacyjnej. Są różne rodzaje podmiotów, mogą być czysto nastawione na działalność publiczną – organizacje pozarządowe: stowarzyszenia i fundacje

[Respondentka triady – pracowniczka KOOWES]

Wyniki analizy danych zastanych (plany działania ŚOWES i KOOWES, regulaminy rekrutacji do projektów) oraz wywiadów pogłębionych z udziałem kadry zarządzającej i kluczowych pracowników OWES wskazują, że **działania rekrutacyjne w KOOWES i ŚOWES są prowadzone w bardzo podobny sposób.**

Zakres wsparcia udzielanego PES i PS:

Podstawową usługą wsparcia dla PES, PS oraz grup inicjatywnych jest **doradztwo ogólne**. Prowadzą je doradcy ogólni, których głównym zadaniem jest zapewnienie podstawowego wsparcia doradczego dla PES/PS oraz grup inicjatywnych.

W przypadku nowopowstałych podmiotów doradztwo ogólne koncentruje się na następujących zagadnieniach:

- wsparcie grup inicjatywnych zainteresowanych tworzeniem przedsiębiorstw społecznych (dotyczy to zarówno tworzenia PS przez osoby fizyczne, jak i osoby prawne),
- wsparcie grup inicjatywnych zainteresowanych tworzeniem PES innych niż przedsiębiorstwa społeczne, ze szczególnym uwzględnieniem tych grup inicjatywnych, które są zainteresowane utworzeniem PES prowadzącego działalność gospodarczą lub działalność odpłatną pożytku publicznego,
- wpieranie podmiotów ekonomii społecznej zainteresowanych przekształceniem w przedsiębiorstwo społeczne.

Podstawową formą wsparcia doradztwa ogólnego są Indywidualne Ścieżki Wsparcia PES/PS (kierowane również do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, poszukujących pracy w sektorze ES i objętych wsparciem doradczym). Doradztwo ogólne jest punktem wyjścia do uzyskania pozostałych form wsparcia (m.in. doradztwa biznesowego, specjalistycznego, dotacji, szkolenia). **Ścieżka wsparcia dla PES i PS ustalana jest indywidualnie w zależności od preferencji poszczególnych podmiotów.** Pomoc oferowana jest bez względu na staż, branżę i wielkość podmiotu. Kryterium dostępu jest działalność lub chęć rozpoczęcia działalności w sektorze ekonomii społecznej. W trakcie indywidualnych spotkań doradcy OWES przeprowadzają rozpoznanie zasobów, potrzeb i motywacji podmiotu. Istotne jest zidentyfikowanie i wykluczenie kandydatów, którzy niekoniecznie wpisują się w sektor ekonomii społecznej i nie są zainteresowani prowadzeniem tego typu działalności, ale zgłaszają się do OWES motywowani

możliwością uzyskania bezpłatnych usług biznesowych. Taki wzór postępowania jest jednolity zarówno w przypadku klientów KOOWES, jak i ŚOWES. Pracownicy obydwu ośrodków przyznali w trakcie wywiadów pogłębionych, że **rzetelna i wyczerpująca diagnoza potrzeb i potencjałów kandydatów jest czynnikiem kluczowym dla udzielenia efektywnego i trwałego wsparcia.**

Doradca ogólny przeprowadza z kandydatem kilka spotkań, podczas których ustalane są ramy działalności podmiotu, który zostanie utworzony – horyzont czasowy, forma prawna podmiotu, zakres działalności pożytku publicznego itp. Kolejnym etapem jest ustalenie sposobu zarządzania i finansowania działalności. Wynikiem udzielonego doradztwa jest opracowanie statutu podmiotu oraz przygotowanie dokumentów niezbędnych do rejestracji działalności. W przypadku organizacji pożytku publicznego proces rejestracji podmiotu jest znacznie bardziej skomplikowany niż w przypadku np. jednoosobowej działalności gospodarczej. Doświadczenia doradców KOOWES i ŚOWES dowodzą, że klienci często nie zdają sobie sprawy z szeregu formalności, których muszą dopełnić. W takim przypadku pomoc doradcy ogólnego jest nieoceniona. W sytuacji, **gdy zakres potrzebnego wsparcia przekracza kompetencje doradcy ogólnego, klient jest kierowany do doradców świadczących wsparcie biznesowe i specjalistyczne** (prawne, podatkowe, księgowe). Jest ono szczególnie potrzebne, gdy podmiot zostanie już pomyślnie zarejestrowany i rozpoczyna swoją działalność.

Nowopowstałe PS uzyskuje prawo do starania się o dotację na utworzenie miejsc pracy oraz wsparcie pomostowe. Otrzymuje ono również wsparcie w zakresie obsługi księgowej podmiotu oraz ma możliwość skorzystania ze wsparcia lokalowego/rzeczowego (inkubatorów przedsiębiorczości społecznej). Klienci mają dostęp do stanowisk komputerowych i sprzętu multimedialnego oraz zamykanych szaf do przechowywania dokumentów. W pomieszczeniach inkubatora OWES świadczy m.in. usługi doradcze, mentoring, spotkania i szkolenia dla klientów.

Wsparcie rozwojowe przedsiębiorstw społecznych w planach działania KOOWES i ŚOWES stanowi odrębną formę pomocy przyszłym przedsiębiorstwom społecznym. Ma ono formę wypłaty bezzwrotnych dotacji na tworzenie nowych miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych (nowych lub istniejących) i PES przekształcających się w przedsiębiorstwa społeczne.

Wsparcie dotacyjne udzielane jest wyłącznie na:

- tworzenie nowych miejsc pracy w nowopowstałych PS,
- tworzenie nowych miejsc pracy w istniejących PS,
- tworzenie nowych miejsc pracy w PES, wyłącznie pod warunkiem przekształcenia tego podmiotu w PS.

Miejsca pracy, jakie powstają w wyniku udzielonego wsparcia dotacyjnego są tworzone dla osób pozostających bez zatrudnienia, należących do grup zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz zawodowym.

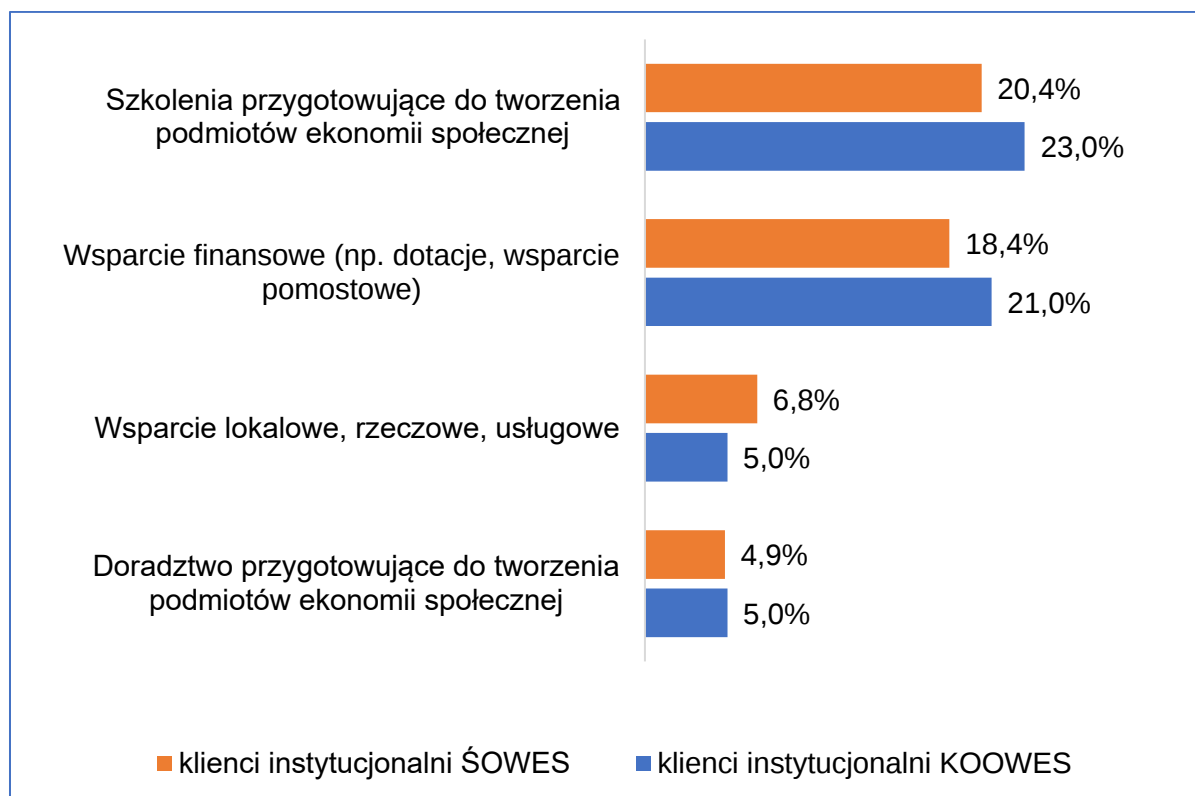
Wsparcie dotacyjne powiązane jest z usługami towarzyszącymi, takimi jak:

- wsparcie merytoryczne związane z utworzeniem, prowadzeniem i rozwojem PS (głównie w formie doradztwa ogólnego i specjalistycznego, w tym biznesowego),
- finansowe wsparcie pomostowe (w formie bezzwrotnej dotacji wypłacanej w celu pokrycia obligatoryjnych kosztów, jakie PS ponosi w pierwszym okresie swojej działalności),
- podnoszenie kompetencji/kwalifikacji zawodowych (szkolenia specjalistyczne, branżowe i z kompetencji miękkich dla PS),
- wsparcie o charakterze reintegracyjnym (indywidualizowane wsparcie oferowane przez specjalistę ds. reintegracji, świadczone nowozatrudnionym pracownikom PS).

Główna różnica pomiędzy KOOWES i ŚOWES w zakresie realizacji wsparcia rozwojowego przedsiębiorstw społecznych dotyczy sposobu umożliwienia podnoszenia kompetencji i kwalifikacji zawodowych pracowników PS.

Obydwa ośrodki zakładają, że przedsiębiorstwo społeczne może sfinansować koszty podnoszenia kwalifikacji i kompetencji zawodowych swoich pracowników w ramach finansowego wsparcia pomostowego oraz korzystać ze szkoleń organizowanych przez OWES w ramach wsparcia dostępnego dla wszystkich zainteresowanych PES. Doradcy OWES wspierają także PS zainteresowane finansowaniem szkoleń dla pracowników w ramach Bazy Usług Rozwojowych. Różnica polega na tym, że **ŚOWES** (ponad działania wypisane uprzednio) **organizuje dodatkowo szkolenia specjalistyczne, branżowe oraz szkolenia z kompetencji miękkich dla PS we własnym zakresie. Kadra KOOWES uznaje takie rozwiązanie za nieefektywne pod względem kosztowym i go nie stosuje.**

Wykres 7. Formy wsparcia dedykowane nowopowstałym PES i PS, z których skorzystali klienci KOOWES i ŚOWES¹⁴



Źródło: badanie CAWI z PES i PS [n=204]

Z ankiety, w której wzięły udział PES i PS korzystające z usług OWES wynika, że **w szkoleniach przygotowujących do tworzenia PES uczestniczyło średnio ok. 22% z nich** (20,4% klientów ŚOWES i 23,0% klientów KOOWES). Zbliżony odsetek podmiotów uzyskał **wsparcie finansowe** (dotacja, wsparcie pomostowe) – 21,0% klientów KOOWES i 18,4% klientów ŚOWES. Znacznie rzadziej wskazywane było wsparcie lokalowe, rzeczowe i usługowe (inkubatory przedsiębiorczości społecznej) – około 6%, oraz doradztwo przygotowujące do tworzenia podmiotów ekonomii społecznej – 5%.

¹⁴ Wyniki ankiety dotyczące doradztwa oraz szkoleń specjalistycznych, z których korzystały także nowopowstałe PES i PS zostały przedstawione w kolejnym podrozdziale raportu – „Wsparcie dla istniejących PES i PS”

Wykres 8. Odpowiedź na pytanie "Jak z perspektywy swoich potrzeb oceniają Państwo przydatność uzyskanego wsparcia?"



* 100% stanowi liczba podmiotów, które skorzystały z poszczególnych form wsparcia

Źródło: badanie CAWI z klientami instytucjonalnymi OWES: PES i PS [n=204]

Wyniki ankiety wskazują na dobre lub bardzo dobre dopasowanie oferowanego wsparcia wobec potrzeb jego odbiorców. Tylko pojedynczy respondenci wskazali na odpowiedzi świadczące o nieadekwatności pomocy OWES. Najlepiej zostało ocenione wsparcie finansowe (średnia ocen 4,83 w skali od 1 do 5). Wyniki analizy wskazują, że **oceny adekwatności uzyskanego wsparcia wobec potrzeb klientów KOOWES i ŚOWES są zbieżne** (nie ma między nimi istotnej statystycznie różnicy).

W toku badań **ujawnił się problem niezadowalającej trwałości miejsc pracy utworzonych w wyniku wsparcia dotacyjnego.** Potwierdziły to wyniki ankiety CAWI z udziałem PES i PS, a o przyczyny takiego stanu rzeczy zapytano między innymi kluczowych pracowników KOOWES i ŚOWES, którzy wzięli udział w wywiadach pogłębionych.

W odniesieniu do nowopowstałych PES i PS zauważono, że **trudnością jest uzależnienie się od pomocy OWES.** W okresie inkubacji klienci korzystają z nieodpłatnego (lub niskopłatnego) wsparcia – doradczego, prawnego, księgowego. **Zaleca się wprowadzenie stopniowego zwiększania odpłatności za usługi specjalistyczne oferowane przez OWES.** Takie podejście wesprze proces uniezależniania się nowych PES od wsparcia OWES i zwiększy szansę utrzymania się podmiotu na rynku po zakończeniu przez niego udziału w projekcie.

Efekty wsparcia:

Dla zmierzenia efektów usług inkubacyjnych – działań na rzecz tworzenia nowych podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych, posłużono się trzema wskaźnikami realizacji projektów. Przedstawiono je w poniższych tabelach w rozbiściu na pierwszą i drugą edycję KOOWES i ŚOWES.

Tabela 20. Wybrane wskaźniki realizacji I edycji projektów KOOWES i ŚOWES – usługi inkubacyjne

Wskaźnik	Wartość docelowa		Wartość osiągnięta		Stopień realizacji	
	ŚOWES	KOOWES	ŚOWES	KOOWES	ŚOWES	KOOWES
Liczba grup inicjatywnych, które w wyniku działalności OWES wypracowały założenia, co do utworzenia podmiotu ekonomii społecznej	20	45	20	46	100,00%	110,00%
Liczba organizacji pozarządowych prowadzących działalność odpłatną pożytku publicznego lub działalność gospodarczą utworzonych w wyniku działalności OWES	12	30	10	33	83,33%	110,00%
Liczba miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych	75	91	66	91	88,00%	100,00%

Źródło: opracowanie własne na podstawie końcowych wniosków o płatność

Dzięki działalności OWES w województwie świętokrzyskim do roku 2020 włącznie **95 grup inicjatywnych** wypracowało założenia co do utworzenia podmiotu ekonomii społecznej (31 dzięki ŚOWES, 64 dzięki KOOWES). **Liczba organizacji pozarządowych** prowadzących działalność odpłatną pożytku publicznego lub działalność gospodarczą, utworzonych w wyniku działalności OWES, wyniosła łącznie **49** (12 dzięki ŚOWES, 37 dzięki KOOWES). **Łączna liczba miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych to 237** (103 dzięki ŚOWES, 134 dzięki KOOWES).

Porównując uzyskane wartości wskaźników do wartości docelowych, **w pierwszej edycji projektów KOOWES uzyskał lepsze wyniki niż ŚOWES**. W drugiej edycji, na dzień 31.12.2020 roku, stopień realizacji omawianych wskaźników ŚOWES i KOOWES był niemal równy.

W drugiej edycji projektów poza liczbą utworzonych miejsc pracy w PS kontrolowano także typ podmiotu, w którym dane miejsca pracy są tworzone – przedsiębiorstwo istniejące czy przedsiębiorstwo nowopowstałe. Z końcem 2020 roku wskaźnik liczby miejsc pracy utworzonych w nowopowstałych PS wyniósł łącznie 39 (18 dzięki ŚOWES, 21 dzięki KOOWES). Dla tego wskaźnika nie wyznaczono wartości docelowych.

Tabela 21. Wybrane wskaźniki realizacji II edycji projektów KOOWES i ŚOWES – usługi inkubacyjne

Wskaźnik	Wartość docelowa		Wartość osiągnięta		Stopień realizacji	
	ŚOWES	KOOWES	ŚOWES	KOOWES	ŚOWES	KOOWES
Liczba grup inicjatywnych, które w wyniku działalności OWES wypracowały założenia, co do utworzenia podmiotu ekonomii społecznej	40	60	11	18	27,50%	30,00%
Liczba organizacji pozarządowych prowadzących działalność odpłatną pożytku publicznego lub działalność gospodarczą utworzonych w wyniku działalności OWES	24	50	2	4	8,33%	8,00%
Liczba miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych	120	142	37	43	30,83%	30,28%
Liczba miejsc pracy utworzonych w nowopowstałych PS	-	-	18	21	-	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie wniosków o płatność (stan na dzień 31.12.2020)

Efektywność wsparcia:

Zasoby OWES przeznaczone na zakładanie nowych PES i PS, zdaniem badanych, nie były wystarczające do osiągnięcia założonych celów. Problemem, na który zwrócono szczególną uwagę, była forma zatrudnienia doradców. W poprzedniej edycji ich zatrudnienie oparte było o umowę cywilno-prawną. Komplikowało to możliwość pomocy, dostosowania czasu pracy do faktycznych potrzeb poszczególnych PES i PS. Problem ten został rozwiązany w kolejnej edycji projektu.

W pierwszej edycji projektu nie do końca zasoby OWES były wystarczające ze względu na to, że nie mieliśmy doradców biznesowych na etaty. W latach 2018-2019 mieliśmy tak, że nie było tych doradców na miejscu za każdym razem, kiedy potrzebowaliśmy doradztwa biznesowego. A ono jest potrzebne bardzo często właśnie przy różnych grupach inicjatywnych, przy nowych pomysłach. Za każdym razem musieliśmy kontraktować osoby z zewnątrz i to było już kłopotliwe (...)

[Respondent IDI – przedstawiciel kadry zarządzającej KOOWES]

Kadra zarządzająca KOOWES i ŚOWES oraz ich kluczowi pracownicy uważają, że **poczynione nakłady czasu i pracy są adekwatne wobec osiągniętych efektów i wystarczające do osiągnięcia założonych wskaźników**. Także zarezerwowane środki finansowe okazały się być wystarczające. Jednak w okresie pandemii COVID-19 załamanie gospodarcze w Polsce i Europie spowodowało utrudnienia w kalkulowaniu i opracowywaniu biznesplanów wspartych PES i PS. Ceny towarów i usług oraz ich dostępność jest bardzo zmienna. To uniemożliwia przygotowanie precyzyjnych kosztorysów.

Na etapie formułowania celów kolejnej edycji projektów OWES warto, przed ustaleniem docelowych wartości wskaźników, dokonać rozpoznania/diagnozy rynku. Miałyby ona dotyczyć np. zapotrzebowania rynku na usługi świadczone przez PS; branż, w których PS mogłyby działać (np. usługi społeczne); podaży potencjalnych kandydatów do pracy w PS; wpływu sytuacji w kraju i na świecie na kształtowanie się rynku pracy w Polsce. Sytuacja gospodarcza w kraju może - jako czynnik zewnętrzny, rzutować na wielkość efektów możliwych do osiągnięcia przez PS.

5.2.2. Wsparcie dla istniejących PES i PS (usługi biznesowe)

Odbiorcami usług biznesowych są podmioty ekonomii społecznej i przedsiębiorstwa społeczne już funkcjonujące na rynku. W celu określenia ilu i jakiego typu podmiotom udzieliły wsparcia KOOWES i ŚOWES, dokonano analizy formularzy uczestników z pierwszej¹⁵ i drugiej edycji projektów. **Ze wsparcia określonego jako usługi biznesowe skorzystało łącznie 39 unikatowych (niepowtarzających się) podmiotów ekonomii społecznej.**

¹⁵ W przypadku analizy uczestników I edycji projektów, wzięto pod uwagę jedynie osoby i podmioty które zakończyły udział we wsparciu po roku 2017.

Tabela 22. Podmioty ekonomii społecznej, które skorzystały z usług biznesowych oferowanych przez KOOWES i ŚOWES

Typ podmiotu	KOOWES	ŚOWES
podmioty działające w sferze pożytku publicznego	9 (w tym: 7 stowarzyszeń i 2 fundacje)	5 (w tym: 3 fundacje i 2 stowarzyszenia)
przedsiębiorstwa społeczne	18 (w tym: 8 spółdzielni socjalnych, 5 fundacji, 3 stowarzyszenia, 2 spółki z o.o.)	1 spółdzielnia socjalna
podmioty sfery gospodarczej	4	0
podmioty reintegracyjne	0	1 CIS
ogółem	32	7

Źródło: opracowanie własne na podstawie formularzy uczestników projektów KOOWES i ŚOWES

Zgodnie z danymi zawartymi w formularzach uczestników projektów KOOWES i ŚOWES **ze wsparcia określonego jako dotacja na utworzenie miejsca pracy w istniejącym przedsiębiorstwie społecznym skorzystały łącznie 24 PES, w tym:**

- 17 przedsiębiorstw społecznych,
- 5 podmiotów działających w sferze pożytku publicznego,
- 2 podmioty sfery gospodarczej.

Tabela 23. Podmioty ekonomii społecznej, które skorzystały z dotacji na utworzenie miejsca pracy w istniejącym przedsiębiorstwie społecznym oferowanych przez KOOWES i ŚOWES

Typ podmiotu	KOOWES	ŚOWES
podmioty działające w sferze pożytku publicznego	3 (w tym: 2 fundacje i 1 stowarzyszenie)	2 fundacje
przedsiębiorstwa społeczne	11 (w tym: 4 fundacje, 3 spółdzielnie socjalne, 2 stowarzyszenia, 2 spółki z o.o.)	6 (w tym: 3 spółki z o.o., 2 fundacje, 1 stowarzyszenie)
podmioty sfery gospodarczej	2	0
ogółem	16	8

Źródło: opracowanie własne na podstawie formularzy uczestników projektów KOOWES i ŚOWES

Podstawową formą wsparcia oferowanego przez OWES dla istniejących PES jest doradztwo. Według danych zawartych w bazie klientów i usług KOOWES i ŚOWES w okresie od 2018 do 2020 roku skorzystały z niego łącznie 223 unikatowe PES, w tym:

- 200 podmiotów działających w sferze pożytku publicznego,
- 15 przedsiębiorstw społecznych,
- 7 podmiotów sfery gospodarczej,
- 1 podmiot reintegracyjny.

Tabela 24. Podmioty ekonomii społecznej, które skorzystały z doradztwa świadczonego przez KOOWES i ŚOWES

Typ podmiotu	KOOWES	ŚOWES
podmioty działające w sferze pożytku publicznego	115 (w tym: 34 fundacje, 72 stowarzyszenia, 5 OSP, 3 spółdzielnie socjalne, 1 KGW)	85 (w tym: 57 stowarzyszeń, 21 fundacji, 4 OSP, 3 spółdzielnie socjalne)
przedsiębiorstwa społeczne	8 (w tym: 4 spółdzielnie socjalne, 2 fundacje, 1 stowarzyszenie, 1 spółka z o.o.)	7 (w tym: 2 spółdzielnie socjalne, 2 spółki z o.o., 2 fundacje, 1 stowarzyszenie)
podmioty sfery gospodarczej	4	3
podmioty reintegracyjne	0	1 CIS
Ogółem	127	96

Źródło: opracowanie własne na podstawie formularzy uczestników projektów KOOWES i ŚOWES

Rekrutacja odbiorców wsparcia:

Do skorzystania z usług biznesowych zgłaszają się najczęściej podmioty, które są sformalizowane (np. NGO), mają określone cele i wiedzę na temat możliwości pozyskania wsparcia. Są świadome dostępnych źródeł finansowania i same kierują swe kroki do OWES w poszukiwaniu możliwości wsparcia swoich działań.

Z tego względu **duże znaczenie mają działania promocyjne i marketingowe OWES** (aktywne konta w social mediach, dobre pozycjonowanie w wyszukiwarkach internetowych, spoty radiowe). **Budują one świadomość istnienia KOOWES i ŚOWES oraz dostarczają informacji o dostępnych usługach.** Te aktywności (animacja i promocja) sprawiają, że w obecnej edycji projektów OWES nie muszą prowadzić szeroko zakrojonych działań rekrutacyjnych względem kandydatów do udziału w projektach. Zgłaszają się oni sami lub są poleceni przez formalne i nieformalne sieci kontaktów. Zarówno pracownicy KOOWES, jak i ŚOWES wskazali

w trakcie wywiadów pogłębionych, że obecnie nie mają problemu niewystarczającej liczby kandydatów do udziału w projekcie. **Podmioty ekonomii społecznej poszukujące wsparcia doradczego, szkoleniowego lub dotacyjnego same zgłaszają się do OWES.**

Zakres wsparcia udzielanego PES i PS:

Podobnie jak w przypadku nowoutworzonych PES i PS, główną formą wsparcia, na którą zwracali uwagę respondenci wywiadów pogłębionych (pracownicy OWES oraz ich klienci) jest doradztwo, szczególnie doradztwo ogólne, ale także biznesowe, prawne oraz w zakresie księgowości i podatków. Jednak w przypadku istniejących PES doradztwo ogólne pełni nieco inne funkcje:

- służy wsparciu ekonomizacji działalności PES, rozumianej jako uruchamianie działalności odpłatnej pożytku publicznego lub działalności gospodarczej,
- wspiera działania rozwojowe PES, nawet jeśli nie prowadzi to bezpośrednio do ekonomizacji działalności tych podmiotów czy do tworzenia nowych miejsc pracy – pod warunkiem, że działania te wpisują się w Indywidualną Ścieżkę Rozwoju konkretnego PES lub doradca uzna, że wsparcie takich działań rozwojowych w odniesieniu do konkretnego PES jest zasadne,
- służy rozwiązywaniu bieżących problemów, jakie dotyczą PES w ich działalności (pod warunkiem, że wsparcie w tym zakresie nie wymaga wiedzy specjalistycznej).

Ścieżka wsparcia już istniejących podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych wygląda inaczej niż ścieżka podmiotów otrzymujących usługi inkubacyjne. One zazwyczaj same zgłaszają się do OWES z konkretnymi pomysłami do rozwinięcia lub problemami do rozwiązania. Podobnie jak w przypadku nowych podmiotów, **na wstępie prowadzona jest diagnoza zasobów i potrzeb klienta.** Zazwyczaj celem jest profesjonalizacja usług klienta, zwiększenie konkurencyjności produktów prowadzonej przez podmioty ekonomii społecznej działalności gospodarczej lub statutowej odpłatnej. Po ustaleniu z czego wynikają trudności i w jaki sposób można im zaradzić, doradca przedstawia możliwości wsparcia. Należą do nich: doradztwo ogólne, biznesowe, specjalistyczne i branżowe, szkolenia, mentoring, wsparcie finansowe na utworzenie nowych miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych.

(...) uważamy, że chcąc wspierać przedsiębiorstwa społeczne, musimy po prostu rozwiązywać ich konkretne problemy. Czyli tak naprawdę doradztwo jest tą podstawową usługą, praca z konkretnym podmiotem nad jego konkretnymi problemami.

[Respondentka triady – pracowniczka KOOWES]

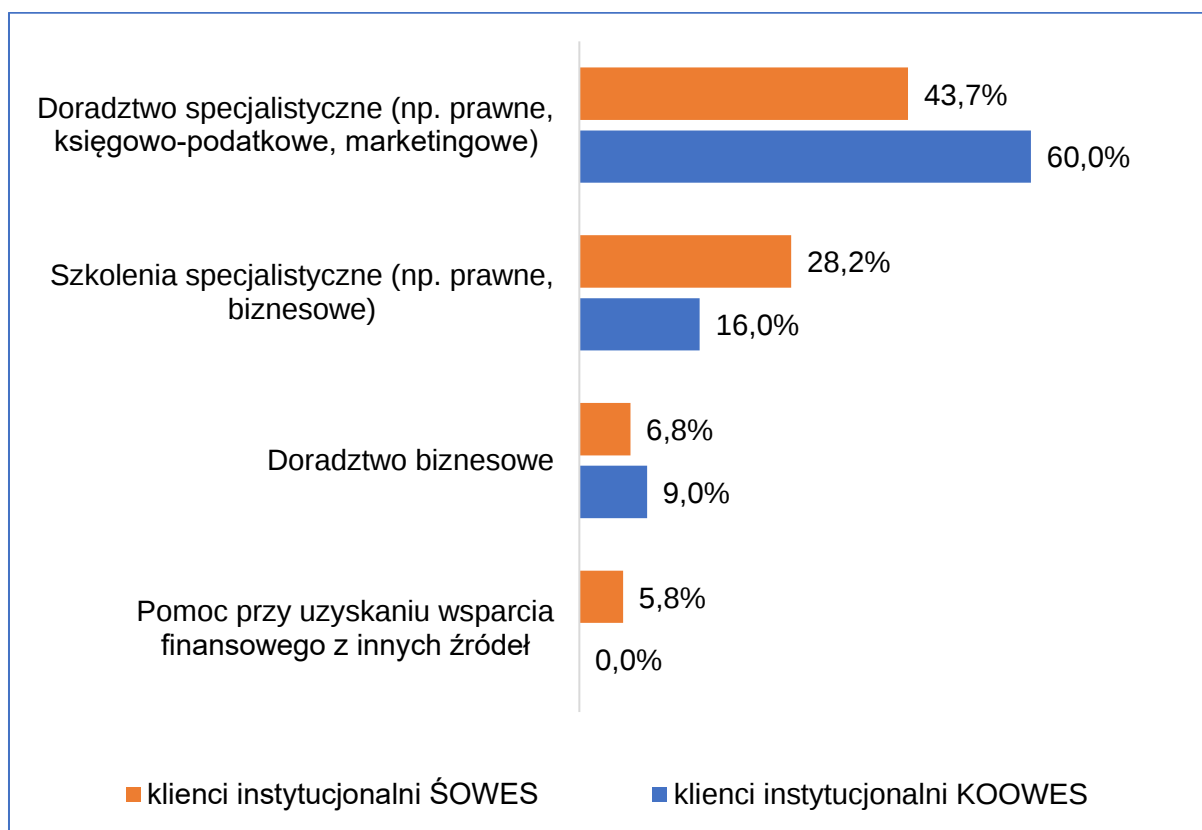
Jeżeli mówimy o wsparciu istniejących podmiotów ekonomii społecznej, to wspierane będą właśnie podmioty ekonomii społecznej, które będą chciały coś pozmieniać albo się przekształcić w różną stronę.

[Respondent triady – pracownik ŚOWES]

Wyniki badań ilościowych (ankieta z udziałem klientów OWES) potwierdzają wnioski wynikające z treści przeprowadzonych wywiadów pogłębionych.

Najczęściej wskazywaną przez respondentów formą wsparcia było doradztwo specjalistyczne (43,7% klientów ŚOWES i 60,0% klientów KOOWES). Szkolenia specjalistyczne także cieszyły się dużą popularnością (28,2% klientów ŚOWES i 16,0% klientów KOOWES).

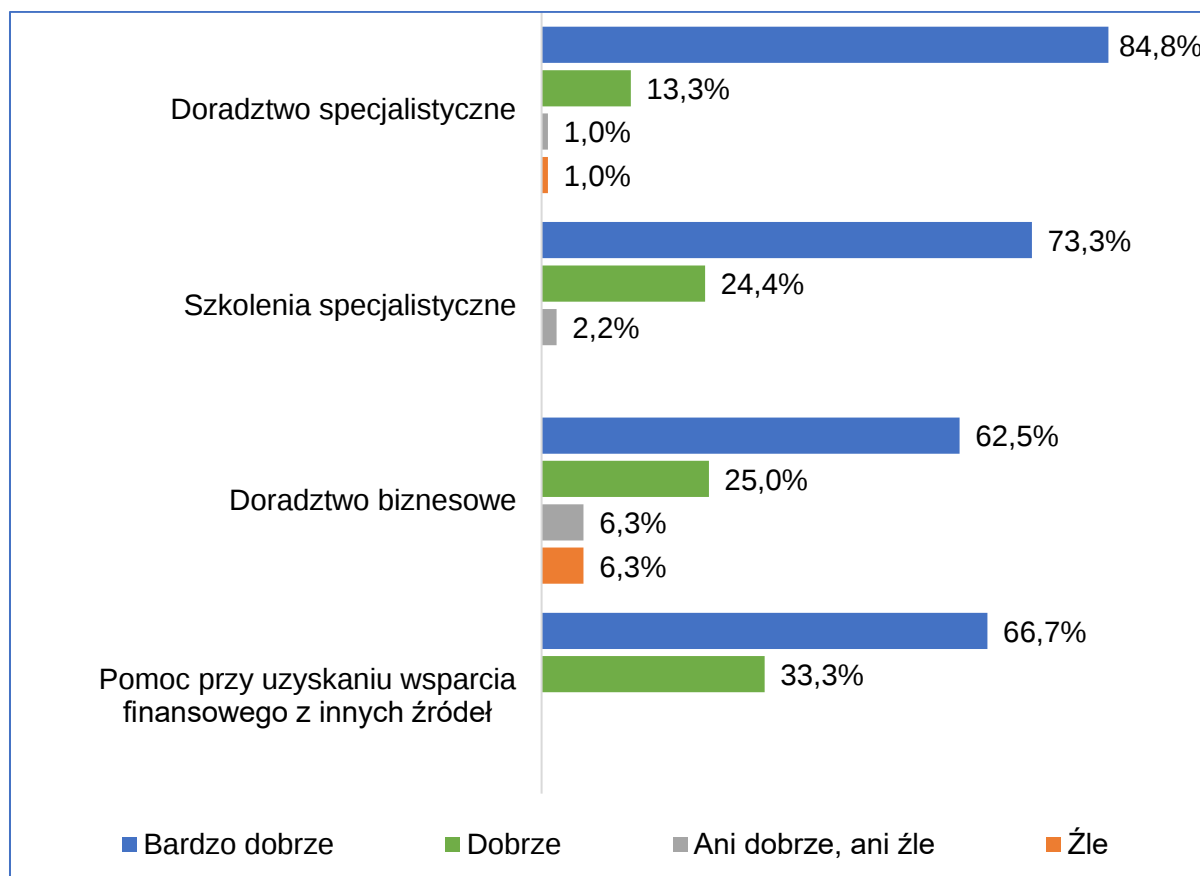
Wykres 9. Formy wsparcia świadczone przez KOOWES i ŚOWES, z których skorzystały PES i PS¹⁶



Źródło: badanie CAWI z PES i PS [n=204]

¹⁶ Istniejące PES i PS były także odbiorcami wsparcia dotacyjnego na utworzenie nowych miejsc pracy. Wyniki ankiety dotyczące tej formy pomocy przedstawiono we wcześniejszej części opracowania.

Wykres 10. Odpowiedź na pytanie "Jak z perspektywy swoich potrzeb oceniają Państwo przydatność uzyskanego wsparcia?"



* 100% stanowi liczba podmiotów, które skorzystały z poszczególnych form wsparcia

Źródło: badanie CAWI z klientami instytucjonalnymi OWES: PES i PS [n=204]

Respondentów, którzy zadeklarowali skorzystanie z poszczególnych form wsparcia zapytano, jak je oceniają w kontekście dopasowania do swoich potrzeb.

Zdecydowana większość oceniła adekwatność usług świadczonych przez OWES dobrze lub bardzo dobrze. Oceny „ani dobrze, ani źle” i „źle” pojawiły się w odpowiedziach pojedynczych ankietowanych. Nikt nie wskazał oceny „bardzo źle”. Jako najbardziej odpowiadające potrzebom PES i PS wsparcie oceniono doradztwo specjalistyczne (łącznie 98,1% ocen pozytywnych).

Klienci instytucjonalni wysoko ocenili również jakość oferowanego przez OWES-y wsparcia, podkreślano wysokie kompetencje osób tam pracujących. Uczestnicy badania jakościowego podkreślali także, że to **właśnie dzięki dotacjom z OWES-ów udało im się utworzyć miejsca pracy, które istnieją do dzisiaj.** Bez tego wsparcia nie byłoby to możliwe.

„Specjaliści pracujący dla OWES są bardzo wysoko wykwalifikowani. Są to odpowiednie osoby na odpowiednim miejscu pracy. Nigdy nie miałam

wątpliwości do ich kompetencji. Zawsze byłam bardzo zadowolona z ich doradztwa, z pomocy, obsługi. Są rzetelni, uczciwi, mogę ich opisać w samych superlatywach. Tym bardziej, że spotkałam się z różnymi instytucjami, a jednak OWES wykazuje się bardzo wysoką jakością świadczonych usług.”

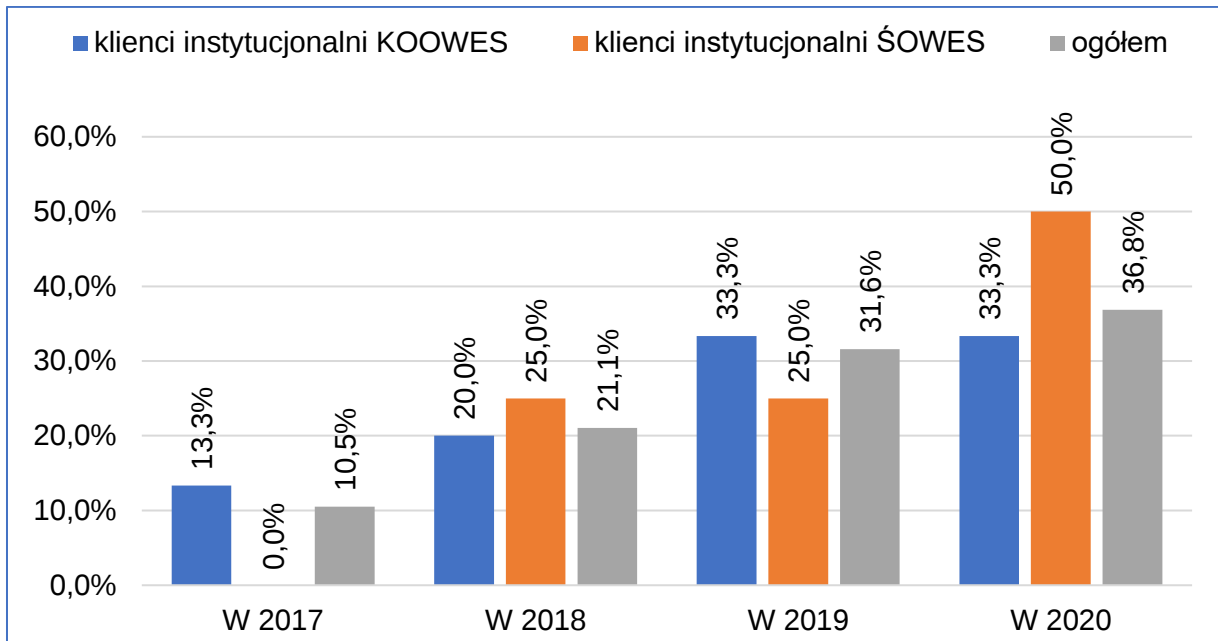
[Respondentka IDI - klient instytucjonalny, spółdzielnia socjalna]

Udzielenie dotacji na utworzenie miejsca pracy w przedsiębiorstwie społecznym jest szczególnym typem wsparcia. Jest to forma, która bezpośrednio przekłada się na twarde efekty działalności OWES. Jednocześnie **dofinansowanie utworzenia miejsca pracy jest pomocą najbardziej atrakcyjną i pożądaną z punktu widzenia instytucjonalnych klientów KOOWES i ŚOWES**. Spośród 204 PES i PS, które wzięły udział w ankiecie, 19 (9,3%) zadeklarowało, że skorzystało z dotacji na utworzenie nowych miejsc pracy w latach 2018-2020. Biorąc pod uwagę OWES, który tego wsparcia udzielił, odbiorcami dotacji było 15,0% ankietowanych klientów KOOWES i 3,9% klientów ŚOWES.

Wsparcie w celu tworzenia nowych miejsc pracy w swoich strukturach badane podmioty otrzymywały przede wszystkim w latach 2019-2020. Rozkład odpowiedzi ogółem odzwierciedla jednak głównie sytuację instytucji współpracujących z KOOWES (spośród 19 odpowiadających na to pytanie, stanowiły zdecydowaną większość).

Respondentów zapytano również, ile spośród miejsc pracy utworzonych dzięki dotacji udzielonej przez OWES, funkcjonuje do dnia dzisiejszego. **Wyniki wskazują na niezadowalającą trwałość efektów wsparcia**. W związku z tym, że zakres czasowy ewaluacji obejmuje lata 2018-2020, kolejno przedstawione dane o trwałości utworzonych miejsc pracy dotyczą podmiotów, które skorzystały z dotacji do roku 2020 włącznie. Niemal dwie trzecie (63,2%) z nich utrzymały do dnia ewaluacji mniej niż 20% dofinansowanych miejsc pracy. Co piąte przedsiębiorstwo (21,1%) zachowało powyżej 80% utworzonych miejsc.

Wykres 11. Odsetek PES i PS, które w poszczególnych latach skorzystały z dotacji na utworzenie nowych miejsc pracy



* 100% stanowi liczba podmiotów, które w latach 2018 – 2020 uzyskały od dotację na utworzenie miejsca pracy, osobno dla KOOWES i ŚOWES oraz ogółem

Źródło: badanie CAWI z klientami instytucjonalnymi OWES: PES i PS [n=19]

Temat zwiększania trwałości efektów usług świadczonych przez OWES poruszono w wywiadach pogłębionych. Kluczowi pracownicy obydwu ośrodków (doradcy i animatorzy) wskazali, że **istotnym czynnikiem wpływającym na trwałość efektów wsparcia działających PES/PS jest pomoc w prawidłowym oszacowaniu ich zasobów i możliwości** (np. opracowanie kalkulacji kosztów utrzymania utworzonych miejsc pracy, przychodów które będą one generowały oraz zbilansowanie ich i ocena, czy podmiot będzie w stanie zachować wszystkie powstałe miejsca pracy po ustaniu wsparcia OWES).

Efekty wsparcia:

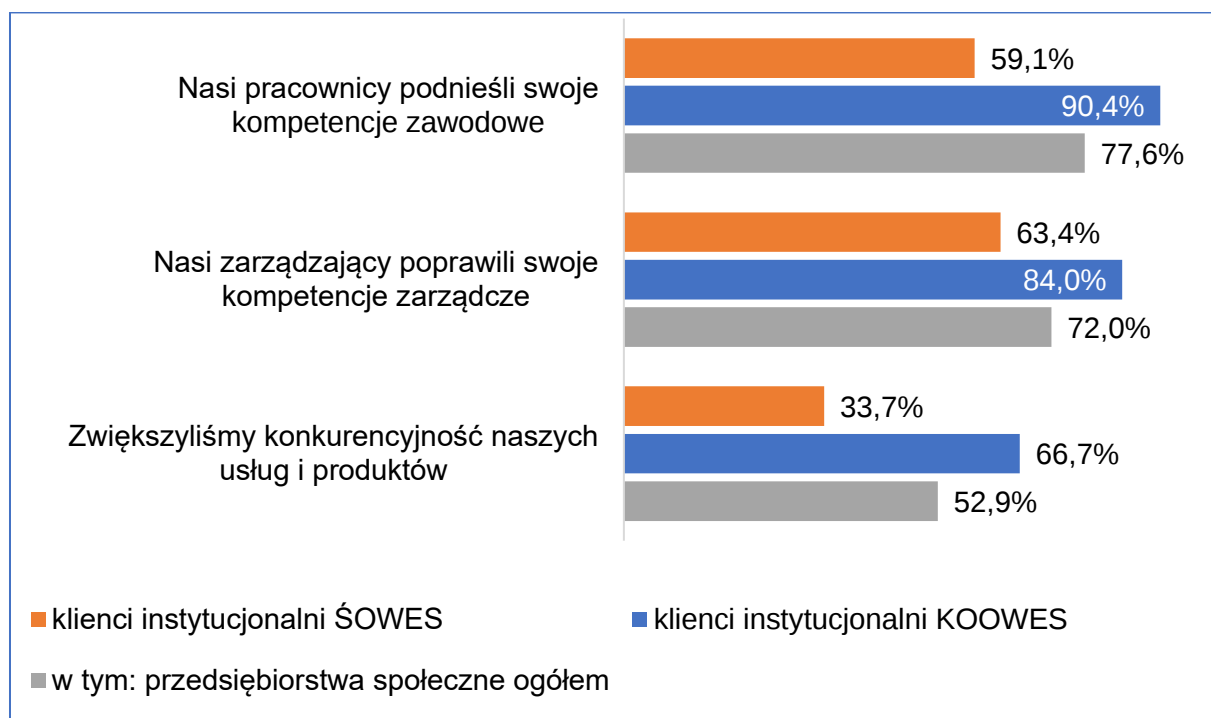
Wsparcie udzielone przez KOOWES i ŚOWES pozytywnie wpłynęło na sektor ekonomii społecznej w regionie. Wpływ ten można zauważyć zarówno na poziomie mikro (polepszenie funkcjonowania poszczególnych podmiotów), jak i na poziomie makro (ogólny wpływ na rozwój sektora).

Uczestników ankiety – klientów instytucjonalnych OWES poproszono by wskazali, **korzyści, jakie osiągnęli dzięki udzielonej im pomocy.** Najwyższe wyniki uzyskano w zakresie dostrzegania wpływu na rozwój PES/PS. **90,4% klientów KOOWES i 59,1% klientów ŚOWES przyznało, że dzięki wsparciu ich pracownicy podnieśli swoje kompetencje zawodowe.** Niewiele niższy odsetek odpowiedzi (odpowiednio 84,0% i 63,4%) wskazywał na **wzrost kompetencji zarządczych wśród kadry menadżerskiej** ankietowanych podmiotów. 66,7%

klientów KOOWES i 33,7% klientów ŚOWES zwiększyło konkurencyjność swoich usług i produktów.

W celu rozszerzenia analizy o typ wspartego podmiotu z próby badawczej wyodrębniono przedsiębiorstwa społeczne (ogółem z klientów obydwu OWES). Wzrost kompetencji pracowników odnotowano w 77,6% PS, a wzrost kompetencji kadry zarządczej wśród 72,0% PS. Nieco ponad połowa przedsiębiorstw wskazała na poprawę swojej konkurencyjności.

Wykres 12. Wpływ wsparcia OWES na rozwój PES i PS

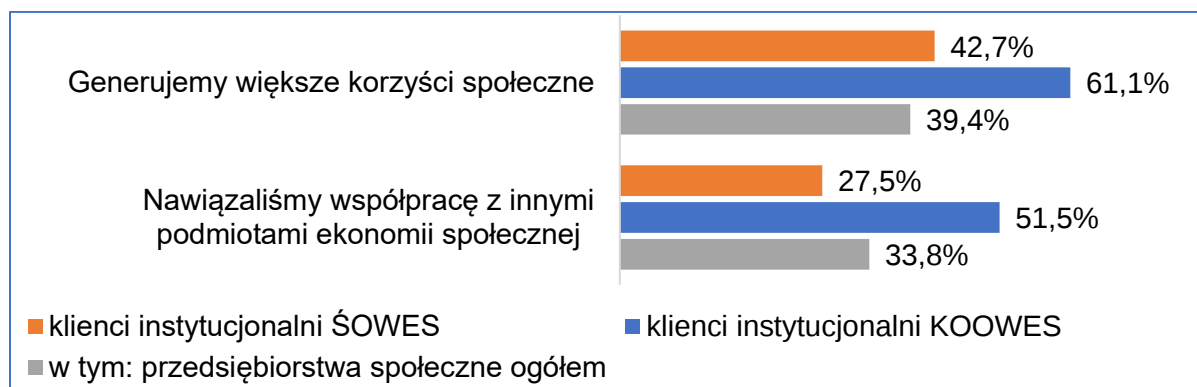


* 100% stanowi liczba respondentów, którzy ocenili prawdziwość podanych stwierdzeń w skali od 1 do 5. Z analizy wyłączono respondentów, którzy wskazali odpowiedź „nie dotyczy”.

Źródło: badanie CAWI z klientami instytucjonalnymi OWES: PES i PS [n=204]

Drugą grupę uzyskanych efektów określono jako wpływ na rozwój idei ekonomii społecznej. Zaliczono do niej generowanie większych korzyści społecznych (wskazane przez 61,1% klientów KOOWES i 42,7% klientów ŚOWES) oraz nawiązanie współpracy z innymi PES (odpowiednio 51,5% i 27,5%).

Wykres 13. Wpływ wsparcia OWES na rozwój idei ekonomii społecznej - klienci instytucjonalnych KOOWES i ŚOWES

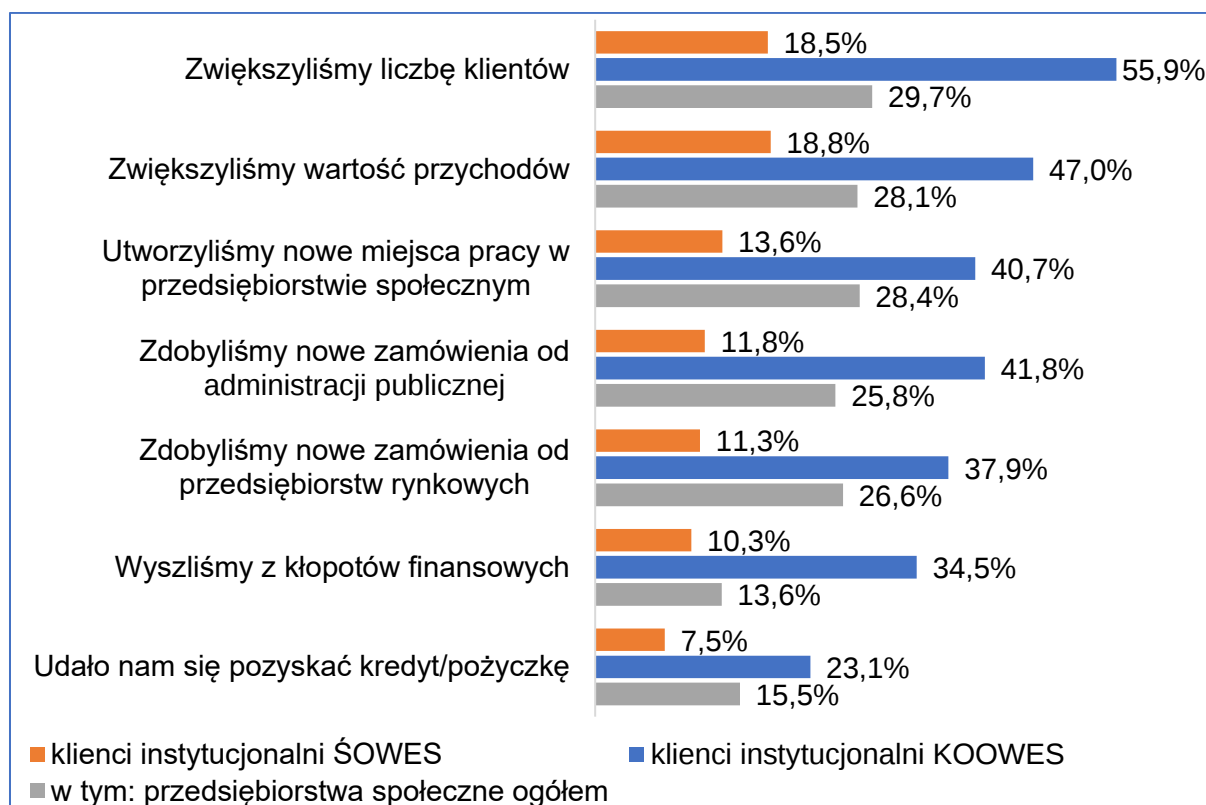


Źródło: badanie CAWI z klientami instytucjonalnymi OWES: PES i PS [n=204]

Trzecią grupą efektów uzyskanych dzięki pomocy OWES z regionu świętokrzyskiego objęto **korzyści gospodarcze**, jakie odniosły podmioty ekonomii społecznej (w tym przedsiębiorstwa społeczne).

W tym zakresie odpowiedzi między klientami KOOWES i ŚOWES różnią się zdecydowanie najbardziej. Najprawdopodobniej wynika to z faktu, że **większy odsetek PES korzystających ze wsparcia KOOWES prowadzi działalność komercyjną**, niż ma to miejsce wśród klientów ŚOWES.

Wykres 14. Korzyści gospodarcze, jakie odniosły PES dzięki wsparciu OWES



Źródło: badanie CAWI z klientami instytucjonalnymi OWES: PES i PS [n=204]

40%-56% odbiorców wsparcia KOOWES wskazało na takie zyski jak: zwiększenie liczby klientów, zwiększenie przychodów, zdobycie nowych zamówień oraz utworzenie nowych miejsc pracy. Wśród klientów ŚOWES na wymienione powyżej korzyści wskazało od 11% do 19% ankietowanych.

O efektach działań podejmowanych przez OWES świadczą także uzyskane wartości wskaźników realizacji projektów.

Z dokumentów udostępnionych przez KOOWES i ŚOWES wynika, że:

- do końca roku 2020 w wyniku wsparcia udzielonego w ramach pierwszej i drugiej edycji projektów wsparciem objęto łącznie 578 PES (KOOWES – 293; ŚOWES – 285);
- wsparciem objęto łącznie 221 istniejących podmiotów ekonomii społecznej (KOOWES – 106; ŚOWES – 115) oraz 275 osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (KOOWES – 143; ŚOWES – 132);
- dzięki udzielonym dotacjom utworzono łącznie 80 miejsc pracy w istniejących i nowopowstałych PS (KOOWES – 43; ŚOWES – 37);
- łącznie 811 osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym skorzystało ze wsparcia w programie (KOOWES – 351; ŚOWES – 460);
- liczba miejsc pracy utworzonych w wyniku działalności OWES dla osób wskazanych w definicji PS wyniosła łącznie 222 (KOOWES – 134; ŚOWES – 88);
- ponadto w do końca roku 2020 w ramach II edycji projektów utworzono łącznie 41 miejsc pracy w istniejących PS (KOOWES – 22; ŚOWES – 19).

Tabela 25. Wybrane wskaźniki realizacji I edycji projektów KOOWES i ŚOWES

wskaźnik	wartość docelowa		wartość osiągnięta		stopień realizacji%	
	ŚOWES	KOOWES	ŚOWES	KOOWES	ŚOWES	KOOWES
Liczba PES objętych wsparciem	120	150	170	187	141,67%	124,67%
Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie	240	200	328	208	136,67%	104,00%
Liczba miejsc pracy utworzonych w wyniku działalności OWES dla osób, wskazanych w definicji PS	33	41	51	91	154,55%	221,95%

Procent wzrostu obrotów PS objętych wsparciem	5,00%	6,00%	100,00%	89,36%	-	-
---	-------	-------	---------	--------	---	---

Źródło: opracowanie własne na podstawie końcowych wniosków o płatność

Tabela 26. Wybrane wskaźniki realizacji II edycji projektów KOOWES i ŚOWES

wskaźnik	wartość docelowa		wartość osiągnięta		stopień realizacji%	
	ŚOWES	KOOWES	ŚOWES	KOOWES	ŚOWES	KOOWES
Liczba PES objętych wsparciem	120	250	115	106	95,83%	42,40%
Liczba osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie	326	426	132	143	40,49%	33,57%
Liczba miejsc pracy utworzonych w wyniku działalności OWES dla osób, wskazanych w definicji PS	120	142	37	43	30,83%	30,28%
Liczba miejsc pracy utworzonych w istniejących PS	-	-	19	22	-	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie wniosków o płatność (stan na dzień 31.12.2020)

Efektywność wsparcia:

Respondenci wywiadów pogłębionych (kadra zarządzająca i kluczowi pracownicy OWES, przedstawiciele ROPS, przedstawiciele IZ) wskazują, że **nakłady czasu, pracy oraz środków finansowych są adekwatne do osiągniętych rezultatów**. Stopień realizacji wskaźników pierwszej edycji projektów wskazuje, że **osiągnięte efekty znacznie przekroczyły te, które zakładano na etapie projektowania wsparcia**. Efekty uzyskane w drugiej edycji też są stosunkowo wysokie biorąc pod uwagę czas, który jeszcze pozostał do zakończenia przedsięwzięcia. Należy pamiętać, że na realizację wsparcia w roku 2020 miała wpływ pandemia COVID-19. Pomimo konieczności zmniejszenia zakresu niektórych działań lub realizowania ich w inny sposób (np. spotkania on-line zamiast osobistych) **udało się utrzymać dobre tempo postępu projektów**.

5.3. Wsparcie OWES dla PES w czasie pandemii COVID-19

Z uwagi na szczególne okoliczności, które zbiegły się w czasie z ewaluacją (wystąpienie pandemii wirusa SARS-CoV-2), postanowiono rozszerzyć badanie o analizę wpływu pandemii COVID-19 na sytuację podmiotów ekonomii społecznej,

w szczególności przedsiębiorstw społecznych, oraz zarys działań podejmowanych przez OWES w tym czasie.

Pandemia i wprowadzone restrykcje negatywnie odbiły się na gospodarkach światowych, również polskiej (lockdowny zamroziły gospodarki, stanęły fabryki, czasowo zawieszona była działalność niektórych firm, zmniejszono dostępność dostaw, wzrosło bezrobocie, zwiększyła się nieobecność pracowników itp.).

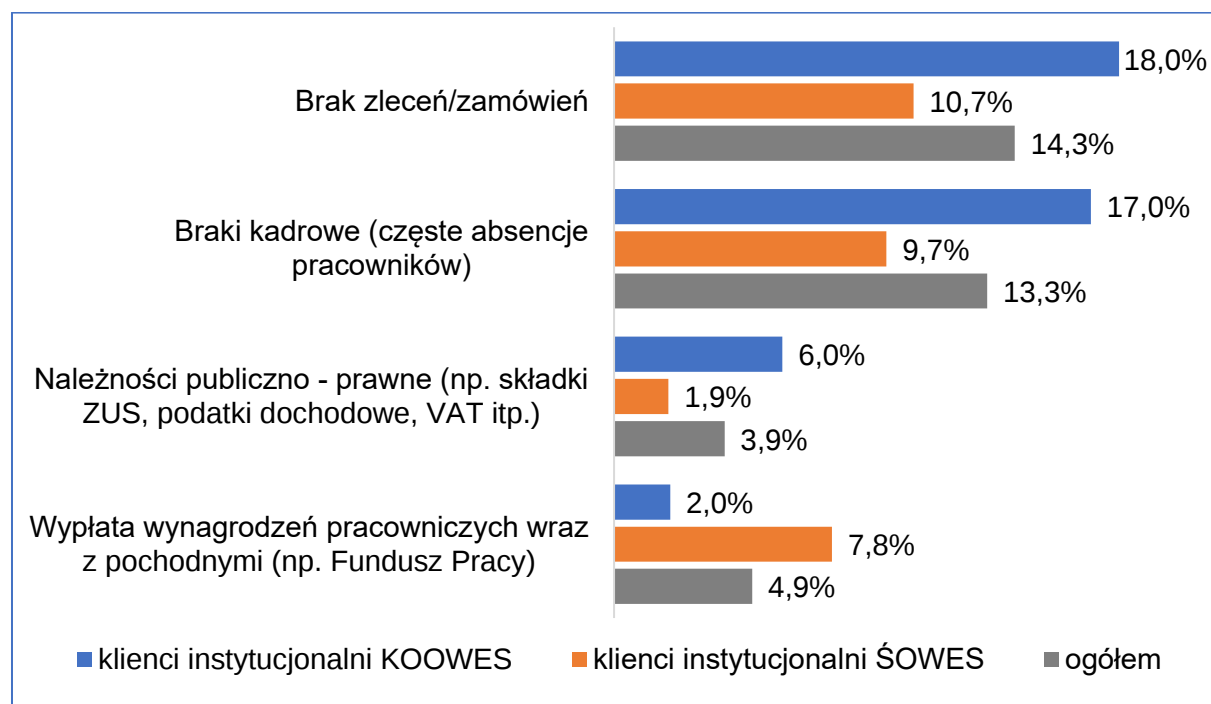
Podmioty ekonomii społecznej, w szczególności przedsiębiorstwa społeczne funkcjonują w warunkach rynkowych, a więc tak jak i inne **firmy zostały dotknięte ograniczeniami w prowadzeniu działalności gospodarczej w czasie pandemii.**

Wpłynęły one negatywnie na ich funkcjonowanie. Obserwacje te potwierdzają wyniki badania ilościowego przeprowadzonego w formie wywiadów kwestionariuszowych CAWI wśród klientów instytucjonalnych OWES (próba n=204): 37,0% badanych PES z subregionu północnego (współpracujących z KOOWES) oraz 26,2% PES z subregionu południowego (wspieranych przez ŚOWES) odczuło negatywne skutki pandemii.

Jako najczęściej dostrzegane **problemy związane z COVID-19** wskazano:

- brak zleceń/zamówień, które w znaczny sposób zostały wstrzymane z uwagi na ograniczenia (14,3% wskazań),
- częsta absencja pracowników powodująca braki kadrowe (13,3% wskazań).

Wykres 15. Odpowiedzi na pytanie: Co dla Państwa podmiotu stanowi w obecnej chwili największy problem wywołany kryzysem wynikającym z pandemii?



Źródło: badanie CAWI z klientami instytucjonalnymi OWES: PES i PS [n=204]

Znaczne ograniczenia niektórych gałęzi gospodarki (np. gastronomia, turystyka, transport) skutkowały zmniejszeniem liczby zleceń w przedsiębiorstwach. To z kolei zachwiało stabilnością finansową podmiotów gospodarczych. Około **4-5% PES i PS**, które wzięły udział w ankiecie zadeklarowało, że **sytuacja finansowa jest na tyle trudna, że problem sprawia uiszczenie podstawowych należności** – wypłaty wynagrodzeń pracowniczych i należności publiczno-prawnych.

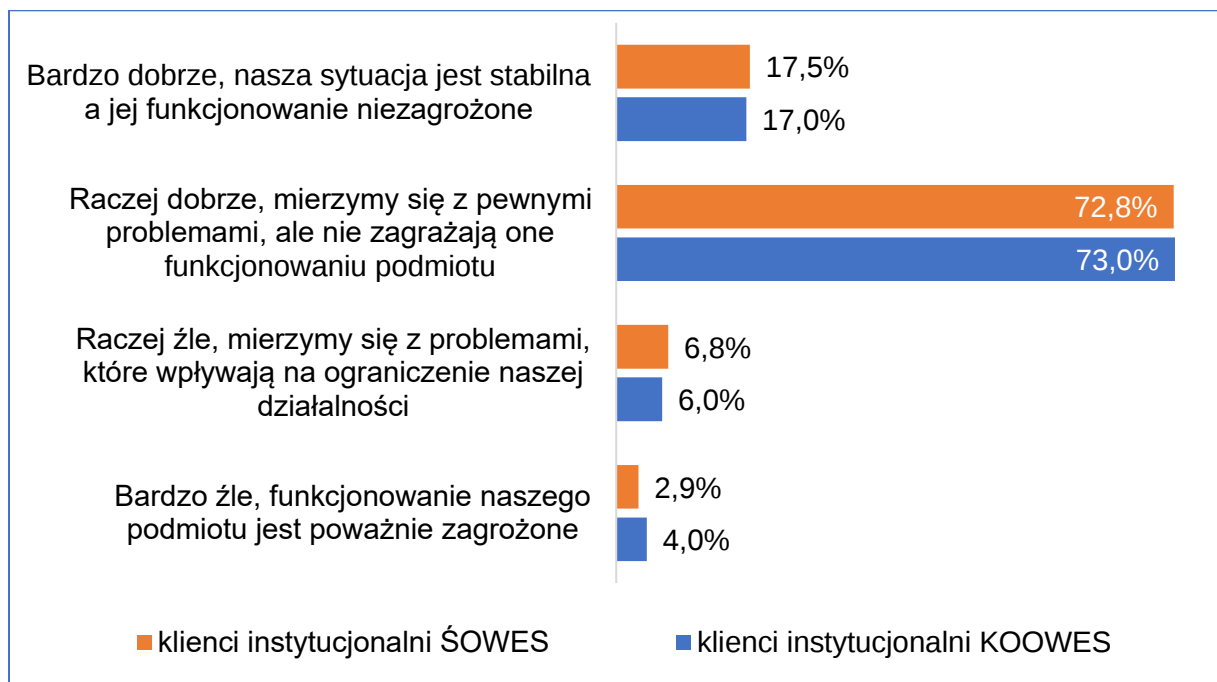
Respondentów zapytano, czy sytuacja epidemiologiczna spowodowała inne problemy (nie wymienione w podanej kafeterii odpowiedzi). Twierdząco odpowiedziało blisko 9% respondentów (15% klientów ŚOWES i 3% klientów KOOWES).

Przedstawiciele PES i PS poproszeni o doprecyzowanie, jakie inne problemy spowodowała pandemia COVID-19 najczęściej wskazywali:

- **znaczące utrudnienie ich działalności wynikające z wprowadzonych obostrzeń sanitarnych** (dot. to m.in. PES świadczących usługi gastronomiczne),
- ograniczenie realizacji działań wymagających bezpośredniego kontaktu interpersonalnego, utrudnione kontakty z klientami (szkolenia, warsztaty, wydarzenia promocyjne i aktywizacyjne).

Pomimo napotykaných trudności i negatywnych skutków COVID-19, **zdecydowana większość (90,1%) badanych PES stwierdziła, że ich sytuacja jest stabilna**. 17% badanych wskazało na bardzo dobrą, stabilną sytuację podmiotu. Blisko 3/4 respondentów (72,9%) stwierdziło, że występujące problemy nie stanowią zagrożenia dla stabilności ich funkcjonowania. Na negatywną ocenę sytuacji reprezentowanych PES wskazało łącznie 9,9% badanych. Około 6,5% respondentów (z obu subregionów) mierzy się z problemami ograniczającymi działalność podmiotu, które jednak nie zagrażają jego funkcjonowaniu. W przypadku **3,5% ankietowanych PES (z obu subregionów) zidentyfikowane trudności – w ich opinii – zagrażają dalszej działalności**.

Wykres 16. Ocena prosperowania PES w czasie pandemii



Źródło: badanie CAWI z klientami instytucjonalnymi OWES: PES i PS [n=204]

Wyniki te potwierdzają przeprowadzone wywiady pogłębione z udziałem przedstawicieli ROPS oraz OWES. **W badanym okresie żadne z przedsiębiorstw społecznych nie zostało zlikwidowane. Mimo negatywnych skutków COVID-19 i trudnej sytuacji na rynku, zatrudnienie w nowych i istniejących PES w województwie świętokrzyskim wzrosło.**

Tabela 27. Wsparcie PES i PS w zakresie zwalczania lub przeciwdziałania skutkom pandemii COVID-19 udzielone przez KOOWES i ŚOWES

	KOOWES	ŚOWES
Wsparcie Przedsiębiorstw Społecznych poprzez zakup usług w ramach działań związanych z epidemią COVID-19	184 075 zł	28 250 zł
Liczba osób objętych wsparciem w zakresie zwalczania lub przeciwdziałania skutkom pandemii COVID-19	105	189
Liczba PES, które dostarczyły produkty i usługi na potrzeby podmiotów potrzebujących wsparcia w kontekście COVID-19	1	3

Źródło: na podstawie wniosków o płatność za okres do 31.12.2020

Badania ankietowe pozwoliły zebrać szereg **informacji na temat działań podejmowanych przez OWES w czasie pandemii.**

Instytucje mające wpływ na sektor ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim (IZ RPO oraz ROPS) szybko zareagowały na kryzys związany z pandemią. Część środków finansowych OWES (wynikających z powstałych oszczędności) została przesunięta i rozdysponowana na przeciwdziałanie negatywnym skutkom pandemii w funkcjonowaniu podmiotów ekonomii społecznej

czyli realizację tzw. **mechanizmu zakupów interwencyjnych**. W ramach mechanizmu OWES dokonywały u PES zakupów w postaci produktów lub usług związanych z przeciwdziałaniem szeroko rozumianym skutkom wystąpienia COVID-19 i nieodpłatnie przekazywały je instytucjom lub osobom zaangażowanym w zwalczanie skutków pandemii lub dotkniętym jej skutkami. **Mechanizm ten zastosowały oba świętokrzyskie OWES**. W województwie świętokrzyskim kupowanymi w ten sposób usługami było przygotowanie posiłków i dostarczanie ich osobom potrzebującym.

Na wsparcie przedsiębiorstw społecznych poprzez zakup usług w ramach działań związanych z epidemią COVID-19 świętokrzyskie OWES do końca roku 2020 wydatkowały łącznie 212 325,00 zł. Łącznie 4 PES dostarczyły produkty i usługi na potrzeby podmiotów potrzebujących wsparcia w kontekście COVID-19. **Wsparciem w zakresie zwalczania lub przeciwdziałania skutkom pandemii objęto łącznie 294 osoby (KOOWES – 105, ŚOWES – 189).**

KOOWES:

- **184 075,00 zł** - kwota przeznaczona na zakup usług w ramach działań związanych z COVID-19;
- produkty i usługi dostarczył 1 PES;
- **105 osób** zostało objętych wsparciem w zakresie zwalczania lub przeciwdziałania skutkom pandemii.

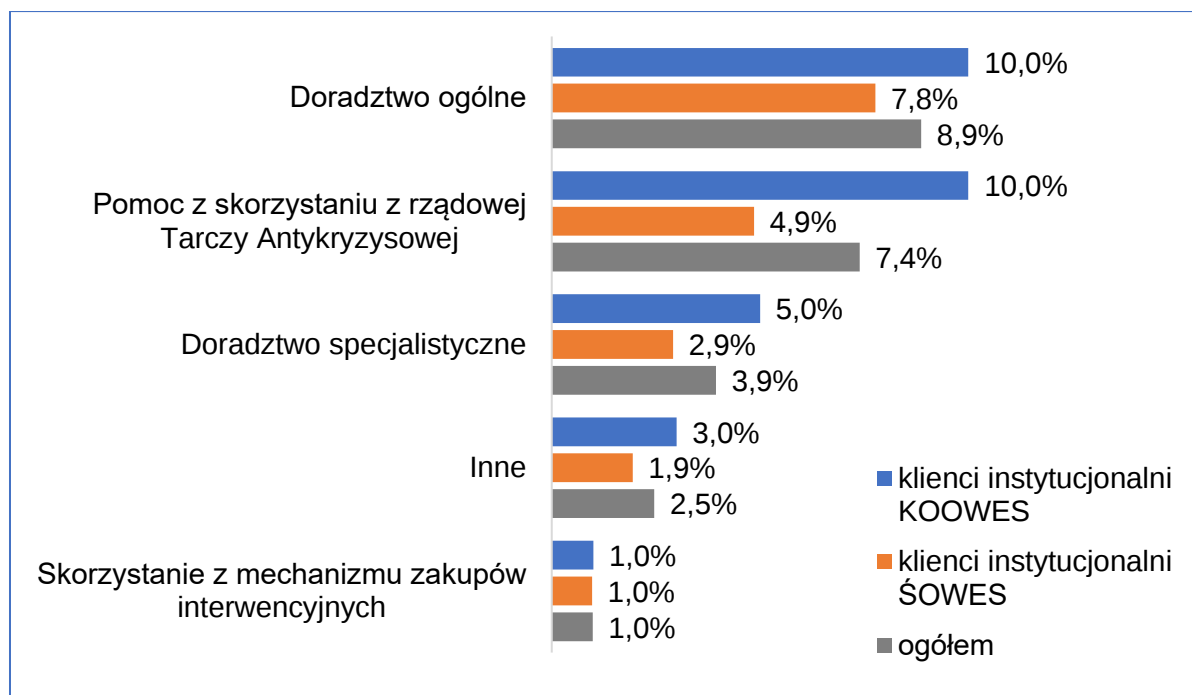
ŚOWES:

- **28 250,00 zł** – kwota przeznaczona na zakup usług w ramach działań związanych z COVID-19;.
- usługi dostarczyły 3 PES;
- **189 osób** zostało objętych wsparciem w zakresie zwalczania lub przeciwdziałania skutkom pandemii.

Poza mechanizmem zakupów interwencyjnych, **PES i PS mogły korzystać ze wsparcia doradczego pracowników OWES**. Zadaniem doradców było monitorowanie sytuacji w PS w związku z COVID-19 oraz wsparcie dla podmiotów zainteresowanych skorzystaniem z mechanizmów tarcz antykryzysowych.

Respondentów ankiety CAWI (PES i PS będące klientami OWES) zapytano, czy w ramach przeciwdziałania negatywnym skutkom pandemii skorzystali ze wsparcia oferowanego przez OWES. Twierdząco odpowiedziało 29% klientów KOOWES oraz 11% klientów ŚOWES.

Wykres 17. Formy wsparcia OWES, z których skorzystały PES w czasie pandemii



Źródło: badanie CAWI z klientami instytucjonalnymi OWES: PES i PS [n=204]

Wsparciem, z jakiego PES i PS korzystały **najczęściej było doradztwo**. Dotyczyło ono w głównej mierze pomocy w rozwiązywaniu problemów podmiotu, wywołanych pandemią oraz wsparciu w korzystaniu z Tarczy Antykryzysowej. Największe różnice między klientami KOOWES i ŚOWES dotyczą właśnie częstości korzystania z pomocy w uzyskaniu wsparcia rządowego (KOOWES – 10%, ŚOWES 4,9%). Warto zauważyć, że **klienci ŚOWES częściej niż klienci KOOWES, korzystali z kilku form wsparcia jednocześnie**. Fakt ten można interpretować dwojako. Pierwsza możliwość jest taka, że PES korzystające z pomocy ŚOWES otrzymały wsparcie bardziej kompleksowe, nastawione na rozwiązanie różnych trudności. Druga możliwa interpretacja uzyskanego wyniku zakłada, że wsparcie nastawione na niwelowanie negatywnych skutków pandemii, a oferowane przez KOOWES, było trafniej dobrane i udzielenie skutecznej pomocy nie wymagało stosowania kilku jej form.

Odbiorców wsparcia OWES w zakresie zwalczania lub przeciwdziałania skutkom COVID-19 poproszono o ocenę jego przydatności w czasie pandemii. **Zdecydowana większość badanych PES odpowiedziała na tak postawione pytanie twierdząco (19 odpowiedzi - zdecydowanie tak; 16 odpowiedzi - raczej tak)**. Przeciwnego zdania było tylko 3 PES (spośród 40, które zadeklarowały, że skorzystały ze wsparcia OWES skierowanego przeciwko skutkom pandemii): 2 odpowiedzi - raczej nie; 1 odpowiedź - zdecydowanie nie.

Wnioski:

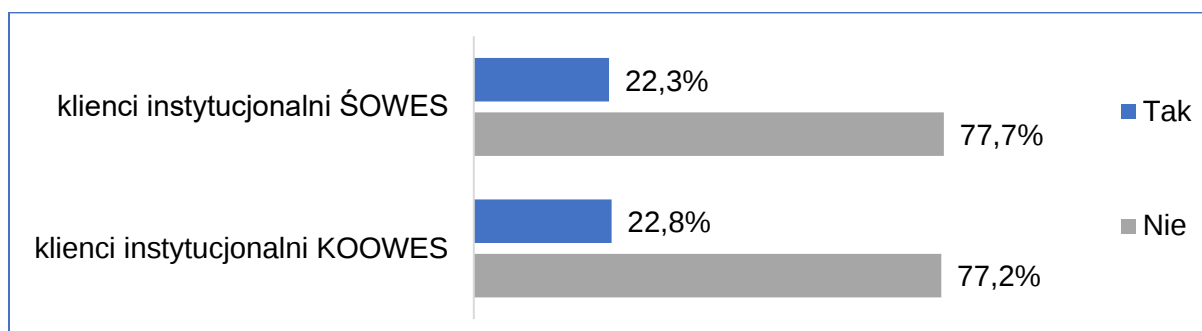
Reasumując, średnio **co trzeci klient OWES w województwie świętokrzyskim wskazał na wystąpienie negatywnych skutków pandemii COVID-19 dla działalności PES**. Większość z nich dotyczyła zmniejszenia obrotów podmiotu (przestoje w działalności, zmniejszenie liczby zamówień na towary i usługi) oraz absencji pracowników (kwarantanny, zwolnienia lekarskie, konieczność opieki nad dziećmi podczas zamknięcia szkół i przedszkoli). KOOWES i ŚOWES zaoferowały w tym czasie PES i PS pomoc w postaci doradztwa, wsparcie w skorzystaniu z rządowej Tarczy Antykryzysowej oraz mechanizmu zakupów interwencyjnych. **Na wsparcie przedsiębiorstw społecznych poprzez zakup usług w ramach działań związanych z epidemią COVID-19 przeznaczono łącznie 212 325 zł**. Z pomocy OWES skierowanej na przeciwdziałanie negatywnym skutkom pandemii skorzystało 19,6% PES i PS. **Zdecydowana większość odbiorców wsparcia (87,5%) pozytywnie oceniła jego przydatność i adekwatność wobec swoich potrzeb**.

5.4. Wsparcie podmiotów reintegracyjnych

Dane dotyczące wsparcia udzielonego podmiotom reintegracyjnym przez OWES pochodzą z:

- analizy danych zastanych (plany działania KOOWES i ŚOWES, wnioski o dofinansowanie i o płatność),
- indywidualnych wywiadów pogłębionych z udziałem kadry zarządzającej OWES [n=5] oraz klientów instytucjonalnych OWES reprezentujących podmioty reintegracyjne [n=2],
- wywiadów pogłębionych w formie triad z udziałem kluczowych pracowników OWES [n=2],
- ankiety internetowej CAWI z udziałem PES i PS korzystającym ze wsparcia OWES – wśród 204 respondentów ankiety, 46 wskazało, że reprezentuje jednostki reintegracyjne (WTZ, ZAZ, CIS, KIS) [n=46].

Wykres 18. Odpowiedź na pytanie ankiety CAWI: „Czy prowadzony przez Państwa podmiot jest jednostką reintegracyjną (CIS, KIS, WTZ lub ZAZ)”?



Źródło: badanie CAWI z PES i PS [n=204]

W porównaniu do innych typów podmiotów ekonomii społecznej, jednostki reintegracyjne stanowią stosunkowo niewielką liczbę odbiorców wsparcia oferowanego przez OWES, gdyż ich wsparcie nie należy do kluczowych sfer działalności OWES. OWES podejmują wprowadzenie działań ukierunkowane na wspieranie podmiotów reintegracyjnych (centrów integracji społecznej, klubów integracji społecznej, warsztatów terapii zajęciowej i zakładów aktywności zawodowej), ale skala tego wsparcia jest znacznie mniejsza niż w przypadku innych typów PES.

Wsparcie kierowane do podmiotów reintegracyjnych płynie zarówno do pracowników tych podmiotów (w formie: doradztwa, szkoleń, pomocy w aplikowaniu o realizację projektów) jak i ich klientów (w formie: szkoleń zawodowych, szkoleń wspierających umiejętności miękkie, pomocy przy kontynuacji ścieżki reintegracyjnej, pośrednictwa między klientami a przedsiębiorstwami społecznymi w celu zatrudnienia). Podobnie, jak w przypadku innych grup odbiorców działań OWES, forma wsparcia jest zindywidualizowana w zależności od potrzeb poszczególnych odbiorców. Mniejsza skala udzielanego przez OWES wsparcia wynika ze specyfiki klientów

(podopiecznych CIS, KIS i WTZ) oraz pracowników (ZAZ) podmiotów reintegracyjnych. Często są to osoby, które w większym stopniu potrzebują integracji społecznej niż zawodowej. Wielu z nich nie dysponuje wystarczającymi zasobami, aby móc podjąć pracę w przedsiębiorstwie społecznym.

Formy wsparcia dla podmiotów reintegracyjnych przedstawia poniższy wykres.

Wykres 19. Formy wsparcia OWES, z których skorzystały podmioty reintegracyjne



Źródło: badanie CAWI z PES i PS, odpowiedzi udzielone przez przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych [n=46]

Badani przedstawiciele podmiotów reintegracyjnych najczęściej korzystali z doradztwa specjalistycznego (47,8% badanych, w tym 43,5% KOOWES, 52,2% ŚOWES), a w dalszej kolejności – ze szkoleń przygotowujących do tworzenia PES (32,6%) i wsparcia informacyjnego (30,4%).

W zakresie tych dwóch ostatnich form wsparcia występują największe różnice pomiędzy KOOWES i ŚOWES. Aż 56,5% podmiotów reintegracyjnych, które skorzystały ze wsparcia **KOOWES zadeklarowało wzięcie udziału w szkoleniach przygotowujących do tworzenia PES.** W przypadku jednostek reintegracyjnych będących klientami **ŚOWES** analogiczny odsetek wyniósł 8,7%.

Odwrotną sytuację możemy zaobserwować w przypadku korzystania ze wsparcia informacyjnego OWES (działań animacyjnych). Udział w tej formie pomocy zadeklarowało 47,8% klientów ŚOWES reprezentujących podmioty reintegracyjne oraz 13,0% podmiotów reintegracyjnych wspartych przez KOOWES.

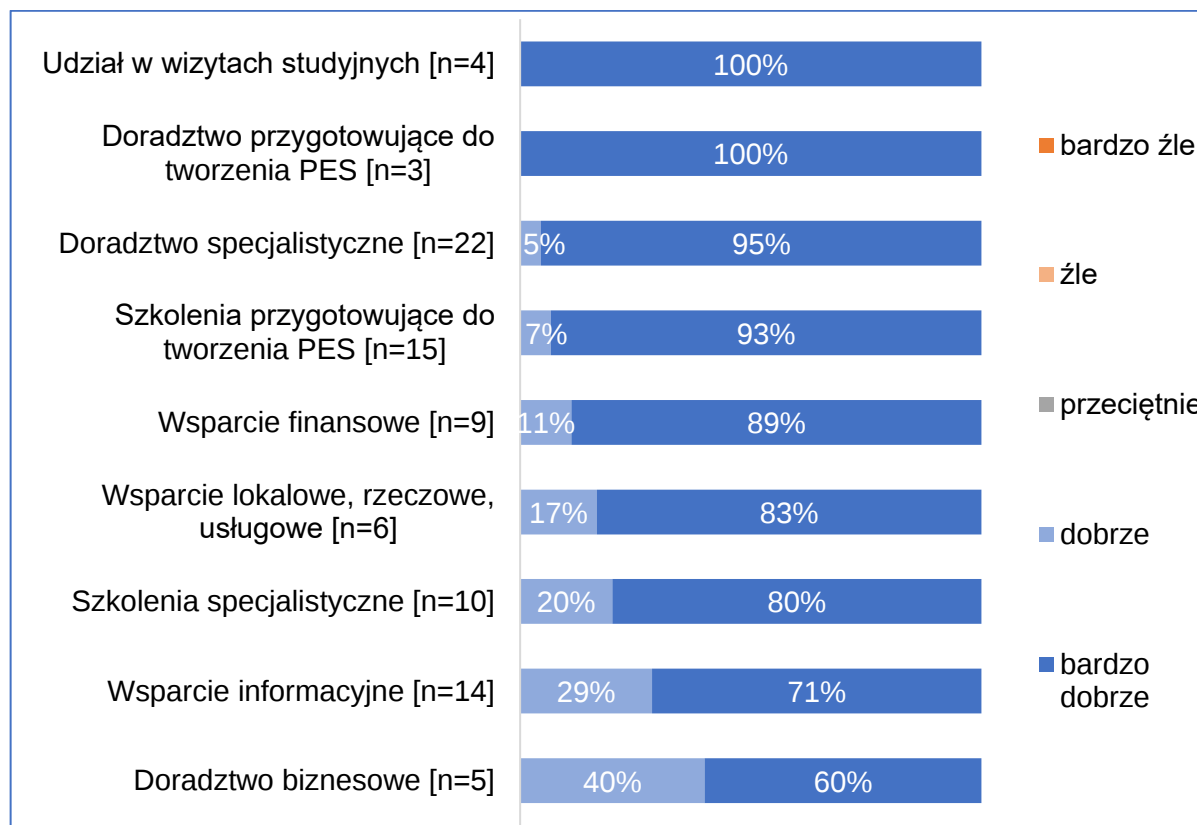
Zgodnie z wynikami ankiety CAWI, ze szkoleń specjalistycznych skorzystało 21,7% podmiotów reintegracyjnych, a ze wsparcia finansowego 19,6% (w tym 21,7% klientów KOOWES i 17,4% klientów ŚOWES). Szczegółowy rozkład na pytanie o to, z jakich form wsparcia OWES skorzystały podmioty reintegracyjne przedstawiono na powyższym wykresie.

PES i PS biorącym udział w ankiecie CAWI [n=204] zadano również pytanie o to, **czy w ramach przeciwdziałania negatywnym skutkom pandemii COVID-19 skorzystały ze wsparcia OWES.** Twierdząco odpowiedział niemal co piąty respondent (19,6%). Wśród ankietowanych podmiotów reintegracyjnych [n=46] odsetek ten był istotnie wyższy i wynosił 37% (w tym 60,9% spośród klientów KOOWES i 13,0% spośród klientów ŚOWES). Najczęściej wskazywaną formą wsparcia, z jakiej skorzystały podmioty reintegracyjne w celu przeciwdziałania negatywnym skutkom pandemii było doradztwo ogólne – 28,3% wskazań (w tym 47,8% spośród klientów KOOWES i 8,7% spośród klientów ŚOWES).

Respondentów poproszono również, by **ocenili jakość wsparcia**, udzielonego przez OWES. Oceny każdej spośród wymienionych form dokonywali tylko ci respondenci, którzy uprzednio wskazali, że z danej formy skorzystali (na wykresie w nawiasach kwadratowych podano „n” – wartość wskazującą na to, ilu respondentów dokonywało oceny każdej spośród wymienionych usług). Wszystkie usługi świadczone przez OWES zyskały bardzo wysokie oceny odbiorców. Żaden spośród ankietowanych w grupie podmiotów reintegracyjnych nie ocenił wsparcia oferowanego przez OWES niżej niż „dobrze” lub „bardzo dobrze”. Tak wysoki odsetek pozytywnych ocen świadczy o dużym stopniu dopasowania oferowanego przez OWES wsparcia do oczekiwań odbiorców, a także o skuteczności i trafności przyjętych form diagnozowania tychże potrzeb. W odniesieniu do wizyt studyjnych i doradztwa przygotowującego do utworzenia PES sformułowano wyłącznie najwyższe oceny. Relatywnie „najniższą” ocenę uzyskało doradztwo biznesowe (60%

- bardzo dobra ocena, 40% - dobra ocena). Co ważne, nie odnotowano jakichkolwiek wskazań negatywnych, ani nawet neutralnych.

Wykres 20. Ocena jakości wsparcia OWES przez podmioty reintegracyjne



* 100% stanowi liczba podmiotów, które skorzystały z poszczególnych form wsparcia

Źródło: badanie CAWI z PES i PS, odpowiedzi udzielone przez przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych [n=46]

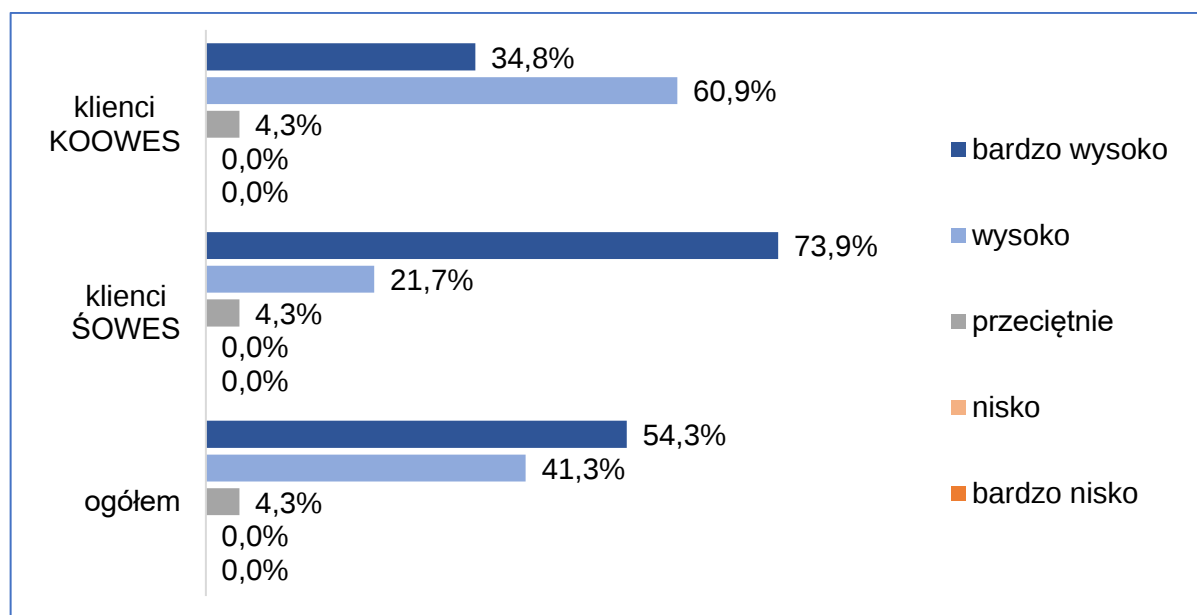
Liczebości ocen wystawionych przez klientów obydwu OWES w podziale na poszczególne typy usług okazały się zbyt małe, by można było je między sobą porównać. Dlatego porównano ogólną liczbę ocen dobrych i bardzo dobrych przyznanych KOOWES i ŚOWES. Łącznie **96,7% ocen jakości usług świadczonych przez KOOWES na rzecz podmiotów reintegracyjnych to oceny najwyższe**, wskazujące na bardzo wysoką jakość otrzymanego wsparcia. Pozostałe 3,3% przyznanych KOOWES ocen to oceny dobre. Opisywane proporcje istotnie różnią się w przypadku ŚOWES. Łącznie **77,8% ocen wystawionych ŚOWES przez przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych to 5 – wskazujące na bardzo wysoką jakość świadczonych usług**. Oceny dobre (4) stanowią 22,2% ogółu ocen jakości wsparcia, które ŚOWES świadczy na rzecz podmiotów reintegracyjnych.

Powyższe wyniki wskazują na to, że **w opinii przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych, jakość usług świadczonych przez KOOWES i ŚOWES jest bardzo wysoka**. Jednak klienci ŚOWES są w swych ocenach nieco bardziej

krytyczni niż przedstawiciele podmiotów reintegracyjnych będący klientami KOOWES.

Następnie ocenie poddano poszczególne **elementy stanowiące o jakości udzielanego przez OWES wsparcia**. Były to m.in. przygotowanie merytoryczne pracowników OWES, profesjonalizm kadry udzielającej wsparcia, kompletność udzielonego wsparcia i organizacja procesu udzielania wsparcia.

Wykres 21. Ocena przygotowania merytorycznego pracowników OWES według przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych

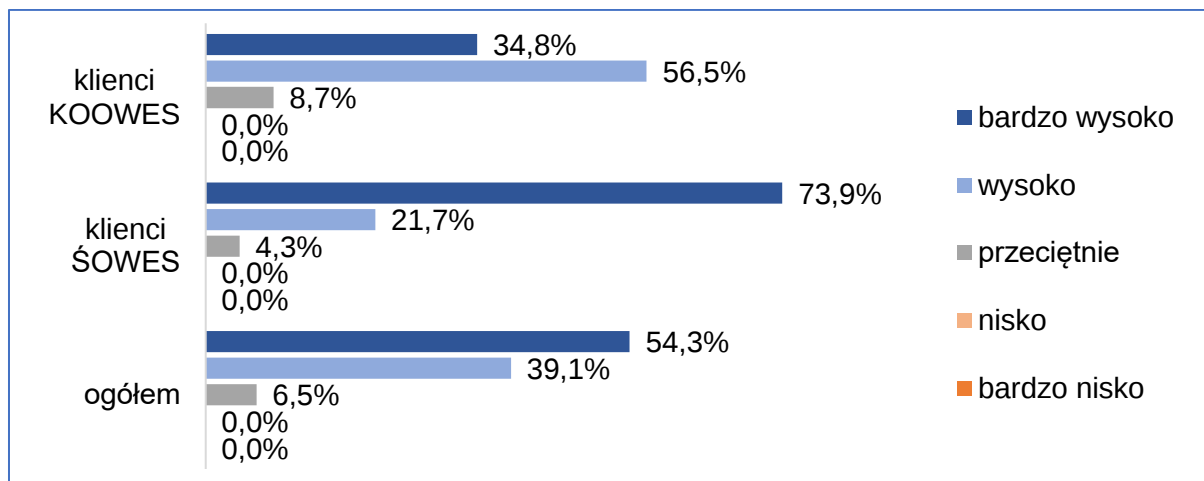


Źródło: badanie CAWI z PES i PS, odpowiedzi udzielone przez przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych [n=46]

Zarówno przedstawiciele podmiotów reintegracyjnych korzystających ze wsparcia ŚOWES, jak i będący klientami KOOWES wysoko oceniają przygotowanie merytoryczne pracowników ośrodków – 95% to oceny pozytywne. Jednak warto zauważyć, że podmioty reintegracyjne wsparte przez ŚOWES znacznie częściej przyznawały oceny bardzo wysokie (73,9%) niż wysokie (21,7%). W przypadku klientów KOOWES proporcja ta jest odwrotna (odpowiednio 34,8% i 60,9%). Mimo tej różnicy należy uznać, że **doradcy i specjaliści zatrudnieni w KOOWES i ŚOWES charakteryzują się wysokimi kwalifikacjami, które są wysoko oceniane przez klientów – przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych.**

Także **kompletność wsparcia udzielonego przez OWES zebrała pozytywne oceny podmiotów reintegracyjnych.** W tym wypadku również klienci ŚOWES znacznie częściej wskazywali na ocenę bardzo wysoką (73,9%), a klienci KOOWES na ocenę wysoką (56,5%). Uzyskane wyniki pozwalają potwierdzić, że **wsparcie oferowane przez OWES w kompletny sposób odpowiada na potrzeby korzystających z niego podmiotów reintegracyjnych.**

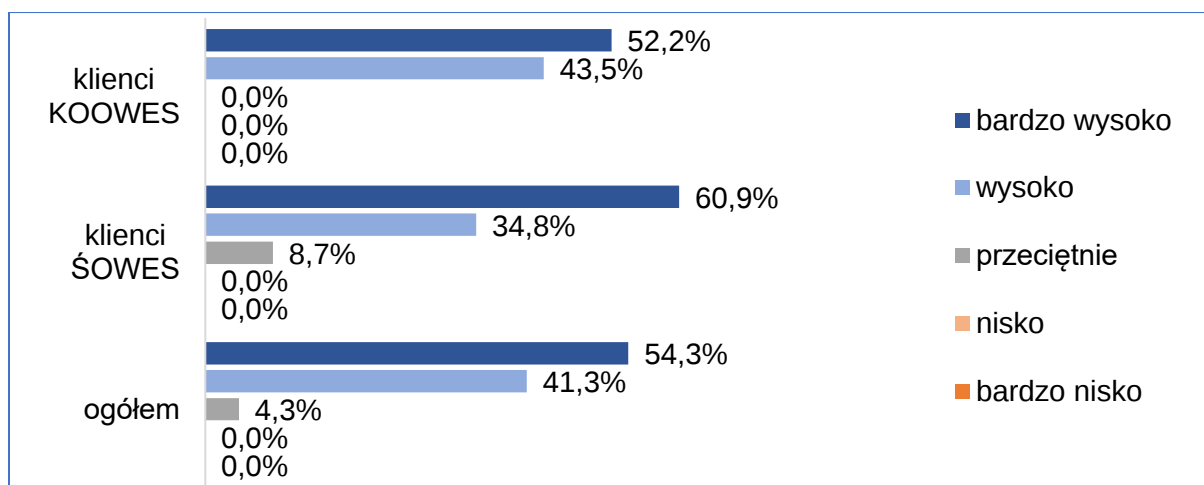
Wykres 22. Ocena kompletność wsparcia udzielonego przez OWES według przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych



Źródło: badanie CAWI z PES i PS, odpowiedzi udzielone przez przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych [n=46]

Mniej zniuansowana - pomiędzy dwoma badanymi OWES, jest ocena profesjonalizmu kadry udzielającej wsparcia. Zarówno w przypadku ŚOWES, jak i KOOWES **większość klientów reprezentujących podmioty reintegracyjne oceniła profesjonalizm osób świadczących wsparcie bardzo wysoko (KOOWES – 52,2%, ŚOWES – 60,9%)**. W analizowanym zakresie KOOWES przyznano wyłącznie oceny wysokie i bardzo wysokie. Wśród ocen przyznanych ŚOWES pojawiły się także odpowiedzi wskazujące na przeciętny poziom profesjonalizmu kadry. Należy zauważyć, że były one nieliczne (dwie oceny 3 – „przeciętnie”). Wyniki analizy wskazują na wysoki profesjonalizm pracowników ŚOWES i KOOWES w realizacji swoich obowiązków zawodowych.

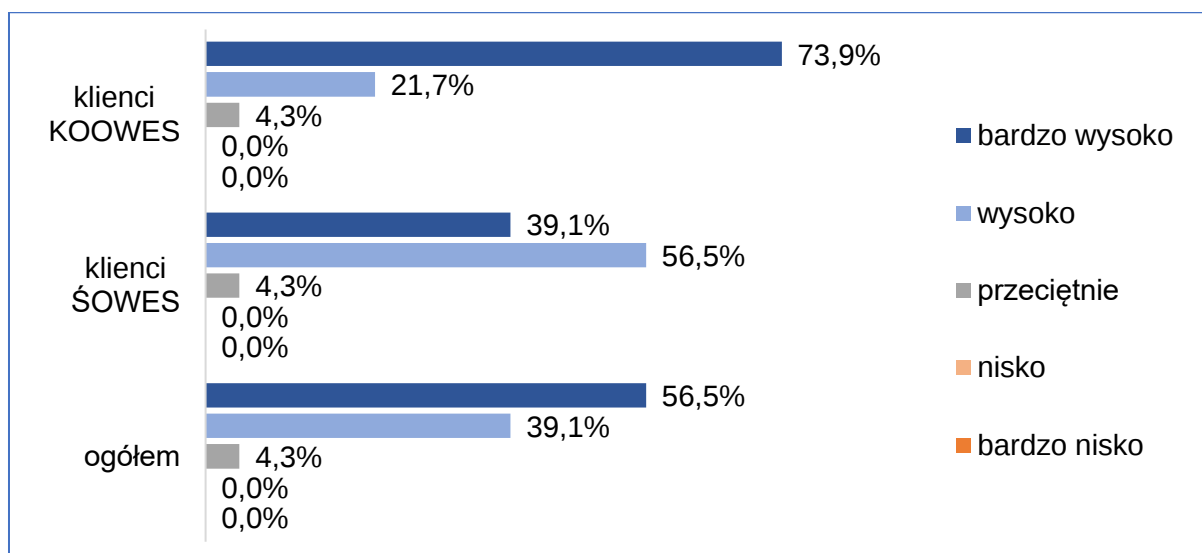
Wykres 23. Ocena profesjonalizmu kadry udzielającej wsparcia według przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych



Źródło: badanie CAWI z PES i PS, odpowiedzi udzielone przez przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych [n=46]

Ogólna ocena podmiotów reintegracyjnych w zakresie **organizacji procesu udzielania wsparcia przez OWES** jest bardzo zbliżona do oceny przygotowania merytorycznego pracowników (56,5% wskazań oceny bardzo wysokiej, 39,1% wskazań oceny wysokiej). Jednak rozkład odpowiedzi klientów KOOWES i ŚOWES jest odwrócony. W przypadku podmiotów reintegracyjnych korzystających ze wsparcia KOOWES zdecydowanie dominują oceny bardzo wysokie (73,9%). Z kolei wśród klientów ŚOWES większość ocen dot. organizacji procesu udzielania wsparcia stanowią oceny wysokie (56,5%). Niemniej, uzyskane dane pozwalają **wnioskować o dużym zadowoleniu przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych ze sposobu organizacji procesu świadczenia pomocy podmiotom ekonomii społecznej.**

Wykres 24. Ocena organizacji procesu udzielania wsparcia według przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych

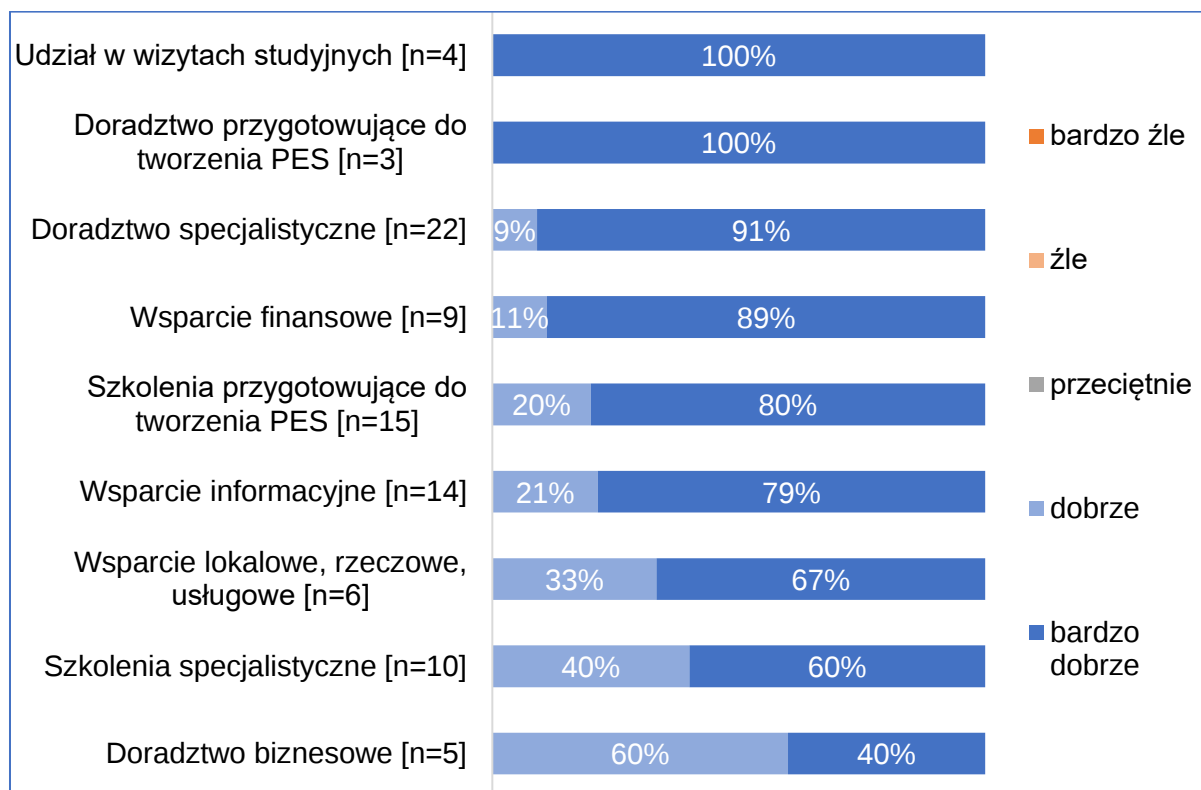


Źródło: badanie CAWI z PES i PS, odpowiedzi udzielone przez przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych [n=46]

W dalszej kolejności zadano pytanie dotyczące **przydatności i adekwatności udzielonego wsparcia**. Respondentom zadano pytanie, w jakim stopniu dana forma odpowiedziała na ich indywidualne potrzeby. Oceny dokonywały podmioty, które skorzystały z danego typu usługi (na wykresie obok nazwy typu wsparcia podano „n” – liczbę ocen). Respondenci mogli przyznać ocenę w skali od 1 (bardzo złe dopasowanie) do 5 (bardzo dobre dopasowanie otrzymanego wsparcia wobec potrzeb). Wyniki przedstawiono bez rozbicia na KOOWES i ŚOWES z powodu niewielkich liczebności ocen poszczególnych form wsparcia. Żaden z respondentów reprezentujących podmioty reintegracyjne nie wskazał na ocenę niższą niż 4 (dobre dopasowanie wsparcia do potrzeb). **100% ankietowanych wskazało na bardzo wysoką przydatność udziału w wizytach studyjnych i doradztwie przygotowujących do tworzenia PES.** Około 90% ocen przydatności doradztwa specjalistycznego i wsparcia finansowego to także oceny bardzo dobre. Relatywnie

najslabiej oceniono przydatność doradztwa biznesowego (60% ocen dobrych i 40% ocen bardzo dobrych).

Wykres 25 Ocena przydatności wsparcia OWES według przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych



Źródło: badanie CAWI z PES i PS, odpowiedzi udzielone przez przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych [n=46]

W celu porównania przydatności wsparcia udzielonego podmiotom reintegracyjnym przez obydwie OWES, zsumowano ze sobą oceny przyznane KOOWES i ŚOWES. Łącznie **80,0% ocen przydatności wsparcia otrzymanego przez podmioty reintegracyjne od ŚOWES to oceny najwyższe, wskazujące na bardzo dobre dopasowanie do potrzeb**. Pozostałe 20,0% przyznanych ŚOWES ocen to oceny świadczące o dobrym dopasowaniu wsparcia. Opisywane proporcje są niemal identyczne w przypadku KOOWES. Łącznie 79,1% ocen przyznanych KOOWES przez przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych to 5 – wskazujące na bardzo dobre dopasowanie oferowanego wsparcia do potrzeb klientów. Oceny dobre (4) stanowią 20,9% ogółu przyznanych. Powyższe wyniki wskazują na to, że w opinii przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych, KOOWES i ŚOWES nie różnią się między sobą istotnie w zakresie przydatności świadczonych usług. Klienci obydwu OWES bardzo wysoko oceniają adekwatność uzyskanego wsparcia wobec swoich potrzeb.

Tabela 28. Korzyści jakie odniosły podmioty reintegracyjne dzięki wsparciu OWES

Wpływ wsparcia OWES na rozwój podmiotów reintegracyjnych	Klienci KOOWES		Klienci ŚOWES	
	liczba	%	liczba	%
Nasi pracownicy podnieśli swoje kompetencje zawodowe	14	61%	11	48%
Nasi zarządzający poprawili swoje kompetencje zarządcze	12	52%	9	39%
Zwiększyliśmy konkurencyjność naszych usług i produktów	9	39%	10	43%
Generujemy większe korzyści społeczne	9	39%	8	35%
Nawiązaliśmy współpracę z innymi podmiotami ekonomii społecznej	9	39%	6	26%
Zdobyliśmy nowe zamówienia od administracji publicznej	6	26%	4	17%
Zwiększyliśmy liczbę klientów	5	22%	4	17%
Zdobyliśmy nowe zamówienia od przedsiębiorstw rynkowych	5	22%	3	13%
Zwiększyliśmy wartość przychodów	4	17%	3	13%
Udało nam się pozyskać kredyt/pożyczkę	4	17%	2	9%
Wyszliśmy z kłopotów finansowych	3	13%	1	4%
Utworzyliśmy nowe miejsca pracy w przedsiębiorstwie społecznym	2	9%	1	4%

Źródło: badanie CAWI z PES i PS, odpowiedzi udzielone przez przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych [n=46]

Respondentom ankiety (PES i PS korzystającym ze wsparcia OWES) przedstawiono katalog stwierdzeń wskazujących na rodzaj korzyści uzyskanych dzięki wsparciu OWES i poproszono o cenę, w jakim stopniu się z nimi zgadzają. W powyższej tabeli przedstawiono łączną liczbę oraz procent ocen „raczej się zgadzam” i „zdecydowanie się zgadzam” wśród odpowiedzi przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych będących odbiorcami usług KOOWES i ŚOWES. Efektem wskazywanym przez większość z nich było **podniesienie kompetencji zawodowych pracowników** (61% KOOWES i 48% ŚOWES) oraz **podniesienie kompetencji kierowniczych kadry zarządzającej** (52% KOOWES i 39% ŚOWES). **Na zwiększenie konkurencyjności usług i produktów wskazało 43% podmiotów reintegracyjnych współpracujących z ŚOWES i 39% współpracujących z KOOWES.**

Istotne znaczenie mają także korzyści dotyczące rozwoju idei ekonomii społecznej. 39% klientów KOOWES i 35% klientów ŚOWES przyznało, że dzięki uzyskanemu wsparciu generuje większe korzyści społeczne. Na nawiązanie współpracy z innymi PES wskazało 39% podmiotów reintegracyjnych wspartych przez KOOWES i 26% wspartych przez ŚOWES.

Stosunkowo najrzadziej wskazywanymi efektami wsparcia uzyskanego od OWES były te dotyczące korzyści gospodarczych (zwiększenie liczby klientów, zdobycie nowych zamówień, zwiększenie liczby przychodów). Można to uzasadnić charakterystyką wspartych podmiotów. Głównym celem działalności jednostek reintegracyjnych jest bowiem integracja społeczna i zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Wobec osiągnięcia tego celu, korzyści gospodarcze są efektem wtórnym.

Na odniesienie różnych rodzajów korzyści dzięki współpracy z OWES częściej wskazywały podmioty reintegracyjne będące klientami KOOWES. Wyjątek stanowi skutek, którym jest zwiększenie konkurencyjności usług i produktów (nieco częściej wskazywany przez klientów ŚOWES niż KOOWES). Należy jednak zauważyć, że nominalne różnice pomiędzy liczebnościami przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych KOOWES i ŚOWES, którzy wskazali na wystąpienie poszczególnych korzyści płynących z uzyskanej pomocy, są niewielkie.

Uzupełnieniem danych dotyczących wspierania przez OWES podmiotów reintegracyjnych, uzyskanych w badaniu CAWI z klientami instytucjonalnymi OWES, są indywidualne wywiady pogłębione z kadrami zarządzającą OWES (zarząd organizacji, kadra kierująca OWES) oraz wywiady pogłębione przeprowadzone w formie triad z udziałem kluczowych pracowników OWES (w każdej triadzie wzięli udział: animator, doradca ogólny, doradca biznesowy). Zrealizowano łącznie 5 efektywnych wywiadów IDI (2 z ŚOWES i 3 z KOOWES) i dwie triady (po jednej z KOOWES i ŚOWES). Każdy wywiad został przeprowadzony w innej organizacji tworzącej konsorcjum.

Wynikają z nich następujące wnioski:

- **Obecny zakres i formy wsparcia świadczonego (zarówno przez ŚOWES, jak i KOOWES) na rzecz podmiotów reintegracyjnych (CIS, KIS, ZAZ, WTZ) są adekwatne względem potrzeb i możliwości.**

Wniosek ten jest poparty danymi z wywiadów pogłębionych przeprowadzonych z udziałem kluczowych pracowników KOOWES i ŚOWES oraz przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych będących ich klientami (2 efektywne wywiady, po jednym dla każdego OWES).

- Pracownicy OWES (animatorzy, doradcy ogólni i doradcy biznesowi) wskazywali, że **podmioty reintegracyjne wykazują mniejsze zainteresowanie usługami OWES, niż inne PES do których kierowana jest oferta wsparcia.**

Respondenci wyjaśniali to specyfiką działalności jednostek reintegracyjnych. Mają one wyznaczone cele, wypracowany określony sposób działania i sprawdzone narzędzia. KOOWES i ŚOWES nawiązują współpracę z podmiotami, które wyrażają ku temu potrzebę. Współpraca ta jest dobrze oceniana przez obydwie strony.

Wyzwaniem dla OWES nie jest zwiększanie zakresu i jakości wsparcia oferowanego podmiotom reintegracyjnym, lecz zwiększanie jego skali.

- **Współpraca między OWES a podmiotami reintegracyjnymi jest podejmowana stosunkowo rzadko, jednak kiedy już zaistnieje, to przynosi bardzo dobre efekty.**

Przedstawiciele podmiotów reintegracyjnych, którzy wzięli udział w wywiadach pogłębionych wskazywali, że współpraca między nimi a OWES przyczynia się do tworzenia spójnej ścieżki reintegracji społeczno-zawodowej osób w szczególnie trudnej sytuacji. Wsparcie realizowane przez jednostki reintegracyjne w większym stopniu koncentruje się na rehabilitacji społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Wsparcie OWES jest kolejnym krokiem pomagającym tym osobom podjąć aktywność zawodową. **Pomoc realizowana przez OWES pozytywnie wpływa na jakość i skuteczność działań podmiotów reintegracyjnych** (poprzez m.in. zapewnienie dostępu do wysokiej jakości szkoleń, wsparcie doradców).

Podmioty reintegracyjne są nie tylko klientami, ale i partnerami OWES. Partnerstwo to polega np. na organizowaniu przez OWES wizyt studyjnych (w wybranych PES), mających na celu zademonstrowanie dobrych praktyk na przykładzie funkcjonowania konkretnych podmiotów.

W opinii przedstawicieli kadry zarządzającej KOOWES skala współpracy z podmiotami reintegracyjnymi powinna być większa. Jest to potwierdzeniem słów pracowników kluczowych KOOWES i ŚOWES, którzy wskazali na mniejsze zainteresowanie swoimi usługami ze strony podmiotów reintegracyjnych, niż w przypadku innych typów PES. Jako powód takiej oceny podano niewystarczającą świadomość w zakresie znaczenia roli ekonomii społecznej w procesie reintegracji oraz zadań poszczególnych typów podmiotów ekonomii społecznej.

„Jeśli mówimy o współpracy między OWES a podmiotami reintegracyjnym, o zakresie wsparcia klientów tych podmiotów, to ta współpraca niestety nie jest zadowalająca. Powinniśmy się integrować, ale tego nie robimy i nie wykorzystujemy w pełni możliwości, jakie mamy. Na przykład mamy inicjatywę zakończoną sukcesem - udało nam się utworzyć Świętokrzyski Konwent Podmiotów Reintegracyjnych. Jednak dialog nawiązany dzięki temu konwentowi nam uświadomił, jaka rozbieżność jest w rozwoju świadomości wśród samych podmiotów reintegracyjnych.”

[Respondentka IDI – kadra zarządzająca KOOWES]

W ramach współpracy z podmiotami reintegracyjnymi w okresie objętym badaniem **KOOWES prowadził spotkania informacyjne i doradcze** we wspólnotach integracyjnych, mające na celu przybliżenie idei ekonomii społecznej i zachęcenie do tworzenia przedsiębiorstw społecznych przy istniejących podmiotach reintegracyjnych. Jednakże działania te nie były kontynuowane, z uwagi na brak zainteresowania i odzewu ze strony podmiotów reintegracyjnych.

W przypadku ŚOWES możemy mówić o pewnym zintegrowaniu usług obu podmiotów tj. OWES i podmiotów reintegracyjnych. Współpraca ŚOWES z podmiotami reintegracyjnymi polegała bowiem w dużej mierze na **prowadzeniu szkoleń i warsztatów dla uczestników** z zakresu m.in. komunikacji interpersonalnej. Dodatkowo osoby te – **podopieczni podmiotów reintegracyjnych - znajdowały zatrudnienie dzięki dotacji OWES na utworzenie miejsca pracy.**

Jak jednak zaznaczono, uczestnicy podmiotów reintegracyjnych stosunkowo rzadko znajdują zatrudnienie w PES, ze względu na ograniczenia w funkcjonowaniu tych osób. Tworzone dzięki ŚOWES podmioty działają w warunkach rynkowych, przez co nie zawsze są w stanie objąć wsparciem te osoby.

Sieciowanie:

Ważnym typem działania, które ROPS i OWES-y podejmują na rzecz rozwoju podmiotów reintegracyjnych jest ich **sieciowanie**. Sieciowanie w/w podmiotów odbywa się poprzez pracę Grupy Tematycznej ds. współpracy podmiotów o charakterze reintegracyjnym (CIS, KIS, ZAZ, WTZ), działającej przy Świętokrzyskim Komitecie Rozwoju Ekonomii Społecznej i prowadzonej przez ROPS. Z inicjatywy Grupy powołano Świętokrzyski Konwent Podmiotów Reintegracyjnych. Skupia on 20 członków. Jego celem jest wymiana doświadczeń, wspieranie się w dążeniu do profesjonalizacji usług reintegracji społecznej i zawodowej, rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami w kontekście budowania społecznie odpowiedzialnego terytorium.

Tworzenie nowych podmiotów reintegracyjnych i przedsiębiorstw społecznych dla uczestników CIS, KIS, WTZ i pracowników ZAZ:

Doradcy i specjaliści OWES podejmują działania zmierzające do tworzenia przedsiębiorstw społecznych dla uczestników KIS, CIS, WTZ i osób zatrudnionych w ZAZ. OWES nawiązują kontakt z podmiotami reintegracyjnymi. Potencjalnym klientom przedstawiany jest zakres usług OWES oraz są oni zachęcani do skorzystania ze wsparcia. Jednak, według informacji pochodzących od pracowników ŚOWES i KOWES, oferta ta nie spotyka się z dużym zainteresowaniem.

Zarówno pracownicy ŚOWES, jak i KOOWES zgodnie podkreślają, iż zintegrowanie usług OWES z usługami podmiotów reintegracyjnych jest niewielkie. Może to wynikać z pewnego modelu przyjętego przez OWES, który

zakłada, że kilku osobom wychodzącym z podmiotu reintegracyjnego trudno jest samodzielnie stworzyć sprawnie funkcjonujący podmiot. Z doświadczenia OWES wynika, że lepszym rozwiązaniem jest kojarzenie już funkcjonujących przedsiębiorstw społecznych poszukujących pracowników z podmiotami reintegracyjnymi, które potencjalnych pracowników mogłaby dostarczyć. Innymi słowy, **OWES skupia się bardziej na włączeniu podopiecznych podmiotów reintegracyjnych w już istniejące przedsiębiorstwa społeczne niż próbie utworzenia nowego podmiotu z udziałem podopiecznych.** Zdaniem OWES takie podejście ma dużo większe szanse na powodzenie.

Dlatego też OWES nie prowadziły działań zmierzających do utworzenia nowych podmiotów reintegracyjnych, za wyjątkiem Fundacji PESTka (jednego z partnerów KOOWES), która utworzyła samodzielnie jako fundacja 3 Kluby Integracji Społecznej: KIS „Perspektywa” w Kielcach, KIS „Szansa” w Mostkach i KIS „Rozwój” w Bęczkowie.

Przedstawiciel kadry zarządzającej KOOWES wskazał także na fakt, że **w działania nakierowane na wsparcie podmiotów reintegracyjnych silnie zaangażowany jest ROPS.** Dlatego, aby nie dublować tych działań, **OWES-y w większym stopniu koncentrują się na zadaniach związanych z animacją lokalną, tworzeniem nowych i wspieraniem istniejących przedsiębiorstw społecznych.**

„(...) widzimy, że ROPS bardzo mocno działa przy podmiotach reintegracyjnych. Bardzo mocno je wspiera, inicjuje, zachęca do działania różnymi nagrodami. Widać, że ROPS jest silnie zaangażowany we wsparcie sektora podmiotów reintegracyjnych. Dlatego my troszeczkę się przesunęliśmy, na inne obszary. Podmioty reintegracyjny wspieramy głównie poprzez działania na rzecz zatrudnienia osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym w przedsiębiorstwach społecznych.”

[Respondent IDI – kadra zarządzająca KOOWES]

Badani przedstawiciele podmiotów reintegracyjnych sceptycznie podchodzą do idei powoływania przedsiębiorstw społecznych na bazie uczestników tych podmiotów. Dominuje przeświadczenie, że ich podopieczni nie poradzą sobie w warunkach otwartego rynku pracy, gdyż w większym stopniu potrzebują integracji społecznej niż zawodowej. Ponadto wielu z nich nie dysponuje wystarczającymi zasobami (motywacją, cechami charakterologicznymi, umiejętnościami), by móc podjąć stałą pracę w PS.

„Osoby, którym pomagamy, to są ludzie, którzy często są bardzo niezaradni. Oni nie mają wystarczających zasobów kompetencyjnych i osobowościowych

by można było oprzeć na ich pracy przedsiębiorstwo. Jak najbardziej, część z nich może być zatrudniona w przedsiębiorstwach społecznych, ale jedynie jako część personelu. Oni przede wszystkim potrzebują wsparcia w reintegracji społecznej, w przywróceniu ich społeczeństwu. Integracja zawodowa jest następnym krokiem. Tego pierwszego – rehabilitacji społecznej, nie możemy przeskoczyć.”

[Respondentka IDI – przedstawicielka CIS wspartego przez ŚOWES]

Podobną opinię wyrazili przedstawiciele kadry zarządzającej KOOWES w trakcie wywiadów pogłębionych.

„Mamy negatywne doświadczenia odnośnie tworzenia przedsiębiorstw społecznych tylko z osób z podmiotów reintegracyjnych. (...) ja nie znam przedsiębiorstwa społecznego, u nas w województwie, które by powstało tylko z takich osób i po prostu utrzymywałoby się.”

[Respondent IDI – kadra zarządzająca KOOWES]

Z wywiadów przeprowadzonych z udziałem kadry ŚOWES wynika, że w subregionie południowym sytuacja wygląda podobnie. **Większość działań skierowanych na podmioty reintegracyjne koncentruje się na wspieraniu ich w pomocy osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym** (np. organizacja szkoleń dla uczestników i pracowników) oraz na pośredniczeniu między tymi osobami a przedsiębiorstwami społecznymi, które poszukują pracowników. Caritas Diecezji Kieleckiej – lider ŚOWES, ma duże doświadczenie i wiedzę w zakresie funkcjonowania podmiotów reintegracyjnych. Jest organizatorem i organem prowadzącym ośmiu takich placówek (4 KIS, 2 WTZ, ZAZ, CIS).

Przepływ klientów między podmiotami reintegracyjnymi:

Jednym z zagadnień poruszanych w trakcie wywiadów pogłębionych (zarówno realizowanych indywidualnie, jak i w formie triad) był przepływ klientów między podmiotami reintegracyjnymi. Zakłady aktywności zawodowej są elementem trzystopniowego systemu rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami. Osoby z niepełnosprawnościami, które przeszły przez warsztaty terapii zajęciowej i są w stanie pracować mogą podjąć zatrudnienie w ZAZ i tym samym uzyskać niezbędne umiejętności i doświadczenie przed wejściem na otwarty rynek pracy.

Z doświadczenia pracowników OWES, którzy wzięli udział w badaniu wynika jednak, że **podmioty reintegracyjne współpracują ze sobą niechętnie i postrzegają siebie nawzajem jako konkurencję.**

„Nie jest ustawowo uregulowane, ile lat dana osoba może być pracownikiem ZAZ-u. W rezultacie jest nim tak długo, jak sama tego chce. WTZ-y antagonistycznie nastawiają się do tych, którzy chcą stworzyć ZAZ, bo uważają, że zabierają im uczestników. Przygotowanych, nauczonych pewnych umiejętności społecznych itd. Ten przepływ klientów pomiędzy podmiotami reintegracyjnymi jest często postrzegany przez te podmioty jako konflikt interesów.”

[Respondent IDI – kadra zarządzająca KOOWES]

KOOWES i ŚOWES podejmują działania, głównie animacyjne, które mają na celu zawiązywanie współpracy pomiędzy podmiotami reintegracyjnymi w regionie. Relacje zostają nawiązane. Podmioty są zainteresowane działaniami w zakresie wymiany doświadczeń, organizacji wizyt studyjnych, udziału w szkoleniach dotyczących tematu integracji społecznej i zawodowej. Jednak dyskusja dotycząca przepływu uczestników (KIS, CIS, WTZ) i pracowników (ZAZ) między tymi podmiotami budzi opór. Zdaniem przedstawicielki kadry zarządzającej ŚOWES **brakuje prawnych rozwiązań, które regulowałyby kiedy i na jakich zasadach ten przepływ klientów pomiędzy podmiotami reintegracyjnymi miałby następować.**

„Nie ma takiego systemowego podejścia do tego, żeby organizować taki przepływ tych pracowników, czy to między podmiotami reintegracyjnymi, do przedsiębiorstw społecznych, czy też na otwarty rynek pracy. (...) w mojej opinii brakuje prawnego mechanizmu, uregulowania, które w jakiś sposób by wymuszało takie właśnie działania. Działania powodujące ten przepływ.”

[Respondentka IDI – kadra zarządzająca ŚOWES]

Specjalista ds. reintegracji:

Działaniem, które miało zwiększyć skuteczność i skalę współpracy OWES z podmiotami reintegracyjnymi było rozszerzenie zespołów pracowników ośrodków o **specjalistów ds. reintegracji** (druga edycja projektów OWES). Są to osoby z wykształceniem psychologicznym i doświadczeniem zawodowym w dziedzinie reintegracji społecznej i zawodowej oraz w pracy w PES lub podmiocie reintegracyjnym. Zadaniem specjalistów ds. reintegracji jest diagnozowanie trudności pracowników PES i wsparcie ich w rozwiązywaniu tych trudności. Specjaliści zapewniają bezpośrednie wsparcie dla PS w celu tworzenia dla zatrudnionych pracowników, będących osobami zagrożonymi ubóstwem i/lub wykluczeniem społecznym, indywidualnych planów reintegracji. Zostali oni włączeni do prac Świątokrzyskiego Konwentu Podmiotów Reintegracyjnych oraz Grupy tematycznej ds. współpracy podmiotów o charakterze reintegracyjnym.

W opinii pracowników oraz kadry zarządzającej KOOWES i ŚOWES **praca specjalisty ds. reintegracji jest bardzo istotna z punktu widzenia współpracy z podmiotami reintegracyjnymi i pozytywnie wpływa na jej efektywność.**

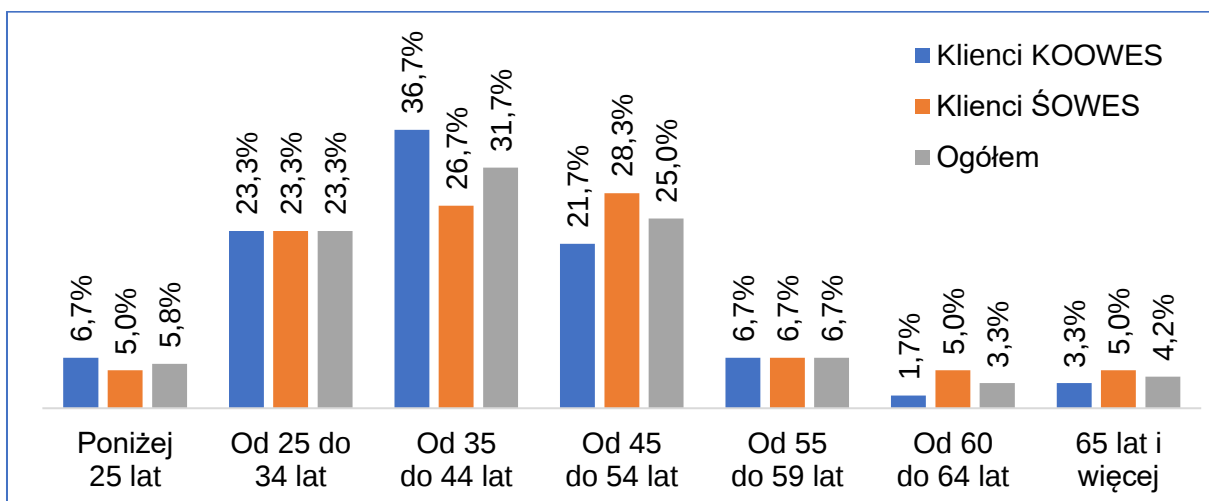
Z jednej strony, specjaliści ci są zaangażowani w świadczenie wsparcia na rzecz podmiotów reintegracyjnych (szkolenia, doradztwo), z drugiej służą pomocą uczestnikom, którzy podejmują zatrudnienie poza podmiotem – w przedsiębiorstwach społecznych. Współpraca specjalisty ds. reintegracji z przedsiębiorstwami społecznymi objętymi wsparciem dotacyjnym sprzyja utrzymaniu trwałości miejsca pracy utworzonego dla osoby zagrożonej wykluczeniem społecznym.

5.5. Wpływ otrzymanego wsparcia na sytuację społeczno-zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym

Opinie klientów indywidualnych OWES na temat wpływu wsparcia na ich sytuację społeczno-zawodową pozyskano w ramach badania ilościowego przeprowadzonego metodą komputerowo wspomaganych wywiadów telefonicznych (CATI).

Zrealizowano łącznie 120 wywiadów, po 60 wywiadów z klientami KOOWES i ŚOWES. Struktura próby odzwierciedlała strukturę populacji pod względem płci, wieku oraz miejsca zamieszkania. Większość ankietowanych – zarówno wśród klientów KOOWES, jak i w ŚOWES, stanowiły kobiety (69,2%).

Wykres 26. Struktura wieku klientów indywidualnych OWES



Źródło: badanie CATI z klientami indywidualnymi OWES [n=120]

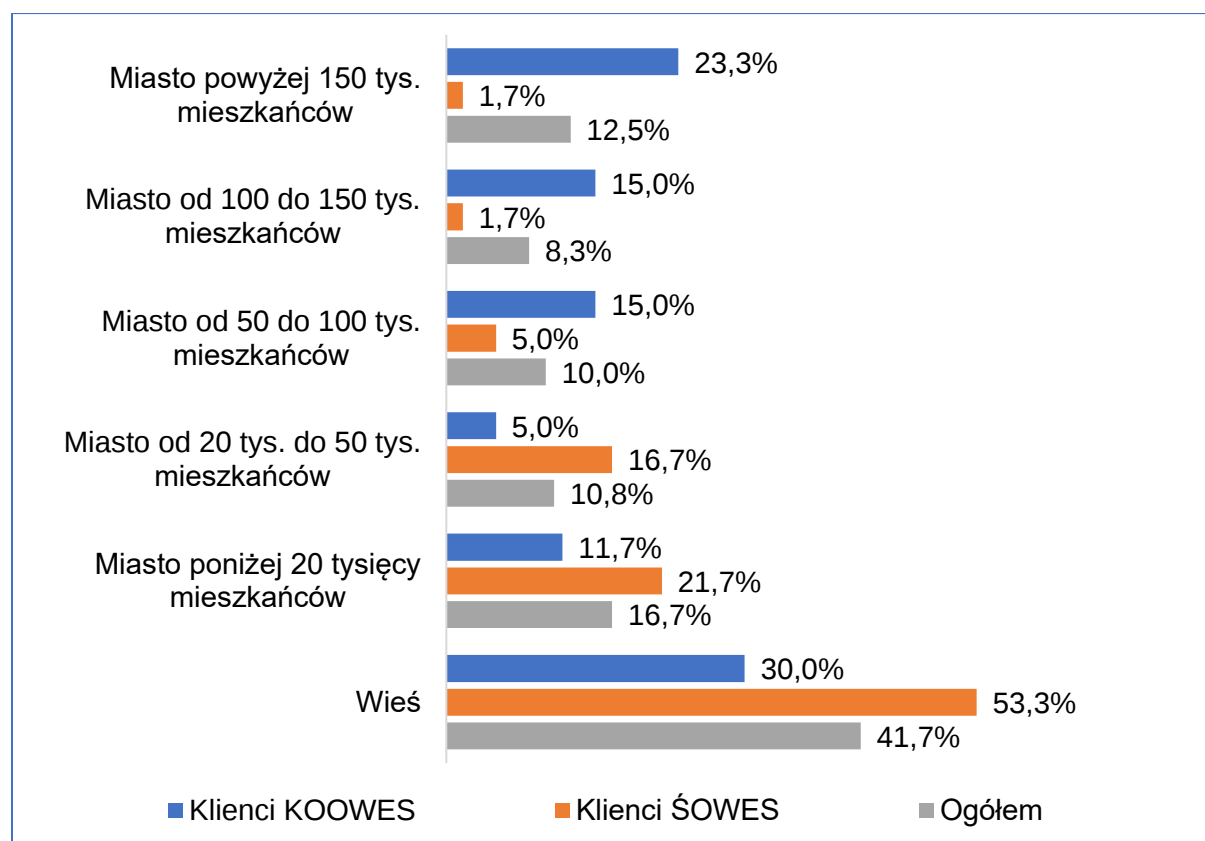
Klienci indywidualni KOOWES i ŚOWES nieco różnią się między sobą pod względem struktury wiekowej. Wśród osób, które skorzystały **ze wsparcia KOOWES dominowały osoby między 35. a 44. rokiem życia – 36,7% (26,7% w ŚOWES).** **Najlichnieszą grupą wśród klientów indywidualnych ŚOWES były osoby w wieku od 45 do 54 lat – 28,3% (21,7% w KOOWES).** Także osoby po 60. roku życia częściej były klientami ŚOWES (łącznie 10%) niż KOOWES (łącznie 5%).

Pod względem miejsca zamieszkania, **najlichniej reprezentowani byli mieszkańcy Kielc (15,5%) oraz powiatu kieleckiego (16,7%).** Mieszkańcy powiatów

ostrowieckiego, buskiego i kazimierskiego stanowili po około 9,5% respondentów. W próbie najmniej znalazło się osób zamieszkujących powiaty konecki i skarżyski (po 0,8%). Zgodnie z założeniami projektów OWES, klientami KOOWES są mieszkańcy powiatów subregionu północnego, a klientami ŚOWES mieszkańcy subregionu południowego.

Największą grupę ankietowanych stanowiły osoby zamieszkujące obszary wiejskie (41,7%). Klienci KOOWES i ŚOWES istotnie różnią się między sobą pod względem wielkości miejscowości zamieszkania. Łącznie 74% osób wspartych przez ŚOWES to mieszkańcy wsi i małych miast. W przypadku osób korzystających z pomocy KOOWES odsetek ten wynosi łącznie 41,7%. Klienci KOOWES to głównie mieszkańcy średnich i dużych miast (powyżej 50 tys.) – łącznie 53,3%. Wśród klientów ŚOWES osoby zamieszkujące miejscowości powyżej 50 tys. mieszkańców stanowią jedynie 8,4%. Szczegółowy rozkład omawianej zmiennej przedstawia poniższy wykres.

Wykres 27. Struktura miejsca zamieszkania klientów indywidualnych OWES



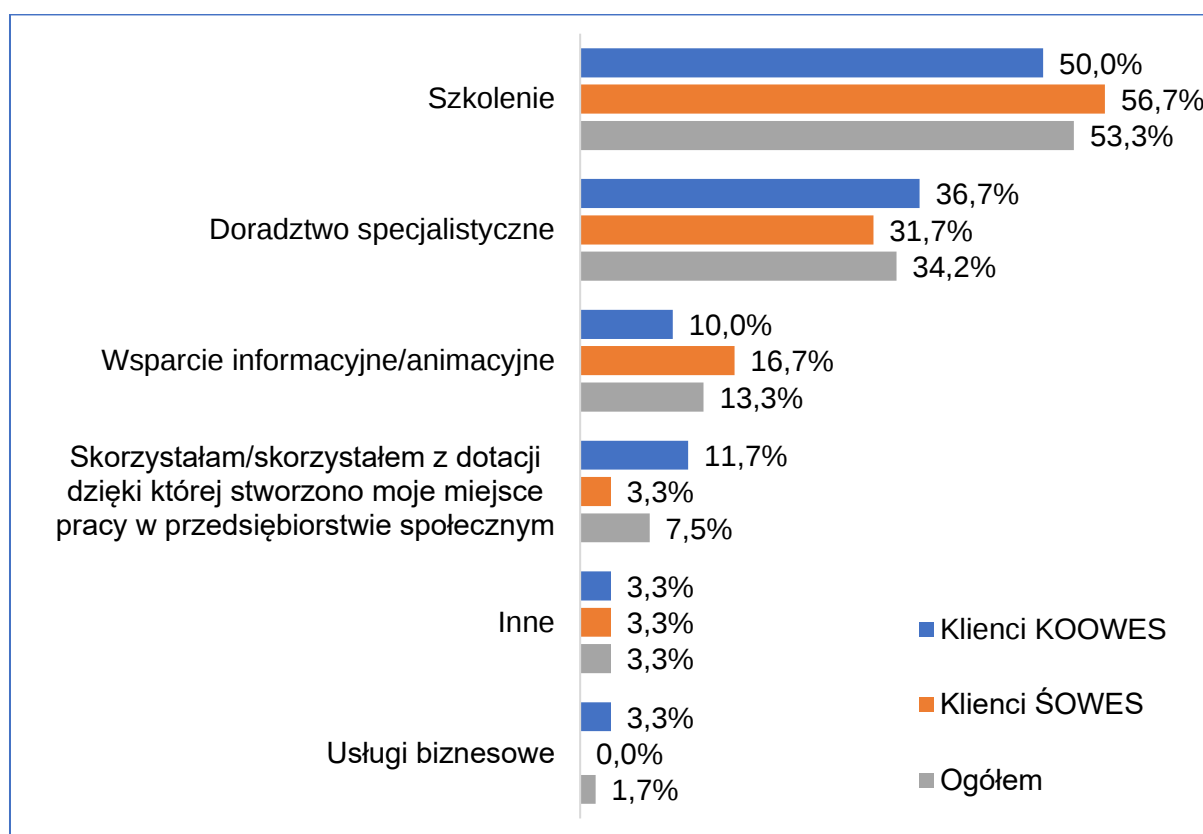
Źródło: badanie CATI z klientami indywidualnymi OWES [n=120]

Pytania metryczkowe ankiety dotyczyły także przynależności respondentów do grupy osób z niepełnosprawnościami. W przypadku obydwu OWES ich udział w ogóle ankietowanych jest zbliżony i wynosi średnio 30,8% (KOOWES – 30,0%, ŚOWES – 31,7%).

Typy wsparcia, z którego korzystali klienci indywidualni:

Biorąc pod uwagę typy wsparcia, **klienci indywidualni** (osoby zagrożone ubóstwem i/lub wykluczeniem społecznym) **najczęściej korzystali ze szkoleń** - 53,3% (50,0% KOOWES; 56,7% ŚOWES) i **doradztwa specjalistycznego** - 34,2% wskazań (36,7% KOOWES; 31,7% ŚOWES). Różnice między osobami wspartymi przez KOOWES i ŚOWES nie są w zakresie przyznawania tych typów wsparcia istotne statystycznie.

Wykres 28. Typy wsparcia, z którego skorzystali klienci indywidualni KOOWES i ŚOWES

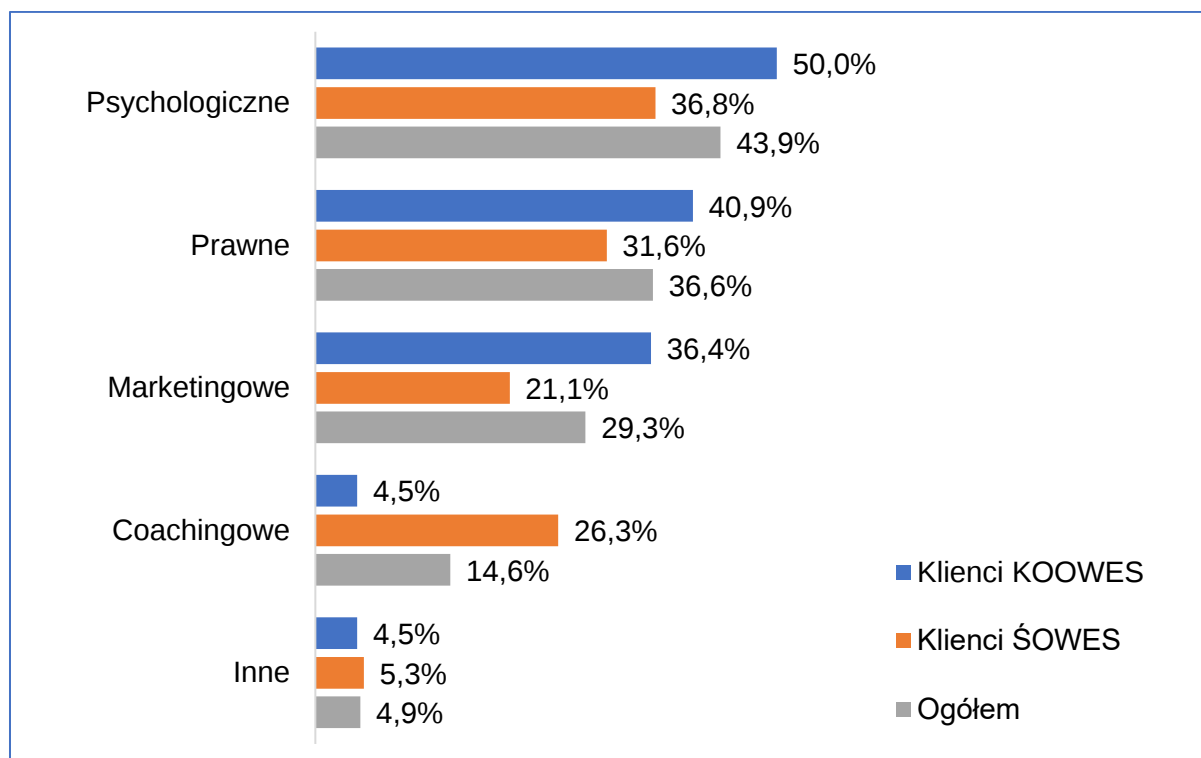


Źródło: badanie CATI z klientami indywidualnymi OWES [n=120]

Wyniki przeprowadzonej ankiety dowodzą, że formą wsparcia, z której istotnie częściej korzystali klienci ŚOWES jest wsparcie informacyjne/animacje (przedstawione respondentom jako „zdobycie wiedzy na temat możliwości z jakich mogę skorzystać, skontaktowanie z osobami lub organizacjami, które mogą mi pomóc”) – 16,7%. Wśród klientów KOOWES na tę formę pomocy wskazało 10,0% ankietowanych. Z kolei wśród osób wspartych przez KOOWES istotnie więcej zadeklarowało, że otrzymało pomoc w postaci dotacji dzięki której w przedsiębiorstwie społecznym utworzono ich miejsce pracy – 11,7% (3,3% wśród klientów ŚOWES).

Respondentów, którzy skorzystali z doradztwa (41 osób – 34,2%) poproszono o doprecyzowanie jego tematyki.

Wykres 29. Rodzaj doradztwa specjalistycznego, z którego skorzystali klienci indywidualni OWES



Źródło: badanie CATI z klientami indywidualnymi OWES, osoby które skorzystały z doradztwa [n=41]

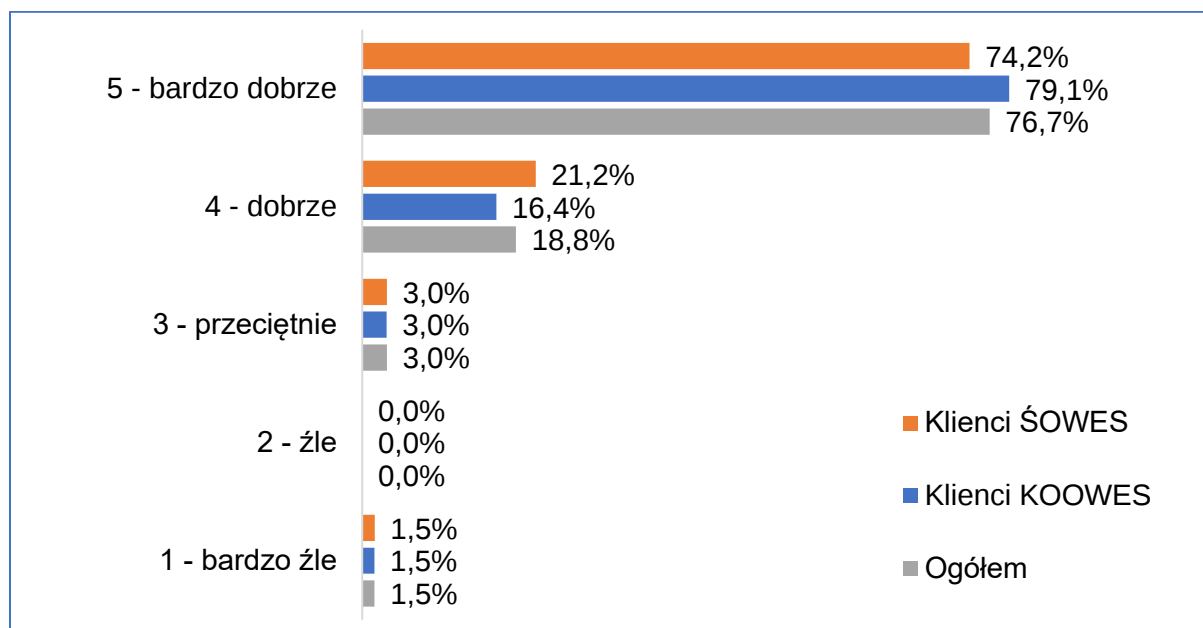
Jak wskazują wyniki badania, największym zainteresowaniem cieszyło się **doradztwo psychologiczne (43,9%), prawne (36,6%) i marketingowe (29,3%)**. Na rzecz klientów KOOWES istotnie częściej świadczone doradztwo psychologiczne. Skorzystało z niego 50,0% osób objętych doradztwem. W przypadku ŚOWES odsetek ten wyniósł 36,8%. Klienci KOOWES częściej niż klienci ŚOWES korzystali także z doradztwa marketingowego (odpowiednio 36,4% i 21,1%) i prawnego (odpowiednio 40,9% i 31,6%). Z kolei rodzajem doradztwa znacznie częściej udzielanym osobom wspartym przez ŚOWES niż KOOWES był coaching (odpowiednio 26,3% i 4,5%).

Odbiorców poszczególnych form wsparcia poproszono, by **ocenili jakość wsparcia w skali pięciostopniowej** (od 1 – bardzo źle, do 5 – bardzo dobrze). Jako jakość rozumiane są tu takie aspekty oferowanych usług, jak ich kompletność, fachowość i poziom merytoryczny.

Podkreślić należy fakt, iż **zdecydowana większość badanych bardzo wysoko oceniła jakość usług OWES**. By móc porównać między sobą wyniki uzyskane przez KOOWES i ŚOWES, oceny przyznane poszczególnym typom usług zsumowano. **Oceny bardzo dobre stanowią 79,1% wszystkich ocen wystawionych przez klientów KOOWES**. Wśród klientów ŚOWES odsetek najwyższych ocen był niewiele niższy – **74,2%**. Oceny dobre stanowiły w sumie 18,8% wszystkich ocen jakości

udzielonego wsparcia (21,2% - ŚOWES; 16,4 KOOWES). Jedynie 5 osób spośród 120 ankietowanych, co stanowi 4,2% wszystkich badanych, przyznało oceny niższe. Dwóch ankietowanych (1,5%) oceniło uzyskaną pomoc bardzo źle. Ocena dotyczyła szkoleń organizowanych przez ŚOWES i KOOWES (po jednej osobie). Ich zdaniem przygotowanie merytoryczne osób udzielających wsparcia było niewystarczające.

Wykres 30. Ogólna ocena jakości wsparcia oferowanego przez OWES

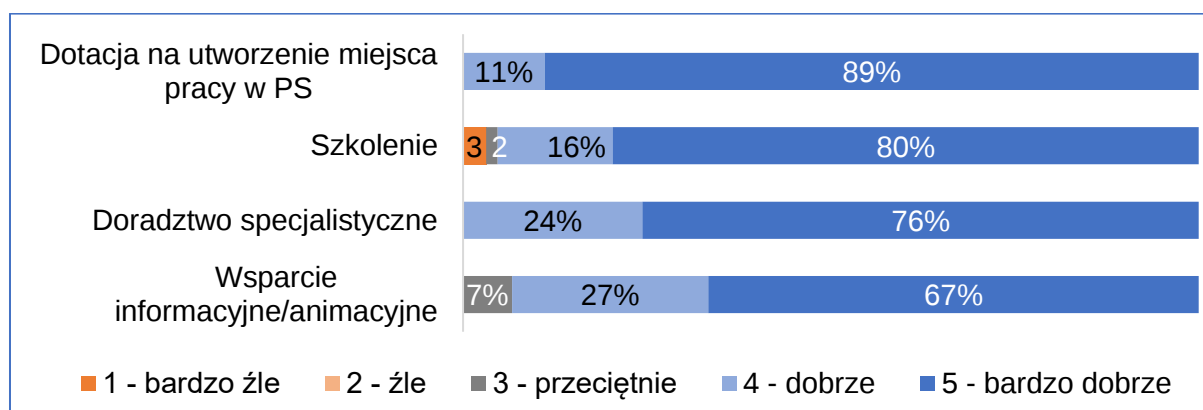


Źródło: badanie CATI z klientami indywidualnymi OWES [n=120]

Spośród wszystkich typów wsparcia **klienci KOOWES i ŚOWES najwyżej cenią wsparcie w postaci przyznania dotacji na utworzenie miejsca pracy w przedsiębiorstwie społecznym dla osoby zagrożonej wykluczeniem społecznym**. 89% osób, które z niego skorzystały, przyznały mu ocenę bardzo dobrą. Pozostałe 11% wskazało ocenę dobrą. Jakość doradztwa specjalistycznego bardzo dobrze oceniło 76% jego uczestników. W przypadku wsparcia informacyjnego/animacyjnego odsetek ocen bardzo dobrych wyniósł 67%. Jedyną formą wsparcia co do której pojawiły się zastrzeżenia, są szkolenia. Jednak należy

zauważyć, że negatywne opinie stanowią wyjątki. Jakość szkoleń została oceniona przez 80% ich uczestników bardzo dobrze.

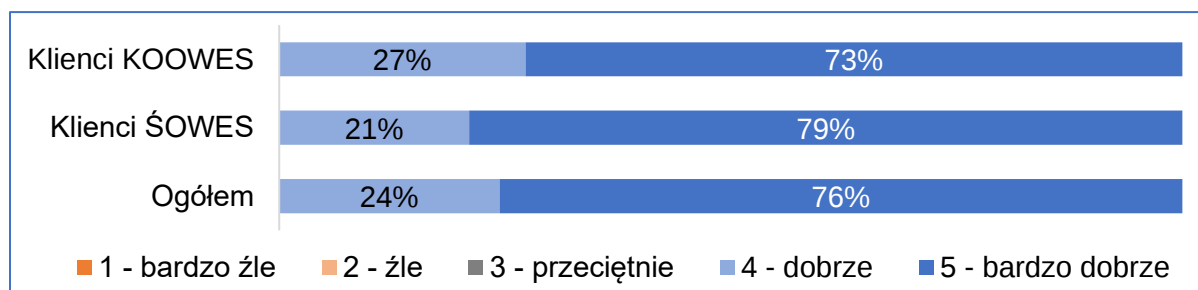
Wykres 31. Ocena poszczególnych form wsparcia oferowanych przez OWES



Źródło: badanie CATI z klientami indywidualnymi OWES [n=120]

Ze względu na niewielkie liczebności ankietowanych, którzy skorzystali z dotacji i wsparcia informacyjnego/animacyjnego, wyniki ankiety w rozbiu na typ wsparcia i oferujący go OWES zostaną przedstawione tylko w odniesieniu do doradztwa i szkoleń.

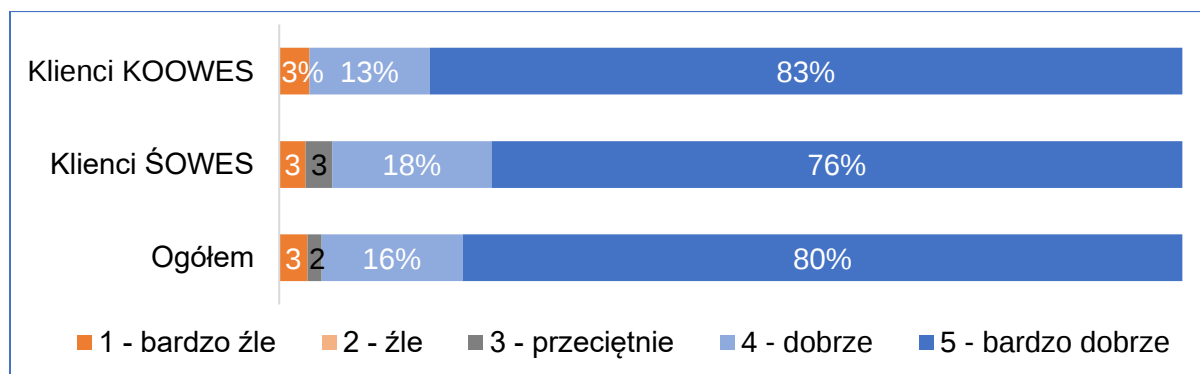
Wykres 32. Ocena jakości doradztwa świadczonego przez OWES



Źródło: badanie CATI z klientami indywidualnymi OWES, osoby które skorzystały z doradztwa [n=41]

Między klientami KOOWES i ŚOWES występują bardzo niewielkie różnice pod względem oceny jakości otrzymanego wsparcia doradczego. **Nieznacznie lepiej zostało ocenione doradztwo świadczone przez ŚOWES - ocenę bardzo dobrą wskazało 73% klientów KOOWES i 79% klientów ŚOWES.** Pozostali ankietowani ocenili jakość wsparcia doradczego dobrze. Zaobserwowane różnice nie są istotne statystycznie.

Wykres 33. Ocena jakości szkoleń organizowanych przez OWES



Źródło: badanie CATI z klientami indywidualnymi OWES, osoby które wzięły udział w szkoleniach [n=64]

Różnice w ocenie jakości szkoleń organizowanych przez KOOWES i ŚOWES także są bardzo małe i nieistotne statystycznie. Ocenę bardzo dobrą wskazało 83% klientów KOOWES i 76% klientów ŚOWES. Odpowiednio 13% i 18% osób, które wzięły udział w szkoleniach KOOWES i ŚOWES oceniły je dobrze. 3% spośród odbiorców wsparcia szkoleniowego ŚOWES przeciętnie oceniło jego jakość. Także po 3% klientów KOOWES i ŚOWES wskazało na bardzo złą ocenę organizowanych szkoleń.

Tak wysoki odsetek pozytywnych ocen jakości usług OWES świadczy o dobrym przygotowaniu merytorycznym pracowników KOOWES i ŚOWES oraz o wysokim stopniu fachowości i kompletności oferowanego wsparcia.

„Ja osobiście, wysoko oceniam ŚOWES. Dostęp do doradztwa prawnego nie jest łatwy, a tutaj to wsparcie mieliśmy bezpłatnie. Przyjechała osoba kompetentna, wyłożyła nam prostym językiem, jak mamy formalizować nasz pomysł (Klub Seniora). To było dla nas bardzo pomocne”.

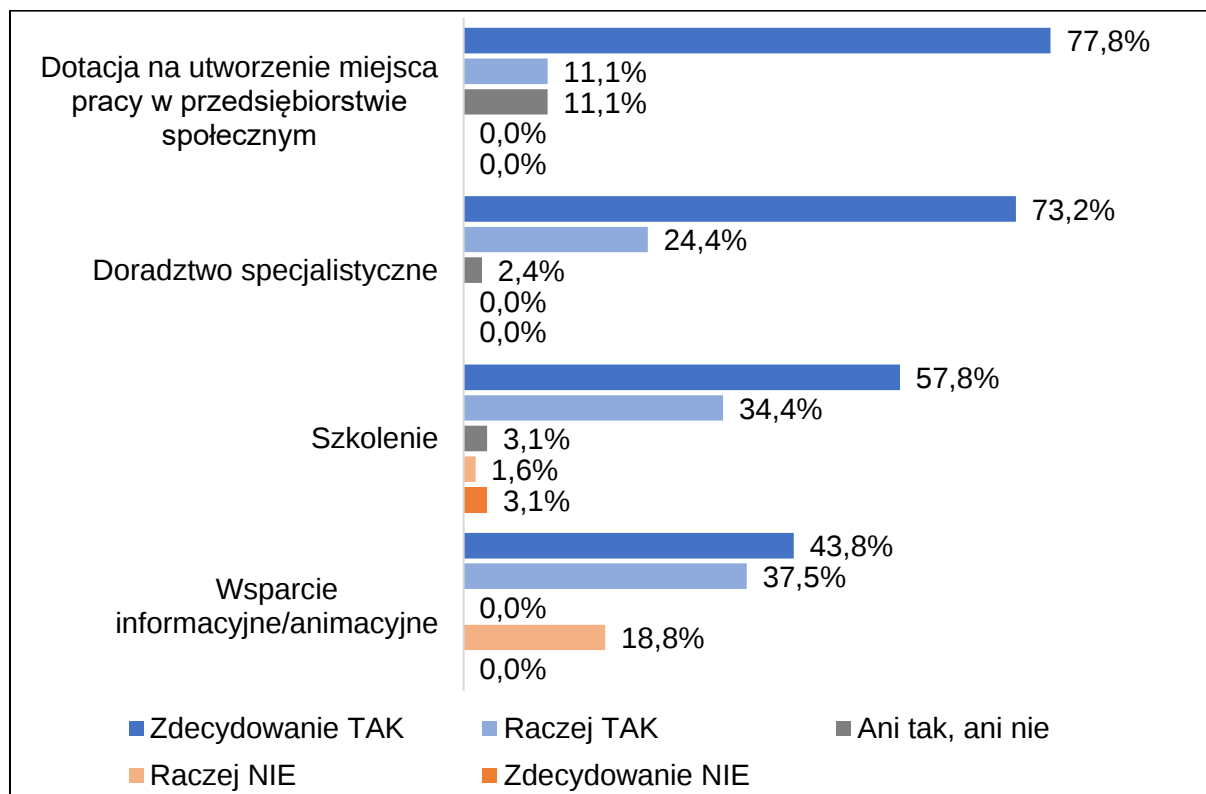
[Respondent IDI - klient indywidualny]

Ocena przydatności wsparcia oferowanego przez OWES:

Odbiorcy usług OWES – osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, oceniły otrzymane wsparcie nie tylko pod względem jego jakości, ale także dopasowania do swoich potrzeb. Zastosowano pięciostopniową skalę ocen od 1 – zdecydowanie nie,

do 5 – zdecydowanie tak, w odpowiedzi na pytanie „Czy uzyskane wsparcie było przydatne i odpowiadało Pani/Pana potrzebom?”

Wykres 34. Odpowiedzi na pyt. „Czy uzyskane wsparcie było przydatne i odpowiadało Pani/Pana potrzebom?”



Źródło: badanie CATI z klientami indywidualnymi OWES [n=120]

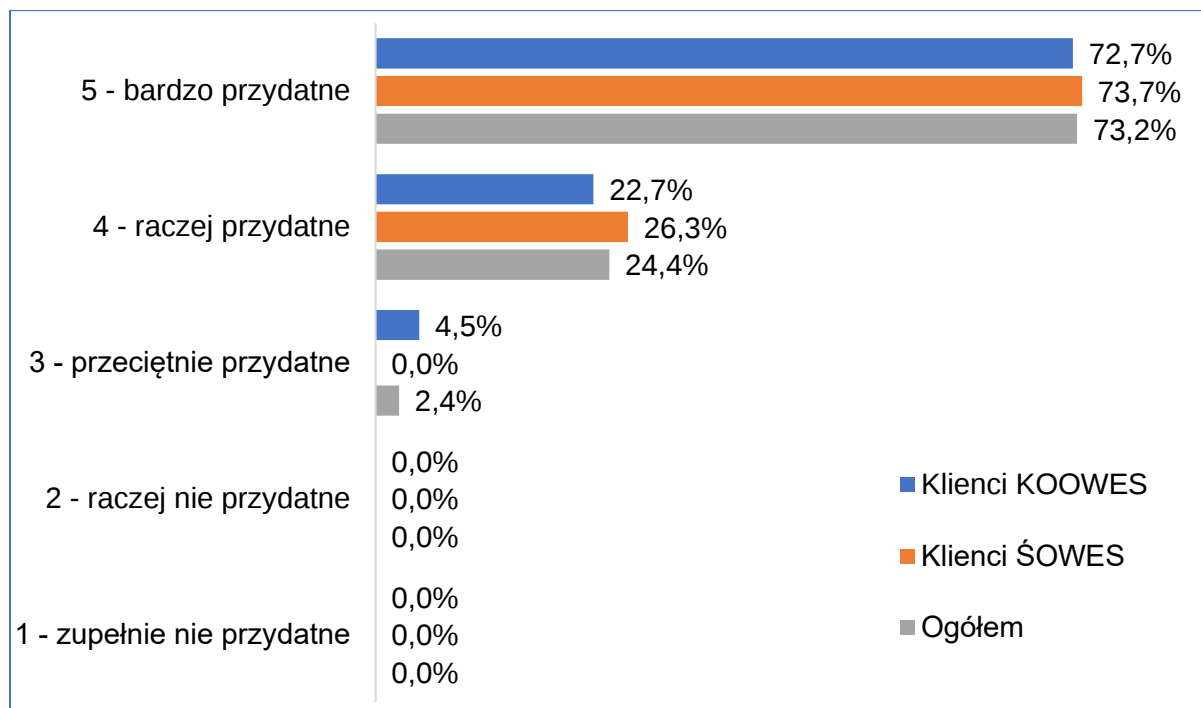
Za najbardziej przydatne formy wsparcia, które najtrafniej odpowiadały na potrzeby respondentów **uznano**: wsparcie o charakterze finansowym, czyli **dotacje na utworzenie miejsca pracy w przedsiębiorstwie społecznym** (77,8% wszystkich ankietowanych uznało je za zdecydowanie przydatne). Bardzo wysoko oceniono również **doradztwo specjalistyczne** (ocenę 5 czyli „zdecydowanie przydatne” wystawiło aż 73,2% respondentów, natomiast 2,4 % ankietowanych dało ocenę neutralną). Nie odnotowano w w/w formach wsparcia ocen negatywnych. Na trzecim miejscu pod względem przydatności uplasowały się **szkolenia** - przez 57,8% respondentów zostały uznane za zdecydowanie przydatne, przez 34,4% za raczej przydatne. W przypadku tej formy wsparcia pojawiły się jednak oceny negatywne – blisko 5% respondentów uznało szkolenia za nieprzydatne.

Za najmniej dopasowane do swoich potrzeb respondenci uznali wsparcie informacyjne i animacyjne – wprawdzie 43,8% uznało tę formę wsparcia za zdecydowanie przydatną, ale blisko 20% uznało je za raczej nieprzydatne. Należy jednak zaznaczyć, że **negatywne oceny stanowiły zdecydowaną mniejszość**.

Tak **wysoki odsetek pozytywnych ocen świadczy o dużym stopniu dopasowania oferowanego przez OWES wsparcia do oczekiwań**

indywidualnych odbiorców – osób zagrożonych ubóstwem i/lub wykluczeniem społecznym, a także o skuteczności i trafności przyjętych form diagnozowania tych potrzeb.

Wykres 35. Ocena przydatności doradztwa świadczonego przez OWES

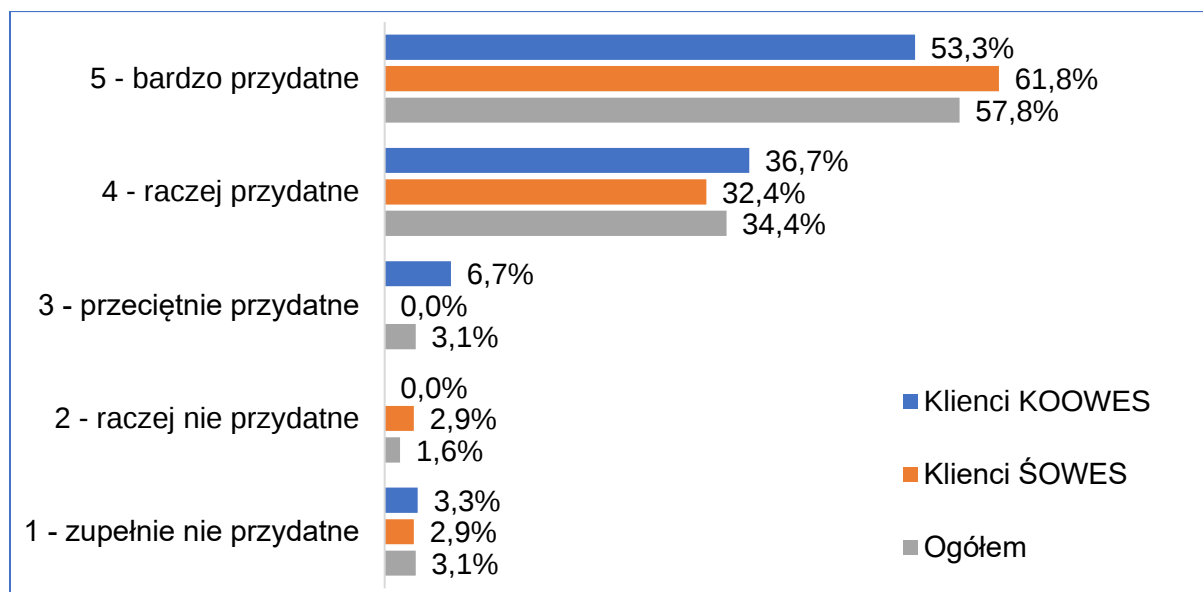


Źródło: badanie CATI z klientami indywidualnymi OWES, osoby które skorzystały z doradztwa [n=41]

Analiza wyników ankiety telefonicznej CATI z udziałem osób zagrożonych wykluczeniem społecznym dowodzi, że **nie ma istotnych różnic w ocenie przydatności i dopasowania do potrzeb wsparcia doradczego świadczonego przez KOOWES i ŚOWES.**

Nieco większe zróżnicowanie odnotowano w zakresie oceny przydatności szkoleń. Wśród osób, które skorzystały ze wsparcia szkoleniowego oferowanego przez ŚOWES odsetek osób oceniających ich przydatność bardzo wysoko wyniósł 61,8% i był o 8,5 punktów procentowych wyższy niż wśród klientów KOOWES. Pozostałe różnice między ocenami przydatności szkoleń organizowanych przez KOOWES i ŚOWES nie są istotne statystycznie.

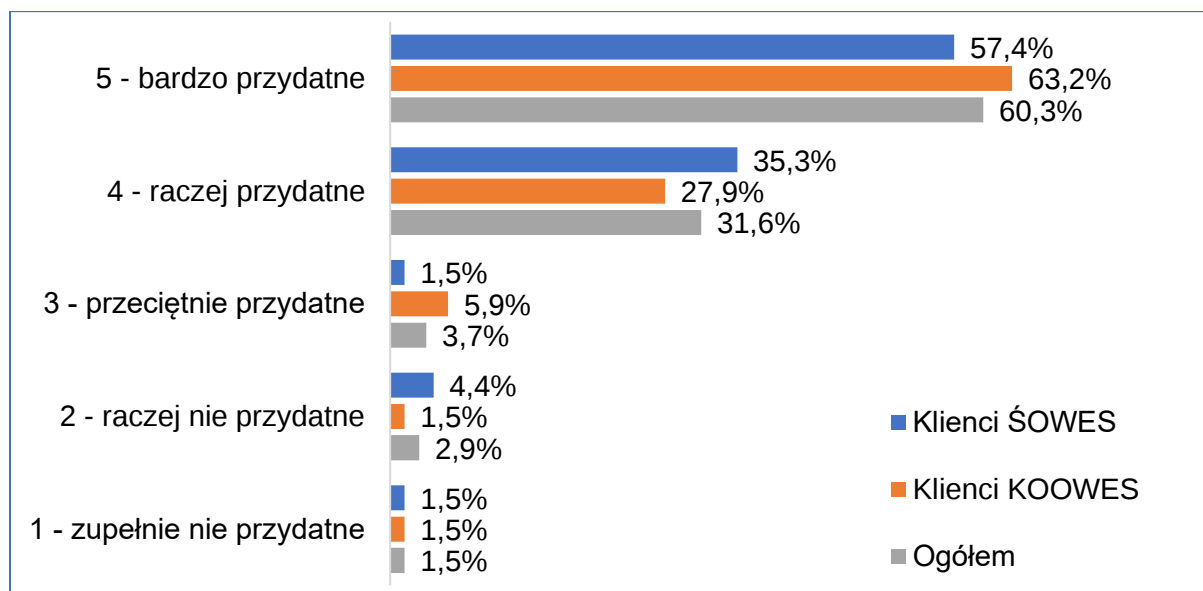
Wykres 36. Ocena przydatności szkoleń organizowanych przez OWES



Źródło: badanie CATI z klientami indywidualnymi OWES, osoby które wzięły udział w szkoleniach [n=64]

Podobnie, jak w przypadku oceny jakości oferowanego wsparcia, w celu porównania przydatności usług OWES, przyznane oceny zsumowano i poddano analizie w podziale na KOOWES i ŚOWES. Wyniki analizy przedstawia poniższy wykres.

Wykres 37. Ogólna ocena przydatności wsparcia oferowanego przez OWES



Źródło: badanie CATI z klientami indywidualnymi OWES [n=120]

Różnice w ocenie przydatności otrzymanego wsparcia zachodzące pomiędzy klientami KOOWES i ŚOWES są nieistotne statystycznie. W przypadku KOOWES średnia ocen dostosowania uzyskanego wsparcia do potrzeb klientów wyniosła 4,5, natomiast wśród klientów ŚOWES 4,4.

Ocena trwałości efektów wsparcia dotacyjnego:

Respondenci, którzy w ankiecie telefonicznej CATI zadeklarowali, że skorzystali ze wsparcia w formie dotacji (9 osób), dzięki której stworzono ich miejsce pracy w przedsiębiorstwie społecznym odpowiedzieli również na pytanie dotyczące trwałości utworzonych w ten sposób miejsc pracy.

W ramach projektów ich pracodawcom przyznano wsparcie finansowe, którego celem było utworzenie nowych miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Siedmiu z nich to odbiorcy wsparcia KOOWES, a dwoje zostało wspartych przez ŚOWES. W poniższej tabeli przedstawiono dane na temat roku przyznania dotacji oraz trwałości utworzonych miejsc pracy.

Tabela 29. Trwałość efektów wsparcia dotacyjnego

Rok przyznania dotacji	Dotacje przyznane przez KOOWES	Dotacje przyznane przez ŚOWES
Rok 2017	1 (nadal pracuje we wspartym podmiocie)	0
Rok 2019	3 (w tym: 1 nadal pracuje we wspartym podmiocie)	0
Rok 2020	3 (w tym: 2 nadal pracują we wspartych podmiotach)	2 (w tym: 1 nadal pracuje we wspartym podmiocie)

Źródło: badanie CATI z klientami indywidualnymi OWES, osoby których miejsce pracy utworzono dzięki dotacji OWES [n=9]

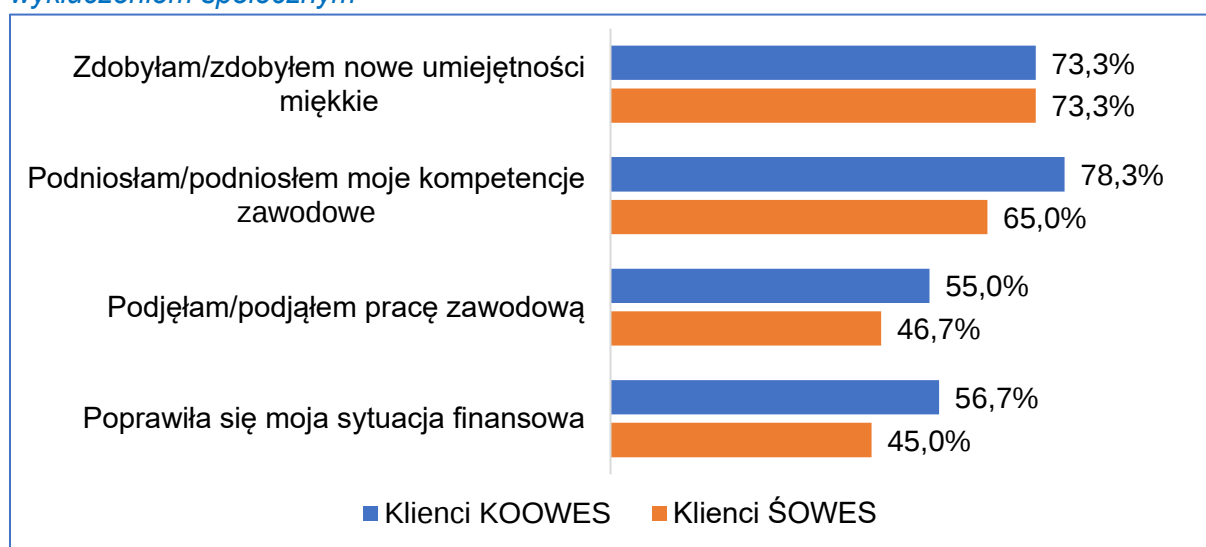
Przeszło połowa osób (55,6% - 5 osób z 9) oświadczyła, iż **utrzymała zatrudnienie**. Pozostałe osoby (4) jako powód utraty pracy wskazywały wygaśnięcie umowy i brak propozycji jej przedłużenia ze strony pracodawcy. Pomimo tego, większość z nich (3 z 4 osób) obecnie pracuje zawodowo w innych zakładach pracy. Na tej podstawie można wnioskować, że **sytuacja zawodowa odbiorców wsparcia w postaci dotacji na utworzenie miejsca pracy, trwale się poprawiła**.

Wpływ uzyskanego wsparcia na sytuację osób zagrożonych wykluczeniem społecznym:

Respondenci tj. osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, zostali zapytani o wpływ uzyskanego wsparcia na ich sytuację społeczno-zawodową. Wpływ ten miał bowiem dwójaki charakter – dotyczył zarówno sfery zawodowej, jak i sfery prywatnej ich życia. **73,3% ankietowanych** oceniło, że dzięki wsparciu uzyskanemu w OWES zdobyli nowe kompetencje miękkie (asertywność, umiejętność pracy w zespole, radzenie sobie ze stresem, skuteczna komunikacja, itp.). Odsetek ten jest jednakowy wśród klientów KOOWES i ŚOWES. Także ponad 70% respondentów przyznało, że w wyniku udziału w projektach OWES, wzrosły ich kwalifikacje zawodowe. Na tę korzyść nieco częściej wskazywali odbiorcy usług KOOWES (78,3%) niż ŚOWES

(65,0%). Połowa badanych wskazała, że **wsparcie OWES przyczyniło się do podjęcia przez nich pracy zawodowej oraz poprawy sytuacji finansowej**. Podjęcie nowej pracy zadeklarowało 55,0% klientów KOOWES i 46,7% klientów ŚOWES. Podobne proporcje dotyczą odsetka wskazań na poprawę sytuacji finansowej odbiorców wsparcia (56,7% KOOWES, 45,0% ŚOWES).

Wykres 38. Wpływ uzyskanego wsparcia na sferę zawodową życia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym

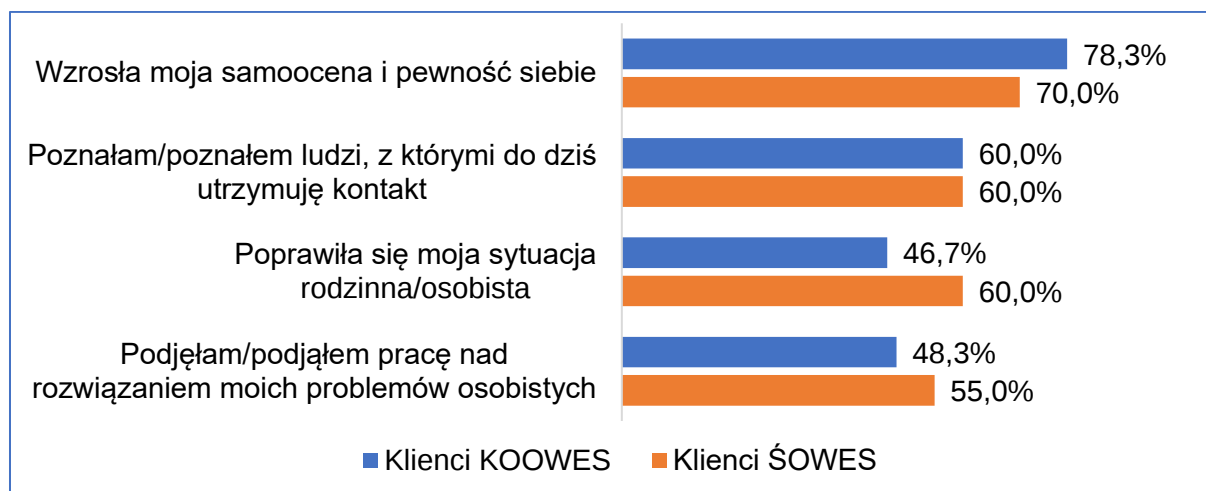


Źródło: badanie CATI z klientami indywidualnymi OWES [n=120]

Niemniej ważny był pozytywny wpływ wsparcia OWES na życie prywatne ankietowanych. Respondentom zaprezentowano zestaw stwierdzeń dotyczących ich sytuacji prywatnej (była możliwość zaznaczenia kilku odpowiedzi). Niemal 3 na 4 osoby (74,2%) zadeklarowały, że **udział w projekcie przyczynił się do wzrostu ich samooceny i pewności siebie** (78,3% KOOWES, 70,0% ŚOWES). Przeszło połowa respondentów oceniła, że wsparcie OWES przyczyniło się do **poprawy ich sytuacji rodzinnej i osobistej** - 53,3% (46,7% KOOWES, 60,0% ŚOWES) oraz podjęcia przez nich działań nad rozwiązaniem swoich osobistych problemów i trudności - 51,7% (48,3% KOOWES, 55,0% ŚOWES). 60% respondentów, zarówno wśród klientów KOOWES, jak i ŚOWES, dzięki wsparciu OWES poznało ludzi, z którymi do chwili obecnej utrzymuje kontakt. Wskazane efekty są niezwykle istotne w przypadku osób z grup zagrożonych ubóstwem i/lub wykluczeniem społecznym.

Analiza wyników badania w podziale na KOOWES i ŚOWES pokazuje, że osoby wsparte przez KOOWES nieco częściej wskazują na odniesienie korzyści w życiu zawodowym. Natomiast klienci ŚOWES nieznacznie częściej wskazywali na pozytywny wpływ uzyskanej pomocy na swoje życie prywatne.

Wykres 39. Wpływ uzyskanego wsparcia na sferę prywatną życia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym



Źródło: badanie CATI z klientami indywidualnymi OWES [n=120]

Wniosek: Uzyskane wyniki potwierdziły, że wsparcie OWES przyczyniło się do poprawy sytuacji społeczno-zawodowej klientów indywidualnych OWES – osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

5.6. Współpraca OWES z innymi interesariuszami

W rozdziale tym zaprezentowano wyniki badań jakościowych (wywiadów pogłębionych oraz triad) przeprowadzonych z udziałem przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego i ich jednostek organizacyjnych (10 wywiadów), pracowników Instytucji Zarządzającej (1 triada), pracowników ROPS (1 triada), a także kadry zarządzającej OWES (5 wywiadów) oraz kluczowych pracowników ośrodków (2 triady). Jednym z celów badań jakościowych było omówienie kwestii współpracy OWES z innymi interesariuszami ekonomii społecznej w regionie.

Na podstawie badania można wysnuć wniosek, iż **OWES** (zarówno KOOWES, jak i ŚOWES) **współpracują ze wszystkimi instytucjami, mającymi wpływ na rozwój sektora ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim**, choć w różnym stopniu i zakresie. Współpraca odbywała się zarówno na poziomie gminy, jak i regionu i dotyczyła następujących podmiotów:

- ROPS,
- IZ RPO,
- jednostki samorządu terytorialnego,
- powiatowe urzędy pracy,
- ośrodki pomocy społecznej,
- podmioty reintegracyjne,
- uczelnie wyższe,
- podmioty biznesowe.

Współpraca z ROPS:

Na poziomie regionu głównym partnerem OWES był Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej jako koordynator działań na rzecz ekonomii społecznej w województwie. Współpraca z ROPS była szczególnie istotna ze względu na to, że - w ramach działań koordynacyjnych - ROPS podejmował szereg inicjatyw upowszechniających ekonomię społeczną wśród społeczeństwa, promował ją wśród samorządów, zapewniał spójność działań w sferze ekonomii społecznej, jak również aktywnie działał na rzecz podnoszenia kompetencji w tym obszarze.

Ze względu na podobny zakres działań ROPS i OWES na samym początku – w 2016 roku - **dokonały podziału zadań, aby realizowane przez obie strony działania nawzajem się uzupełniały, a nie dublowały**. Jak zapisano we wprowadzeniu do niniejszego raportu, działania ROPS skupiały się na szeroko pojętej koordynacji rozwoju ekonomii społecznej w regionie obejmującej między innymi:

- tworzenie regionalnych sieci współpracy OWES działających w regionie,
- tworzenie regionalnych sieci kooperacji podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym,
- inicjowanie współpracy jednostek systemu pomocy społecznej, podmiotów ekonomii społecznej, w tym o charakterze reintegracyjnym, OWES,
- organizację przedsięwzięć służących zwiększaniu widoczności podmiotów ekonomii społecznej jako dostawców produktów i usług oraz wspieranie sprzedaży produktów i usług świadczonych przez podmioty ekonomii społecznej na poziomie regionalnym,
- współpracę z jednostkami samorządu terytorialnego i innymi podmiotami lokalnymi,
- wyznaczanie kierunków rozwoju ekonomii społecznej,
- reprezentowanie interesów sektora ekonomii społecznej na poziomie regionalnym oraz włączenie ekonomii społecznej do strategii rozwoju województwa w obszarach związanych z rynkiem pracy, integracją społeczną, rozwojem przedsiębiorczości oraz innowacji, rozwojem usług użyteczności publicznej oraz innymi priorytetami, w ramach których jest możliwy regionalny rozwój ekonomii społecznej.

Z kolei działania OWES obejmowały:

- kompleksowe usługi wsparcia ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych, w tym usługi animacyjne, inkubacyjne, biznesowe,
- wsparcie finansowe związane z tworzeniem miejsc pracy w nowych lub istniejących podmiotach ekonomii społecznej,
- tworzenie regionalnych i lokalnych partnerstw na rzecz rozwoju ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej, w tym klastrów ekonomii społecznej,
- podnoszenie kwalifikacji, umiejętności i doświadczenia zawodowego kadry podmiotów ekonomii społecznej (w tym pracowników i wolontariuszy).

Obie strony: zarówno OWES jak i ROPS pozytywnie oceniły jasny i klarowny rozdział zadań pomiędzy ROPS i OWES.

W ramach współpracy ROPS i OWES:

- aktywnie współpracowały przy tworzeniu lub opiniowaniu dokumentów strategicznych dotyczących rozwoju ekonomii społecznej w regionie (różnych szczeblu),
- wypracowywały wspólne stanowiska wobec istotnych kwestii (mających wpływ na sektor ekonomii społecznej), poruszanych przez jednostki szczebla centralnego,
- podejmowały wiele wspólnych inicjatyw w zakresie animacji społeczności lokalnych m.in. wspólne warsztaty na rzecz ożywienia społeczno-gospodarczego poszczególnych powiatów,
- wspólnie wypracowywały rozwiązania dla zaistniałych kwestii merytorycznych,
- wspierały się wzajemnie przy realizacji działań promocyjnych podejmowanych w celu zwiększenia widoczności PES, a realizowanych przez drugą stronę m.in. jarmarkach, kiermaszach,
- współorganizowały działania promujące ekonomię społeczną wśród młodzieży – tj. wydarzenie pn. Dni Ekonomii Społecznej, organizowane przez ROPS w ramach Tygodnia Przedsiębiorczości,
- wzajemnie uczestniczyły w wydarzeniach organizowanych przez drugą stronę,
- informowały się o prowadzonych przez siebie działaniach, itp.

W latach 2018-2019 ROPS i OWES wspólnie wypracowały nową metodę pracy, którą nazwano „**trójką murarską**”. Koncepcja ta polegała na pracy z konkretnym środowiskiem lokalnym trzech wzajemnie uzupełniających się osób: mentora rozwoju lokalnego, doradcy kluczowego OWES i doradcy ds. ekonomii społecznej ROPS. Osoby te inicjowały współpracę i działania z udziałem jednostek samorządu terytorialnego na określonym obszarze. Jak podkreślano w toku badania jakościowego, **współpraca ta odbywała się na zasadach partnerskich, a jej wartość była nieoceniona.**

„My jako zespół nie traktowaliśmy ROPSu jako urzędników, tylko jako osoby, które pracują na rzecz ekonomii społecznej i mają uzupełniać nasze działania”.

[Respondentka IDI – kadra zarządzająca ŚOWES]

Po wybuchu pandemii COVID-19 – ze względu na wprowadzone ograniczenia i obostrzenia w funkcjonowaniu w życiu społecznym (m.in. zakaz lub obostrzenia dotyczące zgromadzeń, „zamknięcie” urzędów na osoby z zewnątrz, itp.) nastąpiło

ograniczenie współpracy w ramach „trojek murarskich”. Współpraca ROPS i OWES w tym czasie skupiła się głównie na wzajemnym informowaniu się o planowanych wydarzeniach i innych działaniach. **ROPS i OWES aktywnie współpracowały również w zakresie przeciwdziałania negatywnym skutkom pandemii w funkcjonowaniu PES.** OWES wspomagały realizację przez ROPS mechanizmu zakupów interwencyjnych, pomagając m.in. w wytypowaniu PES, które byłyby w stanie świadczyć usługi szycia maseczek ochronnych.

Niezwykle ważnym aspektem współpracy ROPS i OWES, mającym wpływ na jednolitość regulacji dot. ekonomii społecznej w województwie było wspólne wypracowanie rozwiązań dla ważnych kwestii merytorycznych.

Przykładem takiej współpracy było m.in.

- wypracowanie zasad współpracy w zakresie weryfikacji statusu przedsiębiorstwa społecznego poprzez **opracowanie wspólnego dla całego regionu regulaminu przyznawania statusu przedsiębiorstwa społecznego,**
- opracowanie **regulaminu udzielania dotacji na utworzenie miejsca pracy,** co pozwoliło na zachowanie jednności postępowania w obu subregionach.

ROPS – jako koordynator rozwoju ekonomii społecznej prowadzi coroczny monitoring realizacji wskaźników Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej. OWES wspomagały to działanie, przekazując ankietę z realizacji i wskaźników odnoszących się do działalności OWES.

Przedstawiciele OWES uczestniczyli również w pracach Regionalnego (obecnie Świętokrzyskiego) Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej oraz Grup Tematycznych, prowadzonych przez ROPS. W latach 2018-2019 OWES działały także w ramach Świętokrzyskiego Konwentu Podmiotów Reintegracyjnych jako przedstawicielstwo w Krajowej Sieci Reintegracji¹⁷.

Jak wspomniano, **obie strony oceniły współpracę jako udaną i ważną.** Z jednej strony, autorytet ROPS uwierzytelnia działalność OWES-ów, ułatwiając im niejako wejście w kooperację z danym podmiotem, który dotąd nie miał do czynienia z sektorem ekonomii społecznej (w związku z czym odnosił się do niego z rezerwą). Z drugiej zaś, doświadczenie pracowników OWES w pracy ze środowiskiem lokalnym oraz znajomość jego uwarunkowań umożliwia lepsze dopasowanie i skoordynowanie działań prowadzonych przez ROPS. Nie bez znaczenia było wspomniane już wspólne ustalanie zasad współpracy czy planów działań OWES.

¹⁷ Projekt „Krajowa Sieć Reintegracji – wzmocnienie instytucji zatrudnienia socjalnego w działaniach polityki społecznej wobec wykluczenia społecznego”, realizowany w ramach Działania 2.5 Skuteczna pomoc społeczna Oś priorytetowa II: Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020, w terminie 01.10.2017-31.12.2019; projekt realizowany był w partnerstwie przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej oraz Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.

Przedstawiciele ROPS, zapytani o różnice w ocenie współpracy z ŚOWES i KOOWES twierdzili, że w obu przypadkach przebiegała ona bez większych trudności.

Współpraca z Instytucją Zarządzającą RPO WŚ na lata 2014-2020:

OWES ściśle i bieżąco współpracują z Instytucją Zarządzającą RPO WŚ, głównie ze względu na fakt, iż OWES realizują usługi wsparcia ekonomii społecznej poprzez projekty współfinansowane ze środków RPO WŚ.

Przedstawiciele IZ utrzymują stały kontakt z kierownictwem OWES-ów (m.in. w zakresie obsługi OWES pod względem formalnym, w tym weryfikacji wniosków o płatność).

Jak wynika z przeprowadzonych wywiadów z przedstawicielami OWES, Instytucja Zarządzająca **stara się szybko odpowiadać na problemy zgłaszane przez OWES.**

Jako przykład można podać chociażby **szybką reakcję IZ RPO na kryzys związany z pandemią.** IZ RPO szybko wyraziła zgodę na przesunięcie części środków finansowych OWES (wynikających z powstałych oszczędności) i rozdysponowanie ich na przeciwdziałanie negatywnym skutkom pandemii w funkcjonowaniu podmiotów ekonomii społecznej czyli realizację tzw. mechanizmu zakupów interwencyjnych.

Kolejnym przykładem dobrej współpracy z IZ RPO i jednocześnie z ROPS, jest **ustanowienie kryterium dostępu w regulaminie konkursu dot. Działania 9.1 „Aktywna integracja zwiększająca szanse na zatrudnienie” w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020**, mówiące o konieczności współpracy beneficjentów projektów w ramach Osi IX z ośrodkami wsparcia ekonomii społecznej w zakresie tworzenia miejsc pracy w PES. Celem tego działania było ułatwienie współpracy pomiędzy OWES a podmiotami realizującymi projekty współfinansowane ze środków RPO dot. wspierania uczestników tych projektów pod kątem możliwości podjęcia przez nich zatrudnienia w podmiotach ekonomii społecznej. **Wprowadzenie tego kryterium stanowiło odpowiedź na zgłaszane przez OWES trudności** w zakresie pozyskiwania danych osób uczestniczących w projektach realizowanych przez ośrodki pomocy społecznej. W efekcie, OWES uzyskiwały dostęp do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, które przeszły już ścieżkę aktywizacji i mogły wejść lub powrócić na rynek pracy.

Przedstawiciele Instytucji Zarządzającej byli również włączeni w prace Regionalnego (obecnie Świętokrzyskiego) Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej oraz są członkami Grup Tematycznych działających przy ROPS.

Współpraca OWES i IZ nie była tak intensywna jak w przypadku ROPS, niemniej jednak wynika to z zakresu zadań realizowanych przez IZ – w przypadku ośrodka wspólne działania miały charakter bardziej operacyjny i w dużej mierze odbywały się „w terenie”, natomiast IZ stanowi organ odpowiadający za sprawną realizację całego programu operacyjnego (w tym w dużej mierze od strony formalnej). Pomimo

mniej intensywnej współpracy, kooperacja ta jest nieodzowna z punktu widzenia prawidłowej realizacji projektów OWES. Dzięki współpracy, OWES-y mają również pewien wpływ na treść zapisów dokumentów, które bezpośrednio wpływają na ich działania.

Wypowiedzi uczestników wywiadów (przedstawicieli IZ oraz kadry zarządzającej OWES) wskazują na pozytywny przebieg dotychczasowej współpracy. Jak zapisano wcześniej, **IZ na bieżąco reaguje na zgłaszane przez ośrodki problemy i przez to została oceniona jako „wspierająca”**. Gdy pojawiały się trudności (na początku wdrażania pierwszej edycji projektu) organizowano wspólne spotkania mające na celu ich pokonanie (OWES-y składały wówczas zapytania i prośby do IZ o wyjaśnienia czy interpretacje określonych zapisów czy definicji). **IZ utrzymuje gotowość do odbywania podobnych narad, w sytuacji napotkania na problemy w toku realizacji projektów OWES**. Nie wskazano jednak, aby dotychczasowa współpraca z ośrodkami wymagała poprawy.

Współpraca z uczelniami wyższymi:

W 2019 roku KOOWES wspólnie z ROPS nawiązał współpracę z Uniwersytetem Jana Kochanowskiego w Kielcach, której celem było zachęcenie do wprowadzenia tematyki ekonomii społecznej do programów studiów. W wyniku tych działań rozpoczęto procedurę uruchomienia specjalności: Ekonomia Społeczna na kierunkach ekonomicznych prowadzonych przez tę uczelnię. Opracowano dokumentację oraz koncepcję, która ostatecznie została zatwierdzona przez władze uczelni. **W 2019 r. Uniwersytet wprowadził specjalność: ekonomia społeczna.**

Od 2016 roku w ramach Światowego Tygodnia Przedsiębiorczości **ROPS - przy aktywnej współpracy obu OWES - organizuje Dni Ekonomii Społecznej na kieleckich uczelniach wyższych**. Celem tej inicjatywy jest kształtowanie postaw przedsiębiorczych wśród młodzieży w obszarze ekonomii społecznej i popularyzacja wiedzy o ekonomii społecznej w środowisku akademickim. W ramach tych Dni odbywają się specjalnie zorganizowane wykłady (połączone z dyskusją z liderami podmiotów ekonomii społecznej, ekspertami), debata oksfordzka, panel ekspercki i wiele innych form, które przybliżają studentom przedsiębiorczość społeczną i możliwości jakie niesie zaangażowanie w sektor ekonomii społecznej. **Oba OWES nie tylko uczestniczą w organizacji tego wydarzenia, ale i biorą aktywny udział w debatach oksfordzkich i wykładach**. W 2018 i 2019 roku Dni Ekonomii Społecznej odbyły się z udziałem studentów Politechniki Świętokrzyskiej i Uniwersytetu Jana Kochanowskiego. W 2020 r. – ze względu na pandemię – wydarzenie nie odbyło się.

Współpraca pomiędzy OWES-ami:

Oba świętokrzyskie OWES współpracowały również pomiędzy sobą, choć współpraca ta odbywała się głównie na poziomie kierownictwa. Dotyczyła ona m.in.:

- szeroko pojętej wymiany informacji i doświadczeń,
- konsultacji i pomocy w rozwiązywaniu problematycznych kwestii,
- przekazywaniu dobrych praktyk,
- wypracowywaniu wspólnych stanowisk w ważnych kwestiach, mających wpływ na rozwój sektora w regionie.

OWES - ze względu na podział terytorialny i ograniczenia projektowe - **nie podejmowały wspólnych działań i inicjatyw**. Należy jednak zaznaczyć, że część kadr jednego OWES była zaangażowana w działania na obszarze drugiego OWES. Mowa tu o mentorach rozwoju lokalnego, którzy działają na obu terenach.

Dzięki dobrej współpracy między samymi OWES i ROPS **uspójniono najważniejsze regulaminy dotyczące funkcjonowania OWES** m.in. regulamin przyznawania statusu przedsiębiorstwa społecznego i regulamin udzielania dotacji na utworzenie miejsca pracy. Dzięki temu **podmioty ekonomii społecznej mogły skorzystać z takiej samej oferty i wsparcia, niezależnie od tego na jakim obszarze województwa działały**.

Współpraca z jednostkami pomocy społecznej:

OWES współpracowały również z jednostkami pomocy społecznej w regionie, głównie z ośrodkami pomocy społecznej. Do nawiązania współpracy OWES z OPS przyczyniło się na pewno zamieszczenie **kryterium dostępu, zakładającego konieczność współpracy projektodawców z OWES w zakresie tworzenia miejsc pracy w PES**. Kryterium to – wynik uzgodnień pomiędzy ROPS, IZ RPO WŚ i OWES - zostało ujęte w regulaminie konkursu dot. Działania 9.1 „Aktywna integracja zwiększająca szanse na zatrudnienie” w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020. Celem tego działania było ułatwienie współpracy pomiędzy OWES a podmiotami realizującymi projekty współfinansowane ze środków RPO WŚ na lata 2014-2020 dot. wspierania uczestników projektu pod kątem możliwości podjęcia zatrudnienia w podmiotach ekonomii społecznej.

Współpraca OWES z ośrodkami pomocy społecznej polegała m.in. na:

- świadczeniu usług doradczych dla podopiecznych OPS w zakresie zakładania spółdzielni socjalnych (w tym opracowanie biznesplanu spółdzielni),
- szkoleniach pracowników OPS w zakresie ekonomii społecznej,
- zapewnieniu uczestnictwa klientów pomocy społecznej (podopiecznych OPS) w wizytach studyjnych w spółdzielniach socjalnych,
- współpracy podczas działań animacyjnych,
- współpracy przy przekształcaniu OPS w CUS – przygotowanie lokalnych organizacji do bycia partnerem dla CUS,

- wspólnym poszukiwaniu osób (klientów pomocy społecznej) do tworzenia grup inicjatywnych,
- informowaniu klientów pomocy społecznej (podopiecznych OPS) o możliwości utworzenia grupy inicjatywnej,
- pomocy w przekształcaniu grup inicjatywnych (osoby wykluczone społecznie) w podmioty ekonomii społecznej itp.

Analizując informacje pozyskane w toku wywiadów pogłębionych z udziałem przedstawicieli OPS można wskazać, że dotychczasowa współpraca z sektorem ekonomii społecznej była realizowana nawet od roku 2016 i dotyczyła:

- a) pomocy przy zakładaniu stowarzyszeń, pisaniu statutów,
- b) realizacji zadań gminnych (usługi w zakresie rehabilitacji, prowadzenie ośrodków wsparcia dziennego, klubów seniora, świetlic środowiskowych), co daje gminom oszczędności, a więc przyczynia się do lepszego zarządzania budżetem,
- c) usług w zakresie integracji różnych środowisk,
- d) wspierania społeczności lokalnej (w wymiarze rzeczowym, w tym osoby znajdujące się w kryzysie bezdomności, np. poprzez współpracę z Caritas),
- e) realizacji projektów partnerskich w ramach budowania sieci współpracy pomiędzy organami JST a podmiotami trzeciego sektora.

Współpraca z KOOWES, realizowana już od poprzedniego okresu programowania, polegała na korzystaniu z usług doradczych, kiedy to OPS działał w kierunku utworzenia spółdzielni socjalnych, a doradcy KOOWES współpracowali przy tworzeniu profesjonalnych biznesplanów. Ośrodek prowadził również warsztaty dla członków spółdzielni.

W obecnym okresie programowania wszystkie projekty systemowe w zakresie aktywizacji zawodowej oparte są na współpracy z KOOWES. Jak zaznaczono podczas wywiadu, współpraca ta nie jest bardzo intensywna, niemniej wszędzie tam gdzie wsparcie KOOWES może okazać się przydatne, jest wykorzystywane.

Współpraca z ośrodkiem polegała także na organizacji szkoleń dla pracowników OPS w zakresie metod organizacji pracy środowiskowej. Z uwagi na brak zainteresowania klientów OPS tworzeniem PES, w obecnym okresie programowania współpraca z KOOWES w tym zakresie nie była możliwa.

Dotychczasowa współpraca z KOOWES została oceniona pozytywnie, niemniej zwrócono uwagę na potrzebę zwiększenia jej obecnej aktywności:

„Usługi są na bardzo wysokim poziomie. Może brakuje świeżości, dojścia do podmiotów, instytucji, które mogłyby z nich korzystać (...). Dobrze by było gdyby doradcy z KOOWES bardziej inicjowali tę formę, nie tylko w tradycyjnej inicjacji

typu wysłanie informacji o naborze mailowo, tylko gdyby przyszli do podmiotu (...) i bardziej ta relacja była nawiązywana w formie bezpośredniej.”

[Respondentka wywiadu pogłębionego – przedstawicielka OPS]

Z wypowiedzi respondentki można wnioskować, że mniejszy stopień współpracy z KOOWES jest również spowodowany brakiem świadomości odnośnie zadań jakie jest w stanie realizować OWES i jaka jest przypisana mu rola w procesie szeroko pojętego rozwoju ekonomii społecznej.

Dalsza współpraca z KOOWES warunkowana jest kierunkiem w jakim zmierza realizacja zadań pomocy społecznej – na ile usługi OWES będą wpisywały się w te potrzeby oraz jakim potencjałem (ludzkim) dysponować będzie dana gmina. **Zmiana podejścia do świadczenia usług (tworzenie centrów usług społecznych) daje duży obszar do zagospodarowania przez podmioty ekonomii społecznej.**

W przypadku ŚOWES, wyniki badania wskazują na podejmowanie współpracy z OPS jeszcze przed wybuchem pandemii COVID-19 (co w Polsce miało miejsce w marcu 2020 roku), aczkolwiek współpraca ta nie była tak intensywna jak w roku 2021 (który nie był objęty zakresem czasowym niniejszego badania). Pracownicy ośrodków pomocy społecznej uczestniczyli w szkoleniach, pracowano na rzecz zakładania stowarzyszeń, korzystano z doradztwa.

Jak zaznaczono, możliwość skorzystania ze wsparcia OWES (szczególnie wsparcia szkoleniowego) dostarczała inspiracji do wdrażania różnych metod działań, które to mogłyby pozytywnie wpływać na jakość usług świadczonych przez OPS.

„Na jednym ze szkoleń nawiązaliśmy współpracę z panem XXX i spodobał nam się sposób prowadzenia przekazu, wiedzy i to, co nam przedstawił. Stwierdziliśmy, że chcielibyśmy wdrożyć jakieś nowe rozwiązania, pomysły, żeby nasza praca była bardziej efektywna, lepiej nakierowana na społeczność lokalną. I w zasadzie od udziału w takim szkoleniu, gdzie pan XXX zainspirował nas tym wszystkim, tak dalej się potoczyło.”

[Respondentka wywiadu pogłębionego – przedstawicielka OPS]

OPS wyrażają chęć zintensyfikowania współpracy, która to została ograniczona ze względu na obostrzenia wywołane pandemią. Takie deklaracje świadczyć mogą o zadowoleniu z dotychczasowych wspólnych działań. Skuteczność tych działań warunkują możliwościami finansowymi, ale przede wszystkim poziomem

zaangażowania zespołu realizującego współpracę (zarówno po stronie OPS jak i OWES). Nie bez znaczenia jest również potencjał lokalny, w tym poziom rozwoju ekonomii społecznej na danym obszarze.

Wysoką jakość usług ŚOWES argumentowano zarówno sprawną organizacją wydarzeń, jak i dobrym przygotowaniem merytorycznym osób udzielających wsparcia. Podobnie jak w przypadku OPS współpracujących z KOOWES, **jako główne pole do dalszej współpracy z ŚOWES postrzega się tworzenie centrów usług społecznych.**

Podsumowując, w analizowanym okresie czasu oba OWES-y współpracowały z OPS, a współpraca ta opierała się przede wszystkim o wsparcie doradczo-szkoleniowe. Kooperacja odbywała się z większą intensywnością przed wybuchem pandemii, niemniej widoczna jest duża chęć powrotu do wcześniejszych działań (co z pewnością spowodowane jest dotychczasowymi, pozytywnymi doświadczeniami). Poza tym, dostrzegany jest potencjał OWES-ów w zakresie możliwości wsparcia OPS przy organizacji i realizacji zadań związanych z centrami usług społecznych.

Pomimo tych pozytywnych aspektów, **należy zwrócić uwagę na potrzebę dalszej promocji i podnoszenia świadomości pracowników systemu pomocy społecznej, w zakresie usług świadczonych przez OWES i korzyści jakie mogą przynieść.**

Współpraca z samorządem:

Współpraca OWES z JST realizowana była przede wszystkim poprzez **działania animacyjne**. Zgodnie z Planem Działania OWES – samorządy nie mogły być bowiem uczestnikami działań doradczych i szkoleniowych OWES, chyba że wchodziły w skład grupy inicjatywnej planującej działania w obszarze ekonomii społecznej. **Współpraca z JST i zachęcanie jej do współpracy z PES oba OWES realizowały głównie w ramach działań animacyjnych.**

Celem działań OWES, skierowanych do JST było m.in.:

- inicjowanie działań partnerskich pomiędzy JST i PES i zachęcanie tych podmiotów do wspólnej realizacji działań,
- zachęcanie JST do tworzenia spółdzielni socjalnych osób prawnych,
- zachęcanie JST do kupowania produktów i usług w PES,
- zwiększenie zakresu zadań publicznych, które mogą realizować PES, itp.

Zdaniem badanych, **OWES wspierały JST poprzez następujące działania:**

- upowszechnianie wiedzy nt. ekonomii społecznej (wsparcie edukacyjno-informacyjne), skierowane do pracowników urzędu,
- organizacja spotkań animacyjnych z udziałem przedstawicieli JST,
- zachęcanie do tworzenia spółdzielni socjalnych osób prawnych i pomoc merytoryczna na każdym etapie zakładania tych podmiotów,
- pomoc w realizacji wolontariatu,
- organizacja warsztatów na temat ożywienia społeczno-gospodarczego poszczególnych powiatów,
- zachęcanie do zlecania zadań publicznych PES, wsparcie merytoryczne przy opracowaniu diagnozy poszczególnych gmin,
- pomoc w stosowaniu przez JST klauzul społecznych w zamówieniach publicznych,
- wsparcie merytoryczne w przygotowaniu do przekształcenia Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Centrum Usług Społecznych,
- organizacja **wyjazdów studyjnych**, prezentujących dobre praktyki funkcjonowania spółdzielni socjalnych osób prawnych, w których przedstawiciele JST mogli wziąć udział, itp.

Analizując zagadnienie **współpracy JST z sektorem ekonomii społecznej** należy podkreślić, iż JST podejmowały taką współpracę jeszcze przed rokiem 2018.

Jak wynika z wywiadu z przedstawicielem JST z obszaru **działania KOOWES**, Fundacja PESTka była jedną z organizacji mocno angażującą się w działania odbywające się na terenie miasta Kielce. Działo się to w towarzystwie innych mniej lub bardziej zorganizowanych ruchów miejskich, co jednak warto podkreślić, sektor ekonomii społecznej uznano za ten bardziej „dojrzały”:

„Ekonomia społeczna jest ideą , ale też powiedziałabym że ona dojrzała (...). Ekonomia społeczna została refundowana dużą ilością projektów, na których te organizacje uczyły się konsumując te projekty. Jeżeli konsumowały te projekty to otarły się o całą biurokrację. Pod tym kątem są ludźmi bardziej zakorzenionymi w zakresie prawnym, niż ruchy miejskie które wywodzą się od potrzeb do możliwości ich realizacji, a nie od idei i od razu projektu który się realizuje.”

[Respondentka wywiadu pogłębionego – przedstawicielka JST]

Organizacje pozarządowe realizowały także usługi społeczne, z jednej strony będąc konkurencją dla jednostek samorządu, z drugiej zaś, odpowiadając na lokalne potrzeby (jako przykład można wskazać prowadzony na obszarze powiatu kazimierskiego ośrodek wspierający osoby starsze, który swoje usługi oferował

w kwotach bardziej przystępnych aniżeli podobne placówki prowadzone przez samorząd).

Jako nieocenioną uznano współpracę z sektorem ekonomii społecznej w ramach **realizacji działań integracyjnych**, stanowiących uzupełnienie innych działań samorządu.

Współpraca zarówno z KOOWES jak i ŚOWES odbywała się również na stopie mniej formalnej i polegała wówczas na **wspólnym omawianiu zagadnień prawnych czy pomysłów dotyczących rozwiązań obserwowanych problemów**, w tym na przykład konsultacji w zakresie tworzenia CUS.

Zintensyfikowanie współpracy JST z sektorem ekonomii społecznej było związane np. ze **zmianami jakie dokonywały się na szczeblu władz gminy**. Nowi władarze, bardziej otwarci na ideę ekonomii społecznej zaczęli tworzyć pole do współpracy. Tak było w przypadku miasta Kielce, gdzie w roku 2018 rozpoczęto działania zmierzające do powstania Centrum Organizacji Pozarządowych. W działaniach tych uczestniczyła m.in. Fundacja PESTka.

W omawianym okresie, we współpracy JST z sektorem ekonomii społecznej **realizowano wolontariat**, podejmowano działania na rzecz utworzenia pierwszej spółdzielni socjalnej (dotyczy pierwszej spółdzielni powołanej przez osoby prawne – powiat starachowicki), tworzone swego rodzaju koalicje organizacji pozarządowych, które miały wspierać określone grupy mieszkańców (tu również należy wskazać powiat starachowicki oraz działania na rzecz seniorów; efektem tych działań było powołanie do życia Centrum Inicjatyw Senioralnych).

Współpraca samorządów z organizacjami pozarządowymi to również **wspólna organizacja i promocja wydarzeń** (np. sportowych), podczas której podmioty ekonomii społecznej były wspierane w formie mikrograntów.

Przedstawiciele JST wskazywali również na współpracę z sektorem w zakresie **wspierania mieszkańców, w tym dzieci i młodzieży, rodzin** (realizacja projektów związanych z rodzicielstwem), a także **prowadzenia działań integrujących lokalną społeczność**.

Jeden z przedstawicieli JST (działającej na obszarze działania ŚOWES) zadeklarował, że samorząd podejmował współpracę z sektorem ekonomii społecznej już w roku 2014, a polegała ona na utworzeniu spółdzielni socjalnej (na podstawie porozumienia urzędu gminy oraz stowarzyszenia). Spółdzielnia dała wówczas możliwość uzyskania zatrudnienia kilku osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym. Współpraca z ŚOWES rozpoczęła się na początku roku 2018 - dzięki kooperacji utworzono miejsca pracy, które na moment realizacji niniejszego badania nadal funkcjonowały.

W innym przypadku wskazano, że dzięki ŚOWES oraz jego wsparciu w postaci szkoleń oraz organizacji wizyt studyjnych, możliwe było zaznajomienie się ze

specyfiką działalności spółdzielni socjalnych, co wówczas, z punktu widzenia samorządów, stanowiło cenne doświadczenie.

W omawianym okresie **w dużym stopniu działania OWES nastawione były na wzbudzenie w przedstawicielach JST poczucia społecznej odpowiedzialności i wsparcia dla działań wpisujących się w realizację polityki społecznej** m.in. poprzez zwiększenie skali zlecania PES zadań publicznych przez JST czy wykorzystania przez JST zapisów w zapytaniach/przetargach wspierających sektor. Przedstawiciele **KOOWES** wspierali również merytorycznie kwartalne spotkania zespołu rozwoju usług społecznych, który powstał przy Centrum Usług Społecznych w Starachowicach (obecnie realizatorami części usług są podmioty sektora ekonomii społecznej). Powodem zaangażowania KOOWES był duży opór ze strony pracowników MOPS (który to miał być przekształcony w CUS). Ośrodek wsparcia ekonomii społecznej zorganizował dla kadry OPS szkolenia, których celem było przygotowanie ich do nadchodzących zmian. Efektami tych działań były przede wszystkim zmiana dotychczasowego podejścia pracowników do idei CUS oraz zwiększenie ich zaangażowania.

Przedstawiciele OWES organizowali też **warsztaty ożywienia społeczno-gospodarczego** w poszczególnych powiatach, w których udział brali: samorząd lokalny, organizacje pozarządowe, liderzy, aktywni obywatele oraz przedsiębiorcy.

Efektom współpracy OWES z JST było m.in. **zawarcie międzygminnego porozumienia o współpracy w zakresie rozwoju ekonomii społecznej** (dotyczy powiatu starachowickiego będącego w obszarze działalności KOOWES, który rozpoczął współpracę z ośrodkiem przed rokiem 2019). W ramach współpracy KOOWES z powiatem starachowickim doszło również do przekształcenia podmiotu działającego jako stowarzyszenie, w przedsiębiorstwo społeczne i nawiązania kooperacji w zakresie wspierania seniorów.

Jest to przykład tego, że kooperacja z OWES pozwalała na rozwinięcie współpracy JST z PES, do czego samorząd czuł się lepiej przygotowany (właśnie dzięki wsparciu ośrodka). W podobnym tonie wypowiadała się jedna z osób reprezentujących JST z obszaru ŚOWES, która potwierdziła, że ośrodek wspierał samorząd swoją wiedzą odnośnie tego gdzie i w jaki sposób można chociażby starać się o środki dla wsparcia lokalnej ekonomii społecznej.

Analiza wyników badania, uzyskanych z indywidualnych wywiadów pogłębionych przeprowadzonych z przedstawicielami JST oraz pracownikami OWES, wykazała liczne **trudności i bariery utrudniające nawiązanie współpracy pomiędzy OWES a samorządem**.

Najczęściej wymieniane to m.in.:

- sceptyczne podejście do idei ekonomii społecznej wśród władz gminy (postrzeganie ekonomii społecznej jako rozdawnictwa),
- postrzeganie przez JST organizacji pozarządowych jako „podmioty roszczeniowe”, które chcą pozyskać jak najwięcej funduszy, a przy tym zbudować kapitał społeczny i polityczny,
- postrzeganie PES nie jako partnera, lecz jako konkurencję wobec działań podejmowanych przez gminę i jej jednostki,
- brak zainteresowania przedstawicieli JST współpracą z PES,
- niewystarczająca wiedza wśród JST o możliwościach, potencjale i ofercie PES,
- nieufność i opór ze strony pracowników niektórych jednostek,
- zróżnicowanie interesów: pewne rozwiązania wypracowane na szczeblu eksperckim (np. we współpracy z OPS, PCPR) nie znajdują zrozumienia na szczeblu decyzyjnym (wójt, burmistrz, prezydent),
- niewystarczająca liczba gminnych/powiatowych rad działalności pożytku publicznego, z którymi można nawiązać współpracę,
- duże obciążenie pracowników JST obowiązkami, co powoduje niechęć do angażowania się w nowe inicjatywy.

W sytuacji, gdy napotkano niechęć lub znikome zainteresowanie ze strony JST, OWES organizowały spotkania w węższym gronie (a nawet jednoosobowe), by zminimalizować ryzyko konfliktu interesów, który mógłby już na samym początku uniemożliwić podjęcie inicjatywy bądź współpracy. Zawieszano wówczas działania i ponawiano próbę pracy nad danym terenem po jakimś czasie. Jak zaznaczano podczas wywiadów, w takiej sytuacji właściwym rozwiązaniem wydaje się skoncentrowanie nie na zaangażowaniu samorządu za wszelką cenę, a na wsparciu i promocji liderów (osób bądź podmiotów), jak to określono „lokomotywy”, które rozwijają się i współpraca z którymi może posłużyć jako przykład udanej (i opłacalnej) kooperacji z sektorem ekonomii społecznej.

Jak zauważył jeden z respondentów (przedstawiciel JST) działania mające na celu budowanie świadomości na temat ekonomii społecznej i korzyści jakie niesie, powinny odbywać się już wewnątrz urzędu:

„Aby walczyć nawet z mocno zakorzenionym włodarzem, bardzo dużym ułatwieniem jest przyjmowanie świeżej krwi do urzędu, urzędników z nowego pokolenia. (...) Przyjmowanie do urzędu ludzi z trzeciego sektora, nie po to żeby ich uwięzić w jakąś biurokrację, tylko żeby korzystać z doświadczenia mieszanych środowisk, to najlepszy sposób na dużą efektywność.”

[Respondentka wywiadu pogłębionego – przedstawicielka JST]

Kwestią poruszoną podczas wywiadów indywidualnych był również stan ekonomii społecznej na danych obszarze. Jak wynika z udzielonych odpowiedzi, **obserwacje przedstawicieli JST różnią się w zależności czy mowa jest o obszarze działań KOOWES czy ŚOWES.**

W przypadku obszaru działania KOOWES tj. subregionu północnego przedstawiciele JST wskazywali, że **podmioty z sektora całkiem dobrze poradziły sobie w dobie pandemii, co miałyby świadczyć o ich zdolności do adaptacji i umiejętności działania w mało sprzyjających warunkach.** Mówiono również o zacieśnianiu współpracy z samorządem, przy jednocześnie stosunkowo **małej skali współpracy pomiędzy samymi PES.** Inny z respondentów zaznaczył natomiast, że wśród działających na obszarze powiatu podmiotów obserwuje głównie działania na zasadzie aktywności, aniżeli prowadzenia stałej, ukierunkowanej na dalekosiężne cele działalności. Tego typu aktywność (jak to określono – „kanapowa”), mimo, iż jest potrzebna społeczności lokalnej, to nie przynosi jej długofalowych korzyści oraz nie buduje potencjału samego podmiotu. Dostrzega się jednak rozwój sektora na przestrzeni ostatnich lat, który przede wszystkim wynika z nabywania przez podmioty doświadczenia (np. w zakresie pozyskiwania środków czy realizacji określonych usług). Nabywanie doświadczenia odbywa się poprzez ciągłą aktywność, nie zaś poprzez wspomnianą aktywność.

Z wypowiedzi przedstawiciela JST **z obszaru ŚOWES** można wnioskować o niewielkim stopniu rozwoju ekonomii społecznej. Mowa była o **ciągłym balansowaniu podmiotów na pograniczu opłacalności**, co może wynikać z kilku czynników: **niechęci do zlecania PES zadań publicznych czy niewystarczającym przygotowaniu osób zarządzających tymi podmiotami, do funkcjonowania na otwartym rynku.** Wspominano również o trudnościach w znalezieniu odpowiednich pracowników, którzy niejako identyfikowaliby się z działaniami podmiotu i mocniej angażowali w jego rozwój.

W odniesieniu do przyszłości, **wskazano następujące pola do rozwoju sektora ekonomii społecznej oraz współpracy z JST:**

- przygotowanie do efektywnego wykorzystania środków unijnych, które dostępne będą w ramach kolejnej perspektywy finansowej,
- tworzenie sieci współpracy pomiędzy podmiotami – uzyskanie synergii ich działań (czyli tworzenie pewnego spójnego systemu, nie zaś rozproszonych, oderwanych od siebie działań),
- włączanie sektora do współpracy już na etapie diagnozy problemów, nie zaś dopiero na etapie gdy problemy zostały już zdefiniowane, a narzędzia ich rozwiązania wykreowane i narzucone,
- dalszy rozwój wolontariatu,
- tworzenie spółdzielni socjalnych,
- kontynuowanie działań animacyjnych.

Reasumując, współpraca jednostek samorządu terytorialnego z sektorem ES polegała na:

- organizacji corocznych imprez różnego typu (wspierane przez urząd w formule mikro grantów),
- wsparciu mieszkańców w zakresie bezpośrednim, przy udziale stowarzyszenia, realizującego projekty związane z rodzicielstwem, macierzyństwem, z integracją lokalnej społeczności,
- pomocy organizacjom pozarządowym w uzyskiwaniu funduszy, występowania wraz z nimi jako partner formalny,
- prowadzeniu lokalnego centrum wolontariatu, w ramach którego młodzież czynnie wspiera gminę w działaniach prospołecznych,
- zlecaniu prac gminnych (tu stosunkowo często wskazywano na realizację zadań związanych ze wsparciem osób starszych i z niepełnosprawnościami).

Podsumowując: analizując zagadnienia związane ze współpracą OWES z JST należy zauważyć, że jej zakres nie jest zbyt szeroki. Świadczy to m.in.

o **niewystarczającym poziomie wiedzy przedstawicieli JST** nie tylko na temat działalności i możliwości wsparcia OWES, ale i samej idei ekonomii społecznej. Przedstawiciele samorządu ciągle **w niewystarczającym stopniu są świadomi korzyści, wynikających ze współpracy z OWES i podmiotami ekonomii społecznej**, jak również potencjału i możliwości PES. To przekłada się na brak wystarczającego zainteresowania współpracą z PES i podejmowania działań na rzecz wspierania całego sektora. Warto zintensyfikować działania w tym kierunku.

Współpraca z biznesem:

Przedsiębiorstwa prywatne i inne podmioty komercyjne niemające statusu przedsiębiorstwa społecznego nie mogą być bezpośrednim odbiorcą działań ośrodków wsparcia ekonomii społecznej.

Podkreślić należy, iż OWES mają możliwość objęcia wsparciem przedsiębiorstw prywatnych, ale tylko w konkretnych sytuacjach np.:

- gdy przedsiębiorstwo lub inny podmiot działający w sferze biznesu jest zainteresowany utworzeniem PES,
- gdy przedsiębiorstwo lub inny podmiot komercyjny jest zainteresowany wspieraniem sektora ekonomii społecznej (wówczas otrzyma wsparcie jako otoczenie sektora ES w formie działań animacyjnych),
- gdy zostanie zdiagnozowana sytuacja wskazująca na możliwość bezpośredniej współpracy między przedsiębiorcą a PES np. pojawi się możliwość wspólnej realizacji działań, inicjatyw z PES lub w partnerstwie międzysektorowym, pojawi się możliwość zakupu przez przedsiębiorstwo komercyjne usług lub produktów wyprodukowanych przez PES lub utworzenia wspólnej oferty biznesowej z PES.

OWES starały się stwarzać możliwości i pole do kooperacji tych podmiotów z PES (np. poprzez wynajem pomieszczeń na potrzeby PES na bardzo perfekcyjnych warunkach, itp.). **Przedstawiciele biznesu uczestniczyli również w spotkaniach tematycznych, warsztatach i byli angażowani w budowanie marki lokalnej.**

Ułatwieniem dla nawiązania współpracy z biznesem było zaangażowanie przedstawicieli biznesu w prace Grupy Tematycznej ds. współpracy z nauką, NGO i biznesem (prowadzonej przez ROPS), a której członkami byli również przedstawiciele OWES i PES.

Współpraca z powiatowymi urzędami pracy:

Spośród wszystkich interesariuszy najmniej rozwinięta jest współpraca OWES z powiatowymi urzędami pracy pomimo, iż oba OWES deklarują chęć stałej współpracy z PUP. Ich zdaniem – **konieczność współpracy z PUP wynika z komplementarności prowadzonych przez te dwa typy podmiotów działań, w szczególności dotyczących aktywizacji zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.** Z tego też względu OWES uważają, iż PUP to jednostki, z którymi należałoby ściślej współpracować.

Jak wynika z analizy wywiadów, przeprowadzonych z przedstawicielami OWES – napotykali oni na pewne trudności i niechęć pracowników PUP podczas prób nawiązania współpracy. Ich zdaniem, spowodowane są one m.in.:

- małym zainteresowaniem ze strony PUP tworzeniem spółdzielni socjalnych,
- postrzeganiem OWES jako konkurencji dla działań PUP,
- skupieniem PUP na realizacji zadań ustawowych,
- niechęcią do podejmowania nowych, dotąd nierealizowanych inicjatyw i pewnych innowacji,
- brakiem wcześniejszych doświadczeń we wspieraniu sektora ekonomii społecznej.

Analizując powyższe bariery można dojść do wniosku, że przyczyną niechęci PUP do nawiązania współpracy z OWES jest przede wszystkim **mała świadomość PUP na temat roli ekonomii społecznej w rozwiązywaniu problemów rynku pracy.**

Zdaniem badanych przedstawicieli OWES w/w niechęć PUP udało się (przynajmniej częściowo) przezwyciężyć dzięki organizacji wspólnych warsztatów i szkoleń oraz **zaangażowaniu PUP w prace Grupy Tematycznej ds. współpracy międzyinstytucjonalnej** (OPS, PCPR, PUP, NGO), prowadzonej przez ROPS. Niemniej jednak współpracę z PUP uznają oni za niewystarczającą. **Warto podjąć działania ukierunkowane na zwiększenie świadomości przedstawicieli PUP w tym obszarze.**

Z wywiadów przeprowadzonych z przedstawicielami OWES i PUP wynika, że dotychczasowa współpraca powiatowych urzędów pracy z sektorem ekonomii społecznej polegała głównie na:

- organizacji spotkań uczniów z przedstawicielem organizacji społecznych (w ramach ogólnopolskiego tygodnia kariery),
- organizacji warsztatów grupowych dla osób bezrobotnych, poświęconych tematyce ekonomii społecznej,
- wsparciu procesu rekrutacji pracowników do przedsiębiorstw społecznych (np. poprzez zorganizowanie przez PUP spotkania osób bezrobotnych – klientów PUP, które mogłyby być zainteresowane pracą w takim podmiocie).

Współpraca z podmiotami reintegracyjnymi:

W toku badania jakościowego poruszono również wątek współpracy OWES z podmiotami reintegracyjnymi tj. podmiotami działającymi na rzecz osób w szczególnie trudnej sytuacji.

OWES podejmują również działania ukierunkowane na wspieranie podmiotów reintegracyjnych. Jak przyznali jednak przedstawiciele OWES, współpraca na linii OWES – podmioty reintegracyjne nie występuje na takim samym poziomie i w podobnym zakresie jak w przypadku pozostałych PES. Nie jest ona intensywna, aczkolwiek powinna być nawiązywana. Tym bardziej, że celem zarówno OWES jak i podmiotów reintegracyjnych jest wsparcie osób znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej i zawodowej.

Zarówno pracownicy ŚOWES, jak i KOOWES zgodnie podkreślają, iż zintegrowanie usług OWES z usługami podmiotów reintegracyjnych jest niewielkie. Może to wynikać z pewnego modelu przyjętego przez OWES, który zakłada, że kilku osobom wychodzącym z podmiotu reintegracyjnego trudno jest samodzielnie stworzyć sprawnie funkcjonujący podmiot. Z doświadczenia OWES wynika, że lepszym rozwiązaniem jest kojarzenie już funkcjonujących przedsiębiorstw społecznych poszukujących pracowników z podmiotami reintegracyjnymi, które potencjalnych pracowników mogłaby dostarczyć. Innymi słowy, **OWES skupia się bardziej na włączeniu podopiecznych podmiotów reintegracyjnych w już istniejące przedsiębiorstwa społeczne niż próbie utworzenia nowego podmiotu z udziałem podopiecznych.** Zdaniem OWES takie podejście ma dużo większe szanse na powodzenie.

Dlatego też OWES nie prowadziły działań zmierzających do utworzenia nowych podmiotów reintegracyjnych, za wyjątkiem Fundacji PESTka (jednego z partnerów KOOWES), która utworzyła samodzielnie jako fundacja 3 Kluby Integracji Społecznej: KIS „Perspektywa” w Kielcach, KIS „Szansa” w Mostkach i KIS „Rozwój” w Bęczkowie.

W ramach współpracy z podmiotami reintegracyjnymi w okresie objętym badaniem **KOOWES prowadził spotkania informacyjne i doradcze** we wspólnotach integracyjnych, mające na celu przybliżenie idei ekonomii społecznej i zachęcenie do tworzenia przedsiębiorstw społecznych przy istniejących podmiotach

reintegracyjnych. Jednakże działania te nie były kontynuowane, z uwagi na brak zainteresowania i odzewu ze strony podmiotów reintegracyjnych.

Efekty współpracy:

Opisywane formy i zakres współpracy OWES z w/w interesariuszami systemu ekonomii społecznej wpływają na efekty podejmowanych w kooperacji z OWES działań. Mianowicie:

- znajomość specyfiki lokalnej społeczności oraz potencjału sektora ekonomii społecznej na danym obszarze uzupełniała działania prowadzone przez instytucje regionalne (w tym ROPS) i pozwala na ich lepsze dopasowanie,
- pozytywne postrzeganie działań ROPS przez inne podmioty i autorytet tej instytucji wzmacniały wizerunkowo działania podejmowane przez OWES-y, czyniąc je bardziej wiarygodnymi i wartymi zainteresowania,
- samorządom umożliwiała realizację zadań z zachowaniem większego stopnia profesjonalizacji usług oraz przy niższych kosztach, a także poznania z bliska specyfiki działalności PES (co bez udziału OWES byłoby bardzo trudne),
- z punktu widzenia OWES współpraca z samorządami to przede wszystkim większe możliwości w zakresie budowania potencjału ekonomii społecznej na danym obszarze,
- współpraca z uczelniami to z jednej strony większe oddziaływanie zadań o charakterze promocyjnym, ale również możliwość wsparcia merytorycznego przy organizacji działań poświęconych ekonomii społecznej,
- współpraca pomiędzy samymi OWES to większa efektywność w zakresie poszukiwania najlepszych rozwiązań dla określonych zagadnień,
- współpraca z OWES to również większa dywersyfikacja usług OPS oraz lepsze przygotowanie merytoryczne pracowników ośrodków np. w zakresie tworzenia spółdzielni socjalnych,
- współpraca z biznesem to z kolei szansa dla PES na pozyskanie partnera, dzięki któremu mogły zapewnić sobie stałe przychody, a co za tym idzie, ciągłość funkcjonowania,
- współpraca z PUP, choć nieintensywna, zwiększała szanse na dotarcie do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (będących jedną z grup docelowych w ramach projektów OWES).

Z kolei mówiąc o efektach jakie powstały dzięki współpracy z OWES, należy wspomnieć m.in. o:

- tworzeniu spółdzielni socjalnych osób prawnych (współpraca OWES i JST),
- tworzeniu przedsiębiorstw społecznych (współpraca OWES i powiatowych urzędów pracy),
- sprawnym funkcjonowaniu Centrum Usług Społecznych (współpraca OWES, ROPS, JST i PES),

- rozwinięciu współpracy z podmiotami ekonomii społecznej na poziomie gminnym i regionalnym,
- wspieraniu działalności PES przez JST poprzez m.in. udostępnianie powierzchni biurowych, korzystanie przez JST z usług PES, stosowanie klauzul i aspektów społecznych w zamówieniach publicznych (współpraca OWES, JST, i ROPS),
- rozbudzaniu zainteresowania i chęci działania wśród osób zagrożonych wykluczeniem społecznym - klientów OPS (współpraca OWES i OPS),
- wypracowywaniu wspólnych stanowisk w ważnych kwestiach, mających wpływ na rozwój sektora w regionie (współpraca OWES i ROPS),
- budowaniu świadomości wśród młodzieży w zakresie ekonomii społecznej (współpraca OWES i ROPS),
- wsparcie PES w czasie pandemii z zastosowaniem mechanizmu zakupów interwencyjnych¹⁸ (współpraca OWES, OPS i PES, a także na linii OWES-ROPS oraz OWES-IZ RPO), itp.

Niektórzy przedstawiciele JST zaznaczali, że widoczne efekty byłyby również w stanie osiągnąć samodzielnie bez wsparcia OWES oraz sektora ekonomii społecznej. Niemniej podkreślano, że w przypadku np. realizacji zadań publicznych gminy, chodzi nie tyle o ich zrealizowanie (do czego samorząd jest zobligowany), ile o budowanie współpracy, wspieranie podmiotów działających na terenie danej gminy, uatrakcyjnienie działań i dotarcie z nimi do jak największej liczby mieszkańców. A to bez wsparcia OWES byłoby trudne.

Z punktu widzenia OWES bardzo ważna jest **dobra współpraca z ROPS**.

Wielokrotnie podkreślano, że przedstawicielom OWES czasami trudno jest samodzielnie nawiązać współpracę z JST bez udziału ROPS, chociażby ze względu na zdiagnozowane i wcześniej opisane bariery i trudności. ROPS w pewnym sensie firmuje i uwierzytelnia działania OWES, wzbudza zaufanie wśród samorządów, przez co niechęć z ich strony maleje.

OWES zgodnie podkreślają, iż **współpraca z ROPS jest bardzo istotna na pewnych poziomach np. promocji i upowszechniania ekonomii społecznej oraz inicjowania współpracy z JST**.

Przedstawiciele JST, uczestniczący w wywiadach, **również pozytywie odnosili się do swoich dotychczasowych doświadczeń ze współpracy z ROPS**. Samorządy są informowane o bieżących wydarzeniach, a reprezentant miasta Kielce zaznaczył,

¹⁸ W związku z rekomendacją Ministra Funduszy i Polityki Regionalnej, dotyczącą działań podejmowanych w projektach OWES w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych, wprowadzona została możliwość zastosowania mechanizmu wsparcia PES i PS poprzez dokonywanie przez OWES zakupów od tych podmiotów, produktów lub usług związanych z przeciwdziałaniem skutkom wystąpienia COVID-19. Zakupy są dokonywane w PES, w tym PS, dotkniętych skutkami wystąpienia COVID-19 w celu zapewnienia tym podmiotom zamówień oraz umożliwienia dalszego funkcjonowania.

że uczestniczył w pracach nad dokumentem programowym dotyczącym rozwoju ekonomii społecznej w regionie. **ROPS postrzegany jest jako instytucja otwarta na samorządy i skuteczna w swoich działaniach.**

Jakość współpracy oraz wsparcia świadczonego przez OWES na rzecz JST oraz ich jednostek organizacyjnych, oceniana była wysoko, niezależnie czy dotyczyła KOOWES czy ŚOWES.

Więcej informacji na temat oceny jakości usług OWES-ów zawarto w kolejnym punkcie niniejszego raportu.

5.7. Jakość usług świadczonych przez OWES

Oceny jakości usług OWES dokonano na podstawie badań ilościowych (CAWI/CATI) z udziałem przedstawicieli podmiotów będących klientami OWES-ów (n=204), a także badań jakościowych (wywiadów indywidualnych oraz triad) przeprowadzonych z klientami OWES, przedstawicielami JST oraz kluczowymi pracownikami ośrodków.

OWES posiadają system monitorowania i oceny pozwalający na weryfikację efektów działania pod kątem osiągania zamierzonych celów. **Monitoring usług świadczonych przez OWES prowadzony jest regularnie i w sposób ciągły.** Kadra kierownicza OWES na bieżąco monitoruje efekty udzielanego wsparcia – zarówno na poziomie klienta, jak i podmiotów współpracujących. Ma to na celu zarówno zapewnienie wysokiej jakości usług, jak i wstrzymanie się od realizacji działań nieefektywnych na danym obszarze.

Monitoring usług OWES obejmuje m.in.:

- systematyczne spotkania kadry OWES w celu analizy postępów objętych wsparciem klientów (ŚOWES),
- cykliczne monitorowanie efektów działań doradczych i udzielonego wsparcia – raz na kwartał (KOOWES),
- cykliczne (minimum 1 raz do roku) badanie stopnia zadowolenia klientów oferowanymi usługami (własne ankiety ewaluacyjne) – (ŚOWES i KOOWES),
- cykliczne monitorowanie przedsiębiorstw społecznych pod kątem ich kondycji, sytuacji organizacyjnej, stopnia rozwoju, struktury zatrudnienia i osiąganych przychodów (PS które otrzymały dotację – kwartalnie, pozostałe PS – raz do roku) – ŚOWES i KOOWES.

Upowszechnianie informacji o ofercie OWES:

Informacje na temat usług oferowanych przez OWES przekazywane są za pośrednictwem stron internetowych obu OWES, mediów społecznościowych, organizowanych spotkań animacyjnych, spotkań tematycznych, jak również przy okazji różnorodnych wydarzeń poświęconych ekonomii społecznej lub obszarom z nią związanym (np. rynkiem pracy). Pracownicy OWES przedstawiają ofertę OWES przy każdej możliwej okazji, szczególnie uczestnicząc w różnego rodzaju

wydarzeniach. OWES kontaktują się również bezpośrednio z potencjalnymi zainteresowanymi, przesyłając informacje drogą elektroniczną (m.in. na temat ofert lub wydarzeń).

Istotną drogą rozpowszechniania informacji na temat usług OWES jest „poczta pantoflowa” (przez informacje od podmiotów i osób współpracujących z ośrodkami wsparcia) oraz m.in. ośrodki pomocy społecznej. Jeden z OWES – mianowicie KOOWES wydaje biuletyn „ESencja”, w którym przybliża i pogłębia problematykę ekonomii społecznej.

Do upowszechniania informacji o OWES przyczynia się również ROPS, zamieszczając informacje dotyczące oferty OWES na swojej stronie internetowej lub poprzez media społecznościowe (np. informacje o planowanych wydarzeniach, naborach itp.).

Ocena wsparcia:

Zarówno w ocenie pracowników OWES, jak i ich klientów **oferta wsparcia jest elastyczna i dopasowana do potrzeb odbiorców**. Poprzedzona jest ona diagnozą, co pozwala zaoferować usługi uszyte na miarę. Dotyczy to zarówno jednostek samorządu terytorialnego, jak i innych podmiotów czy klientów indywidualnych.

Jak wynika z badania jakościowego przeprowadzonego z udziałem pracowników OWES oraz przedstawicieli klientów instytucjonalnych, dopasowywanie formy i rodzaju wsparcia następuje w dwojaki sposób: z jednej strony sam klient na bieżąco zgłasza OWES swoje potrzeby, z drugiej zaś strony pracownik OWES, znając sytuację danego podmiotu czy osoby, sam nawiązuje kontakt i wychodzi z konkretną propozycją.

Jak podkreślają przedstawiciele OWES, **nie obowiązuje jeden standardowy model wsparcia**.

„Nie ma takiego standardu, że każdy obowiązkowo musi mieć to, to i to wsparcie. Badamy co jest potrzebne podmiotowi, w jakim jest momencie rozwoju, jakie ma zasoby w tej chwili, czego by mu brakowało i staramy się wspólnie ustalić gdzie chcemy dotrzeć.”

- triada, KOOWES

Elastyczności oferty niewątpliwie sprzyja **możliwość skorzystania ze wsparcia specjalistów** (np. w zakresie zagadnień prawnych lub związanych z marketingiem),

którzy swoją wiedzą uzupełniają ofertę OWES. Pozwala to OWES jeszcze pełniej odpowiedzieć na potrzeby klientów.

Jak wynika zarówno z badania ilościowego jak i jakościowego, **klienci OWES bardzo dobrze oceniają dotychczasową współpracę oraz usługi, które im zaoferowano.**

Jeden z bloków tematycznych badania CAWI z udziałem klientów instytucjonalnych OWES (n=204), poświęcony został ocenie wsparcia oferowanego przez OWES.

Uczestnicy badania poproszeni zostali najpierw o wskazanie **form pomocy, z których skorzystali**, a w dalszej kolejności o ocenę jakości uzyskanego wsparcia i jego przydatności. Biorąc pod uwagę formy wsparcia, poddani badaniu **klienci instytucjonalni najczęściej korzystali z doradztwa specjalistycznego** (53% ankietowanych). Co trzeci podmiot korzystał ze wsparcia informacyjnego (dokładnie 32,7%), a co czwarty ze szkoleń specjalistycznych (23%) lub szkoleń przygotowujących do tworzenia PES (22,4%).¹⁹

Jak wynika z poniższej tabeli, badani klienci instytucjonalni KOOWES częściej korzystali ze wsparcia w postaci: doradztwa specjalistycznego, szkoleń przygotowujących do tworzenia PES, wsparcia finansowego i doradztwa biznesowego.

Z kolei wśród badanych klientów ŚOWES, nieco częściej korzystano ze wsparcia informacyjnego czy szkoleń specjalistycznych, co może wskazywać na nieco inne potrzeby klientów, ale również być wynikiem różnej specyfiki subregionów południowego i północnego. Jak zapisano w niniejszym raporcie, subregion północny, w jakim operuje KOOWES ma charakter aglomeracji, jest terytorialnie zwarty i lepiej rozwinięty gospodarczo, natomiast subregion południowy, będący obszarem działania ŚOWES-u, jest gorzej rozwinięty i ma charakter rolniczy.

Stąd, **podmioty z obszaru działalności ŚOWES częściej mogą potrzebować wsparcia informacyjno-szkoleniowego, zaś podmioty z terenu bardziej rozwiniętego (KOOWES) stawiają na doradztwo.**

Tabela 30. Rodzaj wsparcia z którego korzystali klienci OWES, z podziałem na KOOWES i ŚOWES

Rodzaj wsparcia	Ogółem w badanej próbie	klienci KOOWES	klienci ŚOWES
Doradztwo specjalistyczne	52,5%	60,0%	44,1%

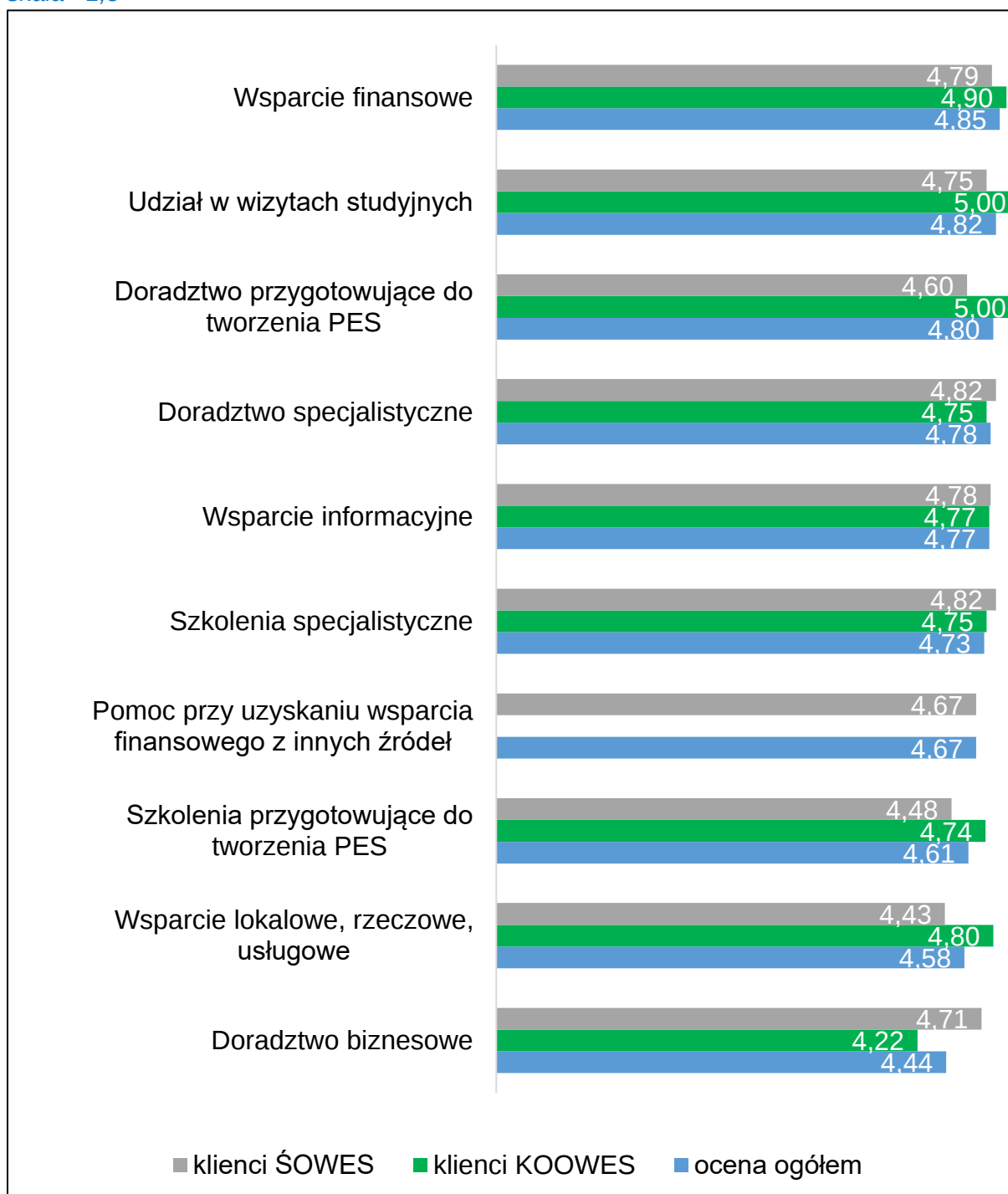
¹⁹ Sposób agregacji danych w materiałach przekazanych Wykonawcy przez OWES nie pozwala na prezentację rozkładu zmiennej „rodzaj wsparcia” z uwzględnieniem wszystkich jednostek znajdujących się w bazie, stąd należy mieć na uwadze, że prezentowane dane dotyczą wyłącznie przebadanej próby klientów instytucjonalnych.

Wsparcie informacyjne	32,7%	29,7%	35,6%
Szkolenia specjalistyczne	23,0%	16,0%	30,2%
Szkolenia przygotowujące do tworzenia PES	22,4%	23,0%	21,9%
Wsparcie finansowe	20,8%	21,0%	19,6%
Doradztwo biznesowe	8,2%	9,0%	7,4%
Wsparcie lokalowe, rzeczowe, usługowe	6,1%	5,0%	7,3%
Udział w wizytach studyjnych	5,6%	3,0%	8,2%
Doradztwo przygotowujące do tworzenia PES	5,1%	5,0%	5,3%
Pomoc przy uzyskaniu wsparcia finansowego z innych źródeł	3,1%	0%	6,3%

Źródło: badanie ilościowe CATI/CAWI z udziałem klientów instytucjonalnych OWES (n=204)

Następnie ankietowani ocenili **jakość uzyskanego wsparcia z wykorzystaniem pięciostopniowej skali** (gdzie „1” oznaczało bardzo źle, zaś „5” – bardzo dobrze). Odpowiedzi ankietowanych przedstawia poniższy wykres.

Wykres 40. Odpowiedzi na pytanie: „Jak oceniają Państwo jakość uzyskanego wsparcia?”; skala <1;5



Źródło: badanie ilościowe CATI/CAWI z udziałem klientów instytucjonalnych OWES (n=204)

Respondenci bardzo pozytywnie ocenili wszystkie rodzaje otrzymywanego w OWES wsparcia. Nie pojawiły się żadne negatywne, ani obojętne opinie. Średnia uzyskanych opinii wskazuje na wysoki poziom zadowolenia klientów z usług OWES (zbliżony do oceny 4,71). Należy podkreślić, że w podobnym stopniu dotyczy to obu OWES działających w regionie, aczkolwiek zauważyć można, iż **nieznacznie wyżej**

ankietowani ocenili jakość usług świadczonych przez KOOWES (średnia ocena 4,77) niż ŚOWES (średnia ocena 4,69.).

Najwyższe noty dotyczyły wsparcia finansowego (średnia ocena 4,85) , wizyt studyjnych (średnia ocena 4,82), doradztwa przygotowującego do tworzenia PES (średnia ocena 4,8). Oznacza to, że te formy wsparcia ankietowani ocenili jako w największym stopniu odpowiadające na ich potrzeby. **Najsłabiej z katalogu form wsparcia OWES** – choć wciąż wysoko – **oceniono wsparcie biznesowe** (średnia ocen 4,44). Dane te są bardzo podobne dla obu OWES:

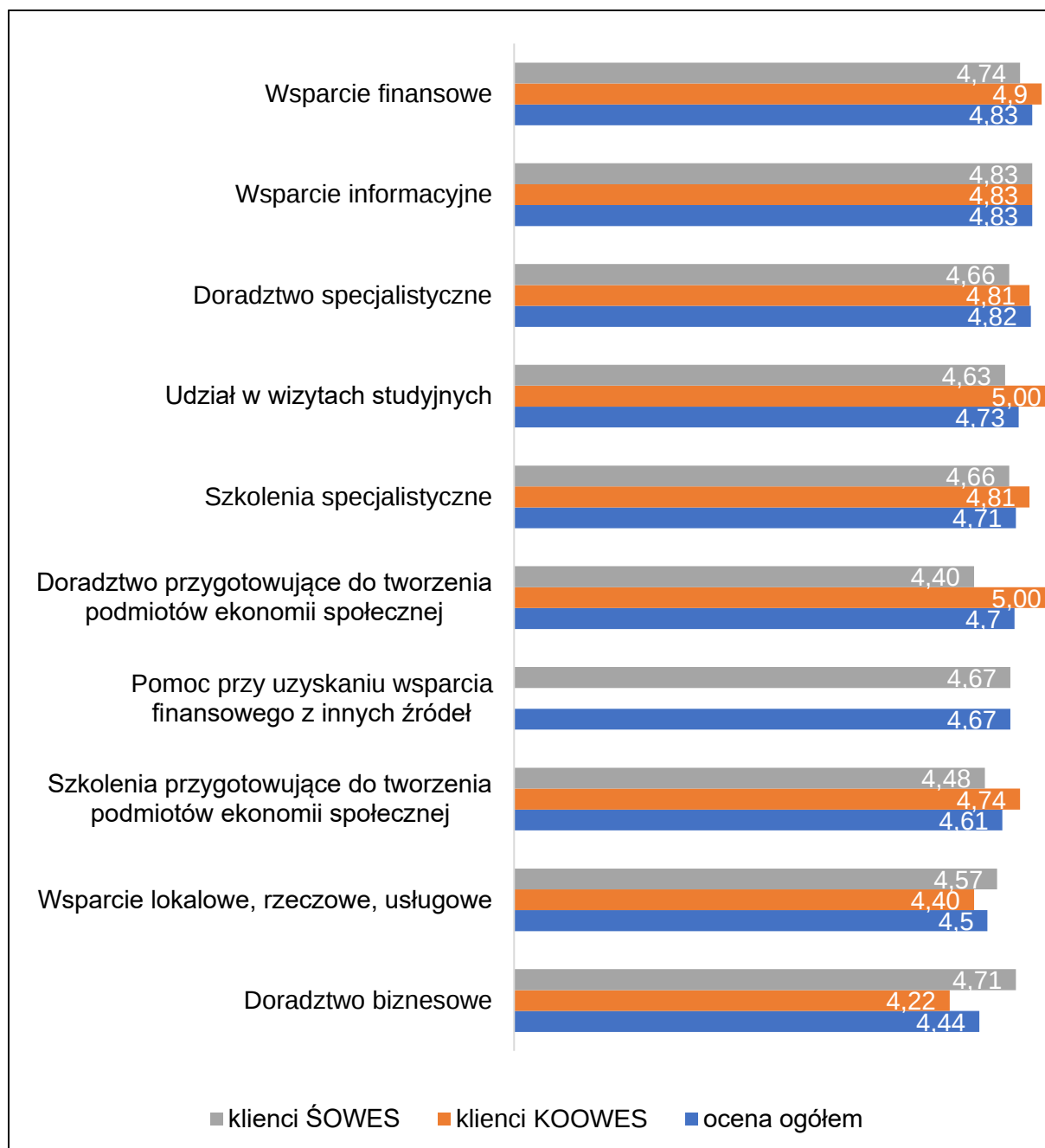
- **KOOWES** - najwyżej oceniono wizyty studyjne i doradztwo przygotowujące do utworzenia PES (KOOWES otrzymał tu maksymalne oceny: 5,0) oraz wsparcie finansowe (ocena 4,9), najsłabiej zaś oceniono doradztwo biznesowe (ocena 4,22). W przeciwieństwie do ŚOWES, KOOWES nie oferował pomocy przy uzyskaniu wsparcia finansowego z innych źródeł (dotyczy klientów instytucjonalnych uczestniczących w niniejszym badaniu).
- **ŚOWES** – nie otrzymał maksymalnych ocen dla żadnej formy wsparcia. Najwyżej oceniono wsparcie finansowe (4,79), wizyty studyjne (4,75), doradztwo przygotowujące do utworzenia PES (4,74), doradztwo specjalistyczne (4,82), wsparcie informacyjne (4,78) i szkolenia specjalistyczne (4,82). Najniżej oceniono wsparcie rzeczowe, lokalowe i usługowe (ocena 4,43).

W dalszej kolejności klienci instytucjonalni **oceniali przydatność otrzymanego wsparcia** z perspektywy potrzeb reprezentowanych przez nich podmiotów.

Podobnie jak w przypadku oceny jakości, również tutaj dominowały **noty pozytywne**. **Najwyżej oceniano przydatność wsparcia finansowego, informacyjnego (po 4,83), a także doradztwa specjalistycznego (4,82)**. Najniższe noty otrzymało natomiast doradztwo biznesowe (choć również ono ocenione zostało jako przydatne – 4,44).

Pomiędzy podmiotami korzystającymi ze wsparcia KOOWES i ŚOWES nie odnotowano znaczących różnic. Jedynie doradztwo przygotowujące do tworzenia PES zauważalnie wyżej oceniano w odniesieniu do KOOWES (5,0) niż ŚOWES (4,4). Należy jednak mieć na uwadze, że zebrane dane to opinie jedynie wycinka beneficjentów wsparcia OWES i nie powinno się na ich podstawie wyciągać daleko idących wniosków.

Wykres 41. Odpowiedzi na pytanie: „Jak oceniają Państwo przydatność uzyskanego wsparcia?”; skala <1;5>



Źródło: badanie ilościowe CATI/CAWI z udziałem klientów instytucjonalnych OWES (n=204)

Przydatność usług potwierdzono w toku badań jakościowych – ich uczestnicy (klienci indywidualni i instytucjonalni OWES) wskazywali konkretne sytuacje, w których wsparcie przełożyło się na widoczne efekty:

„Tak [było przydatne], bo sam pan wie, że na takim szkoleniu mówią np. o możliwości pozyskania środków, jak się pisze projekty i gdzie (...). O to właśnie nam chodziło – wiemy jak i gdzie złożyć, jak ma wyglądać projekt. Dwa razy z Urzędu Marszałkowskiego otrzymaliśmy dofinansowanie na nasze działania.”

[Respondent IDI – klient KOOWES]

„No jest niezbędne [wsparcie]. Prowadząc działalność gospodarczą mamy tyle kosztów, że każde wsparcie jest potrzebne (...). Wsparcie jak najbardziej przyczyniło się do polepszenia kondycji przedsiębiorstwa, ponieważ tak jak mówię, ulżyło mi to w ponoszonych kosztach, których jest jak pan sam wie bardzo dużo.”

[Respondent IDI – klient ŚOWES]

Warto także zaznaczyć, że zgodnie z wynikami badania ilościowego, aż **98,1% badanych klientów instytucjonalnych jest zdania, że oba OWES są skuteczne w swoich działaniach nakierowanych na wsparcie podmiotów ekonomii społecznej.**

Podsumowując: **Wysokie wartości ocen dla poszczególnych form wsparcia oferowanych przez OWES świadczą o ich wysokim dopasowaniu do potrzeb PES i PS.** Podkreślić należy, iż oceny te wystawiły zarówno podmioty współpracujące z KOOWES, jak i ŚOWES.

Jak wspomniano, stosunkowo najniżej oceniono doradztwo biznesowe, co może być związane z tym, że sami pracownicy OWES, w przeprowadzonych wywiadach indywidualnych przyznawali, że czasem OWES-om brakowało pewnego biznesowego obeznania, co mogło wpłynąć na jakość ich usług w tym zakresie.

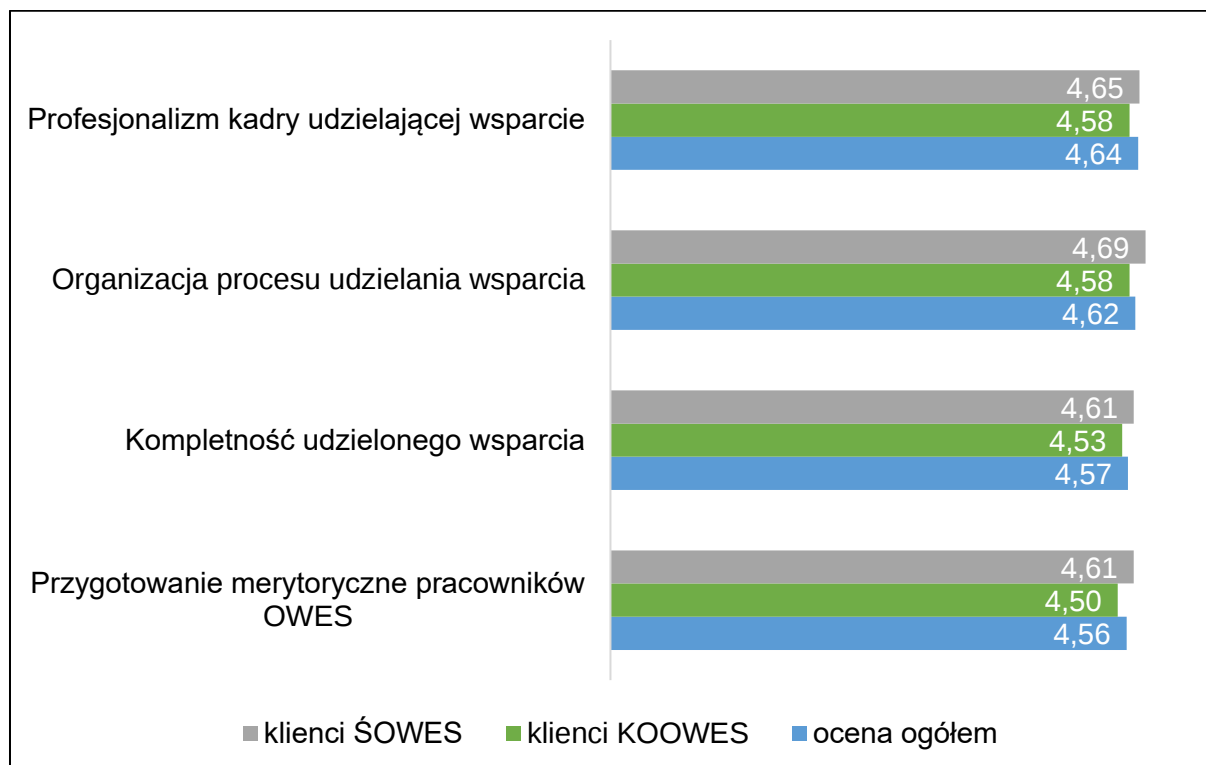
Istotną kwestią w ocenie otrzymanego wsparcia jest **ocena poszczególnych czynników, które mają wpływ na jakość udzielanego przez OWES wsparcia.**

Poprzez „jakość” rozumiano tu następujące aspekty:

- przygotowanie merytoryczne kadry (tj. posiadanie adekwatnej wiedzy na temat zagadnienia, co do którego wsparcie ma być udzielane),
- kompletność udzielonego wsparcia,
- organizacja procesu udzielonego wsparcia,

- profesjonalizm kadry udzielającej wsparcia (tj. wywiązywanie się z poczynionych ustaleń, terminowość, podejście do klienta).

Wykres 42. „Ocena czynników, mających wpływ na ocenę jakości udzielonego przez OWES wsparcia.”; skala <1;5>



Źródło: badanie ilościowe CATI/CAWI z udziałem klientów instytucjonalnych OWES (n=204)

Wszystkie wymienione czynniki, mające wpływ na ocenę jakości wsparcia OWES były pozytywnie ocenione przez przedstawicieli PES i PS, zarówno w KOOWES, jak i ŚOWES. W przypadku każdego z czynników dominują oceny pozytywne, nikt nie ocenił ich negatywnie, co z jednej strony świadczy o odpowiednim doborze kadry ośrodków, z drugiej o właściwej organizacji jej pracy (a przynajmniej taka jest perspektywa klienta). Pozytywny odbiór jakości usług OWES może rzutować na postrzeganie ośrodków w środowisku PES, a tym samym na większe zainteresowanie ich działaniami oraz wsparciem, którego udzielają. Jako że OWES-y są jednymi z kluczowym aktorów w zakresie rozwoju sektora ekonomii społecznej w regionie, ich wiarygodność oraz pozytywne doświadczenia wśród klientów są niezwykle istotne dla skuteczności i efektywności podejmowanych działań.

Średnia ocen w 5-punktowej skali oscyluje wokół 4,6. Ankietowani najwyżej ocenili **profesjonalizm kadry udzielającej wsparcia** – średnia ocena wyniosła 4,64, przy czym była nieznacznie niższa wśród klientów KOOWES. W drugiej kolejności najbardziej zadowolającym klientów elementem jest **organizacja procesu udzielanego wsparcia** (średnia dla ogółu 4,62; tu również nieco wyższe oceny odnotował ŚOWES: 4,69 wobec 4,58). Także w odniesieniu do dwóch pozostałych

elementów (kompletności wsparcia i przygotowania merytorycznego pracowników) **nieto wyższe oceny notował ŚOWES.**

Nie mniej, podobnie jak w przypadku oceny poszczególnych form wsparcia, **brak jest znaczących różnic na poziomie oceny jakości usług świadczonych przez KOOWES i ŚOWES.** Pewne jest, że te opinie są ze sobą powiązane: wysoka ocena pracowników ośrodków oraz wykonywanej przez nich pracy, przekłada się na ocenę otrzymanego wsparcia. Działa to również w drugim kierunku: klient zadowolony z usługi którą na jego rzecz świadczone, jest bardziej skłonny do wyrażenia pozytywnej opinii na temat osoby (osób), dzięki którym tę usługę otrzymał.

W toku wywiadów pogłębionych **przedstawiciele PES i PS podkreślali profesjonalizm, doświadczenie, a także dostępność doradców** (m.in. dyspozycyjność poza godzinami pracy) **oraz ich wysokie umiejętności interpersonalne.**

„Jest to bardzo uprzejma, doświadczona i kompetentna osoba, która ma długoletnie doświadczenie.”

„Zarówno kompetencje jak i jakość komunikacji jest bardzo dobra.”

[Respondenci IDI – klienci KOOWES]

„Zawsze byli dostępni, zawsze mieli czas na rozmowę.”

[Respondenci IDI – klienci ŚOWES]

Wśród wysokich ocen jakości wsparcia i przygotowania pracowników OWES do świadczenia usług pojawił się pojedynczy głos niezadowolenia odzwierciedlony w niskiej ocenie: jeden z klientów instytucjonalnych OWES, uczestniczący w jakościowej części badania, wyraził niezadowolenie z usług zewnętrznych (księgowych), do których go skierowano. Niska jakość tych usług spowodowała wiele trudności w kolejnych latach działalności podmiotu (tj. konieczność składania wyjaśnień, korygowania błędów itp.). W tej sytuacji można wysnuć wniosek, że kompetencje pracowników OWES mogą być przez niektórych oceniane przez pryzmat złych doświadczeń z innymi podmiotami, z których usług skorzystano z polecenia OWES.

Wniosek: Klienci instytucjonalni podkreślali, iż mogli liczyć na wsparcie OWES w każdym momencie. Jednocześnie bardzo wysoko ocenili kompetencje

i przygotowanie pracowników OWES do świadczenia usług - pracownicy OWES postrzegani są jako uprzejmi, kompetentni, uczciwi i kreatywni.

O ocenę jakości uzyskanego wsparcia poproszono również **klientów indywidualnych OWES** (ponownie wykorzystano pięciostopniową skalę ocen). Tak jak w przypadku klientów instytucjonalnych - niezależnie od formy uzyskanego wsparcia - **wśród ocen dominowały oceny dobre i bardzo dobre**. W poniższej tabeli przedstawiono średnie udzielanych ocen²⁰. Nieco wyżej niż pozostałe oceniono wsparcie w formie dotacji na utworzenie miejsca pracy w przedsiębiorstwie społecznym (a więc formę dającą niemal natychmiastową, namacalną korzyść – 4,89).

Z kolei niższe oceny odnotowano w przypadku wsparcia biznesowego (4,0), a więc tak samo jak miało to miejsce w przypadku klientów instytucjonalnych.

Tabela 31. Ocena wsparcia udzielanego przez OWES klientom indywidualnym; skala <1;5>

forma wsparcia	ocena ogółem
Doradztwo specjalistyczne	4,76
Szkolenie	4,69
Usługi biznesowe	4,00
Wsparcie informacyjne/animacyjne	4,60
Dotacja na utworzenie miejsca pracy w przedsiębiorstwie społecznym	4,89
inne	4,67

Źródło: badanie ilościowe CATI z udziałem klientów indywidualnych OWES (n=120)

Oceniając jakość usług OWES, warto również przytoczyć kilka wypowiedzi uczestników wywiadów pogłębionych, które to mogą wyjaśniać powody przyznawania wysokich ocen:

„Pracownicy OWES są bardzo wykwalifikowani, odpowiednie osoby na odpowiednim miejscu pracy, nigdy nie miałam wątpliwości do ich kompetencji, (...) spotkałam się z różnymi instytucjami a jednak OWES wykazuje się bardzo wysoką jakością świadczonych usług.”

[Respondent ID - klient KOOWES]

„Pan Marcin XXX, niesamowity profesjonalista. Rozmowa z nim to jest przyjemność. (...) jak bym miał problem, to jestem w stanie zadzwonić do pana Marcina i pewne rzeczy uzgodnić po godzinach pracy. (...) z tymi osobami, z którymi ja mam tutaj bezpośredni kontakt, co miesiąc,

²⁰ Z uwagi na małą licznosc wskazań w ramach określonych form wsparcia, nie zaprezentowano ocen z uwzględnieniem poszczególnych OWES.

czasem dwa razy w miesiącu, no to jest pełen profesjonalizm. Pani kierownik to chodząca encyklopedia. Nie było takiego problemu żebyśmy nie byli go w stanie generalnie rozwiązać.”

[Respondent ID - klient ŚOWES]

Działania OWES w celu podniesienia jakości usług:

OWES monitorują świadczone usługi regularnie i w sposób ciągły. Kadra kierownicza na bieżąco **poszukuje najlepszych rozwiązań** dla nietypowych sytuacji, z którymi spotykają się pozostali członkowie zespołu OWES. Zespół spotyka się cyklicznie i wymienia doświadczenia. **Wspólne działania i wspólne rozwiązywanie problemów**, korzystanie z doświadczenia pozostałych członków, niewątpliwie wpływa na jakość usług świadczonych przez OWES. Wsparcie zaoferowane konkretnemu podmiotowi często jest bowiem wynikiem pracy większego zespołu.

OWES pozostają również w **kontakcie z OWES z pozostałych województw**, co wzmacnia wymianę informacji oraz możliwość poznania rozwiązań, które sprawdziły się (bądź nie) w innych regionach.

Momentem który OWES wykorzystują na zweryfikowanie pewnych kwestii i rewizję sposobu działania, a który również wpływa na wysoki poziom usług jest **proces akredytacji**. Uzyskanie akredytacji to również dowód na to, że OWES działa zgodnie z najwyższymi standardami (wzbudza dzięki temu zaufanie u potencjalnych odbiorców usług). Zwrócono jednak uwagę na dużą ilość dokumentacji koniecznej do opracowania, co jest niezwykle czasochłonne.

Sposobem na zapewnienie jakości są też **szkolenia**, w których kadra OWES często uczestniczy. Podnoszenie kwalifikacji jest wymogiem opisanym w Standardach OWES, zgodnie z którymi należy dążyć do tego, aby każdy członek kadry podnosił swoje kompetencje poprzez szkolenia, warsztaty i doradztwo w wymiarze co najmniej 30 godzin rocznie. Jak podkreślano podczas wywiadów jakościowych, kadra obu OWES szkoli się chętnie i z większą intensywnością niż wymagana (poświęcając na to również swój prywatny czas). **Pracownicy OWES systematycznie podnoszą swoje kwalifikacje i wiedzę merytoryczną**, dążąc do tego, aby ich wiedza była jak najbardziej rzetelna i aktualna m.in.: pracownicy ŚOWES, chcąc lepiej poznać specyfikę działania i zarządzania w podmiotach komercyjnych, uczestniczyli w szkoleniach Prince 2.

Niezwykle istotnym czynnikiem, który wpływa na jakość usług jest **doświadczenie pracowników OWES** - praca z klientem, praca w terenie.

„Doświadczenia się nie kupi i najwięcej się uczę rozwiązując konkretne problemy konkretnych podmiotów”

[Triada KOOWES]

Kolejnym elementem, który – zdaniem OWES – wpływa na jakość świadczonych usług jest **wprowadzenie stanowiska doradcy biznesowego**. Pozwoliło to na zapewnienie pewnego balansu w ofercie, pomiędzy doradztwem w kwestiach typowo miękkich, społecznych a w kwestiach gospodarczych. Wcześniej, jak oceniono, ośrodkom brakowało „gospodarczego pazura”, co mogło w przeszłości przekładać się na mniejszą skuteczność działań podmiotów, które z doradztwa korzystały.

Działania, które mogą poprawić jakość usług:

Dominujące, pozytywne doświadczenia klientów OWES wpłynęły na brak ich oczekiwań i propozycji co do usprawnień czy działań, jakie można by wdrożyć by zwiększyć jakość usług ośrodków. Również katalog dostępnych form wsparcia uznano za kompletny i wyczerpujący.

„Nie przypominam sobie żadnych sytuacji żeby czegokolwiek brakowało, a wręcz przeciwnie, jak mieliśmy wewnętrzne problemy, to zawsze mogłam do nich zadzwonić i nie było najmniejszego problemu i jak tylko dali radę, to zawsze udzielali odpowiedzi i próbowali pomóc.”

[Respondent IDI – klient ŚOWES]

„Nie miałam potrzeb takich, żeby w czymś nie mógł mi OWES pomóc. To, co oferował OWES do tej pory to było wystarczające dla mnie, nic nie przychodzi mi do głowy o co można by było rozszerzyć usługi.”

[Respondent IDI – klient KOOWES]

Jednak elementem, który w opinii jednego z klientów instytucjonalnych ŚOWES, warto by wdrożyć, są **częstsze wizyty doradców w przedsiębiorstwach społecznych**. Wizyty te miałyby służyć analizie obecnego funkcjonowania podmiotu, w tym wskazaniu kwestii wymagających poprawy. Chodzi tu zarówno o sprawy związane z prowadzeniem księgowości czy zarządzaniem personelem.

Pracownicy OWES zapytani, co – ich zdaniem – mogłoby wpłynąć na poprawę jakości świadczonych usług odpowiedzieli, iż pomocne **mogłoby być większe**

zaangażowanie kadry OWES w działania i inicjatywy podejmowane na poziomie regionu, spotkania sieciujące, czy grupy tematyczne (np. jako partnera ROPS).

Podsumowując, zarówno usługi oferowane przez OWES, jak i sam proces świadczenia wsparcia oraz osoby w ten proces zaangażowane, zyskały pozytywne oceny klientów ośrodków. Taki wniosek płynie zarówno z analizy pozyskanych danych o charakterze ilościowym, jak i jakościowym. **Przygotowanie merytoryczne oraz profesjonalne podejście do klientów sprawiają, że usługi świadczone są na poziomie, który niemal całkowicie zadowala ich odbiorców. Oferta oceniana jest jako elastyczna i szyta na miarę potrzeb.** Nie obowiązuje jeden standardowy model wsparcia, a jego jakość zapewniania jest m.in. poprzez wspólne poszukiwanie rozwiązań dla sytuacji problemowych, uczestnictwo w szkoleniach oraz bieżący monitoring efektów działań – zarówno na poziomie klienta (np. ankiety ewaluacyjne), jak i podmiotów współpracujących.

Na wysoką jakość, oraz ogólne funkcjonowanie OWES, wpływa wiele różnych czynników, które bardziej szczegółowo opisano w kolejnym punkcie niniejszego raportu.

5.8. Czynniki oddziałujące na działalność OWES

Analiza całości zebranego materiału badawczego, w szczególności analiza danych pozyskanych z indywidualnych wywiadów pogłębionych z kadrą zarządzającą OWES (n=5), przedstawicielami JST (n=10) oraz triad przeprowadzonych z pracownikami ROPS (n=1) i kluczowymi pracownikami OWES (n=2) pozwoliła na zdefiniowanie czynników, które wpływają na jakość i skuteczność prowadzonych przez OWES działań. Czynniki te można podzielić na wewnętrzne – zależne od OWES i zewnętrzne – czyli takie, na które OWES nie mają wpływu.

Do czynników wewnętrznych zaliczymy:

- [pozytywne] działanie w partnerstwie, opartym na kooperacji kilku podmiotów, z których każdy ma swoją specjalizację i doświadczenie,
- [pozytywne] podział terytorialny pomiędzy partnerami w OWES,
- [pozytywne] zaangażowana, przygotowana merytorycznie i doświadczona kadra,
- [pozytywne] zwiększenie zasobów kadrowych OWES w nowej edycji projektu, [pozytywne] stabilność kadr (wieloletnia współpraca z tymi samymi osobami),
- [pozytywne] współpraca z animatorami lokalnymi – ludźmi wywodzącymi się z danego środowiska,
- [pozytywne] większe niż w latach poprzednich środki finansowe przeznaczone na projekty OWES,
- [pozytywne] klarowny podział obowiązków i zadań pomiędzy kluczowymi pracownikami OWES,
- [pozytywne] rozpoznawalność OWES w środowisku.

Jednym z czynników wewnętrznych, wpływających na działalność OWES jest **funkcjonowanie w konsorcjum**. Przedstawiciele OWES bardzo pozytywnie odnoszą się do takiej formy kooperacji ze względu m.in. na zróżnicowany zakres działań i specjalizacji partnerów, którzy uzupełniają się wiedzą i doświadczeniem, przez co mogą zaoferować klientom bardziej kompleksową ofertę wsparcia. Funkcjonowanie w konsorcjum pozwala również na zastępowalność w terenie oraz zapewnienie płynności finansowej OWES. Wiąże się ono z koniecznością dochodzenia do konsensusu przy rozbieżności zdań partnerów, co – w opinii jednych jest zaletą, a według innych – wadą. Z jednej strony wymaga to ustępstw, zaś z drugiej powoduje, że dany problem przeanalizowany jest bardzo dokładnie, a przyjęte rozwiązanie optymalne. Funkcjonowanie w konsorcjum wymaga również uwzględnienia różnej kultury i sposobu prowadzenia organizacji tworzących OWES. Każdy z partnerów prowadzi działania w określonym zakresie, ma swoje wewnętrzne regulacje (regulaminy, statut), które należy uwzględniać organizując pracę całego OWES. Jedynym minusem jest konieczność „uwspólniania” stanowisk i wypracowania pewnego kompromisu. Pomimo kilku niedogodności, **funkcjonowanie w konsorcjum zostało uznane za czynnik pozytywnie wpływający na działalność OWES.**

Dokonany w ramach konsorcjum **podział terytorialny** pomiędzy poszczególnymi partnerami również jest czynnikiem, który **pozytywnie wpływa na jakość świadczonego wsparcia**. Każdy z partnerów OWES ma przypisany konkretny obszar, za który odpowiada i na terenie którego świadczy kompleksowe wsparcie. Pozwala to na dokładne poznanie środowiska lokalnego, jego problemów i zasobów, co daje możliwość zaplanowania spójnego wsparcia w celu wykreowania ciekawych i dojrzałych inicjatyw w obszarze ekonomii społecznej. Taki podział przyczynia się również do budowania rozpoznawalności w konkretnym środowisku.

Niezwykle ważnym czynnikiem pozytywnie wpływającym na jakość i skuteczność działań OWES jest **kadra: zaangażowana, przygotowana merytorycznie i doświadczona**. Przygotowanie merytoryczne kadry jest jednym z wymogów ujętych w Standardach OWES. OWES traktują zapisy tego dokumentu jako niezbędne minimum, stawiając sobie poprzeczkę dużo wyżej. Doradcami ogólnymi są osoby działające w sektorze ekonomii społecznej od wielu lat, w tym aktywnie angażujące się w działalność PES. Doradcy biznesowi często mają doświadczenie w prowadzeniu własnej firmy, przez co mogą podzielić się nie tylko wiedzą teoretyczną, ale również praktycznym doświadczeniem. Duże znaczenie ma **stabilność kadr OWES** – wsparcie w OWES świadczą od lat te same osoby, które potrafią nawiązywać długotrwałe relacje i współpracę z samorządem i społecznością lokalną. To przekłada się na zaufanie potencjalnych odbiorców i umożliwia kontynuację działań na danym obszarze.

Do pozytywnych czynników, mających wpływ na skuteczność działań OWES, należy również **zaangażowanie w charakterze animatorów lokalnych osób wywodzących się z danego środowiska i/lub mieszkających na danym terenie.**

W nowej edycji projektu **zwiększono zasoby kadrowe OWES**, w tym m.in.: uetatowano najważniejsze funkcje, zwiększono dostęp do specjalistów oraz zatrudniono specjalistę ds. reintegracji. Zastosowanie umów o pracę (w przypadku doradców ogólnych, biznesowych, animatorów, itp.) zwiększyło dostępność i dyspozycyjność pracowników, dało poczucie stabilizacji, co okazało się korzystne zarówno dla kierownictwa OWES, jak i klientów.

Powyższe czynniki sprawiły, iż **OWES są rozpoznawalne w subregionach**, na terenie których działają. Przez wiele lat pracy na danym terenie oba OWES wypracowały sobie dobrą opinię w środowisku, kojarzone są z wysoką jakością oraz cieszą się zaufaniem potencjalnych odbiorców wsparcia.

Do czynników zewnętrznych zaliczymy:

- [negatywne] uwarunkowania terytorialne – specyfika subregionów,
- [negatywne] pandemia COVID-19, która spowodowała wstrzymanie niektórych działań i współprac, a także negatywnie odbiła się na kondycji odbiorców wsparcia, zarówno instytucjonalnych, jak indywidualnych,
- [pozytywne] system wdrażania RPO WŚ 2014-2020 oraz dobra współpraca z ROPS i IZ RPO, co przyczyniło się m.in. do wprowadzenia korzystnych dla OWES zapisów w regulaminach naborów (np. zapis mówiący o konieczności współpracy JST z OWES),
- [pozytywne] klarowne i właściwe rozdzielenie zadań pomiędzy ROPS a OWES,
- [pozytywne] dobry kontakt z ROPS, opierający się na swobodnej wymianie informacji i doświadczeń podczas organizowanych spotkań,
- [pozytywne] współpraca w ramach tzw. „trójk murarskich”,
- [pozytywne] funkcjonujący system akredytacji oraz Standardy OWES, które precyzyjnie określają zadania i wymagania dot. funkcjonowania ośrodków,
- [negatywne] czynniki gospodarcze, które mają bezpośredni i pośredni wpływ na funkcjonowanie PES i ich zdolność do utrzymania się na rynku,
- [negatywne] brak stabilności finansowej PES, które na wolnym rynku mierzą się z tymi samymi problemami co podmioty komercyjne, co szczególnie widoczne było w czasie pandemii,
- [negatywne i pozytywne] nastawienie i sposób postrzegania ekonomii społecznej przez samorząd lokalny i społeczność lokalną,
- [negatywne] zróżnicowany poziom świadomości społeczeństwa na temat idei ekonomii społecznej,
- [pozytywne] korzystne zmiany legislacyjne m.in. wejście w życie ustawy o realizowaniu usług społecznych przez centra usług społecznych, co

wpłynęło na podejmowanie działań związanych z utworzeniem i prowadzeniem CUS,

- [negatywne] nadmierna biurokracja,
- [negatywne] niestabilność finansowa OWES – OWES funkcjonuje w ramach projektów, których okres realizacji i finansowania jest ograniczony czasowo.

Jednym z głównych czynników zewnętrznych, które – zdaniem respondentów – mają ogromny wpływ na działalność OWES są **uwarunkowania terytorialne i specyfika subregionów**. Wpływają one na różnice między działalnością poszczególnych OWES. Subregion północny (KOOWES) ma charakter aglomeracji, jest terytorialnie zwarty i lepiej rozwinięty gospodarczo. Subregion południowy (ŚOWES) jest gospodarczo gorzej rozwinięty, rozleglejszy i ma charakter głównie rolniczy. W opinii przedstawicieli OWES więcej przedsiębiorstw społecznych tworzy się w miastach, tu również są większe zasoby pracownicze, możliwości zbytu towarów i usług, a sam sektor ekonomii społecznej oraz sektor organizacji pozarządowych jest lepiej rozwinięty. Na terenach wiejskich z kolei częściej podejmowane są inicjatywy wspólnotowe w obszarze kultury, produktu lokalnego, edukacji (skupione na swojej społeczności).

Pandemia COVID-19, która rozpoczęła się na początku 2020 roku również **miała duży – negatywny – wpływ na działalność OWES**. Ze względu na wprowadzane obostrzenia, OWES były zmuszone zrezygnować z realizacji niektórych działań na pewien czas (np. warsztaty, wizyty studyjne, grupowe spotkania animacyjne, itp.), przerwano niektóre działania, pracownicy w większości przeszli na pracę zdalną, co w konsekwencji negatywnie odbiło się na kondycji odbiorców wsparcia, zarówno instytucjonalnych, jak indywidualnych. Pandemia przyczyniła się do **braku stabilności finansowej PES**, które na wolnym rynku musiały mierzyć się z tymi samymi ograniczeniami w funkcjonowaniu i problemami co podmioty komercyjne.

Do pozytywnych czynników, mających wpływ na skuteczność OWES, bez wątpienia zaliczyć można **dobrą współpracę z IZ RPO i ROPS**. Dzięki niej m.in. wprowadzono korzystne dla OWES zapisy w regulaminach konkursów mówiące o konieczności współpracy JST z OWES w zakresie aktywizacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, co znacznie ułatwiło współpracę OWES z samorządami i ich jednostkami organizacyjnymi.

Czynnikiem, który znacznie ułatwił współpracę pomiędzy ROPS i OWES był dokonany w 2016 roku **podział zadań i odpowiedzialności**. Podział ten został ujęty w „Porozumieniu w sprawie określenia planu i zasad współpracy oraz realizacji wspólnych inicjatyw pomiędzy Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej, koordynatorem rozwoju ekonomii społecznej w regionie a Ośrodkami Wsparcia Ekonomii Społecznej w województwie świętokrzyskim”. Określił on przejrzyste „linie demarkacyjne” pomiędzy działaniami OWES a działaniami ROPS, zwłaszcza w tych obszarach, gdzie działania nachodziły na siebie ze względu na podobnego odbiorcę.

Do zewnętrznych czynników wpływających na szeroko pojęte funkcjonowanie OWES można zaliczyć również **nastawienie samorządu** (niechęć lub przychylność) do angażowania się w procesy animacyjne oraz otwartość społeczności lokalnej.

Uczestnicy badania jakościowego (kadra zarządzająca OWES) jako negatywny czynnik wpływający na działalność OWES wskazywali również na **nadmierną biurokrację** związaną z realizacją projektu czy uzyskaniem akredytacji. OWES świadczy wsparcie w ramach projektów współfinansowanych ze środków europejskich, co wiąże się z koniecznością stosowania wielu wytycznych, regulacji prawnych i czasami zbyt małą elastycznością funkcjonowania. Biurokracja dotyczy również działań kierowanych do klientów, którzy - chcąc skorzystać z usług ośrodka - musieli wypełnić wiele dokumentów, spełnić wiele formalności.

„Staraliśmy się naprawdę w miarę uprościć nasze dokumenty, ale gdy np. spotykamy się z przedsiębiorcami po to, aby im pokazać ekonomię społeczną i zachęcić do korzystania np. z podwykonawcy organizacji pozarządowych, to te doświadczone osoby mają czasami problem z tym, ile my dokumentów im przynosimy. A co dopiero myśleć o osobach [zagrożonych wykluczeniem]”.

[Respondent IDI - kadra zarządzająca ŚOWES]

Do **głównych barier w zakresie realizacji projektów OWES** należą m.in.:

- czynnik ludzki – np. niedopasowanie charakterologiczne osób, które dany PES tworzą, brak świadomości i wiedzy co do tego z czym wiąże się prowadzenie PES, niedostateczne przygotowanie do prowadzenia podmiotu; to również specyfika grupy jaką są osoby zagrożone wykluczeniem społecznym,
- długofalowość działań animacyjnych – efekty tych działań mogą być widoczne dopiero po kilku latach pracy na danym terenie,
- konflikt interesów pomiędzy poziomem merytorycznym a decyzyjnym na danym obszarze,
- niepewność co do wielkości finansowania w kolejnym okresie,
- długotrwałość procedur związanych z realizacją projektów przez OWES (dofinansowanych ze środków EFS). Wprawdzie OWES mogły liczyć na współpracę i przychylność IZ RPO w zakresie rozpatrywania wniosków, które składały, to często wymagało to stosunkowo długiego czasu oczekiwania, w którym to OWES musiał wstrzymywać się z podejmowaniem określonych decyzji.

Podsumowując rozważania dotyczące czynników oddziałujących na działalność OWES, z dużą mocą należy podkreślić **ogromne znaczenie zasobów kadrowych ośrodków** (niezależnie czy jest to KOOWES czy ŚOWES) **dla wysokiej jakości**

i skuteczności ich działań. Jak wielokrotnie podkreślano, gdyby nie kadra – jej przygotowanie merytoryczne i zaangażowanie w wykonywaną pracę – OWES-y nie osiągnęłyby dotychczasowych efektów. Zmiany w zakresie organizacji pracy, które nastąpiły względem pierwszej edycji projektów, pozwoliły na sprawniejsze funkcjonowanie.

Z kolei czynnikiem negatywnym, który mocno zweryfikował pierwotne plany, była pandemia COVID-19, która to w odróżnieniu od innych okoliczności (które można było w pewnym stopniu identyfikować już na etapie tworzenia założeń projektowych) wykreowała pewną nową rzeczywistość, w której przyszło funkcjonować obu ośrodkom.

5.9. Trwałość tworzonych miejsc pracy

Trwałość miejsc pracy tworzonych przez OWES jest jedną z istotniejszych kwestii w zakresie oceny skuteczności działań podejmowanych przez te podmioty. **Przez trwałość miejsc pracy rozumieć należy kontynuację zatrudnienia po ustaniu wsparcia pomostowego.**

Zbiorcze dane za okres od 1.09.2016 r. do 31.08.2019 r. wskazują, że w tym czasie w ramach projektów OWES utworzono łącznie 157 nowych miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych. Liczba osób zagrożonych ubóstwem, które utrzymały pracę po zakończeniu wsparcia wynosiła 159.

W okresie od 1.09.2019 r. do 31.12.2020 r. KOOWES i ŚOWES utworzyły łącznie 80 miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych (subregion północny zanotował poziom 43, a południowy 37 nowych miejsc pracy).

Tzw. wsparcie rozwojowe przedsiębiorstw społecznych ma formę wypłaty bezzwrotnych dotacji na tworzenie nowych miejsc pracy w PS (nowych lub istniejących) i PES przekształcających się w przedsiębiorstwa społeczne. Może mu towarzyszyć finansowe wsparcie pomostowe (w formie bezzwrotnej dotacji), wypłacane w celu pokrycia obligatoryjnych kosztów, jakie PS ponosi w pierwszym okresie swojej działalności (np. składki ZUS, koszty usług zewnętrznych, działania promocyjne itp.).

Wsparcie dotacyjne udzielane było wyłącznie na:

- 1) tworzenie nowych miejsc pracy w nowych (nowopowstałych) PS,
- 2) tworzenie nowych miejsc pracy w istniejących PS,
- 3) tworzenie nowych miejsc pracy w PES, wyłącznie pod warunkiem przekształcenia tego podmiotu w przedsiębiorstwo społeczne.

Zgodnie z „Regulaminem przyznawania środków finansowych na stworzenie miejsc pracy” **trwałość miejsc pracy** utworzonych lub utrzymywanych z wykorzystaniem finansowego wsparcia w ramach projektu OWES (dotacja i/lub wsparcie pomostowe) **liczona jest jako 12 miesięcy od dnia utworzenia miejsca pracy oraz równocześnie 6 miesięcy od zakończenia wsparcia pomostowego w formie finansowej.** W tym okresie stanowisko pracy nie może być zlikwidowane,

a zakończenie zatrudnienia osoby może nastąpić wyłącznie z przyczyn leżących po stronie pracownika, przy czym nie może się to wiązać z likwidacją miejsca pracy. Wsparcie pomostowe daje gwarancję utrzymania i funkcjonowania takiego podmiotu. Znacznie trudniejsze jest utrzymanie miejsc pracy po zakończeniu okresu trwałości.

Według przedstawicieli kadry zarządzającej OWES, **instytucja monitoruje trwałość utworzonych miejsc pracy również po ustaniu wsparcia**. W sposób formalny monitoring odbywa się kwartalnie, jednocześnie z wywiadów pogłębionych z kadrami OWES wynika, że kontakty przedstawicieli OWES z przedsiębiorstwami wykraczają poza narzucone okresy. Są to bardzo częste wizyty i zgłoszenia związane z potencjalnym dodatkowym wsparciem. Pracownicy OWES będąc na bieżąco z projektami, które potencjalnie mogą być użyteczne dla ich podopiecznych, często podsuwają im rozwojowe propozycje. Tym samym kontakt z przedsiębiorstwem jest stały. Według przeprowadzonych badań ilościowych w ponad połowie (65%) podmiotów zatrudnienie utrzymało się na poziomie niższym niż 20%, jednocześnie w 1/4 podmiotów zatrudnienie utrzymano na poziomie wyższym niż 80%.

Na trwałość miejsc pracy mają wpływ liczne czynniki, które w dużym stopniu determinują czas funkcjonowania podmiotu na rynku oraz jego kondycję po ustaniu wsparcia pomostowego.

Poniższa analiza czynników wpływających na trwałość miejsc pracy została przeprowadzona na podstawie wyników badań jakościowych z udziałem klientów instytucjonalnych KOOWES (n=7) oraz ŚOWES (n=7).

Czynniki wspierające trwałość miejsc pracy:

To, co w największym stopniu wpływa na trwałość funkcjonowania PES/PS, a wraz z nimi miejsc pracy jest **profil działalności PES/PS i stopień jego dopasowania do zapotrzebowania konsumentów na oferowane produkty i usługi**. Podmioty ekonomii społecznej powinny być konkurencyjne i świadczyć usługi na wysokim poziomie, dopasowując swoją ofertę do potrzeb rynku. Produkty lub usługi, na które jest zapotrzebowanie na rynku dają gwarancję zbytu i ciągłości zamówień dla danego PES, a tym samym długofalowego istnienia zarówno miejsca pracy, jak i samego podmiotu. **Podstawą sukcesu jest dokładne zbadanie rynku i potrzeb potencjalnych klientów oraz odpowiednio, dobrze skonstruowany biznesplan.**

Niezwykle ważne jest również **wspieranie PES/PS w działaniach marketingowo-promocyjnych**, pozwalających na dotarcie z ofertą do potencjalnych klientów. Analizy powinny być prowadzone nie tylko przed utworzeniem PES/PS, ale również w trakcie jego funkcjonowania.

Inną, niezwykle istotną kwestią wpływającą na trwałość miejsc pracy jest tzw. **czynnik ludzki**. Wpływa on nie tylko na funkcjonowanie samych podmiotów, ale i trwałość utworzonych w nich miejsc pracy poprzez m.in.:

- **wspieranie pracowników w ciągłym rozwoju** poprzez zapewnienie im możliwości udziału w szkoleniach podwyższających kwalifikacje. Niższe

kompetencje pracownika zagrożonego wykluczeniem społecznym to jego niższa przydatność dla przedsiębiorstwa. Kursy, warsztaty i szkolenia z jednej strony podnoszą kompetencje pracowników i ich poczucie własnej wartości, z drugiej zaś - dają szansę rozwoju i możliwość zdobycia przez osoby zagrożone wykluczeniem społecznym nowego, lepszego zatrudnienia. Choć stałe podnoszenie kwalifikacji pracowników z jednej strony rodzi niebezpieczeństwo ich utraty na rzecz bardziej atrakcyjnego pracodawcy, to z drugiej - przyczynia się do związania i utożsamiania się danej osoby z miejscem pracy.

- **determinacja kadry kierowniczej** – postawa kierownictwa, jego zaangażowanie w działania podmiotu, często integruje, spaja i powoduje, że pracownicy niższego szczebla czują szczególną motywację do działania na rzecz przedsiębiorstwa. Mogą stanowić oni wzór do naśladowania dla pracowników.
- **zbyt niskie kompetencje tzw. „biznesowe” osób prowadzących PES/PS** – aby wzmocnić pozycję podmiotu na rynku i konkurować z innymi podmiotami świadczącymi podobne usługi lub oferującym podobne produkty, niezbędne jest zwiększenie wiedzy biznesowej PES.
- **włączanie pracowników w procesy decyzyjne** – aktywne uczestnictwo pracowników lub ich reprezentacji w procesie podejmowania decyzji dotyczących bieżącej działalności przedsiębiorstwa i planów na przyszłość.
- **wspierająca atmosfera w miejscu pracy** – przyjazna, otwarta i propracownicza polityka przedsiębiorstwa sprzyja wytworzeniu miłej atmosfery w miejscu pracy. Taka atmosfera pełni funkcję wspierającą i determinującą osobiste zaangażowanie pracowników oraz zespołów pracowniczych.

Kolejnym czynnikiem mającym wpływ na trwałość miejsc pracy jest nawiązanie i **zacieśnienie współpracy z samorządem**. Samorządy są ważnym, potencjalnym zlecniodawcą usług lub dostarczania produktów przez PES. Mogą one zlecać zadania publiczne lokalnym podmiotom ekonomii społecznej, tym samym wspierając ich działalność. Takie rozwiązanie jest szansą nie tylko dla rozwoju podmiotów, a często w ogóle szansą dla przetrwania tworzonych PES, które wspierają osoby zagrożone wykluczeniem społecznym. Dlatego też **należy dążyć do tego, aby zwiększyć stopień korzystania z oferty PES przez JST oraz wspierać merytorycznie pracowników PES/PS w zakresie możliwości składania ofert w konkursach organizowanych przez JST**.

Rok 2020 upłynął pod znakiem pandemii i wprowadzaniu licznych obostrzeń, mających ogromny wpływ na funkcjonowanie podmiotów prowadzących działalność gospodarczą, również przedsiębiorstw społecznych. Wsparcie finansowe w sytuacji kryzysowej (jaką niewątpliwie była pandemia) uznano za jedno z ważniejszych działań mających wpływ na trwałość utworzonych miejsc pracy w tym czasie. Dzięki rządowemu wsparciu w ramach tarczy antykryzysowej przedsiębiorstwa społeczne

z województwa świętokrzyskiego przetrwały ten trudny rok i utrzymały miejsca pracy. **Dużym wsparciem dla PES/PS było również zastosowanie przez oba OWES i ROPS tzw. mechanizmu zakupów interwencyjnych**, opierającego się na procedurze dotyczącej przeciwdziałaniu szeroko rozumianym skutkom wystąpienia COVID-19. Instytucje samorządowe, w ramach mechanizmu zakupów interwencyjnych, realizowały zakupy od PES/PS i przekazywały je nieodpłatnie instytucjom lub osobom zaangażowanym w zwalczanie skutków pandemii lub dotkniętym jej skutkami. Badani klienci instytucjonalni OWES wskazywali go jako jeden z kluczowych dla przetrwania przedsiębiorstwa w czasie pandemii. W ramach mechanizmu OWES przeznaczyły zaoszczędzone środki na zakup u PES usług (głównie usług cateringowych), wspierając tym samym podmioty, które z powodu wprowadzonych obostrzeń nie mogły prowadzić działalności i znalazły się w bardzo trudnej sytuacji. ROPS z kolei – również w ramach oszczędności – zlecił PES usługę szycia maseczek ochronnych wielokrotnego użytku, które następnie zostały przekazane instytucjom zaangażowanym w walkę z COVID-19 i instytucjom pomocowym. Działania te pozwoliły przetrwać podmiotom na rynku i utrzymać miejsca pracy w PS.

Istotnym zewnętrznym elementem wspierającym trwałość utworzonych miejsc pracy jest również **wzrost zaufania i obalanie mitów i stereotypów dotyczących pracowników ze środowisk zagrożonych wykluczeniem społecznym**, lub de facto osób wykluczonych. Dobry i potrzebny produkt lub usługa świadczona na rzecz lokalnej społeczności oraz sprostanie wymaganiom klientów na otwartym rynku, to jeden z kluczowych czynników pozwalających utrzymać się przedsiębiorstwu po zakończeniu wsparcia pomostowego. Pozyskanie klientów wśród lokalnej społeczności, która w trakcie działalności wspieranej przez OWES mogła doświadczyć, że produkt lub usługa oferowana przez przedsiębiorstwo zatrudniające osoby ze środowisk defaworyzowanych lub zagrożonych wykluczeniem, jest na równie wysokim poziomie, jak usługa dostępna poza PS. Społeczeństwo zaczyna postrzegać PS jako podmiot, który oferuje i wykonuje usługi na wysokim poziomie i jest wiarygodnym partnerem na otwartym rynku. **Przekonanie i pozyskanie klientów oraz jakość świadczonych usług to ważny czynnik umożliwiający utrzymanie nowopowstałych miejsc pracy, już po zakończeniu wsparcia.**

Najważniejszym czynnikiem jest - według badanych - **kontynuacja działań w zakresie wsparcia finansowego dla utworzonych i istniejących miejsc pracy w przedsiębiorstwie**. Pomoc finansowa polegająca na finansowaniu niezbędnego wyposażenia miejsca pracy to kluczowe - z perspektywy przedsiębiorców społecznych - działania, które umożliwiają wyposażenie go w niezbędne sprzęty i infrastrukturę. Tak wyposażone przedsiębiorstwo społeczne może w przyszłości korzystać z zaplecza i zakupów dokonanych za fundusze otrzymane ze wsparcia.

Istotnym czynnikiem zdaje się być też możliwość **zagwarantowania wsparcia merytorycznego, marketingowego oraz doradczo-szkoleniowego po zakończeniu wsparcia dotacyjnego i pomostowego**. Możliwość przedłużenia

działań wspierających została uznana przez respondentów za ważny czynnik stabilizujący funkcjonowanie PES/PS i utrzymanie miejsc pracy. Działania te obejmują m.in. działania animacyjne, szkolenia, warsztaty biznesowo-gospodarcze zarówno dla potencjalnych, jak i obecnych pracowników PS/PES. Możliwość szkoleń dla potencjalnych pracowników PES/PS gwarantuje, że nawet pomimo rotacji, kolejne wykwalifikowane oraz gotowe do podjęcia zatrudnienia osoby mogą wypełnić lukę po pracowniku, który w miarę uzyskiwania coraz większego doświadczenia może zdecydować się na rezygnację z pracy w PS i podjęcie pracy na otwartym rynku pracy. W przypadku pracowników już zatrudnionych w PS te same działania mogą wesprzeć ich merytorycznie, tym samym przyczyniając się do wzrostu ich kwalifikacji, motywacji, poczucia sprawczości i przydatności dla przedsiębiorstwa.

Możliwość wydłużenia wsparcia zagwarantuje stabilność miejsca pracy i mniejszą rotację pracowników. **Animacje, szkolenia, warsztaty stricte biznesowo-gospodarcze mają bezpośredni wpływ na aktywizację i tworzenie nowych grup inicjatywnych oraz utrzymanie wysokiego poziomu motywacji pracowników, zatrudnionych w PES/PS.**

Do **wewnętrznych czynników** wpływających na trwałość miejsc pracy można zaliczyć:

- elastyczność i umiejętność dopasowania się przedsiębiorstwa społecznego do zmiennych warunków rynkowych,
- determinację kadry kierowniczej,
- włączanie pracowników w procesy decyzyjne,
- wspierającą atmosferę pracy.

W zależności od zapotrzebowania na usługi i produkty świadczone przez podmioty ekonomii społecznej, **trwałość miejsc pracy może pozostawać na wysokim poziomie, przy założeniu stałej stymulacji i wsparcia w rozwoju przedsiębiorstw.**

Działania OWES w zakresie elastycznego reagowania na zmieniającą się rzeczywistość zewnętrzną typu pandemicznego oraz stała obecność doradców biznesowych skutecznie wspiera przedsiębiorstwa w zakresie bieżących działań. Istotną kwestią jest również atrakcyjna oferta szkoleniowa dla pracowników. Badani klienci instytucjonalni KOOWES wspominają o tym, że tworzą miejsca pracy i zatrudniają osoby zagrożone wykluczeniem. Dostrzegają tym samym konieczność zwiększonego zaangażowania w szkolenie i przygotowanie pracownika do jego roli. Jednocześnie w przedsiębiorstwach, które opierają swój sukces na wolnym rynku usług wymagających ciągłego podnoszenia kompetencji, w zmieniającej się rzeczywistości branży, konieczność ciągłego doszkalania pracowników jest kluczowa. **Działania OWES w zakresie wsparcia szkoleniowego mogą mieć niebagatelne znaczenie w utrzymaniu miejsc pracy.** Innym działaniem wspierającym utrzymanie miejsca pracy może być większa możliwość uczestnictwa przedsiębiorców w rozpisywanych konkursach. Obostrzenia konkursowe, które nie

dopuszczają aktualnych lub byłych przedsiębiorców, powodują ograniczenie możliwości realizacji potencjalnie dobrych pomysłów.

W większości przedsiębiorstw, pomimo rotacji, **poziom utrzymanych miejsc pracy ma szansę utrzymać się dłużej** pod kilkoma warunkami:

- dostosowane do potrzeb lokalnego rynku produkty lub usługi świadczone przez podmioty ekonomii społecznej;
- obecność liderów w społeczności lokalnej, którzy mogliby aktywizować i pozyskiwać pracowników dla podmiotów ekonomii społecznej;
- ścisła współpraca z przedstawicielami jednostek samorządu terytorialnego i ciągłe pozyskiwanie wiedzy na temat lokalnej sytuacji zarówno funkcjonujących podmiotów ekonomii społecznej na danym terenie, jak i potrzeb mieszkańców.

Wnioski:

1. **Dobrze przygotowane zaplecze infrastrukturalne, odpowiedni produkt, zasoby ludzkie mogące wspierać działania PES/PS oraz aktualna wiedza na temat lokalnych potrzeb to kluczowe czynniki wspierające miejsca pracy w PES/PS.**
2. **Wsparcie merytoryczne przedsiębiorstwa na początkowym etapie tworzenia PS oraz skuteczne podnoszenie kwalifikacji pracowników za pomocą dedykowanych szkoleń biznesowo-gospodarczych silnie wspiera trwałość miejsc pracy.**
3. **Atmosfera wzajemnego szacunku, warunki pracy, inkluzywne dla pracownika zarządzanie przedsiębiorstwem** to ważny element wspierający utrzymanie wartościowych pracowników i miejsc pracy.
4. **Podstawą sukcesu jest dokładne zbadanie rynku i potrzeb potencjalnych klientów oraz dobrze skonstruowany biznesplan.**
5. **Wsparcie finansowe w sytuacjach kryzysowych** (pandemia, obostrzenia i zakazy prowadzenia działalności) to jedno z ważniejszych działań mających istotny wpływ na trwałość tworzonych miejsc pracy w czasie pandemii.

Podsumowując, należy podkreślić, że **na trwałość miejsc pracy mają wpływ liczne czynniki – mogą one być zależne i niezależne od samych PES/PS oraz OWES, które wspomagają podmioty w momencie wchodzenia na rynek.** Czynniki te w dużym stopniu determinują czas funkcjonowania podmiotu na rynku oraz jego kondycję po ustaniu wsparcia pomostowego.

5.10. Koordynacja ekonomii społecznej w regionie – komplementarność działań ROPS i OWES

Koordynacja działań na rzecz ES – działania ROPS:

Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej zadaniem samorządu województwa jest koordynowanie działań na rzecz sektora ekonomii społecznej w regionie. Jednostką odpowiedzialną za realizację tego zadania w województwie świętokrzyskim tj.

prowadzenie działań jest Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, działający w strukturach Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego.

Koordinacja działań na rzecz ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim realizowana jest poprzez projekt pozakonkursowy „Świętokrzyska Ekonomia Społeczna”.

Realizowany jest on przez ROPS w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego (Oś priorytetowa 9 Włączenie społeczne i walka z ubóstwem, Działanie 9.3 Wspieranie ekonomii i przedsiębiorczości społecznej w celu ułatwienia dostępu do zatrudnienia, Poddziałanie 9.3.2 Koordinacja działań na rzecz ekonomii społecznej (projekt pozakonkursowy).

Projekt jest odpowiedzią na zdiagnozowane problemy i bariery rozwoju ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim. Dlatego też jego głównym celem jest **rozwój sektora ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim, w zakresie kreowania nowych miejsc pracy poprzez upowszechnianie, promocję i budowanie współpracy międzysektorowej do końca 2022 roku.**

Grupę docelową projektu stanowią zarówno świętokrzyskie podmioty ekonomii społecznej, jak i instytucje wspierające rozwój tego sektora w regionie w tym: OWES, administracja publiczna (tj. jednostki samorządu terytorialnego, administracja rządowa, publiczne służby zatrudnienia), instytucje pomocy i integracji społecznej, szkoły i uczelnie wyższe, przedsiębiorstwa prywatne, itp.

Założony cel główny realizowany jest przez 3 zadania, stanowiące spójny i kompleksowy system działań na rzecz rozwoju ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim:

Zadanie 1 – zapewnienie spójności działań w sferze ekonomii społecznej

Celem działań podejmowanych w ramach tego zadania jest **rozwój współpracy i wzrost spójności podejmowanych działań pomiędzy instytucjami publicznymi i niepublicznymi w obszarze ekonomii społecznej** dla uzyskania efektu synergii i skali.

Głównymi działaniami, które mają przyczynić się do jego realizacji są m.in.:

- prace Regionalnego (obecnie Świętokrzyskiego) Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej,
- funkcjonowanie minimum 4 grup tematycznych:
 - ds. współpracy pomiędzy nauką, NGO, administracją i biznesem,
 - ds. współpracy międzyinstytucjonalnej pomiędzy OPS, PCPR, Urzędami Pracy, NGO i OWES,
 - ds. współpracy podmiotów o charakterze reintegracyjnym (CIS, KIS, ZAZ, WTZ),

— ds. współpracy ROPS i OWES,

- doradztwo w zakresie ekonomii społecznej (obejmujące zagadnienia związane ze stosowaniem klauzul i aspektów społecznych w zamówieniach publicznych, realizacją usług społecznych, stosowaniem instrumentów aktywnej integracji, inicjowaniem współpracy na rzecz rozwoju ekonomii społecznej, itp.),
- współpraca z akredytowanymi Ośrodkami Wsparcia Ekonomii Społecznej,
- badania, analizy i raporty dot. rozwoju ekonomii społecznej w regionie,
- opracowanie katalogu dobrych praktyk ekonomii społecznej,
- prowadzenie jednolitej bazy przedsiębiorstw społecznych w regionie jako elementu portalu poświęconego ekonomii społecznej w regionie,
- prowadzenie portalu internetowego dot. ekonomii społecznej,
- współpraca ROPS i OWES Polski Wschodniej, itp.

Zadanie 2 – budowanie marki lokalnej ekonomii społecznej w regionie

Realizacja tego zadania opiera się na założeniu, że warunkiem rozwoju tego sektora jest upowszechnienie ekonomii społecznej w zbiorowej świadomości i zbudowanie jej silnej, pozytywnej marki. Dlatego też zaplanowano działania, których celem jest **wzrost widoczności podmiotów ekonomii społecznej na rynku, świadomości społecznej oraz wykreowanie pozytywnego wizerunku marki ekonomii społecznej w regionie.**

W ramach zadania zaplanowano szereg działań promocyjno-informacyjnych m.in.:

- promocja lokalnych liderów ekonomii społecznej w regionie poprzez organizację konkursu „Lider Ekonomii Społecznej” w 3 kategoriach: „Samorząd Prospołeczny”, „Biznes Prospołeczny”, „Podmiot ekonomii społecznej”,
- certyfikacja PES znakiem jakości ekonomii społecznej „Zakup Prospołeczny”,
- organizacja kiermaszów ekonomii społecznej o zasięgu regionalnym, służących zwiększeniu widoczności PES jako dostawców produktów i usług oraz wspieranie produktów i usług świadczonych przez PES na poziomie regionalnym,
- prowadzenie kampanii promocyjnych podczas kiermaszów,
- upowszechnianie idei ekonomii społecznej w zakresie rozwoju lokalnego oraz przedsiębiorczości - konkursy ofert w trybie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie,
- prowadzenie strony internetowej projektu: www.es.umws.pl oraz portalu społecznościowego, itp.

Zadanie 3 – podnoszenie kompetencji w obszarze ekonomii społecznej

Celem działań podejmowanych w ramach tego zadania jest **wzrost kompetencji i świadomości** pracowników jednostek samorządu terytorialnego, instytucji pomocy i integracji społecznej, podmiotów ekonomii społecznej oraz przedstawicieli nauki, biznesu i innych podmiotów lokalnych **w zakresie ekonomii społecznej**.

Główne działania, które mają przyczynić się do realizacji tego celu to m.in.:

- organizacja warsztatów,
- organizacja wizyt studyjnych (cel: prezentacja praktycznych aspektów funkcjonowania PES w różnych województwach, poznanie dobrych praktyk),
- organizacja Dni Ekonomii Społecznej na uczelniach wyższych,
- organizacja spotkań o charakterze równościowym pod hasłem „Bez barier z ekonomią społeczną” (cel: integracja różnych środowisk, prezentacja i promocja PES, propagowanie idei ekonomii społecznej),
- prowadzenie lekcji dot. ekonomii społecznej w szkołach ponadpodstawowych.

Komplementarność działań ROPS i OWES:

OWES w swoich działaniach są zobowiązane do ścisłej współpracy z Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej jako koordynatorem wsparcia ekonomii społecznej w województwie.

W celu zapewnienia komplementarności działań pomiędzy ROPS i OWES zaistniała konieczność ustalenia planów i zasady współpracy, w tym realizacji wspólnych przedsięwzięć oraz linie demarkacyjne pomiędzy działaniami. Konieczność ta dotyczyła szczególnie obszarów, gdzie działania ROPS i OWES pokrywały się lub zazębiały ze względu na podobnego odbiorcę.

W tym celu **w 2016 roku dokonano podziału zadań i odpowiedzialności pomiędzy ROPS i OWES**. Podział ten został ujęty w „Porozumieniu w sprawie określenia planu i zasad współpracy oraz realizacji wspólnych inicjatyw pomiędzy Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej, koordynatorem rozwoju ekonomii społecznej w regionie a Ośrodkami Wsparcia Ekonomii Społecznej w województwie świętokrzyskim”, podpisanym 16 grudnia 2016 roku.

Porozumienie to określiło zasady współpracy i realizacji wspólnych inicjatyw, obszary kompetencji oraz zasady wymiany informacji pomiędzy instytucjami. Jako główne kryterium podziału przyjęto w tym wypadku „lokalność”: ROPS koordynuje działania na poziomie regionalnym oraz współpracuje z JST. OWES z kolei koncentrują się na wsparciu podmiotów ekonomii społecznej na poziomie lokalnym – na terenie subregionu.

Przejrzyste „linie demarkacyjne” dotyczyły kilku obszarów:

- **wymiany informacji** – ROPS i OWES zobowiązały się informować wzajemnie o planowanych działaniach, ale także stosowanych metodach i wynikach prac;
- **promocji** – ROPS i OWES zobowiązały się do wzajemnego promowania swoich wydarzeń oraz uczestnictwa w wydarzeniach organizowanych przez drugą stronę;
- **monitoringu Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej** - formuła spotkań grup tematycznych służąca wymianie doświadczeń, wspólnemu rozwiązywaniu problemów oraz dzieleniu dobrych praktyk.

Obszary, które wówczas analizowano pod kątem współpracy, to przede wszystkim:

- **działania promocyjne skierowane do ogółu społeczeństwa** – w tym obszarze organizacji dużych wydarzeń promocyjnych podjął się ROPS; OWES nie podejmuje takich działań, włączając się natomiast w akcje promocyjne ROPS;
- **mikrogranty** – zarówno ROPS, jak i OWES udzielają mikrograntów na inicjatywy społeczne, zatem wymagane było ustalenie zasad wykorzystania mechanizmu przez poszczególne instytucje. W efekcie dotyczą one różnych sfer: ROPS udziela grantów na upowszechnianie idei ekonomii społecznej w społeczeństwie, zaś OWES – na aktywizację społeczną;
- **doradztwo w zakresie zamówień publicznych** – wystąpiła niejasność: ROPS świadczył doradztwo samorządom (zamawiającemu), zaś OWES chciały wspierać zarówno zamawiających, jak i oferentów – podmioty ekonomii społecznej. W wyniku ustaleń ustalono, że OWES będą koncentrować się na pomocy wykonawcom – tj. PES, co pozwoli uniknąć wątpliwości natury prawnej.

Respondenci zgodnie przyznają, że **dokonany w roku 2018 podział zadań pomiędzy ROPS a OWES bardzo ułatwił im współpracę; funkcjonuje on do dziś, a ustalone wówczas zasady są dla wszystkich zrozumiałe i przejrzyste.** OWES wspiera podmioty ekonomii społecznej, przedsiębiorstwa społeczne, a także samorządy w zakresie animacji. ROPS współpracuje głównie z jednostkami samorządu terytorialnego poprzez doradztwo. **Linia podziału obowiązków jest wyraźna, powszechnie znana i konsekwentnie realizowana w działaniach instytucji, dzięki czemu uzupełniają się one, a nie powielają.**

Wniosek: Porozumienie dot. współpracy ROPS i OWES należy utrzymać – warto regularnie weryfikować aktualność jego zapisów i sposób ich realizacji w grupach tematycznych. Zdaniem OWES – historia prac nad porozumieniem może być prezentowana jako przykład dobrych praktyk na poziomie ponadregionalnym.

Współpraca ROPS i OWES odbywa się na wielu polach i poziomach. Wynika ona przede wszystkim z Wytocznych CT9 oraz Planu i zasad współpracy ROPS i OWES (ujętych w porozumieniu z 2016 roku), które wyznaczają jej ramy. Również Standardy OWES kwestie tej współpracy regulują – mówią one wprost, iż **OWES**

w swoich działaniach ściśle i stale współpracuje z Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej jako koordynatorem wsparcia ekonomii społecznej w województwie, ustalając plany i zasady współpracy, w tym realizację wspólnych przedsięwzięć oraz linie demarkacyjne pomiędzy działaniami.

Regularna i ścisła współpraca pomiędzy ROPS i OWES służy nie tylko wymianie informacji (dot. sposobu realizacji projektów i aktualnie realizowanych działań), **ale i szybkiemu rozwiązywaniu pojawiających się problemów**. Dzięki regularnym spotkaniom przedstawicieli ROPS i OWES m.in. w ramach Grupy Tematycznej ds. współpracy pomiędzy ROPS i OWES:

- ustalono warunki brzegowe dla tworzonych projektów OWES, co miało wpływ na zaplanowanie spójnego systemu wsparcia sektora ekonomii społecznej w regionie,
- opracowano zasady w zakresie weryfikacji statusu przedsiębiorstwa społecznego oraz wspólny dla całego województwa **regulamin przyznawania tego statusu**, co pozwoliło na unifikację zasad w całym województwie,
- ujednolicono **regulamin przyznawania dotacji na utworzenie miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych** – wspólny dla całego województwa,
- ustalono **kluczowe cele rozwojowe dla województwa świętokrzyskiego**, które zostały ujęte w strategii rozwoju województwa – dzięki temu OWES mają za zadanie promować te przedsiębiorstwa społeczne, które działają właśnie w zdefiniowanych kluczowych sferach rozwojowych regionu.

Przykładem dobrej współpracy ROPS i OWES i IZ RPO jest **ustanowienie kryterium dostępu w regulaminie konkursu dot. Działania 9.1** Aktywna integracja zwiększająca szanse na zatrudnienie w ramach RPO WŚ na lata 2014-2020, mówiące o konieczności współpracy beneficjentów projektów w ramach Osi IX z OWES, w zakresie tworzenia miejsc pracy w PES. Wprowadzenie tego kryterium stanowiło odpowiedź na zgłaszane przez OWES trudności w zakresie pozyskiwania danych osób uczestniczących w projektach realizowanych przez ośrodki pomocy społecznej. W efekcie, OWES uzyskiwały dostęp do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, które przeszły już ścieżkę aktywizacji i mogły wejść lub powrócić na rynek pracy.

Zdaniem OWES – co wielokrotnie podkreślano - **działania ROPS mają szczególne znaczenie ze względu na efektywność współpracy z JST**. Pomimo, że OWES funkcjonują w Polsce już od wielu lat, dla części samorządowców ich rola nie jest do końca jasna, co niekorzystnie wpływa na wolę współpracy. ROPS natomiast posiada autorytet i budzi zaufanie – w efekcie obecność przedstawicieli tej instytucji na wydarzeniach organizowanych przez OWES uwiarygadnia je, powoduje lepszy odbiór samorządu i zwiększa chęć współpracy ze strony JST. Z drugiej strony, przedstawiciele OWES podczas prowadzenia lokalnych działań animacyjnych napotykają niejednokrotnie na problemy samorządów w zakresie realizacji polityki społecznej. Same nie mając odpowiednich kompetencji, by wesprzeć JST, mogą

jednak kierować je do ROPS, który może udzielić samorządom odpowiedniego wsparcia. **Współpraca pomiędzy OWES a ROPS pozwala zatem na objęcie JST szerszym wsparciem.**

W okresie objętym badaniem ROPS prowadził również porozumienia o partnerstwie i współpracy, zawarte w 2017 roku w Jędrzejowie i Starachowicach, dzięki ścisłej współpracy z OWES. Wspólnie ROPS i OWES zorganizowały **warsztaty ożywienia społeczno-gospodarczego dla dwóch powiatów**, podczas których instytucje te podzieliły między siebie zadania i obowiązki. Rolą ROPS było przede wszystkim nawiązanie współpracy z samorządami. Przed warsztatami ROPS wspólnie z OWES dokonał opracowania szczegółowej diagnozy wszystkich gmin wchodzących w skład poszczególnych powiatów.

ROPS odpowiedzialny jest ponadto za zadania wykraczające poza kompetencje OWES tj. monitorowanie sektora ekonomii społecznej w regionie oraz prowadzenie analiz, badań tego sektora m.in. ewaluacji systemu wsparcia ekonomii społecznej.

Monitoring realizacji wskaźników realizacji RPRES (opracowywany każdego roku przez ROPS) odbywa się przy ścisłej współpracy z OWES, które odpowiedzialne są za realizację części wskaźników. OWES co roku składają do ROPS ankiety monitorujące stan ich wykonania.

Ważną rolą OWES jest również **pośredniczenie w kontakcie ROPS z podmiotami ekonomii społecznej** i pomoc w dotarciu ROPS do PES ze swojego obszaru, co miało duże znaczenie chociażby w prowadzonych badaniach ewaluacyjnych.

Zamieszczono w kryteriach konkursowych dot. projektów OWES zapis, mówiący o konieczności uzgodnienia z ROPS planów działania OWES. Dlatego też, każdy OWES przed sporządzeniem wniosku o dofinansowanie opracował plan działania, w którym szczegółowo opisywał planowany projekt: jego zakres, główne działania oraz strukturę OWES. Dopiero po akceptacji tego planu przez ROPS, OWES mógł przystąpić do opracowania wniosku o dofinansowanie. Dzięki temu **zapewniono spójność działań OWES z polityką regionalną na rzecz rozwoju ekonomii społecznej ROPS i jednocześnie z założeniami projektu koordynacyjnego ROPS.**

Zdaniem OWES, rolą ROPS – jako instytucji wyznaczonej ustawowo do koordynacji ekonomii społecznej – jest zapewnienie takich samych warunków do rozwoju ekonomii społecznej na terenie całego województwa i dbałość o to, by żaden z obszarów nie był dyskryminowany w tym zakresie. **ROPS wywiązuje się z tej roli we właściwy sposób m.in. organizując prace Regionalnego (obecnie Świętokrzyskiego) Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej.** Jego zadaniem jest m.in. identyfikacja barier w rozwoju ekonomii społecznej oraz formułowanie rekomendacji w zakresie ich likwidacji lub ograniczenia, wyznaczanie kierunków rozwoju ekonomii społecznej w regionie, wspieranie działań na rzecz korzystnych rozwiązań prawnych w obszarze sektora ekonomii społecznej, itp. Członkami

Komitetu są również przedstawiciele OWES. Ponadto przedstawiciele OWES często są zapraszani gościnnie na posiedzenia Komitetu.

Wniosek: **Choć w dużej części to ROPS odpowiada za kształtowanie polityk publicznych w zakresie ekonomii społecznej, to pewną rolę pełnią w tym zakresie również OWES, uczestnicząc w pracach Grup Tematycznych, ŚKRES, biorąc udział w spotkaniach (głównie Grupy ds. współpracy pomiędzy ROPS i OWES) czy konsultując dokumenty strategiczne, itp.**

ROPS wzmacnia i uzupełnia działania OWES w zakresie współpracy z pozostałymi interesariuszami ekonomii społecznej. Odbywa się to głównie poprzez **działalność Grup Tematycznych**, powołanych przez ROPS przy Regionalnym (obecnie Świętokrzyskim) Komitecie Rozwoju Ekonomii Społecznej. Grupy te skupiają przedstawicieli różnych instytucji otoczenia ekonomii społecznej i podmiotów ekonomii społecznej.

W okresie objętym badaniem funkcjonowały cztery takie grupy:

- **ds. współpracy międzyinstytucjonalnej** – skupia przedstawicieli OPS, PCPR, instytucji rynku pracy oraz organizacji pozarządowych,
- **ds. współpracy z nauką, NGO, biznesem i administracją** – skupia przedstawicieli wszystkich w/w środowisk,
- **ds. współpracy podmiotów reintegracyjnych** – skupia przedstawicieli CIS, KIS, ZAZ i WTZ z terenu województwa,
- **ds. współpracy pomiędzy ROPS i OWES.**

Przedstawiciele OWES uczestniczą w pracach wszystkich w/w grup.

Spotkania grup odbywały się cyklicznie w siedzibie Urzędu Marszałkowskiego (w 2020 r. ze względu na pandemię – w formule online) i dotyczyły zazwyczaj konkretnego zagadnienia czy problemu. Zapraszani byli eksperci, którzy dzielili się fachową wiedzą i wspierali członków danej grupy w realizacji stawianych przed nimi zadań. **Przedstawiciele OWES oceniają te działania bardzo dobrze i oczekują ich kontynuacji.**

Można zatem postawić tezę, że **ROPS wspiera OWES we współpracy z pozostałymi interesariuszami ekonomii społecznej, zgodnie ze swoją rolą koordynacyjną tj.** tworzy i nadzoruje grupy tematyczne, pomaga w nawiązywaniu współpracy oraz nakierowuje jej cele na istotne strategicznie obszary i kwestie. Działania te opierają się na autorytecie ROPS i dużym zaufaniu społecznym wobec tej instytucji, które to czynniki zachęcają do wspólnych działań przedstawicieli instytucji nieświadomych znaczenia i roli OWES. Nawiązywanie współpracy ma bardzo różny charakter: ze strony ROPS jest to tworzenie i koordynowanie prac grup tematycznych, organizacja wizyt studyjnych, ale również warsztatów czy spotkań o charakterze mniej formalnym. **Niebagatelne znaczenie ma także obecność przedstawicieli ROPS na wydarzeniach organizowanych przez OWES – to uwiarygadnia OWES i może pozytywnie wpływać na współpracę z JST.**

Przedstawiciele ROPS i OWES wspierają się nawzajem wiedzą merytoryczną - ROPS służy pomocą OWES w zakresie wiedzy eksperckiej (m.in. organizuje spotkania ze specjalistami zgodnie ze zgłaszanymi im potrzebami, prowadzi działania edukacyjne, itp.). Przedstawiciele **OWES podkreślają znaczenie wsparcia merytorycznego ROPS, który dysponuje danymi na poziomie ponadlokalnym, prowadzi diagnozy, badania i ewaluacje, pozwalające skuteczniej planować działania OWES.**

Skuteczność usług świadczonych przez OWES zwiększa się również dzięki **działaniom promocyjnym. Działania ROPS i OWES na rzecz promocji podmiotów ekonomii społecznej są zazwyczaj prowadzone wspólnie i wzajemnie się uzupełniają.** W tym aspekcie, ogromne znaczenie ma uzgodniony podział zadań pomiędzy ROPS a OWES – duże wydarzenia promocyjne organizowane są przez ROPS. Jednakże ROPS zapewnia zawsze przedstawicielom OWES możliwość aktywnego uczestniczenia w nich. Promocja na stronach internetowych i w mediach społecznościowych również uzupełnia się: ROPS promuje ekonomię społeczną, przedstawia relacje ze swoich wydarzeń i działań OWES, zaś OWES prezentują swoją ofertę oraz konkretne podmioty ekonomii społecznej.

Katalog aktywności podejmowanych przez ROPS w celu promocji ekonomii społecznej w regionie jest bardzo rozbudowany.

Do kluczowych działań promocyjnych realizowanych przez ROPS zaliczyć należy:

- **konkurs „Lider Ekonomii Społecznej”** – coroczny konkurs mający na celu wyłonienie liderów, którzy szczególnie przyczyniają się do rozwoju sektora ekonomii społecznej w kategoriach: „Samorząd prospołeczny”, „Podmiot ekonomii społecznej”, „Biznes prospołeczny”;
- **znak jakości „Zakup prospołeczny”** – certyfikacja podmiotów ekonomii społecznej (ROPS);
- organizacja **spotkań równościowych „Bez barier z ekonomią społeczną”**, (przedstawiciele OWES mają możliwość przedstawienia oferty wsparcia),
- współorganizacja z OWES - w ramach Tygodnia Przedsiębiorczości – wydarzenia pn. **„Dni ekonomii społecznej na uczelniach wyższych”** (OWES mają swoje stoisko i prezentują ofertę wsparcia, przedstawiciele OWES aktywnie uczestniczą w panelu eksperckim lub debacie oksfordzkiej);
- prowadzenie strony internetowej projektu „Świętokrzyska Ekonomia Społeczna”: www.es.umws.pl, gdzie prezentowane są wszystkie najważniejsze informacje dot. sektora, wydarzeń realizowanych przez ROPS i oba OWES, itp. relacje związane z wydarzeniami promocyjnymi ekonomii społecznej są zamieszczane również na stronach internetowych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego;
- aktywna promocja ES w **mediach społecznościowych** – profile ROPS i OWES;

- opracowanie i upowszechnienie **katalogu dobrych praktyk ekonomii społecznej**, katalogu społecznej odpowiedzialności biznesu;
- coroczna organizacja **kiermaszów ekonomii społecznej** – w latach 2018-2019 miały one miejsce na początku grudnia i odbywały się w największym kieleckim centrum handlowym, a zatem w czasie największego ruchu klientów w tym obiekcie;
- stosowanie przez ROPS klauzul i/lub aspektów społecznych we wszystkich realizowanych zamówieniach publicznych.

Działaniem, które szczególnie sprawdza się w obszarze promocji ekonomii społecznej jest **konkurs „Lider Ekonomii Społecznej”**. Przedstawiciele OWES zachęcają wspierane przez siebie podmioty do udziału w tym wydarzeniu ze względu na jego istotną funkcję promocyjną. OWES pomagają także PES w składaniu formularzy aplikacyjnych do konkursu, sami nominują też PES, JST i przedsiębiorstwa komercyjne w poszczególnych kategoriach. Znaczenie konkursu jest bowiem niebagatelne – ROPS przygotowuje filmy reklamowe na temat działalności poszczególnych instytucji i podmiotów, a finałem konkursu jest gala na której prezentowani są wszyscy laureaci. **Jest to wydarzenie medialne**, o którym lokalna prasa wspomina jeszcze przez kilka tygodni, a zatem **pełni ono bardzo istotną funkcję promocyjną**.

Wniosek: należy utrzymać istotną rolę ROPS w promocji i upowszechnianiu idei ekonomii społecznej nie tylko wśród samorządów, ale i społeczeństwa. Zdaniem OWES, współpraca z ROPS jest szczególnie istotna właśnie w zakresie promocji ekonomii społecznej, aktywizowania samorządów, zachęcania do stosowania klauzul i aspektów społecznych w zamówieniach publicznych.

Sieciowanie rozumiane jako budowanie długoterminowych relacji pomiędzy przedsiębiorstwami społecznymi, podmiotami reintegracyjnymi, środowiskiem naukowym i przedsiębiorcami to jedno z zadań, jakie stawiane są przed ROPS i OWES. Część przedstawicieli OWES przyznaje, że samo zagadnienie sieciowania podmiotów nie jest dla nich do końca jasne:

„Nie bardzo wiemy, kogo i po co mamy sieciować”.

[Respondent IDI – kadra zarządzająca OWES]

Należy podkreślić, że podejście przedstawicieli OWES do sieciowania ma wymiar bardzo praktyczny. Przedstawiciele tych podmiotów zwracają uwagę, że z poziomu administracji publicznej rezultat sieciowania to „podpisany papier” – porozumienie czy list intencyjny. Z perspektywy OWES natomiast znaczenie ma rzeczywista

współpraca między podmiotami, która zazwyczaj przez długi czas ma charakter nieformalny, ale faktyczny – to dla nich wynik efektywnej animacji. Dlatego też OWES starają się inicjować współpracę między podmiotami, które mają możliwość wymiany doświadczeń branżowych bądź tworzenia łańcucha dostaw, natomiast nie realizują większych działań na rzecz sieciowania. Ich działalność skupia się raczej na zachęcaniu poszczególnych podmiotów, by dołączały do istniejących sieci tam, gdzie może im to przynieść wymierne korzyści.

ROPS uzupełnia działania OWES poprzez sieciowanie instytucji tworzących sektor ekonomii społecznej (zarówno PES, PS, jak i OWES), a także rozwój współpracy sektora z biznesem, JST i nauką.

W przypadku ROPS, działania mające na celu budowanie relacji pomiędzy PES a pozostałymi interesariuszami ES, czyli sieciowanie, odbywają się głównie w ramach prowadzonych Grup Tematycznych i ŚKRES, które skupiają przedstawicieli m.in. PES, podmiotów reintegracyjnych, JST, biznesu, nauki oraz OWES.

W ostatnim czasie wyłoniła się przede wszystkim potrzeba wsparcia w nawiązywaniu współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami społecznymi a zakładami aktywności zawodowej, które – zamiast współpracować – poniekąd konkurują ze sobą. Drogą do realizacji tego celu może być powrót do współpracy z OWES w formule warsztatów ożywienia społeczno-gospodarczego w poszczególnych powiatach.

Działania sieciujące zostały nieco ograniczone w czasie pandemii COVID-19, co spowodowane było wprowadzonymi obostrzeniami przez co m.in. współpraca z OWES uległa nieznacznemu osłabieniu.

Działania edukacyjne w obszarze ekonomii społecznej podejmowana są przez ROPS i OWES na różnych poziomach.

ROPS skupia swoje działania edukacyjne na jednostkach samorządu terytorialnego – poprzez m.in. świadczenie bezpłatnego doradztwa w zakresie stosowania klauzul społecznych, zlecania realizacji zadań publicznych, realizacji usług społecznych, współpracy i partnerstwa na rzecz rozwoju ekonomii społecznej itp. Samorządy mogą zwrócić się do konkretnej (przypisanej do danej JST) osoby w ROPS – doradcy ds. ekonomii społecznej, co daje im świadomość, że osoba doradzająca zna ich problemy i czuwa, by przekazywana im wiedza była rzetelna i kompletna.

Działania edukacyjne ROPS wobec JST przybierają różne formy:

- w 2018 roku doradcy ROPS opracowali raport dotyczący stosowania klauzul społecznych w zamówieniach publicznych. Raport ten następnie został rozdyskrebowany wśród świętokrzyskich samorządów, by mogły one skorzystać z przytoczonych przykładów zastosowania aspektów i klauzul społecznych w zamówieniach;

- ROPS – w ramach monitoringu realizacji wskaźników Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej – zbiera od JST ankiety monitorujące. Ankiety te – oprócz danych niezbędnych do opracowania monitoringu – dają ROPS wiedzę na temat potrzeb danej JST w obszarze ekonomii społecznej, co pozwala zaplanować wobec nich odpowiednie wsparcie;
- ROPS na bieżąco przekazuje również samorządom informacje ważne z punktu widzenia ekonomii społecznej – informuje o konkursach, szkoleniach, konferencjach, warsztatach, w których mogą wziąć udział;
- przedstawiciele JST uczestniczą również w pracach Grup Tematycznych, są też członkami Regionalnego (obecnie Świętokrzyskiego) Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej;
- ROPS organizuje warsztaty i wizyty studyjne, w których mogą brać udział również przedstawiciele JST.

Pytani o formy działań edukacyjnych, które najlepiej sprawdzają się w pracy z samorządami, badani przedstawiciele kadry zarządzającej OWES oraz JST w pierwszej kolejności wskazują warsztaty, gdzie uczestnicy koncentrowali się na określonej tematyce (przywołano tu warsztaty „Lider Ekonomii Społecznej”, organizowane przez ROPS w 2019 roku). Uczestnicy tych warsztatów mogli następnie wziąć udział w wizycie studyjnej, która została oceniona przez nich bardzo wysoko: mogli oni przyjrzeć się podmiotowi ekonomii społecznej „od wewnątrz”, poznać jego sposób funkcjonowania i problemy.

Zdaniem OWES, współpraca z ROPS jest szczególnie istotna w zakresie aktywizowania samorządów, zwiększania kompetencji pracowników JST w zakresie ekonomii społecznej oraz zachęcania ich do stosowania klauzul i aspektów społecznych w zamówieniach publicznych.

OWES-y różnie charakteryzują swoje działania edukacyjne i współpracę z JST. Większość badanych wskazuje, że edukacja i współpraca z JST mają miejsce przy okazji działań animacyjnych. Przykładem może tu być zapraszanie samorządowców do udziału w wizytach studyjnych, gdzie mają oni możliwość przyjrzenia się dobrym praktykom i efektywnym działaniom w zakresie ekonomii społecznej, które mogliby zaimplementować na własny grunt. Inny przykład to zapraszanie samorządowców do uczestnictwa w warsztatach organizowanych przez OWES.

W obszarze **działań edukacyjnych skierowanych do dzieci i młodzieży**, zróżnicować należy poszczególne poziomy edukacji.

ROPS we współpracy z OWES każdego roku – w ramach Tygodnia Przedsiębiorczości - organizuje wydarzenie pn. „Dni Ekonomii Społecznej na uczelniach wyższych”. W okresie objętym badaniem wydarzenie to odbyło się na Uniwersytecie Jana Kochanowskiego i Politechnice Świętokrzyskiej (w 2020 r. nie organizowano ze względu na pandemię). W trakcie Dni organizowana była debata oksfordzka (z udziałem przedstawicieli OWES), która cieszyła się bardzo dużym zainteresowaniem studentów.

Z inicjatywy ROPS i KOOWES prowadzone były także rozmowy z Uniwersytetem Jana Kochanowskiego w Kielcach dotyczące wprowadzenia tematyki ekonomii społecznej do programów studiów. W wyniku wspólnych działań ROPS, KOOWES i uczelni rozpoczęto procedurę **uruchomienia specjalności: Ekonomia Społeczna** na kierunkach ekonomicznych, prowadzonych przez tę uczelnię. Opracowano dokumentację oraz koncepcję, która ostatecznie została zatwierdzona przez władze uczelni.

W 2019 roku ROPS rozpoczął również **pilotaż w jednej ze szkół ponadpodstawowych na temat ekonomii społecznej** (prowadzenie lekcji tematycznych w szkole). Działanie to zostało jednak przerwane przez pandemię i przejście szkół na naukę zdalną. Jeśli pojawi się taka możliwość, działanie to będzie kontynuowane.

Współpraca OWES ze szkołami jest zróżnicowana. Część respondentów wskazuje, że placówki edukacyjne nie są typowym odbiorcą działań OWES. Wyjątek stanowią placówki prowadzone przez organizacje pozarządowe – wówczas OWES wspiera de facto instytucję prowadzącą szkołę. W toku badania pojawił się przykład podjęcia próby systematycznej współpracy OWES ze szkołą gimnazjalną. Jedna z fundacji wprowadziła w szkole warsztaty z przedsiębiorczości społecznej. Na tej bazie prowadzono rozmowy z ROPS, by wprowadzić w szkołach działania wspierające tworzenie spółdzielni uczniowskich. Miało to na celu zaprezentowanie młodzieży zasad działalności przedsiębiorstw społecznych i organizacji pozarządowych. Niestety, pandemia COVID-19 i przejście szkół w tryb nauki zdalnej przerwały te rozmowy. Powstał jednak plan powrotu do programu tworzenia spółdzielni uczniowskich od września bieżącego roku.

W okresie objętym badaniem współpraca ROPS i OWES została oceniona bardzo pozytywnie. Zarówno przedstawiciele ŚOWES, jak i KOOWES oceniają współpracę z ROPS w latach 2018-2020 bardzo dobrze. Ze względu na częste spotkania osobiste, przedstawiciele ROPS postrzegani byli nie jako „urzędnicy”, ale osoby pracujące na rzecz ekonomii społecznej, mające wspierać i uzupełniać działania OWES. Formuła „trójk murarskich” (kluczowy doradca OWES, mentor OWES oraz doradca ROPS jeżdżący wspólnie na spotkania z JST) – była dobrym sposobem inicjowania efektywnej współpracy z samorządami. **Formułę „trójk murarskich” zarówno przedstawiciele SOWES, jak i KOOWES przywołują jako bardzo efektywną formę współpracy.**

Również **przepływ informacji pomiędzy instytucjami oceniany był jako bardzo dobry.** Współpraca była bardzo płynna, częstotliwość i jakość kontaktów były odpowiednie, a relacje pomiędzy pracownikami poszczególnych instytucji miały charakter koleżeński – łatwo było uzyskać każde potrzebne wsparcie. Utrzymanie stałego, niezakłóconego kontaktu i współpracy z ROPS jest w opinii obu OWES – zadaniem kluczowym. Pozwala na bieżącą wymianę informacji, w tym na temat organizowanych wydarzeń i działań.

Obecnie – z perspektywy ROPS – **przepływ informacji nie jest wystarczający. Do instytucji dociera zbyt mało informacji na temat działań poszczególnych OWES – przedstawiciele ROPS chcieliby usprawnienia tej komunikacji.**

Podczas pandemii zarówno ROPS, jak i OWES skupiły się na działaniach wspierających podmioty ekonomii społecznej w utrzymaniu się na rynku, rezygnując z części działań wymagających wyjazdów, spotkań w większym gronie, itp. Urząd Marszałkowski „zamknął się” na osoby z zewnątrz, mocno ograniczył również możliwości wyjazdów służbowych swoich pracowników. OWES z kolei przeszły na pracę zdalną. W efekcie współpraca pomiędzy ROPS i OWES uległa osłabieniu. Przedstawiciele ROPS przyznają, że chcieliby wrócić do regularnych spotkań, odświeżyć zasady współpracy i ponownie ją podjąć, odbudować kontakty. Również KOOWES chciałby wrócić do formuły współpracy wypracowanej w latach 2018-2020; obecnie odczuwany jest brak bezpośrednich kontaktów z ROPS, co przekłada się na jakość współpracy.

Na dobrą współpracę ROPS i OWES wpływ ma zatem przede wszystkim kadra – osoby o dużych kompetencjach i doświadczeniu zawodowym, współpracujące ze sobą od wielu lat. **Wysoka jakość współpracy z ROPS wynikała – wg obu OWES – z sukcesywnie budowanej atmosfery wzajemnego zaufania, wsparcia i pomocy.**

Można postawić tezę, że **jakość współpracy ROPS i OWES bazuje przede wszystkim na kadrze obu instytucji.** Tam, gdzie pracownicy są zaangażowani w rozwój ekonomii społecznej i mają szansę budować bezpośrednie relacje, wspólne działania są bardzo efektywne i mogą stanowić dobry przykład w skali ogólnopolskiej. Przerwanie osobistych relacji skutkuje natomiast spłyceniem i sformalizowaniem współpracy, co obniża jej skuteczność.

6. Wnioski i rekomendacje z badania

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia (syntetyczne przedstawienie sposobu wdrożenia rekomendacji)
1.	Niezwykle efektywnym modelem realizacji działań animacyjnych są tzw. „trójki murarskie” – mini zespoły złożone z pracowników OWES (mentor rozwoju lokalnego, doradca kluczowy) oraz pracownika ROPS (doradca ds. ekonomii społecznej). Model ten sprawdza się szczególnie dobrze w realizacji zadań, których adresatem są przedstawiciele JST. Z punktu widzenia skuteczności działań OWES w terenie, szczególnie istotna wydaje się być współpraca z ROPS, który swoim autorytetem firmuje i promuje ideę ekonomii społecznej w szczególności wśród samorządów.	Kontynuacja współpracy pomiędzy ROPS i OWES w zakresie animowania społeczności lokalnych i samorządów, w tym m.in. wznowienie prowadzenia działań przez tzw. „trójki murarskie”.	ROPS OWES	1. Systematyczne i bieżące przekazywanie przez OWES informacji na temat prowadzonych działań „w terenie”. 2. Wzajemne uczestnictwo przedstawicieli ROPS i OWES w wydarzeniach organizowanych przez drugą stronę.
2	OWES podejmują liczne współprace na poziomie lokalnym, jednak najmniej rozwinięta jest współpraca z powiatowymi urzędami pracy, które postrzegają OWES jako konkurencję i niechętnie z nimi współpracują. Wynika to z małej świadomości PUP	Podjęcie działań animacyjnych wobec instytucji rynku pracy w celu zwiększenia wiedzy i świadomości pracowników tych instytucji na temat roli ekonomii	ROPS OWES	1. Udział pracowników PUP w szkoleniach ROPS. 2. Zwiększenie uczestnictwa przedstawicieli instytucji rynku pracy w grupach tematycznych

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia (syntetyczne przedstawienie sposobu wdrożenia rekomendacji)
	na temat roli ekonomii społecznej w rozwiązywaniu problemów rynku pracy, skupieniu PUP na realizacji zadań ustawowych i niechęci do podejmowania nowych, dotąd nierealizowanych inicjatyw, pewnych innowacji.	społecznej w rozwiązywaniu problemów rynku pracy.		poświęconych współpracy międzyinstytucjonalnej. 3. Poruszanie na spotkaniach Grupy tematycznej ds. współpracy międzyinstytucjonalnej zagadnień związanych m.in. rolą ekonomii społecznej w rozwiązywaniu problemów rynku pracy. 4. Promowanie dobrych praktyk z zakresu współpracy PUP i OWES na rzecz rozwoju sektora ekonomii społecznej. 5. Angażowanie PUP w wydarzenia z obszaru ekonomii społecznej, organizowane przez ROPS.
3	Bardzo pozytywnie oceniono jasny i klarowny rozdział zadań pomiędzy ROPS a OWES. Dokonany podział zadań pomiędzy bardzo ułatwił współpracę. Linia obowiązków jest wyraźna, ustalone zasady są zrozumiałe i przejrzyste. Działania ROPS i OWES uzupełniają się, a nie powielają.	Kontynuacja współpracy pomiędzy ROPS i OWES na przyjętych zasadach (wg przyjętego podziału zadań).	ROPS OWES	1. Utrzymanie istniejącego porozumienia w zakresie podziału zadań i kompetencji pomiędzy ROPS a OWES. 2. Regularna weryfikacja aktualności zapisów porozumienia.

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia (syntetyczne przedstawienie sposobu wdrożenia rekomendacji)
4	Poziom wiedzy przedstawicieli JST na temat działalności i możliwości wsparcia OWES oraz samej idei ekonomii społecznej jest niewystarczający. Przedstawiciele JST ciągle w niewystarczającym stopniu są świadomi korzyści wynikających ze współpracy z OWES i podmiotami ekonomii społecznej, jak również potencjału i możliwości PES. To przekłada się na brak wystarczającego zainteresowania współpracą z PES i podejmowania działań na rzecz wspierania całego sektora. OWES napotyka na opór ze strony niektórych samorządów, wynikający z niechęci do współpracy z sektorem ekonomii społecznej, oraz niskiej świadomości płynących z takiej współpracy korzyści.	Zintensyfikowanie działań informacyjno-promocyjnych skierowanych do JST, mających na celu szerzenie idei ekonomii społecznej, opierających się na prezentacji możliwości wsparcia OWES i korzyści ze wspierania PES i PS, jakie z tego wynikają dla rozwoju lokalnego.	ROPS OWES IZ RPO	1. Realizacja merytorycznych spotkań/szkoleń/warsztatów z zakresu ekonomii społecznej dla przedstawicieli JST, zawierających m.in. moduł dot. korzyści ze współpracy JST a OWES i PES. 2. Organizacja wizyt studyjnych dla JST. 3. Dalsze promowanie przez ROPS dobrych praktyk w zakresie współpracy JST z sektorem ekonomii społecznej. 4. Dostosowanie zapisów programów regionalnych w sposób, który umożliwi wypełnienie zobowiązań wynikających z dokumentów nadrzędnych, przy jednoczesnym umożliwieniu OWES realizacji projektów poprzez kontynuację działań zainicjowanych w latach ubiegłych.
5	JST w coraz większym stopniu stosują klauzule i aspekty społeczne w zamówieniach publicznych, jednak	Kontynuacja działań w zakresie upowszechniania ekonomii społecznej wśród samorządów	ROPS	1. Realizacja merytorycznych spotkań/szkoleń/warsztatów z zakresu stosowania klauzul

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia (syntetyczne przedstawienie sposobu wdrożenia rekomendacji)
	obszar ten wymaga jeszcze wsparcia. JST mogą odgrywać kluczową rolę w tworzeniu podstaw rozwoju ekonomii społecznej, zatem konieczne jest zwiększenie poziomu ich zaangażowania.	oraz stosowania przez nich klauzul i aspektów społecznych. Zwiększenie poziomu wiedzy na temat ekonomii społecznej w środowisku JST, w tym na temat korzyści płynących ze stosowania klauzul i aspektów społecznych, jak również zlecania zadań publicznych PES/PS.		i aspektów społecznych, zlecania zadań publicznych PES/PS. 2. Kontynuacja doradztwa dla JST w zakresie m.in. stosowania klauzul i aspektów społecznych w zamówieniach publicznych. 3. Prezentacja dobrych praktyk np. podczas wizyt studyjnych. 4. Wsparcie merytoryczne pracowników PES/PS w zakresie możliwości składania ofert w konkursach organizowanych przez JST.
		Wprowadzenie zapisu w regulaminach konkursów w ramach programu regionalnego dot. konieczności stosowania klauzul i/lub aspektów społecznych w zamówieniach publicznych.	IZ RPO	5. Wprowadzenie zapisu w regulaminach konkursów dot. konieczności stosowania klauzul i/lub aspektów społecznych w zamówieniach publicznych.
6	Obecne podejście do prowadzenia animacji lokalnej jest skuteczne i sprzyja trwałości osiąganych efektów. Przyczynia się ono do budowania kapitału społecznego i zwiększania partycypacji mieszkańców.	Kontynuacja działań animacyjnych w oparciu o podejście bazujące na zasobach społeczności lokalnej.	OWES	Intensyfikacja działań animacyjnych zmierzających do pobudzenia aktywności społeczności lokalnej – włączanie jej w proces diagnostyczny, a także wspólne poszukiwanie rozwiązań w oparciu o te zasoby.

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia (syntetyczne przedstawienie sposobu wdrożenia rekomendacji)
7	Model oparty na rozpoznaniu zasobów i potrzeb klientów oraz przygotowaniu w oparciu o nie indywidualnej ścieżki wsparcia skutkuje wysoką efektywnością realizowanych działań. Wsparcie OWES przyczynia się do poprawy sytuacji społeczno-zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym – odbiorców usług OWES.	Utrzymanie jakości wsparcia i obsługi klientów OWES na dotychczasowym poziomie.	OWES	Stosowanie zindywidualizowanego podejścia do klienta, którego elementem jest pogłębiona diagnoza potrzeb oraz możliwości i efektów, jakie ma przynieść wsparcie. Tworzenie elastycznej i kompleksowej ścieżki wsparcia.
8	Istotnym czynnikiem wpływającym na trwałość efektów wsparcia działających PES/PS jest pomoc w prawidłowym oszacowaniu ich zasobów i możliwości (np. opracowanie kalkulacji kosztów utrzymania utworzonych miejsc pracy, przychodów, które będą one generowały oraz zbilansowanie ich i ocena, czy podmiot będzie w stanie zachować wszystkie powstałe miejsca pracy po ustaniu wsparcia OWES).	Wprowadzenie stopniowego zwiększania odpłatności za usługi specjalistyczne oferowane przez OWES.	IZ RPO WŚ ROPS OWES	We współpracy wszystkich interesariuszy, wprowadzenie zapisów do najważniejszych dokumentów (np. wniosków o dofinansowanie, regulaminów przyszłych konkursów), umożliwiających OWES wprowadzanie odpłatności za niektóre usługi świadczone PES-om.
9	Jakość i zakres wsparcia oferowanego podmiotom	Wzmocnienie i zintensyfikowanie działań	OWES	Należy zintensyfikować działania animacyjne i sieciujące nakierowane na

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia (syntetyczne przedstawienie sposobu wdrożenia rekomendacji)
	reintegracyjnym są zadowalające. Jednakże skala udzielanego tym podmiotom wsparcia jest zdecydowanie mniejsza niż w przypadku innych typów PES.	OWES na rzecz podmiotów reintegracyjnych w celu wspierania przepływu ich uczestników do przedsiębiorstw społecznych i/lub tworzenia przedsiębiorstw społecznych dla uczestników podmiotów reintegracyjnych.		podmioty reintegracyjne (cel: tworzenie nowych podmiotów reintegracyjnych, tworzenie przedsiębiorstw społecznych dla uczestników podmiotów reintegracyjnych, wspieranie przepływu uczestników), wspólnie ustalić cele i możliwe zakresy kooperacji, uaktywnić prace Świętokrzyskiego Konwentu Podmiotów Reintegracyjnych.
10	Niska świadomość młodzieży szkolnej i studentów w zakresie ekonomii społecznej.	Podjęmowanie działań propagujących ideę ekonomii społecznej i przedsiębiorczości uczniowskiej wśród młodzieży szkolnej i studentów.	ROPS OWES	1. Kontynuacja organizacji Dni ES na uczelniach wyższych. 2. Podjęcie działań edukacyjnych wśród uczniów szkół ponadpodstawowych w zakresie przedsiębiorczości uczniowskiej.
11	Podmioty ekonomii społecznej postrzegane są przez niektóre samorządy i ich jednostki organizacyjne, przedsiębiorstwa komercyjne jako konkurencja, co powoduje niechęć do podejmowania współpracy.	Podjęmowanie działań zmierzających do zmiany postrzegania PES jako konkurencji dla JST i nawiązania współpracy PES z JST oraz PES z biznesem.	ROPS OWES	1. Realizacja działań promujących PES jako wiarygodnego partnera, świadczącego usługi i oferującego produkty wysokiej jakości. 2. Stosowanie języka korzyści, zarówno z punktu widzenia JST (np. w kontekście oszczędności przy realizacji zadań gminy/powiatu), jak i podmiotów komercyjnych (w kontekście możliwości dostarczania

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia (syntetyczne przedstawienie sposobu wdrożenia rekomendacji)
				przez PES towarów/usług odpowiedniej jakości). 3. Podejmowanie działań animacyjnych i sieciujących, zmierzających do podjęcia lub zacieśniania współpracy PES z JST oraz PES z biznesem na danym terenie oraz zwiększenia liczby zlecania zadań i usług PES/PS. 4. Kontynuacja prac Grupy Tematycznej ds. współpracy z nauką, NGO, biznesem i administracją. 5. Poszukiwanie dobrych praktyk współpracy PES z biznesem.
12	Na wysoką jakość usług wpływają przede wszystkim: wykwalifikowana, doświadczona kadra OWES, dostęp do specjalistów, stabilność kadr, większe środki finansowe (w porównaniu z pierwszą edycją projektu), stabilność finansowa.	Podjęcie działań zmierzających do: - utrzymania doświadczonej i wykwalifikowanej kadry OWES, - zapewnienia ciągłości usług OWES w tzw. okresie przejściowym, - zapewnienia środków na dalsze funkcjonowanie OWES ze względu na	OWES IZ RPO	Zapewnienie, w kolejnej perspektywie finansowej, środków finansowych na funkcjonowanie OWES w wymiarze nie mniejszym niż dotąd, uwzględniając wzrost cen towarów i usług, obserwowany w roku 2022.

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia (syntetyczne przedstawienie sposobu wdrożenia rekomendacji)
		potrzebę kontynuacji już rozpoczętych działań.		
13	Na ocenę jakości działań prowadzonych przez OWES rzutuje również jakość usług specjalistycznych, świadczonych przez podmioty współpracujące.	Systematyczna weryfikacja jakości usług zewnętrznych, do skorzystania z których kierowani są klienci OWES.	OWES	Bieżące zbieranie opinii klientów OWES nt. jakości usług zewnętrznych, do skorzystania z których zostali skierowani przez OWES.
14	Podstawą sukcesu PS jest dokładne zbadanie rynku i potrzeb potencjalnych klientów, odpowiednio dobrze skonstruowany biznesplan oraz wysokie kompetencje tzw. „biznesowe” osób prowadzących PS.	Wsparcie PS przez wykwalifikowaną kadrę doradcą OWES na początkowym etapie tworzenia PS. Podnoszenie kompetencji biznesowych i menadżerskich kadry zarządzającej PS.	OWES	1. Opracowanie ścieżki rozwoju danego podmiotu z uwzględnieniem czynników zewnętrznych determinujących jego rozwój. 2. Wsparcie PS w zakresie podnoszenia kompetencji typowo biznesowych osób zarządzających podmiotami. 3. Wspieranie PS w działaniach marketingowo-promocyjnych, pozwalających na dotarcie z ofertą do potencjalnych klientów i wzmocnienie pozycji podmiotu na rynku.
15	W większym stopniu należy skoncentrować się na utrzymaniu istniejących miejsc pracy oraz rozwoju istniejących PS, niż na realizacji wskaźnika dot. nowych miejsc pracy.	Zintensyfikowanie działań ukierunkowanych na wzmocnienie istniejących PES.	OWES	W większym (a przynajmniej równym) stopniu należy skoncentrować się na utrzymaniu istniejących miejsc pracy oraz rozwoju istniejących przedsiębiorstw społecznych, niż na

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji	Sposób wdrożenia (syntetyczne przedstawienie sposobu wdrożenia rekomendacji)
				realizacji wskaźnika nowych miejsc pracy.

Bibliografia

Raporty i analizy:

- coroczne raporty z realizacji Regionalnego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie świętokrzyskim do 2020 r.
- „Uciekające metropolie. Ranking 100 polskich miast”, Wałachowski K., 2019 r. - ranking opracowany przez Klub Jagielloński, sfinansowany przez Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego ze środków Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2020
- „Wsparcie udzielane przez ośrodki wsparcia ekonomii społecznej podmiotom ekonomii społecznej i solidarnej”, raport Najwyższej Izby Kontroli z 2021 r.
- „Ekonomia społeczna w Polsce w nowej perspektywie finansowej 2020+”, 2020 r. (roboczy zestaw rekomendacji dla Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju, Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej oraz Komisji Europejskiej, zawierający wnioski z dyskusji, jakie odbyły się w latach 2017-2020 nad założeniami do ustawy o ekonomii społecznej i solidarnej, konsultacji publicznych Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej. Ekonomia Solidarności Społecznej, dyskusji o potrzebach przedsiębiorstw społecznych w trakcie Forum Spółdzielni Socjalnych. z dyskusji z Regionalnymi Ośrodkami Polityki Społecznej i Instytucjami Zarządzającymi RPO, wyniki badania potrzeb przedsiębiorstw społecznych, przeprowadzonego przez MRPiPS w 2018 r. a także uwagi członków Krajowego Komitetu Rozwoju Ekonomii Społecznej)
- „Badanie potrzeb finansowych i pozafinansowych w sektorze ekonomii społecznej oraz usług społecznych i zdrowotnych”, wydawca: Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, 2020 r.
- „Raport satysfakcji klienta OWES” - analiza danych w okresie od 1 września 2017r. do 31 sierpnia 2018r., opublikowany przez ŚOWES
- „Ewaluacja systemu wsparcia ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim”, Lokalne Badania Społeczne dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego
- „Społeczna odpowiedzialność biznesu a ekonomia społeczna”, Stowarzyszenie Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego
- „Katalog dobrych praktyk ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim”

Programy i strategie:

- Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2014-2020

- Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 r. Ekonomia Solidarności Społecznej
- Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie świętokrzyskim do 2020 r.
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030r.)
- Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020
- Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do 2020 roku
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020
- Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020, Oś priorytetowa: II Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji, Działanie 2.9 Rozwój ekonomii społecznej

Dokumenty związane z realizacją projektów ROPS i OWES:

- sprawozdania OWES (merytoryczne i finansowe)
- regulaminy konkursów na projekty OWES
- wnioski o dofinansowanie OWES i ROPS
- wnioski o płatność
- plany działania OWES
- Porozumienie z 16 grudnia 2016 roku w sprawie określenia planu i zasad współpracy oraz realizacji wspólnych inicjatyw pomiędzy Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej, koordynatorem ekonomii społecznej w regionie a Ośrodkami Wsparcia Ekonomii Społecznej w województwie świętokrzyskim
- wewnętrzne regulaminy dot. zasad przyznawania wsparcia przez OWES (regulamin przyznawania środków finansowych na stworzenie miejsca pracy, regulamin realizacji usług księgowych, regulamin świadczenia i korzystania z usług animacyjno-inkubacyjnych)
- inne dokumenty i publikacje udostępniane poprzez serwisy internetowe ROPS i OWES

Inne publikacje:

- Pacut A. „Rozwój przedsiębiorczości społecznej w Polsce – trajektoria zmian i rola otoczenia instytucjonalnego”, Ekonomia Społeczna, nr 2/2018
- M. Małecka-Łyszczyk, „Ekonomia potencjału i oczekiwań – wybrane uwagi na tle Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej”, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, 2018 rok
- M. Łojko „Ekonomia społeczna wobec wyzwań polityki społecznej – w poszukiwaniu wspólnych relacji i przestrzeni”, Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego. Studia I Prace, 2017 rok

- Lipowicz, I., Małecka-Łyszczyk, M. (2020). „Ekonomia społeczna a wykluczenie społeczne – uwagi wstępne”
- Jankowski M. „Problem ubóstwa i wykluczenia społecznego w Polsce na tle UE a ekonomia społeczna” prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 539/2018
- Jankowska Z. „Uwarunkowania funkcjonowania spółdzielni socjalnych w Polsce”, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa, 2019 rok

Strony internetowe:

- koowes.pl
- sowes.caritas.pl
- gus.gov.pl
- www.es.umws.pl

Dostępne dane statystyczne i administracyjne na temat ekonomii społecznej:

- Interaktywna Baza Przedsiębiorstw Społecznych (prowadzona przez Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej:
<http://www.bazaps.ekonomiaspoleczna.gov.pl/>)
- dane GUS (kategoria: gospodarka społeczna; grupa: sektor non-profit; podgrupa: organizacje według głównej dziedziny działalności – wsparcie trzeciego sektora)
- projekt pt. „Zintegrowany System Monitorowania Sektora Ekonomii Społecznej” realizowany przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej w partnerstwie z Głównym Urzędem Statystycznym w okresie od 1 czerwca 2016 do 30 czerwca 2023, oraz wyniki badań prowadzonych w ramach projektu
- bazy PES prowadzone m.in. przez OWES oraz w ramach projektu „Świętokrzyska Ekonomia Społeczna”

Spis tabel

Tabela 1. Stan rozwoju ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim w latach 2018-2020	20
Tabela 2. Planowane i osiągnięte wartości niektórych wskaźników w projekcie KOOWES w I edycji projektu (w okresie 01.09.2016r. - 31.08.2019r.)	25
Tabela 3. Planowane i osiągnięte wartości niektórych wskaźników w projekcie KOOWES	25
Tabela 4. Planowane i osiągnięte wartości niektórych wskaźników w projekcie ŚOWES w I edycji projektu (w okresie 01.09.2016r. - 31.08.2019r.)	28
Tabela 5. Planowane i osiągnięte wartości niektórych wskaźników w projekcie ŚOWES (II edycja – wciąż w realizacji; stan na 31.12.2020r.)	30
Tabela 6. Formy wsparcia oraz grupy docelowe wsparcia KOOWES (I edycja).....	33
Tabela 7. Formy wsparcia oraz grupy docelowe wsparcia ŚOWES w obu edycjach projektu.....	35
Tabela 8. Podział terytorialny oraz zadań pomiędzy liderem a partnerami KOOWES	39
Tabela 9. Podział terytorialny oraz podział zadań pomiędzy liderem a partnerami ŚOWES	40
Tabela 10. Sposób pomiaru wskaźników stosowany przez KOOWES i ŚOWES.....	46
Tabela 11. Struktura próby badania z klientami instytucjonalnymi OWES	48
Tabela 12. Grupy docelowe projektów KOOWES i ŚOWES	50
Tabela 13. Podmioty, które skorzystały z usług animacyjnych KOOWES i ŚOWES	51
Tabela 14. Osoby, które skorzystały z usług animacyjnych KOOWES i ŚOWES.....	52
Tabela 15. Sposób świadczenia usług animacyjnych przez OWES	54
Tabela 16. Narzędzia animacji lokalnej określone w Standardach OWES realizowane przez KOOWES i ŚOWES.....	56
Tabela 17. Pozostałe narzędzia animacji lokalnej realizowane przez KOOWES i ŚOWES	57
Tabela 18. Wybrane wskaźniki dotyczące efektów działań animacyjnych KOOWES i ŚOWES	60
Tabela 19. Podmioty ekonomii społecznej, które skorzystały z usług inkubacyjnych oferowanych przez KOOWES i ŚOWES	69
Tabela 20. Wybrane wskaźniki realizacji I edycji projektów KOOWES i ŚOWES – usługi inkubacyjne	75

Tabela 21. Wybrane wskaźniki realizacji II edycji projektów KOOWES i ŚOWES – usługi inkubacyjne	76
Tabela 22. Podmioty ekonomii społecznej, które skorzystały z usług biznesowych oferowanych przez KOOWES i ŚOWES	78
Tabela 23. Podmioty ekonomii społecznej, które skorzystały z dotacji na utworzenie miejsca pracy w istniejącym przedsiębiorstwie społecznym oferowanych przez KOOWES i ŚOWES	78
Tabela 24. Podmioty ekonomii społecznej, które skorzystały z doradztwa świadczonego przez KOOWES i ŚOWES	79
Tabela 25. Wybrane wskaźniki realizacji I edycji projektów KOOWES i ŚOWES.....	88
Tabela 26. Wybrane wskaźniki realizacji II edycji projektów KOOWES i ŚOWES....	89
Tabela 27. Wsparcie PES i PS w zakresie zwalczania lub przeciwdziałania skutkom pandemii COVID-19 udzielone przez KOOWES i ŚOWES	92
Tabela 28. Korzyści jakie odniosły podmioty reintegracyjne dzięki wsparciu OWES	104
Tabela 29. Trwałość efektów wsparcia dotacyjnego.....	121
Tabela 30. Rodzaj wsparcia z którego korzystali klienci OWES, z podziałem na KOOWES i ŚOWES	145
Tabela 31. Ocena wsparcia udzielanego przez OWES klientom indywidualnym; skala <1;5>	153

Spis wykresów

Wykres 1. Lokalizacja siedziby podmiotu	65
Wykres 2. Forma prawna podmiotu	66
Wykres 3. Okres działalności na rynku	66
Wykres 4. Wielkość zatrudnienia w podmiocie	67
Wykres 5. Główne źródła przychodu podmiotu	68
Wykres 6. Profil działalności przedsiębiorstw społecznych	68
Wykres 7. Formy wsparcia dedykowane nowopowstałym PES i PS, z których skorzystali klienci KOOWES i ŚOWES	73
Wykres 8. Odpowiedź na pytanie "Jak z perspektywy swoich potrzeb oceniają Państwo przydatność uzyskanego wsparcia?"	74
Wykres 9. Formy wsparcia świadczone przez KOOWES i ŚOWES, z których skorzystały PES i PS	82
Wykres 10. Odpowiedź na pytanie "Jak z perspektywy swoich potrzeb oceniają Państwo przydatność uzyskanego wsparcia?"	83
Wykres 11. Odsetek PES i PS, które w poszczególnych latach skorzystały z dotacji na utworzenie nowych miejsc pracy	85
Wykres 12. Wpływ wsparcia OWES na rozwój PES i PS	86
Wykres 13. Wpływ wsparcia OWES na rozwój idei ekonomii społecznej - klienci instytucjonalnych KOOWES i ŚOWES	87
Wykres 14. Korzyści gospodarcze, jakie odniosły PES dzięki wsparciu OWES	87
Wykres 15. Odpowiedzi na pytanie: Co dla Państwa podmiotu stanowi w obecnej chwili największy problem wywołany kryzysem wynikającym z pandemii?	90
Wykres 16. Ocena prosperowania PES w czasie pandemii	91
Wykres 17. Formy wsparcia OWES, z których skorzystały PES w czasie pandemii	94
Wykres 18. Odpowiedź na pytanie ankiety CAWI: „Czy prowadzony przez Państwa podmiot jest jednostką reintegracyjną (CIS, KIS, WTZ lub ZAZ)”?	96
Wykres 19. Formy wsparcia OWES, z których skorzystały podmioty reintegracyjne	97
Wykres 20. Ocena jakości wsparcia OWES przez podmioty reintegracyjne	99
Wykres 21. Ocena przygotowania merytorycznego pracowników OWES według przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych	100
Wykres 22. Ocena kompletności wsparcia udzielonego przez OWES według przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych	101

Wykres 23. Ocena profesjonalizmu kadry udzielającej wsparcia według przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych	101
Wykres 24. Ocena organizacji procesu udzielania wsparcia według przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych	102
Wykres 25 Ocena przydatności wsparcia OWES według przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych	103
Wykres 26. Struktura wieku klientów indywidualnych OWES	111
Wykres 27. Struktura miejsca zamieszkania klientów indywidualnych OWES	112
Wykres 28. Typy wsparcia, z którego skorzystali klienci indywidualni KOOWES i ŚOWES	113
Wykres 29. Rodzaj doradztwa specjalistycznego, z którego skorzystali klienci indywidualni OWES	114
Wykres 30. Ogólna ocena jakości wsparcia oferowanego przez OWES	115
Wykres 31. Ocena poszczególnych form wsparcia oferowanych przez OWES.....	116
Wykres 32. Ocena jakości doradztwa świadczonego przez OWES	116
Wykres 33. Ocena jakości szkoleń organizowanych przez OWES.....	117
Wykres 34. Odpowiedzi na pyt. „Czy uzyskane wsparcie było przydatne i odpowiadało Pani/Pana potrzebom?”	118
Wykres 35. Ocena przydatności doradztwa świadczonego przez OWES	119
Wykres 36. Ocena przydatności szkoleń organizowanych przez OWES	120
Wykres 37. Ogólna ocena przydatności wsparcia oferowanego przez OWES	120
Wykres 38. Wpływ uzyskanego wsparcia na sferę zawodową życia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym	122
Wykres 39. Wpływ uzyskanego wsparcia na sferę prywatną życia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym	123
Wykres 40. Odpowiedzi na pytanie: „Jak oceniają Państwo jakość uzyskanego wsparcia?”; skala <1;5>	147
Wykres 41. Odpowiedzi na pytanie: „Jak oceniają Państwo przydatność uzyskanego wsparcia?”; skala <1;5>	149
Wykres 42. „Ocena czynników, mających wpływ na ocenę jakości udzielonego przez OWES wsparcia.”; skala <1;5>	151

Aneks

Materiały zawarte w osobnych plikach:

- 1) raport metodologiczny zawierający koncepcję badania i zastosowane narzędzia badawcze,
- 2) bazy wynikowe pochodzące z badań ilościowych,
- 3) transkrypcje, notatki i nagrania z badań jakościowych,
- 4) prezentacja raportu,
- 5) streszczenie raportu w formie audio.